

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«БРЭСЦКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭХНІЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ»

ДУХОЎНАЕ САМАВЫЗНАЧЭННЕ АСОБЫ Ў СУЧАСНЫМ СВЕЦЕ:

памяці Я. Янішчыц

БРЭСТ 2015

Рэдакцыйная калегія:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт З.М. Заіка;
старшы выкладчык Л.У. Пікула

Рэцэнзенты:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт Г.М. Канцавая;
кандыдат філалагічных навук, дацэнт В.Б. Пераход

Пад агульнай рэдакцыяй

кандыдата філалагічных навук Н.М.Борсук

Духоўнае самавызначэнне асобы ў сучасным свеце : зборнік матэрыялаў Рэспубліканскай студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай памяці Я. Янішчыц / Брэсц. дзярж. тэхнічны ўніверсітэт ; пад агульнай рэд. Н.М. Борсук; рэдкал. : З. Заіка [і інш.]. – Брэст : БрДТУ, 2015. – 204 с.

Выданне змяшчае матэрыялы Рэспубліканскай студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай памяці Я. Янішчыц. Маладыя даследчыкі зрабілі, на наш погляд, удалую спробу далучыцца да загалкавай, узнёслай, вельмі светлай, па-асабліваму датклівай асобы беларускай паэзіі: раскрыць адметнасць творчай манеры мастацкі слова (раздзел «Абранасць лёсу творцы»).

Я. Янішчыц – таленавітая прадаўжальніца традыцый нацыянальнай паэзіі, традыцый духоўнасці і лірызму, якія прасочваюцца ў даследаваннях студэнтаў пры аналізе твораў беларускай літаратуры (раздзел «У вянок Я. Янішчыц»).

«Зіхоткае святло» Я. Янішчыц (менавіта так называецца трэці раздзел зборніка) гучыць як шчырае слова завету тым, хто мае духоўную патрэбу ў сустрэчы-дыялогу з сапраўдным мастацтвам.

Для прыхільнікаў шчырага, мудрага слова Я. Янішчыц, а таксама для тых, хто цікавіцца пытаннямі культуры, гісторыі, журналістыкі роднага краю.

АБРАНАСЦЬ ЛЁСУ ТВОРЦЫ

Жыццё маё, і там, на схіле,
Ты ўсё – загадкавы палёт.

Я. Янішчыц

Аксёнава А. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

«БАЧУ – ТАМ ІДЗЕШ ЛУГАМІ ў КАШУЛІ З НАЙТАНЧЭЙШАГА ІЛЬНУ»: НАЗВЫ АДЗЕННЯ ў ЛІРЫЦЫ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Светлы пазытчны голас Я. Янішчыц прагучаў непаўторна і выразна ўжо на пачатку творчага шляху. Прыгожую і таленавітую пэтку заўважылі, учытваліся ў яе шчырыя, узніслыя лірычныя радкі. Стан душы лірычнай гераіні перадаецца ў такіх эмацыянальных катэгорыях, як любоў і боль, шчасце і адчай, радасць і журба. Ужо з першай кнігі выяўляецца ў Я. Янішчыц усеабдымная любоў да непаўторных краявідаў роднага Палесся. Таму большасць твораў прысвечана тэме вёскі, услаўленню гістарычнага мінулага.

Самабытнасць беларускага народа выразна выяўляецца ў лірыцы Яўгеніі Янішчыц, у прыватнасці, у назвах прадметаў побыту (*гладзіш са шчасцем беласнежным* [7, с. 32]; *то пасланы ў пакоі не ходнікі – саматканая сцёжкі-дарожкі* [7, с. 20]; *раслін (каб ваўчыннік рук не калоў, тваю калысачку з лёну, і жытца, і з наймацнейшых пляла каранёў* [7, с. 161]; *як да праўды – крапіўка і хвосцік* [7, с. 294] і інш. Звернем увагу на найменні вопраткі ў пазытчных радках Я. Янішчыц.

Адзенне – своеасаблівы пашпарт чалавека, паказвае на палавую, сацыяльную, класавую прыналежнасць. Роля адзення ў радзінных, вясельных, пахавальных абрадах вызначалася адной і той жа функцыяй – змяненнем статусу чалавека. Найвышэйшы сямейны статус атрымліваюць тыя віды адзення, што ўтвараюць абарончую мяжу: кашуля, нагавіцы, фартух [2, с. 55].

Кашуля, 'сарочка, рубашка'. Першакрыніца запазычання – лац. *casula* «плашч з капюшонам». Вопратка з лёгкай тканіны, якая пакрывае верхнюю частку цела і ўжываецца як частка бялізны ці як верхняя вопратка [5, с. 324]. Як ніжняя частка адзення, непасрэдна прылеглая да цела чалавека, яна ва ўсіх народаў мела не толькі чыста практычнае, але і сімвалічнае значэнне. Чыстая (белая) кашуля асацыявалася з чыстай душой: чалавек, які прымаў хрысціянне, апранаў асаблівую «хрысціянскую (хрэсьбіную)» кашулю.

Яўгенія Янішчыц звяртае ўвагу на матэрыял вопраткі, на якасць апрацоўкі тканіны: *Святою вачэй. // Журбы прасол. // Сарочки кужаль* [7, с. 174] (кужаль – валакно ачэсанага лёну, а таксама ніткі з такога валакна); *Бачу – там ідзе ш зялёнымі лугамі // У кашулі з найтанчэйшага ільну* [7, с. 60]. Назоўнік *вышыванка*, які пэтка выкарыстоўвае ў якасці прыдатка да слова *кашуля*, падкрэслівае адметнасць беларускага адзення, наяўнасць дадзенага тыпу вопраткі як абавязковага элемента вясковага жыцця: *Сяно каля гумна... Кашуля-вышыванка* [7, с. 66]. У вершы «Ушацкая калыханка» гэтая лексема ўжываецца з памяншальна-ласкальным суфіксам, што абумоўлена не толькі жанрам твора (*калыханка*), але і імкненнем выявіць захапленне жыццесцвярдцальнасцю нацыянальнага адзення: *Адно кашулька-вышыванка, як матылёк, сярод ваіны* [7, с. 275].

Даволі пашыранай на тэрыторыі Беларусі з'яўляецца агульнаславянская назва *світка* ('світа – доўгая сцяпаная верхняя вопратка з даматканым сукна') [6, с. 591]. Доўгая світка з шырокім каўняром лічылася паўсядзённым адзеннем,

а светку да стану і з вузкім каўняром апраналі ва ўрачыстых выпадках. Светка, або сярмяга, з белага ці шэрага сукна хатняга вырабу, лічылася нацыянальным адзеннем беларуса. Невыпадкава Яўгенія Янішчыц ужывае назву менавіта гэтага віду адзення з эпітэтам *легендарны ў вершы* «...І прасвечваюць нашыя сэрцы», які прасякнуты глыбокім патрыятызмам, роздумам пра родны край: *Як адбіткі вякоў, як набыткі, // Што не ў сілах удалець і смуга – // Легендарныя коні і светкі, // Вышываная – кроўю – сцяга...* [7, с.150]. Пэтка ўслаўляе гістарычнае мінулае нашай краіны, таму што «*наша моц гартавалася ў буры*», а «*легендарныя коні і светкі – // Усё разбуджана гулам зямлі*!» [7, с.150].

Сярод выключна мужчынскіх відаў адзення звычайна называўся *жупан*. Гэтае найбольш папулярнае адзенне шляхецкага саслоўя шылі з сукна, крой быў двухборны з вузкімі рукавамі і стаячым каўняром, спінка прыталеная, з бакоў устаўляліся кліны. Пярэднія гладкія полкі зашпільвалі на гүзікі [4, с. 196]. Цікава, што адзінка «*жупан*» – ‘даўнейшае мужчынскае верхняе адзенне’. Аднак пэтка скарыстоўвае далезную адзінку ў значэнні жаночай вопраткі: *Во, скінь гэты модны жупанчык // Ды грабелькі ў рукі бяры* [7, с.117]. Такім чынам, лесема *жупанчык* у спалучэнні з эпітэтам *модны* ўспрымаецца як вызначальная прыкмета гараджанкі.

Мужчынскім адзеннем традыцыйна лічыцца *пінжак* (англ. pea-jacket). Тым не менш у вершы «Красная цана» гэтая частка мужчынскага касцюма заўважаецца на плячах немаладой жанчыны: *Гандлююцца, гамоняць, ушчуваюць // Сіваю бабу ў лёгкім пінжаку* [7, с. 289]. Наколькі неарганічна глядзіцца мужчынскае адзенне на жанчыне, настолькі няўтульна адчувае сябе «заступніца спусцелага сяла» на сталічным базары. Я. Янішчыц пэтызуе працавітасць, нястомнасць, сціпласць вяскоўцаў, пэтка гучна заяўляе, што «*павінна ў рэшце рэшт і на зямліцу быць красная, адменная цана!*». У роздуме пра лёс зямлякоў адчуваецца высокая чалавечая годнасць, павага да людзей, у якіх асновай дабрабыту з’яўляецца праца ўласных рук.

Апісваючы пасляваеннае жыццё, пэтка заканамерна ўжывае спецыфічную назву адзення – *фрэнч*, якая утварылася ад імя англійскага генерала і ўяўляе сабой куртку ваеннага крою з чатырма накладнымі кішэнямі: *Скідае фрэнчы пыльная Еўропа. // Сусед бязногі едзе на кані* [7, с. 272].

Пры выкарыстанні назваў дэмісезоннага адзення (*плашч, паліто*) пэтка імкнецца як бы засланіць лірычнага героя ад ветру, непагадзі, неўладкаванасці жыцця: *О, як трывожна ў свеце // І сэрцу, і вачам. // І нетутэйшы вецер // Зрывае плашч з пляча* [7, с. 178]; *Хай промень рассее няўдзячнасці хмары. // Давай я павешу тваё паліто // І кожную рыску разгладжу на твары* [7, с. 242].

Традыцыйная зімовая вопратка – *кажух* – шыўся з вырабленых аўчын і часта выкарыстоўваўся як элемент абрадавых гульніў, у прыватнасці, на Каляды: *Вось і ўсмешка, як вясёлка ў кроснах. // А каб хто ж яе і паспытаў: // Вывернуў кажух мой байца хросны, // Удавец-браток надзеў каптан* [7, с. 395]; *А для маскі з’едлівага чорта // Дзед для ўнука вывернуў кажух* [7, с. 341].

Найменне жаночага адзення ў вершы «Мерлін Манро» таксама дапамагае выразна ахарактарызаваць час, калі «пампеу бізнес голас твой і крок», калі на ўсё свая цана: *О колькі іх, халённых рук і твараў, // Узводзяць па-над прорваю масты. // Ці ведаеш: 2000 далараў // Каштуе плацце, што насіла ты* [7, с. 195]. Як і ў многіх лірычных творах Я. Янішчыц, тут выразна прасочваецца думка аб неабходнасці мабілізацыі духоўных скарбаў нацыі ў змаганні з пагрозай спустошанасці.

Элемент жаночай вопраткі з выразным дэкаратыўным значэннем – *спадніца*. Найбольш распаўсюджаны варыянт – з шырокай чырвонай паласой па

падоле і геаметрычным арнаментам вышэй. Узор ствараўся з белых, чырвоных, шэрых і зялёных нітак [3, с. 21]. У вершы «Мама» Я. Янішчыц стварае вобраз не проста жанчыны, якая дала жыццё, а вобраз працаўніцы, вясковай руплівіцы, салдаткі. Пэтка, акцэнтуючы ўвагу на адзенні маладзіцы, выкарыстоўвае эпітэт *чорны* як сімвал жалобнасці, страты, сіроцтва сям'і. Лірычная гераіня паўстае ў вобразе ўдавы: *Бачу: паўстала сцішана // Па-над айчынным прысакам // З пяцімесячным на руках // У скаромнай чорнай спадніцы* [7, с. 79].

Сімвалічнае значэнне набываюць назвы тканін, жаночага адзення ў наступных радках Я. Янішчыц: *Відаць, не растлумачу я: на чым // Стаю, уся адкрытая для жалю. // Жыццё не прыгарнула да парчы – // Пакінула мне блюзачку з паркалю* [7, с. 243]. Парча – шчыльная ўзорыстая шаўковая тканіна, патыканая залатымі або сярэбранымі ніткамі, – з'яўляецца выяўленнем заможнасці, забяспечанасці, а паркаль – лёгкая баваўняная аднакаляровая або з набіўным малонкам тканіна – адзнакай прастаты, сціпласці, што падкрэсліваецца і лексмай *блужачка* (блужка – польск. *bluzka*, ад фр. *blouse* – жаночая кофточка з лёгкай тканіны).

Адметна, што пэтка тлумачыць паходжанне айконімаў з дапамогай адпаведных назваў адзення, падкрэслівае майстэрства народных умельцаў. Так, назва в. Шаўцы тлумачыцца тым, што там шпюць абутак: *І «лодачкі» ладныя-дробныя // Папшоць з душою Шаўцы* [7, с. 121], а в. Кажухава паўстае цэнтрам выбару кажухоў: *Кажухава – самай сталіцы // Такі «адпачэ» кажухош!* [7, с. 121].

Фактычна пэтка стварае мастацкі свет з дапамогай вобразаў-сімвалаў, выкарыстоўвае разнастайныя па функцыі (колеравыя, эмацыянальна-выразныя) эпітэты: *Юць дажджы – хоць з хаты не вылазь, // Бяссонны год, як лён, перабіраю. // На тупельках, на белым плаці – гразь. // Я не люблю слаты. Я пачакаю* [7, с. 367]; *Не трэба слоў у цішыні бянтэжыня. // Падумаем на мове ручая. // А ўсцішанае лісце Белаежы – // Святочная апратачка мая* [7, с. 244].

Звяртаючы ўвагу на элементы адзення (рукаў, паясок), Я. Янішчыц у вершы «Добры вечар, землякі!» стварае своеасаблівы гімн зямляцкай еднасці, духоўнай блізкасці: *Рукавочкам – да рукі, // Паяском – да пояса. // З вамі разам, землякі, // І ў зямлі не боязна!* [7, с. 249].

У вершы «Прыгаршчы святла» Я. Янішчыц адзначае, што ў *паэтэс лірычнае адзенне*, «*Яно ў радках з заранак і аблог*» [7, с. 186]. Пэтка на працягу ўсяго творчага шляху не толькі складае оды роднаму краю, але выносіць прысуд рэчаіснасці, у якой так мала месца сапраўднай гармоніі, ідэальным пацудоў, Дабру і Справядлівасці. Філасофская, трыожна-роздумная лірыка ўражае і захапляе чытачоў сваёй непасрэднасцю, шчырасцю, паглыбленнем у сферу агульначалавечых ідэалаў.

Літаратура

1. Адзенне ў ВКЛ [Электронны рэсурс] / Беларуская лічбавая бібліятэка LIBRARY.BY. – Мінск, 1999. – Рэжым доступу : http://library.by/portalus/modules/belarus/print.php?subaction=showfull&id=1292072096&archive=1293199280&start_from=&ucat=8&su.
2. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўн. / С. Санько [і інш.]; склад. І. Клімковіч. – 2-ое выд., дап. – Мн. : Беларусь, 2006. – 599 с.: іл.
3. Беларускія народныя тканіны ў зборы дзяржаўнага мастацкага музея БССР: каталог. – Мн. : Беларусь, 1979. – 256 с.
4. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. [Р.У. Краўчук, В.У. Мартынаў, А.Я. Супрун, Н.В. Івашына; рэд. В.У. Мартынаў]. – Мн. : Навука і тэхніка, 1985. – Т. 3 Г-І – 408 с.

5. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. / [В.Д. Лабко, І.І. Лучыц-Федарэц, В.У. Мартынаў і інш.; рэд. В.У. Мартынаў]. – Мн. : Навука і тэхніка, 1988. – Т. 4. – К-Каята – 327 с.
6. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. / Уклад. В.У. Мартынаў, І.І. Лучыц-Федарэц; рэд. В.У. Мартынаў. – Мн. : Навука і тэхніка, 1989. – Т. 5. – К-Л – 320 с.
7. Янішчыц, Я. У шуме жытняга святла: Вершы, пэмы. – Мн. : Маст. літ., 1988. – 414 с.

Балюк М. (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

ЭССЕНИСТСКИЙ МЕТОД В ЖАНРОВОЙ СТРУКТУРЕ ГАЗЕТНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ О ЛИЧНОСТИ И ТВОРЧЕСТВЕ Е. ЯНИЩИЦ

Евгении Янищиц рано предрекли великое будущее: в 20 лет она издала свою первую книгу и триумфально вошла в литературный мир. Янищиц успешна не только в литературе, но и в журналистике: поэтесса работала литературным консультантом в «Сельской газете», заведовала отделом поэзии в журнале «Маладосць». Ее активная жизнь, плодотворная работа, трагический уход до сих пор волнуют журналистов.

Достаточно много материалов написано о Евгении Янищиц и в республиканских, и в областных, и в городских газетах. И чаще всего они размещаются в номерах от 15–30 ноября, т.к. родилась поэтесса 20 ноября 1948 г., и журналисты, таким образом, отдают дань памяти пинчанке. Нами было исследовано более 60 материалов на интернет-сайтах газет «СБ. Беларусь сегодня», «Полесская правда», «Народная газета», «Литературная газета», «Звезда», «Народная трибуна» и др. при помощи метода случайной выборки.

Один из самых проникновенных материалов напечатан в брестской областной газете «Народная трибуна». Это текст Марии Ляшук «З птушкамі расла і з песняй вырасла... Знакамітай пэзтэсе Яўгеніі Янішчыц 20 лістапада споўнілася б 65 гадоў. Але ўжо чвэрць сталесця яе няма побач з намі» [3]. Жанр текста – письмо, написанное в эссеистской манере. Автор была знакома с поэтессой, отсюда – и жанровый формат, и своеобразный синтез интимности и публицистичности. М. Ляшук откровенно говорит с читателем (жанр письма взывает к откровению), но не раскрывает свою душу полностью, оставляя в ней свою, личную, память о полесской «птушке». Автор обращается непосредственно к «Женечке», она пишет ей письмо, говорит с поэтессой сквозь границы смерти и жизни: «Ты заўсёды ў памяці беларусаў мроішся «палескай ластаўкай», якая як ніхто іншы не ўславіў лепей край наш азёрны» [3]. В тексте нет просто сухих биографических данных, а всё подано с любовью к героине: «Я перачытваю цябе, мая знакамітая зямлячка, і сумую...» [3]. Очень эмоционально, живо, субъективно написан материал. Включение в текст стихотворных цитат придаёт аргументам автора весомость, достоверность и проникновенный лиризм.

Публикация «Евгения Янищиц: судьба-комета» А. Вайткуна («Народная газета», 2008 г.) представляет собой биографический мини-очерк. Неслучайно этот материал появился в «Народной газете»: автор хотел, чтобы о белорусской ласточке прочитала широкая аудитория. Журналист начинает очерк с описания фотографии юной поэтессы: «молодая, красивая женщина с грустными глазами, которые смотрят не на читателя – куда-то в себя», потом вспоминает её первые стихи, дебют на сцене, свадьбу с поэтом С. Панизником, развод, взлёт по карьерной лестнице и последние годы жизни, наполненные страданием: «Все чаще

Янищиц одевалась в черное, все чаще ее видели в состоянии, близком к депрессии, все чаще она просила прощения у друзей». Ее судьбу автор уподобил звезде-комете: она ярко вспыхивает на небе, оставляет за собой след, горит, но быстро угасает. «20 ноября 1988 года в Союзе писателей отметили ее сорокалетие... Через несколько дней после праздника она шагнула «в вечность» с восьмого этажа...» [1].

В республиканской газете «СБ. Беларусь сегодня» за 2008–2014 гг. в более чем 50 материалах упоминается имя Е. Янищиц. Один из текстов был написан 20 ноября 2008 г. Л. Рублевской «60 лет Евгении Янищиц» [7]. Если бы позволил формат данной статьи, мы бы процитировали текст полностью: это легкий поток мыслей, которые собираются жемчугом в нить, не перебивая друг друга. В публикации сказано обо всем, хотя написано и немного; язык письма не утяжелен, не отягощен ничем лишним. Автор рассуждает о жизни и смерти героини с предельным тактом и без внешнего надрыва. Практически во всех текстах о Янищиц (как и в процитированном выше) повторяется деталь, связанная с ее трагической кончиной. У Рублевской вместо упоминаний о прыжке с восьмого этажа – прочувствованная, наполненная глубоким смыслом реплика: «Против самого страшного искушения – избавиться от душевной боли вместе с жизнью – поэтесса не устояла».

Жанр этой публикации – эссе, где биография героини – повод для того, чтобы попытаться проникнуть в тайны ее солнечного дара, ее трагической судьбы. «Ее поэзия пережила и создательницу, и страну, в которой создавалась, и острые публицистические произведения «прозревших» коллег...». «А меня в свое время более всего впечатлил рассказ одного из близких знакомых Евгении о том, что, падая, она закрыла лицо руками. То есть хотела и после смерти выглядеть красиво...» – в тексте доминирует субъективно-авторское восприятие событий жизни Янищиц, особенностей ее характера, автор апеллирует к читателю, отсюда риторичность как стилизовая черта текста.

Интересные в жанровом отношении материалы опубликованы в газете «Звезда» (рубрика «Жырэндыя»): «У праёме імглы застаюся каханай!» Т. Солдатенко [8], «Птушка» Л. Тимошик [9].

Т. Солдатенко создает текст на пересечении свойств репортажа, эссе и литературного портрета. Экспозиция текста – кладбищенский минорный пейзаж: «Усходнія могілкі славуцця тым, што тут пахаваны многія беларускія знакамітасці, адданыя сыны і дачкі нашай краіны. Я не разлічыла час. Пакуль дабралася, на дварэ ўжо сцямнела. Гэта крыху палохае, але вяртацца дадому з двума цюльпанамі не хочацца. Я няўпэўнена ўваходжу за агароджу... Што?! На мяне глядзіць яна. Не «палеская летуценніца», не «адна з самых спеўных птушак нашай нацыянальнай літаратуры», а Жанчына... Толькі потым я заўважыла крылы за спіной, працёрла запылены надпіс: Яўгенія Янішчыц (1948–1988)» [8]. Так создается в тексте «эффект присутствия», что характерно для репортажа. Однако далее автор отходит от хронологического изложения, отдается во власть воспоминаний-размышлений, в которых авторское «я» ведет первую скрипку. Авторские размышления о судьбе героини создают оригинальный образ – литературный портрет героини.

Художественно-образное начало отчетливо и в тексте «Птушка» Л. Тимошик: автор не может отказаться от «презентации» поэтессы, хотя цель материала иная – это отчет о юбилейных мероприятиях, посвященных Е. Янищиц. Полагаем, что такая структура отчета органична, когда речь идет о творческой личности.

Как видим, художественно-образная составляющая доминирует в журналистских материалах о поэтессе. Однако в проанализированном массиве текстов выделяется и группа информационных жанров, которые опубликованы в «Полесской правде». Казалось бы, в этой газете, которая издаётся на Пиншине, должно быть много материалов о жизни землячки и её творчестве. Однако за 2013–2014 гг. опубликовано всего три: «20 лістапада Піншчына адсвяткуе 65-годдзе з дня нараджэння Яўгеніі Янішчыц» – анонс [6]; «Зямлячка Яўгеніі Янішчыц стварыла ўнікальны музей паэтэсы і 22 гады зберагае памяць аб ёй» – расширенная заметка [5]; «Жэня часцей за ўсё пісала ўначы – каля вакна, пад святлом ад вулічнага ліхтара»... – отчёт [4]. Вероятно, «Полесская правда» так лаконично информирует читателей о знаменитой землячке, потому что большинство читателей знают и помнят Янищиц. В то же время информационные жанры в газете создают историко-культурный контекст творчества поэтессы. Если при помощи художественно-публицистических жанров журналисты стремятся постигнуть глубину образа Евгении Янищиц, то информационные жанры формируют контекст (культурный, историко-литературный) ее личности и творчества.

Большинство проанализированных материалов созданы на основе эссеистского метода, который, взаимодействуя с другими журналистскими стратегиями, придает текстам субъективизм, эмоциональность, диалогичность, выраженное авторское начало. Эссеизация материалов обусловлена персонификацией как тенденцией современной журналистики и публицистики, с одной стороны; с другой – уникальностью творческой личности Е. Янищиц.

Літаратура

1. Вайткун, А. Евгения Янищиц: судьба-комета / А. Вайткун // Народная газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ng.sb.by/moya-belarus/article/evgeniya-yanishchits-sudba-kometa.html>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
2. Котляров, И. И в слове вольном воскресать! / И. Котляров // Литературная газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lgz.ru/article/43-6436-30-10-2013/i-v-slove-volnom-voskresat/?sphrase_id=54279. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
3. Ляшук, М. З птушкамі расла і з песняй вырасла / М. Ляшук // Народная трибуна [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tribune.by/?p=14968#more-14968>. – Дата доступа: 10. 11. 2014.
4. Милевская, Н. Жэня часцей за ўсё пісала ўначы – каля вакна, пад святлом ад вулічнага ліхтара / Н. Милевская // Полесская правда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pinsknews.by/?p=20108>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
5. Овсянникова, Т. Зямлячка Яўгеніі Янішчыц стварыла ўнікальны музей паэтэсы і 22 гады зберагае памяць аб ёй / Т. Овсянникова // Полесская правда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pinsknews.by/?p=16453>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
6. Пінская ЦРБ імя Я. Янішчыц, 20 лістапада Піншчына адсвяткуе 65-годдзе з дня нараджэння Яўгеніі Янішчыц / Пінская ЦРБ імя Я. Янішчыц // Полесская правда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pinsknews.by/?p=20089>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
7. Рублевская, Л. 60 лет Евгении Янищиц / Л. Рублевская // СБ. Беларусь сегодня [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.tut.by/culture/122091.html>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
8. Солдатенко, Т. У праёме імглы застаюся каханай! / Т. Солдатенко // Звезда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.zviazda.by/ru/pril/article.php?id=69607>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
9. Тимошик, Л. Птушка / Л. Тимошик // Звезда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zviazda.by/2013/11/23051.html>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.

Бурдзіна Г. (г. Брэст, БрДТУ)

ІНТЫМНЫ ДЗЁННІК ЛІРЫЧНАЙ ГЕРАІНІ Я. ЯНІШЧЫЦ: ПА МАТЫВАХ ЗБОРНІКА «ЯСЕЛЬДА»

Яўгенія Янішчыц прыйшла ў паззію ў пачатку 70-х гг., заявіўшы свету, што ў аснове ўсяго жыцця на зямлі ляжыць любоў, што без яе немагчыма чалавечае існаванне. Зборнікам Я. Янішчыц уласцівы шчырасць, апавядальнасць, страснасць.

Аснову кнігі «Ясельда» стварае любоўная лірыка. Не ўтойваючы ад чытачоў сваіх пачуццяў, пазтэса пранікнёна піша аб каханні, якое ўпрыгожвае і ўзвышае чалавека. У вершах кнігі хоць і адчуваецца нейкі драматызм у каханні, але жанчына не спяшаецца зняверыцца, спрабуе не паддавацца распачы.

Маладая гераіня Я. Янішчыц – у палоне летуценняў, мрояў, усёй існасцю трапяткога сэрца прагне пяшчоты, цеплыні, святла. Пагадзіўшыся, пазтка стварыла лірычны дзённік інтымнага зместу. Яна даверліва, усхвалявана выказвае словы любові і кахання, ёй хочацца, каб чалавечае жыццё было напоўнена гэтымі цудоўнымі пачуццямі.

У артыкуле «Выпрабаванне любоўю» Р. Семашкевіч пісаў пра любоўную лірыку Я. Янішчыц: «Гэта паззія менш за ўсё «дамская», чытаць яе так, між іншым, нельга. Галоўная яе вартасць – у драматызме... Характар лірычнай гераіні, створаны на гэтай аснове, пераканальны шматграннасцю пачуццяў, перажыванняў – ці то гаворка ідзе пра ўрачыстасць кахання, ці то пра нераздуленасць пачуцця. Адчай і трывога, радасць і смутак з'яднаны высокім напалам гэтых пачуццяў» [2, с. 127].

Зборнік уяўляецца нам свайго роду лірычным дзённікам закаханай гераіні:

*Было так лёгка на душы,
Нібы за пазухай – у бога* [3, с. 26].

У радках вершаў чытаецца радасць кахання, узнёсласць душы. Яўна бачыцца яе шчырасць: «*Не адпрэчвай на ноч маіх сумных вачэй, / Што глядзяцца ў твае / праз нязбыўнае шчасце*» [3, с. 119].

Вядома, што ў кожнага бываюць развагі: можа, чалавек атрымлівае не належнае яму? Гэтыя развагі ўласцівы і нашай гераіні:

*Якая часу рыска
З'яднала раптам нас?
Не мела права блізка
Я падысці да Вас...* [3, с. 55].

Гераіня перажывае, баіцца зрабіць няправільны крок, стараецца дагадзіць яму ва ўсім: «*Не набліжуся я – калі ты замаўчыш. / І не ўскрыкну услед – калі ты загадаеш*» [3, с. 119]. І калі ўсё ладзіцца, яна цэніць гэтае каханне, яго ўрачыстасць, бо гэта падарунак лёсу ёй: «*І трапеч а яна, як зажураны ліст, / На адкрытай пляцоўцы бянтэжнай любові*» [3, с. 119]. Але душа трапечы, і быццам ёй здаецца, што пачуццё нераздуленае. Гераіня баіцца яго парушыць: *Сама вясна з'яднала нашы душы,
Сама любоў нас вынесла з агню.*

*...І ўсё ж баюся я радком парушыць
І разбурыць між намі цішыню* [3, с. 113].

Адчуваецца штосьці нявыказанае. Лірычная гераіня – гэта трапяткая душа, якая адчувае кожную нотку і паўнотку, жаночая інтуіцыя ёй падказвае нешта тайнае, летуценнае, што можа ўлавіць толькі жанчына:

*Ты нешта мне гаворыш,
І я – табе ў адказ,
Як быццам снег і зоры
Ў апошні раз для нас [3, с. 41].*

Ціха, трапечучы, з трывогай, яна захоўвала каханне. Але цяжка знаходзіцца ў такім ціхім, але высокім і нявыказаным напале пачуццяў, і гэтыя перажыванні выходзяць праз вершы:

*Спявала «я», звінела «ты».
Туга не зналася са страхам.
...О, хто б падумаў, што затым
Пачнецца ўсё інакшым шляхам! [3, с. 26].*

І вось яно, тое страшнае, чаго баялася лірычная гераіня, стала яўным. Гераіні Янішчыц не трэба падказак, каб зразумець відавочнае, – яна сама ўсё бачыць: «Дый сама разумею, што лета / Абрываецца тонкая ніць» [3, с. 115].

Яна сама ўсё разумее, можа аб'ектыўна ацаніць прычыны і наступствы. Не тоіць свае вывады, а са смуткам іх выяўляе: «Не прыгалубіла так, як магу, / Так, як бы мог, — не глянуў... [3, с. 46].

Драматызм нераздузенага пачуцця са шкадаваннем праяўляецца у радках:
Як з канцамі канцы

*Зводжу даўнюю ціхую згоду,
Што была паміж намі, як міг...
Колькі ж тога гаркавага мёду
Засталося цяпер на дваіх? [3, с. 115].*

Гераіня сцвярджае, што ёсць сілы гэта перажыць, перацярпець з годнасцю: «Я не кінуся шчасця шукаць, / На самоце галубіць патоля. / Буду мудра і светла маўчаць, / Як бярозка між чыстага поля» [3, с. 111].

Малалая гераіня адчувае незапатрабавальнасць сваёй жаночай існасці – і ў радках вершаў бачыцца непрыхаваны адчай:

*Вось я – на насту. Адна. Ні пры кім.
І ў непрыкаянай выстылай сіні
Як нешта мне адзінай рукі,
Той, у якой мая радасць і сіла! [3, с. 112].*

Лірычная гераіня пакутуе. Ці ёй маўчаць, цярпець, ці ўсёй душою кінуча за ім – адзіным?

*Да смагі, да хрусту, да болю,
Да самай апошняй з мінут
Іду і бягу за табою,
Зрываючы пумы пакут [3, с. 117].*

Цяжка быць адной, асабліва, калі кахаеш, а ён ёсць, ён побач, але не з табой. Ці можна яшчэ нешта змяніць? Жыццё ідзе, а значыць, трэба спрабаваць, неабходна спадзявацца, можна верыць. А можа – марыць?

*Абцяю снежань па вясне,
Абцяю верасень зімою.
Абцяю: у самым лепшым сне*

Мы яшчэ сустрэнемся з табою [3, с. 110].

Лірычная гераіня лічыць, што пройдзе час і гэтыя спадзяванні здзейсняцца. «Радкі верша ярка, маляўніча перадаюць, наколькі гераіня адарвалася ў сваіх «прагнозах» ад зямлі: у гэтым праяўляецца пагроза ўцягнення сэрца і розуму ў жыццё пазарэальнае, уяўнае, надуманае» [1, с. 37].

Герайна не спіць нача́мі, думае, успамянае, пакутуе ад адчаю і спадзяецца на тое, што прыйдзе той шчаслівы дзень, калі яны будуць разам: «*Сто тысяч мук за ночь перагартушы / За той, адзіны промень на зары*» [3, с. 113].

Ёй цяжка, балюча, яна нават размаўляе са сваім бо́лем. Але верыць, што пераадолее і яго [бо́ль], і яе [бяду]:

Ведаю: адолею бяду

І наклічу радасць выпадкова.

Я сама сабой, калі вяду

З бо́лю непрыручанае слова [3, с. 90].

Здаецца, што гэтыя глыбокія перажыванні прыносяць герайні асалоду. Маладая герайна Янішчыц – адналюбка, якая бачыць, што накіраванае лёсам расстанне ўсё ж такі не абышло яе, і адчувае, што не зможа прыняць сваё будучае з некім іншым: «*Вось і скончана дарога. / Суравее толькі ніць / Прыпамінку, што нікога / Болей светла не любіць*» [3, с. 40]. Як пацвярджэнне свайму выбару прыгадвае матчыны словы, што перадаюць традыцыйны ўклад сямейнага жыцця: «*Песня мацёркі ў адказ / З горла вялятала: / «Я ж цябе ў адзіны раз / Замуж выдавала!..»*» [3, с. 51].

І ўсё-такі герайна маладая, летуценная. І ў гэтым сваім летуценні яна пачынае марыць, мроіць, хоць на нейкі час можа забыцца — і ёй становіцца лягчэй: «*Як дзіўна і зусім незразумела: / Між усяго, што ў сэрцы набалела, / На нейкай дзіўнай сцэжачцы лясной / Вярнуць ізноў празрысты свой настрой*» [3, с. 91].

У радках гэтага лірычнага дзённіка герайні нам бачыцца своеасаблівае споведзь, якую з усёй маладой шчырасцю, страснасцю перадае аўтарка. Мы бачым жанчыну, якая глыбока перажывае страту кахання. Радкі інтымных твораў Я. Янішчыц выразна раскрываюць унутраны стан лірычнай герайні, яе пошукі і страты, сустрэчы і расстанні, радасці і трывогі, зямную рэўнасць і высокую ўзнёсласць. Аўтарцы ўласцівы тонкі самааналіз душэўных пачуццяў і перажыванняў. Гэтая аповесць – шлях адзіноты і вярнасці свайму кахання.

Р. Семашкевіч пісаў пра зборнік «Ясельда»: «Паззія Я. Янішчыц уступіла ў тую пару, дзе захапленне любоўю перарасло ў выпрабаванне любоўю» [2, с. 130], але ў ім яшчэ няма таго адчування адзіноты і трагічнага жалю, што з'явіцца пазней.

Літаратура

1. Калядка, С. «Любоў мая, ты песня і маркота...»: Лірыка Яўгеніі Янішчыц / С. Калядка // Роднае слова. – 1998. – № 4. – С. 36–41.
2. Семашкевіч, Р. Выпрабаванне любоўю: Эсэ, артыкулы / Р. Семашкевіч. – Мн.: Маст. літ., 1982. – 206 с.
3. Янішчыц, Я. Ясельда: Лірыка / Я. Янішчыц – Мн.: Маст. літ., 1978.–128 с.

Казловіч А. (г. Баранавічы, БарДУ)

МОВА ВЕРШАЎ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Пазытычная спадчына Яўгеніі Янішчыц – адна з самых яскравых і таленавітых старонак беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя.

Пры напісанні сваіх твораў Яўгенія Янішчыц старанна адбірала з народнай гаворкі найбольш яркія, трапныя словы, цэлыя выразы, адшліфоўвала іх у адпаведнасці з літаратурнымі нормамі.

Сярод такіх разнастайных мастацка-выяўленчых сродкаў, як эпітэты, параўнанні, метафары, Яўгенія Янішчыц выкарыстоўвае для апісання кантрасных з'яў рэчаіснасці антонімы, значнае месца сярод якіх займаюць антонімы-назоўнікі, антонімы-прыметнікі, сустракаюцца антонімы-дзеясловы, антонімы-прыслоўі.

Па сваёй стравіцы антонімы-назоўнікі, што сустракаюцца ў мове твораў Яўгенія Янішчы. неаднародныя: рознакаранёвыя, аднакаранёвыя, кантэкстуальныя. Янішчыц ўжывае такія пары рознакаранёвых антонімаў, як антонімы-назоўнікі:

а) *вечар – ранак*: Так жыву, бы з *вечара* да *ранку*, // Дзе гнязда і птушка не саўе [2, с. 169]; Бог ведае, калі наступіць *ранак* // І будзе сэрцу кожны промень рад. // *А ноч* гудзе, і ў зарыве *маланак* // Танютку рабіну лупіць грал [2, с. 106] і інш.;

б) *лета – зіма*: Падлесак – сын мне, бор вячысты – друг. // *Зіма* зажурьшы – развяселіць *лета*. // Цябе люблю, патрыярхальны плуг, // Цябе – у страшным космасе, *ракета* [3, с. 8]; Толькі мне не паўтарыцца // *Ані летам*, ні *зімой* [4, с. 251] і інш.;

в) *журба – радасць* (смах): У маладосці свай запей сардэчны, // *Свая журба* і *радасці* свае [3, с. 115]; Смяюся, калі плакаць трэба. // *Журба* – калі на вуснах *смах* [4, с. 191] і інш.;

г) *вайна – мір*: Ды кожны раз баюся я // Паміж *вайной* і *мірам*, // Каб хата сельская мая // Не стала сувенірам [3, с. 21]; А свет гудзе. *Вайны* і *міру* драма. // Ды кліча шлях ясны і адкрыцца. // Дзе ішчэ на кроснах тчэ нязменна *мама* // *Зялёную* паззію жыцця [2, с. 132] і інш.;

д) *дзень – ноч*: Ідзе ён цёмнай *ночанькай*, // Ідзе спякотным *днём*. // Бо ўсё яшчэ, бо ўсё яшчэ // Планета пад агнём [3, с. 10]; *Дзень* загсае. Нават *ночы* мала. // Дальняй зоркі невядомы гук. // Як і не было, не палавала – // Нібы птаха выпусціла з рук [3, с. 206]; У чарадзе праліўных нядзель – // Не прапусціць грыбочка... // Кароткі, як шчасце, ухаджаны *дзень*. // Яшчэ карацейшая – *ночка*. // Дыхае вольнымі *мама* грудзямі, // Калі вяртаемся з поля [4, с. 68] і інш.;

ж) *неба – зямля*: Па кропельцы – здаля // Апала так нямнога. // А просіцца ж *зямля* // У *неба* – праліўнога! // Я думала: адна // Не засумую з летам. // А доля, як *вайна*, // Па ласцы – рыкашэтам [4, с. 82]; Калі змагла б, вярнула б я не слова: // Адзін прамень – *зямлёй* і *небам* між. // Мой ясны свет, *зялёная* дубова. // Ты ўсё шуміш, ты ўсё яшчэ шуміш [2, с. 177]; Уракала матуля: «Будзе трудна з думкай. // Ніжэй трымайся *неба* і *зямлі*» [2, с. 39] і інш.

Антонімы-прыметнікі:

а) *першы – апошні*: Востры каменчык – пад мае ногі! // Пад мае рукі – шыпы і асцё. // Гордае шчасцейка, мая сямейка, // Ты па слядах маіх слёз не рассей, // Сыне мой *першы*, *наіўны* Андрэйка, // І сын мой *апошні*, *мужны* Андрэй! [3, с. 50]; Шчаслівае дарогі вам і пошты, // Хай вас цягло радзімы саграе. // ...Ад *першай* кулі гінучы. Ад *апошняй*. // Не па-мі-рай-це!.. хлапчукі мае [2, с. 198].

б) *ранішняю – вячэрняю*: Будзе светла мне і горка // За лагчынай, за гарой // Паміж *ранішняю* зоркай // І *вячорнаю* зарой [2, с. 57]; О, гэта *ранішняе*: «Ты!» // *Вячэрняе*: «Няўжо?» [2, с. 168] і інш.

Антонімы-прыслоўі:

а) *блізка – далёка*: Наведвайце яго – хто быў *бліжэй*. // А хто *далей* – дык светла ўспамініце [2, с. 130]; Запомніце яго – хто *блізка* быў. // *Далёка* хто – не варушыце праху [2, с. 130].

Антонімы-дзеясловы:

а) *смяіцца – плакаць*: Стукне ў шыбінв мячык дзіцячы. – // Вечер схопіць гардзіны кілім // У гэтым доме *смяюцца* і *плачуць*, // Але рэдка спяваюць у ім [2, с. 151]; Падманваю сябе, пакуль яшчэ // Цыганка-рыфма *плача* і *смяецца* [2, с. 108]; Ну што ж, калі выпаў лёс. // Быць мужнай – Муза загадае! // Няхай прачулена – да слёз! – // *Смяецца* слова і *рыдае* [2, с. 133].

У творах пісьменніцы часта выразна кантрастуюць *вясна* і *зіма*. У кожную пару года ўзнікае адпаведны настрой. «А я люблю вясну»; «Я не люблю слаты», – прызнаецца паэтка («Я пачакаю»). Мабыць, таму што, вясна – гэта час, калі ў белым вэлюме сад, цвітуць пралескі, пшчотна свеціць сонейка, калі душа

напаўняеца радаснымі, светлымі, чыстымі пачуццямі. Зіма ж увасабляе холад, спустошанасць, выстыласць свету, таму яна палохае сэрца лірычнай гераніі: «Мінае лета. Коціцца зіма». Зімовы холад – сімвал ростані і адчужанасці: «Каторы год між нас – зіма, // Ляццяць гады, як завірухі» («Да Вас») [1].

Такім чынам, як сведчыць фактычны матэрыял, рознакаранёвыя антонімы з'яўляюцца самымі распаўсюджанымі ў паэзіі Яўгеніі Янішчыц. Яны служаць для паказу кантрасту пачуццяў, надаюць экспрэсіўную і эмацыянальную афарбоўку мове.

Аднакаранёвыя антонімы значна радзей сустракаюцца ў паэзіі Я. Янішчыц. Супрацьлеглае значэнне ў іх выражаецца не супрацьпастаўленнем каранёў, а супрацьпастаўленнем далучаных да іх прэфіксаў:

а) не- (ня-): Бяры за *быль*, бяры за *небыліцу*, // За тое, што аглухла, як сцяна. // ... Павінна ў рэшце рэшт і на зямліцу // Быць красная, адменная цана! [2, с. 28]; Ім сягоння, пэўна ж, невядома, // Што *свядома* йшчэ і *несвядома* // Носіць маску толькі чалавек [2, с. 116]; Так погляд не паўторыцца ніколі // Паміж скуным *быццём* і – // *небыццём*. // У кожнага свая галінка болю // І радасці, // Пазначаных жыццём [3, с. 127]; Хоць прашумі вясёлым ліўнем! – // Хай след падкажа каляя. // Паміж *няшчасных* і *шчаслівых* – // Якая я, якая я? [3, с. 185]; Што ж – глядзі! Я вось такая: // *Незямная* і *зямная*, // З дрогкай радасцю бясоннай, // З непрагляднаю вярстой... [4, с. 88];

б) за-, пры-: Бычку *занясла* роснаўкосы, // – Лагодна скарміла з рукі. // *Прынесла* ў падоле гурочкі, // Самотнае штось пячучы [3, с. 30].

Удалае выкарыстанне ў мове твораў антанімічных пар дапамагае Я. Янішчыц перадаць усю кантраснасць пачуццяў, якую можа перажываць лірычны герой у адной і той жа жыццёвай сітуацыі.

Літаратура

1. Жыццягіс Я. Янішчыц [Электронны рэсурс] // Рэжым доступу: <http://yaugeniya.ru>. – Дата доступу: 14.12.13.
2. Янішчыц. Я. Каліна зімы: Кн. лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 206 с.
3. Янішчыц. Я. Папа любові і жалю: Кн. лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 1983. – 222 с.
4. Янішчыц. Я. Пачынаецца ўсё з любові...: Вершы, паэмы / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 339 с.

Ковпанько Н. (Брест, БрГУ ім. А.С. Пушкіна)

ПОВТОР И ЕГО ФУНКЦИИ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ЕВГЕНИИ ЯНИШЧИЦ

В современной лингвистике активно изучаются текстообразующие средства, которые принимают участие в продуцировании современного художественного текста (далее – ХТ). Современный текст значительно изменился под влиянием новых философских течений XX века с появлением и развитием кинематографии и фотографии. Новые тенденции в организации ХТ обусловили появление новых текстообразующих средств и изменение функционирования и форм выражения традиционных средств, к которым относится и повтор.

В современном художественном тексте повтор предстает не только как стилистическая фигура и/или средство связи между частями распространенного предложения (повтор на уровне фразы), но и / или между контактно и дистантно расположенными предложениями (повтор на межфразовом уровне). Повтор является одним из текстообразующих факторов как в поэтических, так и в прозаических текстах, полифункциональной лексико-синтаксической структурой, поскольку способен одновременно выполнять несколько функций.

Лексико-синтаксический повтор может занимать фиксированную позицию в начале, в конце и между сегментами текста. Для поэтических текстов Евгении Янишиц характерен постсегментный лексический или лексико-синтаксический повтор. Так, в стихотворении «Будзе слоту абвяшчаць пражноз...» [1, с. 313] финальную позицию в каждом катрене занимает повторяющееся обстоятельство образа действия «па-беларуску»: «Я прыму цябе па-беларуску»; «Гавары са мной па-беларуску»; «Памаўчы са мной па беларуску». Постсегментный повтор, занимая сильную позицию в тексте, выполняет на уровне микроструктур усилительно-выделительную функцию одновременно со связующей функцией и с функцией формирования кульминационного момента.

Постсегментный повтор выполняет не только «рифмующую» функцию в тексте. Так, например, в стихотворении «Застаюся каханай!» [1, с. 317] финальный повтор первых двух стихов «Заставайся каханай» и двух последующих «Застаюся каханай» показывает психологическое состояние лирической героини в его развитии и служит лексико-семантической скрепой в тексте со сложной логико-семантической структурой. Занимаемая постсегментным повтором сильная позиция в тексте способствует выделению и усилению повторяемой информации.

Выполняя усилительно-выделительную функцию, постсегментный повтор может служить созданию визуального ряда, как, например, в стихотворении «Я пачакаю»:

*Нічога не вяртаецца назад:
Ні гэты міг, ні гэты дзень – я знаю.
Ты адыходзіш ціха ў снегапад,
А я люблю ясну. Я пачакаю.*

*Разрыў-травя. Нязбітая раса.
Халодны ветах блудзіць каля гаю.
І наша сцэжка жытам прасла.
А я люблю жніво. Я пачакаю.*

*Ідуць дажджы – хоць з хаты не вылазь,
Бяссонны год, як лён, перабіраю.
На туфельках, на белым плацці – гразь.
Я не люблю слаты. Я пачакаю [1, с. 295].*

В данном случае постсегментный повтор «Я пачакаю» выполняет функцию предпосылки последующих событий и выражает эмоциональное состояние лирической героини.

Постсегментный лексико-синтаксический повтор в стихах Е. Янишиц часто формирует подтекст, принимает участие в построении «ступенчатой» структуры поэтического текста, показывающей развитие поэтической мысли, участвует в формировании психологического портрета персонажа:

*Такой прысніў, як яблыневы сад.
Там не ачахла сонечная сцэжка.
Хвалюецца высокі снегапад,
А на губах – іскрыстая усмешка.*

.....
*Гусце пільнай ночы абалонь,
А наша лодка, як на смех, без донца.
Ды пройдзем праз калінавы агонь,
Каб затрымацца на ўзлёце сонца!*

*Запамятай такую, як была,
Здзірала як нясцерпныя кляіныты,
Смяюцца вочы, поўныя святла,
А на губах – гарчавінка самоты [1, с. 326].*

Текстообразующая функция позиционных постсегментных повторов в стихах Е. Янишиц заключается в их участии в организации формальной и семантической структуры поэтического текста.

Літаратура

1. Янішчыц, Я. Пачынаецца усё з любові...: Вершы, паэмы / Я. Янішчыц. – Мінск: Маст. літ., 2008. – 339 с.

Круковіч І. (г. Мінск, БДТУ)

ПАРАЎНАННЕ ЗБОРНІКАЎ ЯЎГЕНІЯ ЯНІШЧЫЦ І АЛЕСЯ РАЗАНАВА

Імёны А. Разанава і Я. Янішчыц сёння добра знаёмыя аматарам прыгожага беларускага пісьменства. Паэты і землякі, яны нарадзіліся на Брэстчыне, амаль равеснікі (А. Разанаў нарадзіўся ў 1947 г., а Я. Янішчыц – у 1948 г., таму 2014 год стаў для іх юбілейным). Гэтыя аўтары, якія маюць адметныя стылі, узбагацілі беларускую літаратуру выдатнымі, своеасаблівымі творами. Задача нашага артыкула – устанавіць асноўныя тыпалагічныя прыкметы зборнікаў паэзіі «Ясельда» і «Каардынаты быцця».

Кожная кніга, якая пабачыла свет, унікальная, мае шэраг адрозненняў, нават ад тэматычна блізкіх выданняў. Такія адрозненні і складаюць змест тыпалагічных прыкмет выдання: від і тып выдання, мэтавыя прызначэнні.

«Каардынаты быцця» (1976 г.) з’яўляецца трэцім зборнікам А. Разанава, як і «Ясельда» (1978 г.) – трэці зборнік Я. Янішчыц. Дзве кнігі, з першага погляду, досыць падобныя знешне, гэтая акалічнасць, напэўна, звязаная з тым, што абедзве кнігі былі выдадзеныя ў адным і тым жа выдавецтве (выдавецтва «Мастацкая літаратура» было ўтворана ў 1972 годзе). Не застаюцца незаўважанымі прыблізна роўныя памеры кніг: фармат «Каардынаты быцця» – 75 х 90 і «Ясельды» – 70 х 90. Прыкладна аднолькавымі можна палічыць і аб’ёмы зборнікаў: «Каардынаты быцця» – 96 старонак, «Ясельда» – 128 старонак.

Анатацыі да двух зборнікаў даволі простыя і нешматслоўныя, але дакладныя. Анатацыя да зборніка А. Разанава «Каардынаты быцця» пададзена адным, лагічна сфармуляваным сказам: «Творам Алеся Разанава ўласціва філасофскае асэнсаванне жыцця, зварот да актуальных праблем сутнасці» [5]. Зборнік Я. Янішчыц «Ясельда» мае наступную анатацыю: «У новую кніжку паэтэсы ўвайшлі вершы аб Радзіме, адносінах чалавека да чалавека, кахання. Для зборніка характэрны глыбокі і самабытны роздум над жыццём, акрэсленасць думкі, мнагазначнасць вобраза, малады і непасрэдны тэмперамент» [4].

Абедзве кнігі з’яўляюцца паэтычнымі зборнікамі, але маюць рознае сэнсавое напавенне. «Каардынаты быцця» – гэта зборнік, які ўключае чатырнаццаць паэм. Аўтар заглябляецца ў разуменне сябе і іншых людзей праз асэнсаванне сусвету. Дзякуючы наватарскім пошукам А. Разанава, яркім вобразам, якія праглядаюцца нават у назвах («Паэма рыбіны», «Паэма выніку», «Паэма сланечніка»), чытач настройваецца на медытатывнае ўспрыманне тэкстаў.

У зборніку Я. Янішчыц «Ясельда» асэнсоўваюцца найважнейшыя для паэткі тэмы: тэма кахання і любові да Радзімы.

На наш погляд, тэматыка вершаў паўплывала на непадобнасць мастацкага афармлення зборнікаў. Вокладка разанаўскіх «Каардынат быцця» мае белы і фіялетава колеры, на ёй непасрэдна размешчана назва кнігі, а перпендыкулярна – спіс паэм, якія ўваходзяць у зборнік. Такое геаметрычнае размяшчэнне назваў можна палічыць за своеасаблівы прыём, дзякуючы якому чытач настройваецца на гарманічнае ўспрыманне зборніка. Мастаком гэтага выдання быў П.Н. Драчоў.

Нагледзячы на тое, што у перыяд з 1974 г. па 1986 г. А. Разанаў працаваў у выдавецтве «Мастацкая літаратура», адказным за выданне «Каардынат быцця» быў не ён. Рэдактарам выдання быў І.І. Калеснік, тэхнічным рэдактарам – З.Г. Сень, карэктарам – Т.М.Собалева.

Вокладка зборніка Я. Янішчыц «Ясельда» мае зялёны колер, на ёй намаляваны чорным колерам галінкі з кветкамі. Такое афармленне кнігі цалкам адпавядае яе зместаваму напавуенню, падкрэслівае малады і непасрэдны тэмперамент аўтаркі. На другой старонцы зборніка змешчаны партрэт Я. Янішчыц. Мастаком гэтага выдання быў І.М. Лобан, рэдактарам – В.Б. Спрыначак, тэхнічным рэдактарам – Л.М. Шлапко, карэктарам – Т.М. Собалева.

Як тут не пагадзіцца з літаратуразнаўцам С. Калядка, якая заўважае: «У зборніку «Ясельда» адлюстравалася працэс асваення паэтэсай новай жыццёвай праблематыкі – дачынення асобы да наваколя, да ўзаемаадносін паміж людзьмі, пранікнення ў іх лёсы і характары, канкрэтныя сітуацыі быцця, выяўленне ў іх сутнасці прывабна-чалавечых учынкаў і г. д.» [2]. Словы, выказаныя ў адрас «Каардынат быцця», сведчаць пра тагачасную папулярнасць зборніка. Яго выхад зрабіў на тагачасную публіку ўражанне бомбы, якая разарвалася, як і паэтычная кніга «Шлях – 360» [3, с.72]. «Сёння нам больш па густу паэзія, пранізанае прагай пазнання і страснага сцвярджэння жыцця. Чытачу не вельмі імпагуюць паэты, якім усё ясна ад нараджэння, у якіх няма ніякіх клопатаў, пытанняў, а ёсць толькі адукаванасць і падкаванасць. Не вельмі цікавыя яны як людзі, а значыць, і як паэты» [1].

А. Разанаў і Я. Янішчыц, паэты Брэстчыны, землякі, равеснікі, з'яўляюцца прадстаўнікамі яскравай і непаўторнай беларускай паэзіі. Нагледзячы на тое, што іх паэзія каардынальна розніцца, творы, аформленыя ў зборніках, набываюць візуальную падобнасць па такіх крытэрыях, як фармат і аб'ём. На гэта, у сваю чаргу, паўплываў той факт, што яны былі выдаленыя практычна адначасова, а таксама ў адным і тым жа выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Як бачна, на той час у выдавецтве «Мастацкая літаратура» утварыўся пэўны стыль афармлення кніг.

Літаратура

1. Гніламёдаў, У. Сінкрэтызм і інтэлектуальнасць / У. Гніламёдаў // Полымя. – 1991. – № 4. – С. 225–241.
2. Калядка, С. Паэзія Яўгеніі Янішчыц: станаўленне творчай індывідуальнасці: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук / С. Калядка; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. ім. Я. Купалы. – Мінск : [б. в.], 1999. – 20 с.
3. Кісліцына, Г. Алесь Разанаў: Праблема мастацкай свядомасці / Г. Кісліцына. – Мінск : Беларуская навука, 1997. – 144 с.
4. Разанаў, А. Каардынаты быцця / А. Разанаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1978. – 96 с.
5. Янішчыц, Я. Ясельда / Я. Янішчыц. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1978. – 128 с.

Мартынюк М. (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

СПОСОБЫ И ПРИЕМЫ СОЗДАНИЯ МЕДИЙНОГО ОБРАЗА ЕВГЕНИИ ЯНИЩИЦ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Сегодня на восприятие творчества того или иного автора все чаще влияет образ, созданный средствами массовой информации и тиражируемый по каналам коммуникации, в том числе – по сети Интернет. Цель данного исследования – осмыслить медийный образ белорусской поэтессы Евгении Янищиц путем изучения наиболее популярных текстов о ней в сети Интернет.

Запрос «Евгения Янищиц» в поисковых системах Google, Yandex, Yahoo показал следующие результаты. Количество ответов в поисковиках: Google – примерно 3600, Yandex – 2000 (в Бейнете – 506), Yahoo – 1,710. На первой странице найденных ссылок во всех поисковиках лидирует статья из свободной энциклопедии «Википедия», в которой в научно-публицистическом стиле рассказывается о жизни и творчестве поэтессы. Во всех трех поисковых системах найдены тексты «Евгения Янищиц: судьба-шлюха», «Евгения «Янищиц: судьба-комета...», «60 лет Евгении Янищиц», «Евгении Янищиц исполнилось бы 65 лет», а также ссылки на сайты «Яўгенія Янішчыц: Паэтычная старонка» (yaugeniya.ru), «Брестчина туристическая – Литературный музей Е. Янищиц» (tour.brest.by), «Яўгенія Янішчыц. Палеская ластаўка» (vk.com). Таким образом, среди наиболее популярных ответов – ссылки со справочными сведениями и биографией Евгении Янищиц, в том числе сайт, посвященный ее творчеству, страница в социальной сети, а также журналистские тексты, как правило, опубликованные к юбилейным датам.

Для характеристики медийного образа Евгении Янищиц были выбраны наиболее популярные в интернете журналистские материалы о поэтессе.

Анализ зарисовки «Евгения Янищиц: судьба-комета...» показал, что автор использовал для подготовки материала биографические сведения, а также воспоминания родных и близких поэтессы, что позволило более глубоко очертить образ героини. Автор рассказывает, что поэтессе был свойствен особый взгляд на мир, она описывала этот мир в своих стихах с большим талантом («ее таланту будут устраивать проверки», «очень быстро талантливая девушка стала популярной не только в школе, но и в районе» [1]).

Текст «Евгения Янищиц: судьба-шлюха» (LiveInternet) представляет собой компиляцию журналистского материала из «Народной газеты» и комментария пользователя. Образ Янищиц создается в тексте в трагико-романтическом ключе. Она представлена как «молодая, обаятельная женщина с грустными глазами, которые смотрели вовсе не на читателя – куда-то в себя, а возможно, в вечность. Такой в чем-то наивный и совсем не канонический «литературный образ». В ней не ощущалось той силы, которая была в ее стихах, а в большей степени чувствовались достоинство и некая тайна... Женщина-загадка... Женщина, которая, как мне тогда казалось, даже, несмотря на свою короткую жизнь, сумела найти ответы на извечные вопросы...» [2].

Журналист и писатель Л. Рублевская, подготовившая материал к 60-летию поэтессы, создает образ Евгении Янищиц на основе воспоминаний о ней деятелей белорусской культуры – Райсы Боровиковой, Елены Василевич [5]. Поставив перед собой задачу рассказать о поэтессе, журналист закономерно обращается к исследованию ее творчества. Отметим, что это не критический анализ поэзии, а цитирование, которое, по мнению автора, многое говорит о личности героини.

Интересен метод журналиста Александра Ильина, начавшего рассказ о Евгении Янищиц с истории пинского литературного объединения, куда поэтесса вступила в юном возрасте. Описывая окружение Янищиц, автор приводит следующие

которые она влилась, рассказывая о ее учителях, о первых рецензиях на ее поэзию, автор разносторонне показывает творческий и жизненный путь поэтессы. В жанровом отношении текст можно назвать портретным очерком, а автора – настоящим исследователем и биографом Евгении Янищиц. Героиню своего очерка журналист называет «замечательной белорусской поэтессой», отмечая, что «Евгения Янищиц ворвалась в белорусскую литературу как свежий ветер» [3].

Среди наиболее популярных текстов в Интернете текстов о поэтессе – отчет с вечера «А ўсё таму, што родам з лістападу...», посвященного 65-летию со дня рождения Евгении Янищиц. В тексте очерчены биографические данные и представлено следующее описание поэтессы – «тонкая, лиричная, глубокая, ранимая и гордая». Для создания образа Янищиц автор публикации использует цитаты известных творческих деятелей, участников вечера, благодаря чему можно сравнить видение разных людей и составить свое впечатление о поэтессе. Среди наиболее ярких характеристик высказывания Василия Быкова («Женя была самая талантливая из всех самых талантливых поэтесс Беларуси, самая целомудренная и совершенная...») и поэта Василия Жуковича («Женя сумела передать сложное и изменчивое состояние человеческой души, где сталкиваются свет и мрак, восторг и разочарование, радость и печаль, надежда и отчаяние...») [3].

Лейтмотивом практически всех материалов о Е. Янищиц является сочетание «палеская ластваўка» (или «ластваўка Палесся»). Эта метафора символизирует свободу поэтического дара поэтессы, ее легкий полет в поэтическом небе.

Проанализировав способы и приемы создания медийного образа Евгении Янищиц в сети Интернет, можно сделать следующий вывод. Рассказывая о поэтессе, авторы освещают ее биографию, используют цитаты, в том числе произведений Янищиц, делятся собственным восприятием личности поэтессы и ее творчества. Образ Евгении Янищиц в медийном пространстве – образ талантливой любимицы творческой среды и в то же время женщины с трагической судьбой.

Літаратура

1. Вайткун, А. Евгения Янищиц: судьба-комета / А. Вайткун // Народная газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ng.sb.by/moya-belarus/article/evgeniya-yanishchits-sudba-kometa-.html>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.
2. Евгения Янищиц – судьба-шлюха // liveinternet [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.liveinternet.ru/users/3142671/post98270758>. – Дата доступа: 20.12.2014.
3. Ильин, А. Евгения Янищиц и Василий Коротышевский / А. Ильин // Гістарычная брама. – № 1 (25). – 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://brama.brestregion.com/nomer25/artic19.shtml>. – Дата доступа: 23.12.2014.
4. Мизон, Н. «А ўсё таму, што родам з лістападу...» / Н. Мизон // Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bellitmuseum.by/about/281-janishchyc.html>. – Дата доступа: 20.12.2014.
5. Рублевская, Л. 60 лет Евгении Янищиц / Л. Рублевская // СБ. Беларусь сегодня [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.tut.by/culture/122091.html>. – Дата доступа: 8. 11. 2014.

Паўлюкевіч А. (г. Брэст, БрДТУ)

МЕТАФАРЫ ЯК СРОДКІ ВЫРАЖЭННЯ СУБ'ЕКТЫўНАЙ МАДАЛЬНАСЦІ Ё ТВОРЧАСЦІ Я. ЯНІШЧЫЦ

Выразнымі сродкамі выражэння суб'ектыўнай мадальнасці з'яўляюцца метафары. Найбольшым эфектам у выяўленні аўтарскай думкі валодаюць экспрэсіўна-вобразныя і экспрэсіўна-ацэнныя метафары.

Экспрэсіўна-вобразная метафара надае падабенству выгляд тоеснасці. Замяняючы падобнае падобным, сутыкаючы часам несумяшчальнае, стварае зрокавае ўяўленне аб аб'екце. Экспрэсіўна-ацэнная метафара выкарыстоў-

ваецца, калі на аб'ектыўную ацэнку накладваецца суб'ектыўнае прагматычнае стаўленне да аб'екта. Як і ў індывідуальнай метафары, падабенства тут пераважае над тоеснасцю, аднак падабенства гэтае не рэальнае, а ідэальнае.

У паэзіі Яўгеніі Янішчыц шмат метафар, за кожнай з іх хаваецца глыбокі сэнс. Напрыклад, ярка рэалізуюцца вобразная функцыя метафары ў вершы «Жывульнік»: «Белагаловы май / У фрэнчыку зяленым. / Трыпутнік, затрымай / Мне перад аднонам; у вершы «Фартусіма»: «Вось-вось лістоў зялення запалкі / Успыхнуцца, / Салютуючы вясне».

У вершы «...Будуць вёсны і пралескі...» вясна надзяляецца ўласцівасцямі жывой істоты: «Адвіце вясна на ўзлеску, / Пабяжыць за сіні гай».

У вершы «Ізноў буяе восень» аснову выразнасці дзеяслоўнай метафары гуляць стварае асацыятыўная сувязь паміж дзеяннем чалавека і парой года: «Гуляе толькі восень / Па дрогкаму масту».

За кошт метафарызацыі перад чытачом прадстае казачны вобраз лесу: «Дубоў ды сосен сцішаная вярта» (верш «Па грыбы»), а кусты шыпышніку і ядлоўцу нагадваюць людзей, што прадзіраюцца «праз драпежныя пасты / Шыпышніку і хітрага ядлоўцу» (верш «... Пакой прысні, як яблыневы сад...»). З дапамогай экспрэсіўна-вобразнай метафары Я. Янішчыц выяўляе свае адносіны да паэтычнага слова: «Ды словы распускаюцца, як мак. / І падае на белую паперу / Наспеўшай думкі старажытны знак» (верш «Вячэрнія радкі»).

Нараджэнне паэтычнага радка параўноўваецца з кветкамі маку, якія распускаюцца, аддаючы людзям сваю прыгажосць. У вершы «... Люблю, калі сыдуць марозы...» з'яўленне паэтычнага радка пераадзена праз параўнанне з птушкамі, якія «вылятаюць з гнёздаў вясны»: «... Люблю, / Калі сыдуць марозы: / Бясконцы раздолныя прастор – / Зяленая радасць бярозак / І сіняя радасць азёр. / Я сінюю радасць вітаю, / Гукаю зяленую ў сны... / І словы з душы вылятаюць, / Як лаптаўкі з гнёздаў вясны».

Эмацыянальна-ацэначныя метафары паэтка выкарыстоўвае пры ацэнцы супярэчнасцей сэнсавых гаспадарак жыцця: «Як проста ўсё, / Як хораша было! / Між намі лета буйнае цвіло» (верш «Як проста ўсё»). Я. Янішчыц для перадачы ўнутранага стану чалавека актыўна выкарыстоўвае экспрэсіўна-ацэначныя метафары, утварэння на аснове асацыятыўных сувязей з назвамі пор года і з'явамі прыроды.

Сведчаннем таго, што «лета на схіле», з'яўляюцца дзымухаўцы, якія нават ад самага слабoga павяу ветрыку ляцяць на дарогу, якія не могуць супраціўляцца, бо не хапае ўжо сіл... Гэтаксама і закаханыя: пакуль яны разам, пакуль паміж імі моцныя пачуцці, яны супрацьстаяць любым нягодам, але як толькі каханне страчваецца, яны разлітаюцца ад першага парыву ветру: «Вось і лета маё на схіле, / На дарогу ляцяць дзымухаўцы (верш «Вось і лета маё на схіле»).

Восень асацыіруецца для лірычнай гераіні Я. Янішчыц з сумна-радасным настроем, таму што яна прыўносіць у жыццё адначасова і прыгажосць, і адміранне: «У садзе маіх летуценняў / Даўно раскашуецца восень» (верш «...У садзе маіх летуценняў...»).

У чатырохадкоі пры дапамозе ацэначнай метафарызацыі паказаны халодныя адносіны паміж людзьмі: «Я аддала сябе сама / Ва ўладу полымя і скрухі. / Каторы год між нас – зіма, / Ляцяць гады, як завірухі» (верша «Да вас»).

Метафара – гэта не арнамент, не сродак упрыгожвання мовы, а сродак увасаблення мастацкай думкі аўтара. У гэтым мы можам пераканацца на прыкладзе верша «Боль перасіліў немату...». Экспрэсіўна-ацэначная метафара падсумоўвае ўсе жыццёвыя калізій лірычнай гераіні: «Боль перасіліў немату, / І яркіх фарбаў мне не шкода, / Бо і сама я, як прырода, / То ападаю, то цвіту».

У метафары найбольш сканцэнтравана выяўляюцца характар вобразнага мыслення аўтара і індывідуальныя асаблівасці яго стылю. Характар вобразных асацыяцый Я. Янішчыц вызначаецца і светаўспрыманням паэтэсы, і мастацкімі сімпатыямі мастака слова, і літаратурнымі традыцыямі, якія наша зямлячка развівае ў сваёй творчасці.

Як бачна, метафары ў вышэйзгаданых паэтычных радках, дзякуючы іх азначнай функцыі, дапамагаюць выявіць навакольную рэчаіснасць з выключнай энэргіяй. У зблiжаных з'явах падкрэслівалася найбольш істотныя для агульнага мастацкага задання рысы, астатнія або апускаюцца, або адыходзяць на другі план.

Пракаповіч М. (г. Брэст, БРДУ)

ВОБРАЗ ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ У СВЯТЛЕ ўСПАМІНАў ЯЕ СУЧАСНІКАў

Яўгенія Іосіфаўна Янішчыц – вядомая беларуская паэтэса, якая сваёй шчырасцю, грамадзянскай сумленнасцю заўсёды знаходзіць дарогу да чытача, адлюстроўваючы ў сваіх творах яго паўсядзённыя клопаты, радасці і трылогі, вечныя пошукі жыцця. «Палеская ластаўка», «Палесся мілае дзіця», «Палеская летуценніца» – так называлі і называюць у нашай краіне Яўгенію Янішчыц, якой давялося працаваць у беларускай літаратуры крыху больш за 20 гадоў. Вобраз Янішчыц, як і вобраз кожнага чалавека, нельга ўспрымаць як нешта цэлае, адзінае, гэта заўсёды сукупнасць тых маленькіх вобразаў, якія мы прымяраем кожны дзень. Таму мне хацелася бы спыніцца на ўспамінах розных людзей, каб уяўленне пра Янішчыц было як мага болей поўным.

Прынята лічыць, што таленавітых людзей можна заўважыць адразу. Гэта можна сказаць і пра Яўгенію Янішчыц. Яе першая настаўніца Вольга Васільеўна Новак успамінае: «Жэня расла цікаўнай дзяўчынкай. Вучылася добра. Лепей за ўсіх успамінала сачыненні. Асабліва любіла апісваць поры года. Выразна дэкламавала вершы, добра чытала прозу» [1]. Аднак жа талент праявіўся ў Жэні крыху пазней ў Мерчыцкай васьмігодцы, дзе маладая паэтка надрукавала свой першы верш. Пасля таленавітая дзяўчынкі паступае ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт.

У характары Янішчыц спалучаюцца любоў да сяброўства, гасціннасць з вялікім адзіноцтвам. «Жэня была вельмі гасціннай, любіла, калі да яе заходзілі... Маглі ей патэлефанаваць пісьменніцы Валя Коўтун, Ніна Загорская, Хрысціна Лялько, народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч, каго яна любіла, з кім сябравала, – так пісала пра Яўгенію Раіса Баравікова, аднак жа дапаўняла: – Яе сяброўства многія шукалі, але разам з тым надта многа ў яе было адзіноты, вельмі зямной, жаночай» [3].

Першы зборнік лірыкі «Снежныя грамніцы» паэтка надрукавала, будучы студэнткай універсітэта, у 1970. Пасля гэтага яна трапіла ў зону павышанай увагі тагачаснай крытыкі. Пра гэты зборнік шмат пісалі. Нават Рыгор Бярозкін, які ніколі не разменьваўся на пахвалу пасрэднасці пісаў: «Першая кніга – кніжка ясная, свежая, росная, быццам тая раніца, з якое яна, Жэня Янішчыц, і выбегла (іменна выбегла) у літаратуру» [1]. Не быў выключэннем і Ніл Гілевіч, які адзначаў: «Яўгеніі Янішчыц, па маім перакананні, шмат дадзена» [1]. У сваіх успамінах пра Яўгенію Дзмітрый Бугаеў [5] параўноўваў уваход Янішчыц у літаратуру з уваходам гаспадыні ва ўласны добра абжыты дом, свабодны, нязмушаны і натуральны.

Алесь Бельскі пісаў: «Натуральна, пасля такой прыхільнай і шырокай падтрымкі паэтка адчула новае дыханне, не збавіла творчага імпульсу і працавала з вялікай апантанасцю. Адна за адной выходзілі яе кнігі – «Дзень вечаровы» (1974), «Ясельда» (1978), «На беразе пляча» (1980), «Пара любові і жалю» (1983), «Каліна зімы» (1987)» [4].

Калі бачыш гэтыя кнігі, можна падумаць, што ў творчасці паэтэсы ўсе было гладка і празрыста, але так не бывае, тым больш у жыцці творчай асобы. На першы погляд, творчая кар’ера Я. Янішчыц складвалася сапраўды зайздросна. Але не ўсім вядома ўнутраная супярэчлівасць асобы паэтки. Пасля прапановы ўступіць у партыю яна доўга вагалася, раілася са школьнай сяброўкай Раісай Ганчарык: што рабіць? Трагедыя Я. Янішчыц бачыцца яшчэ і ў тым, што першай кнігай яна паставіла перад сабой вельмі высокую планку. І ёй больш не ўдалося ніводнай кнігай выклікаць такіх эмоцый у крытыкаў і пісьменнікаў, атрымаць столькі водгукаў, як пры выхадзе «Снежных грамініш». Рыхтуючы кожную новую кнігу, яна імкнулася зрабіць яе лепшай, чым папярэдняя. Радасць ёй прынесла, бадай што, толькі «Каліна зімы» – так аб творчасці паэтки гаворыць Тамара Аўсяннікава [2].

На наш погляд, у Яўгеніі Янішчыц з маленства была цяга да самавыўлення. Тамара Аўсяннікава ў сваім артыкуле прыводзіць аповед маці Марыі Андрэеўны пра дзяцінства Яўгеніі: «Ёсць там вір. Месца глыбокае. Вось хлопцы, хто старэйшы, у гэты вір нырца давалі, а потым выплывалі. Малых туды не пускалі. Магло закруціць. Што Жэню да гэтага віра штурханула, ніхто не ведае. Яна сказала хлопцам: «Думаеце, што толькі вы адны такія смелыя. Я тожа магу». Хлопцы пачалі смяяцца, а яна разагналася па беразе — і боўць у вір» [1]. Нават гэты прыклад сведчыць пра сілу духу паэтки.

Нельга не прыняць да ўвагі словы сяброўкі Яўгеніі – Раісы Баравіковай: «Жэня не любіла канфліктаваць, ёй была ўласціва тая самая беларуская памяркоўнасць, але гэта ўжо тычыцца яе характару і натуры вельмі зычлівай жанчыны. Яна была не ўзрыўным чалавекам, усе эмоцыі аддаваліся вершам, а калі ў звычайнай жыццёвай плыні штосьці было ўжо надта неадпаведным, то проста ўставала і ішла з кампаніі, з пісьменніцкага сходу» [3].

Магчыма, гэтая самая памяркоўнасць і падштурхнула паэтку да трагедыі. Кожны ўспрымае яе драму па-рознаму. А. Лойка, думаючы пра лес Янішчыц, пісаў: «... Былі ва ўцеках Жэні Янішчыц ад жыцця і лермантаўскія ўцёкі. Былі і ўцёкі ад адзіноцтва, ад непрымання таго, што ейная эпоха ей навязала, а душа яе з тым не мірылася, свядома і падсвядома, напэўна, не змірылася, паглыбляла душэўны разлад, душэўны крызіс... А што забрала Жэню Янішчыц ад беларускай паэзіі, ад Беларусі, тое – монстравае, звыроднае, нялюдскае, няхай бы яно хутчэй сыходзіла на нічыя лозы, на сухія долы!» [1]. З жаночага погляду ўсе выглядае крыху па-іншаму. Пісьменніца А. Васілевіч разважае пра асабістую драму Яўгеніі Янішчыц наступным чынам: «Жанчыне адной цяжка. А калі жанчына яшчэ і зусім маладая... Ёй цяжэй непараўнальна. І адзінае выратаванне ў яе (калі распятая яна лесам на крыжы паэзіі) – вершы. Вершы! Яны рэжучы душу па-жывому. Але ж і нясуць ёй лекі» [1].

Для паэтки ўласцівы тонкі самааналіз душэўных пачуццяў і перажыванняў, якія раскрываюць нялёгкае і драматычнае жыццё жанчыны. У гэты момант яна нагадвае параненую і безабаронную птушку.

Але ўсе, хто быў знаёмы з Яўгеніяй, сыходзіцца ў тым, што вялікую ролю ў яе жыцці іграла Бацькаўшыня. Менавіта Палессе з яго прастораў і пейзажаў, з яго жыхарамі, песнямі аказалі найбольшы ўплыў на Жэню. Таму большую колькасць сваіх вершаў яна прысвяціла роднаму куццю, маці.

Вось як апісвае любоў Я. Янішчыц да Палесся Раіса Баравікова: «Янішчыц малявала сваім трапятлівым слоўкам родную прыроду, як мастак малое пэндзлем, гэтак яна занатоўвала ў радках таямнічыя краявіды беларускага Палесся і глыбока ўнікала ў лёсы людзей – простых палешукоў, з якімі да апошняга свайго дня не страчвала роднасці. Нават у самы адчайны, драматычны момант свайго жыцця, за некалькі дзён да імгнення, калі перарвалася нітка лёсу, што злучала яе з зямным светам, яна ад усяго адхінулася, усё кінула і паехала да сцежка дзяцінства, да родных мясцін, да мамы...» [3].

Для кожнага Я. Янішчыц свая. Яўгенія Янішчыц для мяне – гэта асоба вельмі разнастайная, глыбокая, з ясным адчуваннем рэчаіснасці. На вялікі жаль, яе больш няма. Гэта вялікая гора не толькі для беларускай паэзіі, але і для ўсяго нашага народа ўвогуле, бо такія людзі, як Яўгенія Янішчыц, нараджаюцца вельмі рэдка, але, нарадзіўшыся, сваімі творами назаўсёды застаюцца разам з намі ў нашых сэрцах.

Гора таксама для кожнага рознае. Але ж сучаснікі ўспамінаюць яе добрым словам. Васіль Быкаў лічыў, што «Жэня была самая таленавітая з самых теленавітых паэтэс Беларусі, самая цнатлівая і дасканалая. Гэта вялікая няшчасце, што яна так рана пайшла з жыцця. Але ў тым і нейкае наканаванне – даўно і не намі сказана, што Бог бярэ да сябе найлепшых. Але шкада, месца Жэні ў нашай паэзіі засталася пустое, мабыць, яго доўга не будзе каму заняць. Бо гэта – дужа годнае месца» [1].

Яго думку працягвае Дзмітрый Бугаеў, ён застаецца няўцешным: «На жорсткіх скразняках бесчалавечнай эпохі першымі гінуць летуценнікі з чулай душой і трапяткім сэрцам. Таму загінула і Яўгенія Янішчыц. Але яна пакінула нам сваю цудоўную паэзію, якой суджана доўгае жыццё – пакуль будуць беларусы, пакуль будуць жыццё беларускае слова» [5].

Літаратура

1. Аўсяннікава, Т.П. Яе талент быў навідавоку / Т. Аўсяннікава // Полымя. – 2013. – № 11. – С. 171–177.
2. Аўсяннікава, Т. Яўгенія Янішчыц: загадкавы палёт / Т. Аўсяннікава // Новы час. Літаратурная Беларусь. – № 11 (87). – 2013. – С. 17–24.
3. Баравікова, Р.А. Паэзія. Душа. Айчына / Р. Баравікова // Полымя. – 2013. – № 11. – С. 165–170.
4. Бельскі, А. Незгасальнае святло таленту / А. Бельскі // Класікі і сучаснікі ў школе. – Мінск: Маст. літ., 2005. – 350 с.
5. Бугаеў, Дз. Служэнне Беларусі / Дз. Бугаеў // – Мінск : Маст. літ., 2003. – 380 с.

Рыжоў М. (г. Брэст, БРДТУ)

ЖАНРАВАЯ РАЗНАСТАЙНАСЦЬ ПАЭЗІІ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Прайшло 25 гадоў са дня смерці беларускай паэтэсы, нашай зямлячкі Яўгеніі Янішчыц, але слова паэткі па-ранейшаму гучыць у кожнай беларускай душы.

Учымся ў радочкі Я. Янішчыц: «Падманваю сябе, свой дзень пусты, – нібыта міска стравы ў ліхалецце. Пішу не вершы я – пішу лісты, пыро макнуўшы ў думнае дасвецце». Свае вершы Жэня назвала лістамі, а ў лістах вельмі часта прысутнічае споведзь, давер, вера, любоў, нешта малітоўнае. Ці не адсюль насычанаць паэзіі нашай зямлячкі афарыстычнымі выслоўямі: «Свет багаты на любоў», «Паэзія – яна не знае тлену, / Калі ў душы хоча прыгаршчы святла», «Жывіце і любіце, // Свой беражыце дом» і г.д. На наш погляд, менавіта ў гэтых інтанацыях і трэба шукаць вытокі вершаў-малітваў Я. Янішчыц.

...Радзімыя, шчымлівыя жаўронкі,
Дай Бог сустрэць мне вас праз два гады!
Шчаслівае дарогі вам і пошты,
Хай вас цяпло радзімы саграе.
...Ад першай кулі гінуць. Ад апошняй.
Не памірайце!.. хлопчыкі мае.

Непадробнай мацярынскай трывогай адгукнулася сэрца паэткі, калі яна ўбачыла юнакоў-навабранаў у цырульні. У Афганістане тады гінулі маладыя бязвусыя беларускія хлопцы. «Смех... безаглядна-малады» спарадзіў словы засцярогі-просьбы, малітвы, працывастання вышэй.

Пра «Верш, напісаны ў цырульні» крытык Дз. Бугаёў піша: «Чытаючы такія радкі, здзіўся, як многа можа ўмясціць у сябе паэтычнае слова, калі яно высцела ў чулай і спагадлівай душы таленавітага майстра...» [2]. Як вядома з біяграфіі Я. Янішчыц, ад адзіноты, душэўнага разладу ратавалася жанчына-маці да пэўнага часу думкаю пра сына: «Нікуды мне не падзецца // Без цябе, мой мілы сын!» У вершах «Андрэю», «Маё адно-адзінае світанне» і малітва, і закліканне, і бязмежная любоў, і спадзяванне на лепшае.

Значную частку вершаў Я. Янішчыц можна лічыць вершамі-споведзямі перад землякамі. Перш наперш таму, што іх жыцці сталі для мастачкі слова своеасаблівым урокам душэўнай трываласці. Я. Янішчыц усведамляла сябе часткай «ямлі ўдоў і сірат», адчувала, што «калодзеж памяці дзядоў // Быў самы найсалодкі». Нельга не ўлічваць і той факт, што героі паэтычных кніг нашай зямлячкі – працавітыя людзі Палесся: «Дзед Сымон», «Зінька», «Насця», «Усціння», «Дзед», «Павел і Нікан», «Дурная Ганна», «Ахрымчыха», «Дуня», Паланея (верш «У бабулі Паланеі»), «Салдаткі» і інш. Шмат гора перажылі яе аднавяскоўцы, асабліва ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Паэтка піша пра іх з павагай, спачуваннем. Для яе галоўнае – «душу... народную адчуць» (верш «На тралёўцы лесу»).

Творы Я. Янішчыц пра нешчаслівае каханне можна ахарактарызаваць як песні-жалыбы, лірычныя вершы-драмы. Ёй уласцівы тонкі самааналіз душэўных пачуццяў і перажыванняў сваёй гераіні. Як тут не пагадзіцца з літаратуразнаўцам Р. Семашкевічам [3], які бачыў галоўную вартасць паэзіі Я. Янішчыц у драматызме. На наш погляд, у радках верша «Мы» «Так свет расшчэплены на дзве // Балючых палавіны» выразна акрэслена ўсведамленне лірычнай гераіняй Я. Янішчыц расколатасці свету кахання, раз'яднанасці чалавечых сэрцаў. Самота лірычнай гераіні адбілася нават у элегічным пейзажы: «І залатой разлукаю кахання // Апрануты асеннія сады» («Як доўга дождж ілье, а я не чую...»).

Аднак не толькі бязрадасныя песні складае аўтарка, але і «пейзажы душы», менавіта так Я. Янішчыц вызначае жанр некаторых сваіх твораў, напрыклад, верша «Жораў ты, а я — сініца...». Радкі паэтычнага твора поўныя лірызму, адухоўленай веры і рамантычнай прагі неба, крыла, вясны, сонца: «Што ж за вогненнае шчасце: // Скошан лёс, як сенакос. // Да цябе мне не прыпасці — // Прыпадаю да нябёс».

Я. Янішчыц робіць прыкметны крок, паглыбляючы вечную тэму прызначэння жанчыны-маці, абароны мацярынства і дзяцінства. Зварот да гэтых матываў і тэм дапамагае ёй глыбей адчуць духоўную повязь са сваімі вытокамі і папярэднікамі, з самымі блізкімі і дарагімі чалавекам, якому людзі абавязаны жыццём – матулі. Выразным доказам таму з'яўляецца верш «Кальханка»: «Спі, мой сыне, спі, мой болю, // Спі, крыло майго жыцця...». Усю моц нерастрачанай мацярынскай пяшчоты ўкладвае матуля ў прапेतую калыханку для свайго сына.

Сучасная культура чэрпае святло ісціны з крыніц самага рознага паходжання. Творцы добра ўсведамляюць старажытную формулу «С Востока свет» і напаўняюць яе новым зместам у творчасці. Жыццё ўсходніх народаў насуперак усялякім гістарычным перашкодам нарадзіла тып чалавека, які імкнецца да дзейснага, творчага самараскрыцця. Нам добра вядомыя персанажы эпапей і драм Усходу: апантаны прагай новага Сіндбад-Мараход, стваральнік Фархад, ваяка Рустэм. Яны ўступаюць у паядынак з невядомымі сіламі і ў няроўнай барацьбе дасягаюць самых, у канчатковым выніку, трывалых перамог – перамог маральных.

Як сведчыць зборнік «Дзень вечаровы» (дарочы, у гэты зборнік уключаны і рубай пазткі), у параўнанні з першаю пазтычнаю кнігаю «Снежныя граміцы» Я. Янішчыц здолела пераступіць нейкую нябачную рысу, за якой побач з радасцю жывуць роспач, трывогі, сум, адказнасць, – лічыць літаратуразнаўца Н. Борсук і сцвярджае гэтую думку на прыкладзе аналізу рубай пазтэсы [1, с. 152]. Змянілася яе стаўленне да сябе ранейшай, да шчасця, калі ўсё па маладосці прымалася як належнае, без ваганняў. Лаканічна, але з якім драматычным напалам раіць яна ў чатырохрадкоўі «Хітрэц, нашто мне твой бутон?» прымаць «ад кахання / Усё – і ружу, і праклён». Гэтыя радкі сведчаць пра пакутлівую ўстойлівасць у жаночым сэрцы памяці пра каханне, пра выпрабаванне асобы на чалавечнасць праз страту кахання. Ці не па гэтай прычыне Р. Семашкевіч свой артыкул па творчасці Я. Янішчыц назваў «Выпрабаванне любоўю». Тонка перадае душэўныя перажыванні сваёй гераіні пазтка ў рубай «Садралі белую кару», бо ўжо ў гэты час давялося ёй зведаць, як гаворыць Я. Янішчыц «сувязь болю і святла»: «Садралі белую кару / З бярозкі белае не ў пару. / Здаецца мне, што не бяроза, / А я ў полымі гару».

Невыпадкова Я. Янішчыц, згадваючы пра свой боль, разважаючы аб адчужанасці між людзьмі, звяртаецца да вобраза бярозкі. У фальклоры беларусаў гэты вобраз увасабляе звычайна горкую жаночую долю.

Пазтычнае падарожжа ў «загадкава-сіні край» пераконваюць пазтку, што толькі родная зямля здольна залячыць душэўныя раны: «Знаёмы край. Знаёмы кут. / Мне б назаўжды застацца тут; / Каб не было на свеце іншых / Дарог, шуканняў і пакут». Прыём антытэзы (гэта адзін з распаўсюджаных прыёмаў жанру рубай), на якім пабудаваны рубай «Спявала песню мне Гульсхор», «На шчасце даў мне Файзуло», паглыбляе выказанае вышэй меркаванне. Пад песню Гульсхор гераіня адпачывае душой, але натхненне і шчасце творчасці яна знаходзіць у родным палескім краі, які дапамог ёй вызначыць жыццёвы шлях: «Спявала песню мне Гульсхор / Пра сіняву і веліч гор. / Ды мне чамусьці ўспамінаўся / Мой ціхі гай, мой цёмны бор».

Як бачна, пазтычныя творы Я. Янішчыц уражаюць сваёй філасофскай накіраванасцю. Арыентацыя пазткі на дасягненні ўясветнай літаратуры дапамаглі ёй таленавіта перадаць у пазтычным слове не толькі душэўны боль сваёй гераіні, але і ўвасобіць яе сталенне, якое характарызуецца набыццём жыццёвай мудрасці, трываласці, раўнавагі. Жанравая разнастайнасць паззіі нашай зямлячкі дапамагае адчуць сур'ёзную працу душы.

Літаратура

1. Борсук, Н. Наталіцца святым і адвечным: Традыцыі М. Багдановіча ў сучаснай беларускай пазэі / Н. Борсук. – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 2002. – 264 с.
2. Бугаёў, Дз. Служэнне Беларусі / Дз. Бугаёў // – Мінск : Маст. літ., 2003. – 380 с.
3. Семашкевіч, Р. Выпрабаванне любоўю: Эсэ, артыкулы / Р. Семашкевіч. – Мн. : Маст. літ., 1982. – 206 с.

Салавей Г. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ЛЕКСЕМЫ ТЭМАТЫЧНАЙ ГРУПЫ «ПОБЫТ» У ПАЭТЫЧНЫМ КАНТЭКСЦЕ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Мова як сродак камунікацыі і мыслення ёсць адносна аўтаномная частка культуры, такі яе складальнік, без якога немагчыма ўся «сума» культуры. Мова разам з працай, творчасцю і мысленнем – гэта ўзаемаабумоўленыя атрыбуты культуры, яе сутасныя прыкметы [1, с. 8]. Нацыянальная адметнасць культурна-гістарычнай спадчыны нашага народа выразна праяўляецца ў сімвальным змесце моўных адзінак, звязаных з тэматычнай групай «побыт». Намі выбраны з вершаваных твораў Я. Янішчыц лексічныя адзінкі тэматычнай групы «побыт». Для моўнага аналізу ўзяты лексемы «*коўш*», «*ручнік*», «*клубок*», «*кажух*», «*капітан*», «*хата*». Паспрабуем прааналізаваць, наколькі ў паэтычным кантэксце праяўляецца нацыянальна-культурная семантыка названых адзінак.

Адзначым, што лексемы тэматычнай групы «побыт» даволі часта сустракаюцца ў паэтычных кантэкстах аўтаркі, што дапамагае нам зразумець культурныя традыцыі беларускага краю. Так, у вершы «Сялянскае застолле» узгадваюцца галоўныя атрыбуты сялянскага жыцця: «*коўш*», «*ручнік*», «*клубок*».

*Б'ю чалом, зялёны краю,
Дзе ў славянства ад душы
З рук у рукі адплываюць
Перавозчыкі-каўшы.
Разматаўся ручнікамі
Ўсіх дарог маіх клубок,
І цяпер я разам з вамі
Ў калядны вечарок [9].*

У традыцыйнай культуры нашых продкаў быў звычай пускаць напоўненую чарку/*коўш* па крузе, калі ладзілася застолле. Гэтай дзеяй падкрэслівалася еднасць тых, хто сабраўся за агульным сталом.

Яшчэ адным сімвалам адзінства пэўнай групы людзей, знакам іх аб'яднання ў працывастаных радках выступае *ручнік*.

Адным з галоўных побытавых атрыбутаў каляндарна-абрадавых святаў і рытуальных дзеяў быў і застаецца *ручнік*, бо ён цесна звязаны з жыццём чалавека з моманту яго нараджэння і да моманту яго рытуальнай «*пераправы*» у свет продкаў. Акрамя таго, ён суправаджаў чалавека ў паўсядзённых дзеяннях з самай раніцы і да позняга вечара. Усходнія славяне раздзялялі гэтае цудоўнае тварэнне чалавечых рук на чатыры тыпы, кожны з якіх меў сваю сферу выкарыстання [7, с. 414]. З часу фарміравання беларускай літаратурнай мовы (старабеларускай) семантыка слова *ручнік* змянілася. Першапачаткова («Гістарычны слоўнік беларускай мовы») фіксуе наступныя значэнні лексемы *ручнік*: 1) *кавалак палатна, арнаментаваны на канцах*; 2) *шлях, сцяжа* [3, т. 12, с. 491]. «Старабеларускі лексікон» для розных відаў *ручніка* падае лексемы *ботухъ* – у значэнні *лазневый ручнік*; *тувалня*, *товалыня* – у значэнні *шырокі ручнік* [8, с. 17]. «Лексічны атлас беларускіх народных гаворак» прыводзіць некалькі лексем для называння ручніка: *палаценца*, *уіральнік*, *выціральнік*, *хвастач*, *сцірка*, *скарач* [11, кк. № 184–186].

Калядныя абрадавыя дзеі апісваюцца ў вершы Яўгеніі Янішчыц «Калядкі»:
*Вось і ўсмешка, як вясёлка ў кроснах.
А каб хто ж яе і наспытаў:
Вывернуў кажух мой бацька хросны,
Удавец-браток надзеў капітан.*

*А каптан – зялёны ўвесь і горкі,
А браток, надзіва, гаваркі –
Круціць мне сланечнік цуда-зоркі,
А на ёй – вавёркі і ваўкі [9].*

У вершы сустракаюцца лексемы «*кажух*» і «*каптан*», шырока звязаныя з побытам беларусаў. *Кажух* – гэта доўгая верхняя вопратка з вырабленых аўчын. Кажух вылучаецца сярод адзення высокім сяміятэчным статусам. Рытуальнае яго выкарыстанне ў якасці абярэга пачыналася з першых хвілін жыцця чалавека і працягвалася да самай смерці. На кажух клалі народжанае дзіця, садзілі яго ў час першага пострыгу, адымання ад грудзей, у чорны кажух закутвалі парадзіху, на кажух клалі толькі што памерлага чалавека. Нават у гарачае надвор’е кажух апрапаналі маладыя, сядзелі на ім за вясельным сталом. Кажух увасабляў будучы дабрабыт, багацце і плоднасць. Ідэю багацця заканамерна актуалізавала наяўнасць густой поўсці (на вяселі: «*Каб жаніх быў багаты, як кажух валахаты*»). Сімволіка багацця і дабрабыту рэалізавалася ў абрадах уваходжін, калі сямейнікі ўпаўзалі ў новую хату па пасцеленым поўсцю ўверх кажуху [5, с. 224].

Значную ролю ў жыцці чалавека займае «*хата*», што знайшло адлюстраванне ў вершы «*Стала завялікай наша хата*»:

*Стала завялікай наша хата,
Ацішэў вясёлы наш куток.
Ды і мне знайшоўся памагаты –
Гаварлівы сонечны сыноч [9].*

Хата, жылло чалавека, у народнай аксіялогіі беларусаў сімвал найвялікшай каштоўнасці: *свая хатка як родная матка*.

Значную ролю ў жыллёвай прасторы іграе традыцыйны інтэр’ер сялянскай хаты. Для ўваходу – печ, для якой знаходзіўся качарэжнік. Супраць печы размяшчаўся гаспадарчы («*бабін*») кут, дзе стаялі вёдры, кадушкі. Па дыяганалі на ўсход віселі абразы, там знаходзілася покуць, пасярод пакоя стаяў стол. У сучаснай беларускай мове слова «*хата*» мае некалькі значэнняў: 1) *жылая сялянская пабудова, зрубленая з бярвення*; 2) *унутраная частка такой пабудовы*; 3) *асобны сялянскі двор, гаспадарка; асобная сям’я* [10, с. 719]. У дыялектнай мове сустракаецца лексема «*хатныско*» – месца, дзе стаяць ці стаяла хата. *Хатныско пана дэты булі роскопалі, понаходьлі многа ўсёго* [1, с. 243]. Апекавалі хату продкі, людзі верылі, што душы іх знаходзяцца ў межах хаты – пад печку, пад парогам [6, с. 156]. Таму хата асацыюецца з ахоўным месцам: *У сваёй хаце і вузлы памагаюць; У сваёй хаце і качарга помач. У сваёй хаце мажліва адгарадзіцца ад усякіх праблем: Я не я і хата не мая; Мая хата з краю і я нічога не знаю*.

Хата – гэта збудаванне, дзе па ўсіх правілах павінна жыць сям’я. І сама канструкцыя, структура хаты атаясамліваюцца з так званай сям’ёй [6, с. 157]. А калі сям’я разыходзіцца, то і хата становіцца «*завялікай*».

У паэтычным кантэксце Яўгеніі Янішчыц лексічныя адзінкі тэматычнай групы «*побыт*» набываюць нацыянальна-культурную канатацыю. Такі змест дапамагае чытачу больш дакладна спасцігнуць і зразумець традыцыі, звычаі, культуру і характар беларускага народа.

Літаратура

1. Аляхновіч, М.М. Дыялектны слоўнік Брэстчыны / склад. М.М. Аляхновіч [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.
2. Аляхновіч, М.М. Лінгвакразнаўства : вучэбна-метадычны дапаможнік / М.М. Аляхновіч, Л.В. Леванцэвіч. – Брэст : БрДУ імя А.С. Пушкіна. – 2006. – 64 с.

3. Гістарычны слоўнік беларускай мовы : Т. 1–22 / рэдкал.: А.М. Булыка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982–2002.
4. Дай божа знаць, з кім век векаваць: Бел. нар. варажба / склад. У.А. Васілевіч. – Мінск : Бел. навука, 2002. – 63 с.
5. Зямная дарога ў вырай: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 3 / уклад. У.А. Васілевіч. – Мінск, 2010. – 717 с.
6. Крук, Я. Сімволіка беларускай народнай культуры / Я. Крук. – 2-е выд. – Мінск : Ураджай, 2001. – 350 с.
7. Муляронак, Н. Ручнік / Н. Муляронак // Міфалогія беларусаў : энцыкл. слоўн. – Мінск : Беларусь, 2011. – С. 414–415.
8. Прыгодзіч, М. Старабеларускі лексікон: Падручны перакладны слоўнік / пад рэд. М. Прыгодзіча, Г. Цівановай. – Мінск : Беларускае выдавецтва Таварыства «Хата», 1997. – 448 с.
9. Родныя вобразы / Біяграфія // Яўгенія Янішчыц [Электронны рэсурс]. – 2014. – Рэжым доступу: <http://www.rv-blr.com/biography/view/34>. – Дата доступу: 24.12.14.
10. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: Больш за 65000 слоў / пад рэд. М.Р. Суднікі, М.Н. Крыўко; Афармленне А.М. Хількевіча. – Мінск : БелЭн, 1996. – 784 с.
11. Трухан, Т.М. Ручнік / Т.М. Трухан // Лексічны атлас беларускіх народных гаворак. – Мінск : Мінская друкарская фабрыка, 1996. – № 134–206.

Селівончык М. (г. Брэст, БрДТУ)

ВОБРАЗ МАЦІ ЯК АСНОВА ДУХОЎНАГА СВЕТУ Я. ЯНІШЧЫЦ

Першае слова ў жыцці любога чалавека – гэта слова маці. Маці! Якое цудоўнае слова, зразумелае на ўсіх мовах свету. Як яно многа значыць для кожнага з нас! У ім пяшчотная ласка, любоў, надзея і боль за дзіця. Пазнаўшы сэнс слова маці, з дзяцінства людзі яго праносяць праз усё жыццё як вялікі скарб.

У кожнага з нас у любым узросце маці самы родны, блізкі, дарагі і любімы чалавек, за якога можна аддаць усё, што ёсць. Забываюць, здраджваюць сябры, а маці ніколі не пакіне, яна – наш лепшы сябар, з ёй можна пагаварыць на любую тэму. Маці заўсёды дапаможа ў цяжкай сітуацыі. Яна прымае нас такімі, якія мы ёсць, нягледзячы ні на што. А як добра мы сябе адчуваем, калі ёсць на свеце чалавек, які заўсёды верыць, абараняе, любіць цябе!

А каго мы больш за ўсё крыўдзім, ад чых няўдач і памылак сівеюць нашы матулі? Са слязамі крыўды на вачах яна маўчыць, а ў душы даруе ўсё. І ўсё ж такі, як сказаў адзін мудрэц, *«мы заўсёды будзем дзецьмі, пакуль жывыя нашы матулі»*.

Калі нам бывае блага і балюча, то да каго мы ідзем? Да самага блізкага чалавека – да маці. Так было ў маленстве, так ёсць цяпер, так будзе заўсёды. Усім, што мы ўмеем рабіць у жыцці, мы абавязаны сваёй матулі. Яна ахвяравала сабою. Гэта яна адкрыла перад намі прыгажосць жыцця.

Светлы вобраз маці ў сваёй творчасці не мінуў ні адзін знакаміты пісьменнік ці паэт. Як прыгожа, пранікнёна гаварыў Рыгор Барадулін пра Маці: *«Мама! Маці! Матуля! Мамачка! Слова гэта амаль на ўсіх мовах свету гучыць падобна, бо цэлы сусвет змяшчае, бо своеасаблівым народам з'яўляецца – немаўлятка становіцца чалавекам»*.

І калі б была воля мая на тое – пачаў бы я азбуку менавіта з літары М: як усё на зямлі, усё ў нас пачынаецца з Маці. Усё ад маці, усё з-пад матчынага сэрца. І пакуль б'ецца сэрца гэтае, жыве яно толькі клонатам і страхам за дзяцей: як яны, што з імі, ці светла ім?..

Свет матулі. Ён бясконцы, ён таямнічы сваёй прадоннай неабдымнасцю, ён з намі да апошняга ўздоху, наша свядомасць, наша радасць і туга, наша спадчына.

Цяло матчынай адданасці, цяло матчынай самаахвярнасці. Пакуль грэе яно сэрца дзяцей, датуль чалавек чалавекам будзе!»

Не змагла застацца абыхавай і Я. Янішчыц да тэмы мацярынства. Яна пісала шчыра, балюча, таленавіта. Пяшчотным сэрцам Яўгенія Янішчыц выпускала словы, яны разліталіся, напаўнялі прастору, як птушыныя спеы: пяшчотай і гармоніяй. Нібыта на крылах лясцела насустрач жыццю, захапляючыся ўсім, што яно падносіла як дарункі: каханнем і поспехам. Толькі крылы давалі магчымасць хоць колькі пратрымацца, калі сыпаліся ўдары лёсу – жаночыя і чалавечыя. Але бывае цяжар, які мацнейшы за сілу крылаў, і, калі ў нейкі момант хочацца проста адарвацца ад таго месца, ад той кропкі, дзе няма руху, і ўзляцець у паднябессе, гэты цяжар цягне ўніз. І крылатая душа рвецца на волю. Ляціць...

«Сонцам» духоўнага свету Я. Янішчыц з'яўляецца вобраз маці. Вельмі прачулыя, кранальныя і шчымыя вершы яна напісала пра роднага і душэўна блізкага чалавека: «*Мама Марыя*», «*Мама і птушка*», «*Мамчына сіла*», «*Дажджавая нітка лёсу мамы*», «*Што за восень доўгая...*», «*Песня*», «*Ты вучыла мяне сеяць жыта і лён*», «*Мама падрэзала косы*», «*Ля ложка хвораі маці*» і інш.

Марыю Андрэўну, маці паэткі, напаткаў у многім тыповы лёс палескай жанчыны-працаўніцы. Яна аддавала свае сілы сялянскай працы ў калгасе, цягнула ўласную гаспадарку, умела рабіць любую справу не горш за мужчын. З ранку да ночы яе крціў вір штодзённых клопатаў. Паэтка спагадала матчынай нялёгкай долі, яна імкнулася глыбока адчуць боль роднаснага сэрца: «... *Але мне свінцовай мукай // Аббіўся твой пакутны лёс*» [2, с. 49] («Ты косіш сена, возіш дровы»); «*Ты на ложку ляжыш, // А здаецца, што ў сонечным полі! // Мама! // Так ніколі твая не балела мне доля*» [3, с. 20] («Ля ложка хвораі маці»).

У вершах паэтка выказвае любоў і ўдзячнасць маці за чуласць, узаемаразуменне, трылогі і хваляванні, за навуку. Яе слова – самае пяшчотнае і гаючае, яе слых – самы чуйны:

Прыеду. Кветка чакання ў акне

Міргае-цвіце ў адзіноце.

А вершы баюся чытаць,

каб мяне

На глухой не злавіла ноце.

Мама – мая паэтэса (верш «Мама») [3, с. 79].

Ты вучыла мяне сеяць жыта і лён

І цярплівасці вечнай – уголас ня плакаць.

Апынуся калі сярод чорных варон, –

Я памру, ды ня буду па-іхняму каркаць (верш «Ты вучыла мяне сеяць жыта і лён») [4, с. 22].

Я. Янішчыц спачувае маці:

Як ад панядзелка – да нядзелі

Дні ў бясконцай працы навывёт:

Ластаўкай нястомнае надзеі,

Горлінкай нязмераных клапот (верш «Мама і птушка») [5, с. 79].

А якім болей адгукаюцца ў сэрцы наступныя радкі:

Сталіся зімамі вёсны, –

Ані жаўронка ў палях.

Мама падрэзала косы –

Як укароціла шлях («Мама падрэзала косы») [6, с. 60].

Я. Янішчыц вырасла ў вясковай дыялектнай моўнай стыхіі. Адкуль у яе такі літаратурны густ? Хто быў яе настаўнікам? Адказы на гэтыя пытанні ёсць. Сапраўдным Жэніным настаўнікам была маці. Яна вытанчана бачыла і разумела жыццё, прыгажосць чалавечай душы і прыроды. І дачка ўсё гэта ўхапіла. Сённяшні лірычны герой сузірае, хоць і захапляецца. А герой Янішчыц працуе, жыве рэальным зямным жыццём. Яна не адрывала сябе ад жыцця, і гэтаму яе навучыла маці. І маці для яе заўсёды была самым строгім суддзёй.

Марыя Андрэеўна гаварыла пра дачку: *«Каб жа яна не пісала тых вершаў, яна б лепш на зямлі пражыла...»*. Маці мудра ведала, што сапраўднае слова паэта аплачваецца лёсам: *«А жыць – пакуль баліць»*...

Вельмі мудра сказана, што пра маці можна гаварыць бясконца. Але трэба гаварыць больш слоў падзякі менавіта ёй. За падараванае жыццё, за дні, поўныя турбот, за чулую душу і добрае сэрца. Трэба берагчы, любіць і шанаваць сваіх матуль, каб кожны дзень сустракалі яны нас з ласкавай усмешкай на твары, бо пакуль жыве маці, мы адчуваем сябе маладымі.

Вершы Яўгеніі Янішчыц напоўнены жыццём і ўсімі тымі клопатамі і пачуццямі, якія яно дорыць. Яны напоўнены і тым болем, з якім сутыкаецца чалавек, і той надзеяй, якую знаходзіць кожны ў сабе самім, каб існаваць далей. Але ў таленавітых людзей ёсць прывілея – існаваць заўжды, нават тады, калі гэта немагчыма. Янішчыц жыве ў вершах.

Літаратура

1. Бельскі, А.І. Вывучэнне творчасці пісьменнікаў: класікі і сучаснікі ў школе / А.І. Бельскі. – Мн. : Аверсэв, 2005. – 352 с.
2. Янішчыц, Я. Пара любові і жалю: Кн. лірыкі. – Мн. : Маст. літ., 1983. – 223с.
3. Янішчыц, Я. У шуме жыгняга святла: Вершы, паэмы. – Мн. : Маст. літ., 1988. – 414 с.
4. Янішчыц, Я. Ясельда: Лірыка. – Мн. : Маст. літ., 1978. – 128 с.
5. Янішчыц, Я. Каліна зімы: Кн. лірыкі. – Мн. : Маст. літ., 1987. – 206 с.
6. Янішчыц, Я. На беразе пляча: Лірыка. – Мн. : Маст. літ., 1980. – 96 с.

Хілевіч Е. (г. Брэст, БРДТУ)

АКАЗІЯНАЛЬНЫЯ ЭПІТЭТЫ ў ТВОРЧАСЦІ Я. ЯНІШЧЫЦ

Аказіянальныя эпітэты вызначаюцца арыгінальнасцю, самастойнасцю аўтарскага ўжывання. Яны адлюстроўваюць погляд пісьменніка, яго індывідуальныя асаблівасці асэнсавання рэчаіснасці. Такія вобразныя азначэнні надзвычай рэдка спалучаюцца з аднымі і тымі ж словамі, яны адзінкавыя, неўзнаўляльныя. Ступень устойлівасці сувязі ўнутры атрыбутыўнага словазлучэння, у якім паясняльнае слова – аказіянальны эпітэт, невялікая. Умовай узнікнення індывідуальна-аўтарскіх эпітэтаў служыць незвычайнасць, нестандартнасць спалучэння слоў, якая адлюстроўвае своеасаблівасць аўтарскіх асацыяцый, непаўторнасць бачання свету мастаком слова. Тыя ці іншыя якасці, уласцівасці па сваёй сутнасці не належаць прадмету нутрана, не вынікаюць з яго зместу. Я. Янішчыц бярэ іх з нейкай іншай сферы на аснове знешняга ці ўнутранага падабенства. У выніку ствараецца непаўторны зрокавы, слыхавы, абаяльны вобраз. У навуковай літаратуры такія эпітэты называюць яшчэ неасацыявальнымі, суб'ектыўнымі.

Індывідуальна-аўтарскія эпітэты ў пераважнай большасці – метафараўныя вобразныя азначэнні, якія выражаюць аўтарскую ацэнку навакольнага

жыцця, дапамагаюць нам бачыць свет у складанай прызме асацыяцый, знаходзіць падабенства і выяўляць аналогіі, якія даюць магчымасць зразумець нябачныя, на першы погляд, сувязі паміж разнастайнымі з'явамі.

Я. Янішчыц актыўна стварае пры напісанні вершаў аказіянальныя эпітэты. Так, у вершы «... Падставіць голасу лісток...» Я. Янішчыц піша:

Я рада, што праз груд гадоў
Не развучылася смяцца,
Што выняньчаны мой радок
Не можа з іншымі змяшацца.

«Выняньчаны» – гэта значыць, ен, як маленькае дзіця, яго патрэбна спачатку «выняньчыць», і толькі тады ен стане адметным, непаўторным і не змяшаецца з іншымі.

Вобраз, створаны пры дапамозе аказіянальнага эпітэта, выяўляе адносіны пэртэсы да жыцця, напрыклад, у вершы «...Дзесьці жаўра ў небе цінькае...»:

Дзесьці жаўра ў небе цінькае,
Я ж у смерці на краю
Басаногae дзяцінства
На іржышчы пазнаю.

Ужытае словазлучэнне «басаногae дзяцінства» выклікае асацыяцыі, звязаныя з вясковай дзетварой, якая басанож праводзіла большую частку свайго жыцця. Юнацтва атаясамліваецца ва ўяўленні пэртэсы з расчараваннямі, таму яна і выкарыстоўвае ў вершы «... Над перакатнай рэчкаю...» у дачыненні да яго эпітэт бессардэчнае, а маладосць характарызуе азначэннем «звонкагалосая» (верш «Маладосць»):

Юнацтва бессардэчнае.
Сплыло, нібы паром,
Над перакатнай рэчкаю,
Над грозным азяром.
За ярамі, за лугамі роснымі,
За снапамі залатымі сноў –
Моладасць мая звонкагалосая,
Ты нашто вяртаешся ізноў?

З дапамогай агульнаўжывальных эпітэтаў пэртэса перадае сваё суб'ектыўнае бачанне пэўных праяў жыцця. З верша «... Хоць бы яшчэ акрайчык зямлі спорнай ночы...» перад чытачом паўстае непаўторны вобраз радзімы:

Вось яна, як ёсць, перад вачыма
Да канца апошняга з табой.
Любая адзіная Айчына
З галубінай матчынай душой.

Пра духоўную павязь лірычнага героя Я. Янішчыц з родным краем гаворыць словазлучэнне «галубіная матчына душа». Невыпадкава паняцці «бацькаўшчына» і «маці» асацыіруюцца ў творчасці нашай зямлячкі.

Шырока ўжывае эпітэты пэртэса ў вершах «Дажджы ідуць», «Сустрэча на пераправе», «Старана мая азерная»:

Дай ласкавую руку...
Старана мая азерная,
Хата светлая, прасторная,
Двор ў белым вішняку.
Ці лячу сюды парайіца,

Ці душу сваю пачуць,
Белы гусі, белы чайцы
Гаману са мной вядуць.
Старана мая былінная,
Песня матчына Радно.
Караваі магазінныя.
Магазіннае віно.
Старана мая харошая,
Варажэі, сваціі...
Не, не ўсе лугі пакошаны!
Не ўсе сенажаці.

Як бачна, эпітэты «старана азерная», «старана былінная», «старана харошая», «У бацькаўшчыны «ласкавая рука», «хата светлая, прасторная», «белы вішняк», «белы гусі», «белы чайцы» перадаюць светлы, радасны настрой паэты, гонар за родную Беларусь.

Неабдымным пачуццём патрыятызму прасякнуты верш «Мова», і пачуццё гэтае перадаецца зноў жа праз эпітэты:

Чую тваю жаўруковую музыку
Ў скошаных травах мурожных.
Мова! Як сонца маё беларускае,
Ты свецішся словам кожным,
Цябе і загорвалі, і закопвалі.
І ўсе ж нашы продкі праз гора
Данеслі да нас цябе, родную, цеплую,
Жывую і непаўторную.

Такім чынам, праз выкарыстання эпітэты Я. Янішчыц выражае адносіны да навакольнага жыцця. Насычанасць творчасці мастака слова выяўленча-вобразнымі сродкамі сведчыць аб тонкім успрыманні свету творцам, вызначае індывідуальны стыль паэты.

Яраш М. (г. Брэст, БРДУ ім. А.С. Пушкіна)

ЖЫЦЦЁ І ТВОРЧАСЦЬ: СУБ'ЕКТЫЎНЫ ДОСВЕД У ПАЭЗІІ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Вядомы факт – многія пісьменнікі, працуючы над творам, «паводзяцца» уласным жыццёвым досведам. Аднак дакладным будзе і зваротнае сцверджанне – творчасць часта накладвае адбітак на жыццё творцы, а то і цалкам вызначае яго лёс. Я. Янішчыц прызнаецца ў росквіце паэтычнай славы: «...Запамінальнасць, уражлівасць, атрыманыя ў маленстве, прадаўжаюць будзіць творцу на працягу ўсяго яго творчага жыцця. Часта адчуваю, што нейкія вершы ці асаблівыя кампаненты паэзіі напісаны мною – нават у сталым узросце – памяццю альбо вачыма маленства» [4, с. 70].

Яўгенія Іосіфаўна Янішчыц нарадзілася ў вёсцы Рудка Пінскага раёна ў 1948 годзе. Вучылася спачатку ў мясцовай пачатковай школе, потым – у Мерчыцкай, а апошнія класы скончыла ў Парэцкай. Паэтычны талент паляшчкі выявіўся рана: ужо ў 7 класе, калі Жэня, не знайшоўшы ў вясковай бібліятэцы вершаў, прысвечаных Якубу Коласу, падрыхтавала да ўрока літаратуры твор уласнага складання. Але невядома, як бы далей склаўся лёс таленавітай

дзяўчынкі з Палесся, калі б на яе творчым шляху не сустрэліся людзі, настаўнікі, якія не толькі змаглі разгледзець, ацаніць яе паэтычныя здольнасці, але і падтрымаць яе, пераканаць дзяўчынку працягваць літаратурныя пошукі. Першым дзяўчынку Жэню заўважыў і натхніў на далейшыя творчыя пошукі настаўнік рускай мовы і літаратуры Парэцкай сярэдняй школы Фёдар Фёдаравіч Цудзіла: прачытаўшы ў школьным рукапісным альманаху «Ясельда» верш сямікласніцы, настаўнік угледзеў у падапечнай Боскі дарунак. Менавіта школьныя гады адыгралі лёсавызначальную ролю ў жыцці назіральнай і ўражлівай паляшчкі.

Сапраўды, зорачка Я. Янішчыц-Ясельдзянкі, як яна падпісвала свае першыя вершы, узышла імкліва і ярка. У 1964 годзе ў раённай газеце «Палеская праўда» быў апублікаваны яе першы верш «Голуб», а ўжо праз год выпускніца Парэцкай школы Жэня Янішчыц атрымала перамогу ў рэспубліканскім конкурсе юных паэтаў, арганізаваным беларускай радыёстанцыяй «Арляняты». У тым жа годзе яе вершы зрабілі сапраўдны фурор у рэдакцыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», і адзін з супрацоўнікаў газеты Сяргей Панізнік, будучы муж Я. Янішчыц, тэрмінова выехаў у палескую вёсачку Велясніца за творамі таленавітай дзяўчыны. Варта заўважыць, што на той час Жэня ліставалася з вядомымі пісьменнікамі, якіх падкупала натуральнасць і шчырасць светаўспрымання юнай паэткі, яе цікавыя і арыгінальныя мастацкія пошукі.

У 1965 годзе Я. Янішчыц паступіла на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна. Лекцыі і семінарскія заняткі, якія праводзілі высокакваліфікаваныя настаўнікі (многія з іх займаліся адначасова і літаратурнай творчасцю: А. Лойка, Ніл Гілевіч, Дз. Бугаёў, Р. Семашкевіч, М. Ларчанка і інш.), заклікалі да разняволення думак, іх мастацкай рэалізацыі і выяўлення шчырых юнацкіх пачуццяў. Жэня стала адметнай фігурай у дзейнасці філалагічнага літаб'яднання «Узлёт». Станаўленню творчай асобы Я. Янішчыц спрыяла і незвычайна адоранае студэнцкае асяроддзе, «самабытна творчы і вірлівы ад талентаў паэтычны кацёл» (паводле ўспамінаў аднакурсніка Жэні А. Бутэвіча), у якім «варыліся» будучыя вядомыя беларускія паэты, празаікі, крытыкі, публіцысты А. Разанаў, В. Ярац, Т. Шамякіна, Г. Пашкоў, С. Законнікаў, М. Дукса, Г. Далідовіч, Л. Дайнека і многія іншыя [2, с. 138].

У 1970 годзе ўбачыў свет яе першы зборнік «Снежныя грамніцы». Даверлівыя вершы паэткі, яе імкненне да ўсё большай мастацкай дасканаласці, уменне пранікнуць чужым болам і светаўспрыманням дружна вітала тагачасная крытыка. Самы аўтарытэтны літаратуразнаўца ў галіне паэзіі Рыгор Бярозкін напісаў грунтоўную і абнадзейваючую для Я. Янішчыц рэцэнзію на зборнік. Акрамя таго, Жэня актыўна друкавалася ў рэспубліканскай перыядыцы. Яшчэ студэнткай Я. Янішчыц прымаюць у Саюз пісьменнікаў Беларусі. Творчасць цалкам захапіла паэтэсу: адзін за другім выходзяць паўнавартасныя кнігі паэзіі: «Ясельда» (1978), «На беразе пляча» (1980), «Каліна зімы» (1987), «У шуме жытняга святла» (1988), «Выбранае» (1988). За зборнік вершаў «Дзень вечаровы» ёй была прысуджана прэмія Ленінскага камсамола Беларусі (1978), а за кнігу «Пара любові і жалю» – Дзяржаўная прэмія Беларусі імя Я. Купалы (1986).

Пасля заканчэння ўніверсітэта Я. Янішчыц некаторы час працавала загадчыцай бібліятэкі ў ЦК ЛКСМБ (1971), з 1976 года – літкансультантам «Сельской газеты». У 1983–1988 гг. загадвала аддзелам паэзіі часопіса «Малодосць». У 1981 годзе Я. Янішчыц у якасці члена дэлегацыі БССР прымала ўдзел у рабоце чарговай сесіі Генеральнай Асамблеі ААН.

Жэня прыйшла ў літаратуру ў той час, калі ў беларускай паэзіі прыкметна ўзмацніліся жаночыя галасы, кожны з якіх гучаў непаўторна, свежа і арыгінальна – Н. Мацяш, В. Іпатавай, В. Коўтун і інш. У гэтай незвычайнай паліфаніі жаночага паэтычнага светаадчування голас «палескай ластаўкі» не згубіўся, а адразу ж загучаў упэўнена, прыцягваючы да сябе ўвагу чысцінёй і шчырасцю пачуццяў, натуральнасцю іх выяўлення. Інакш і быць не магло, бо Жэня чэрпала натхненне з блізкага і роднага ёй свету палескага наваколля:

О мілы край! За даллю небакраю

Не зменіцца ўдзячны мой паглад,

Бо нават корч і купіна сырая

Мілей інакшых гонкіх эстакад! [4, с. 21].

Паэтэса імкнулася размаўляць з чытачом мовай роднага і блізкага ёй свету, матчынай мовай, якой Я. Янішчыц надае выключную ролю ў творчым працэсе. Як заўважае даследчык літаратуры Брэска-Пінскага Палесся А. Майсейчык, «у разуменні сутнасці паэзіі Я. Янішчыц ідзе ад фальклорнай традыцыі: песня – гэта дар прыроды, яе голас; паэт – іх выразнік» [2, с. 275]. Вось чаму паэтка-ясельдзянка так захапляецца народнымі песнямі ў выкананні жанчын-аднавясковак, у якіх яна падсвядома адчувае духоўную повязь з далёкімі продкамі-творцамі.

Жэня вельмі любіла сваю малую радзіму. Яна так і не змагла адаптавацца да імклівага рытму сталічнага жыцця: яе душа ірвалася ў родную Веляснцу, на Ясельду: «Ёсць у мяне глыбінная туга / Па далавых і ціхіх берагах...».

З удзячнасцю Жэня прыгадвае ў сваіх вершах не толькі самых блізкіх людзей, родных – бацьку, якога яна страціла яшчэ маленькай дзяўчынкай, маці, бабулю і дзядулю, але і многіх землякоў, сціплых і працавітых вясцоўцаў. Я. Янішчыц мела надзвычай чулае сэрца, якое спагадліва адгукалася пранікнёнымі, шчымлівымі вершамі на чужы боль ці гора.

Я. Янішчыц прысвячае свае творы не толькі вядомым землякам, мастакам слова, народжаным на Палессі, сваім школьным і ўніверсітэцкім настаўнікам, але і знакамітым пісьменнікам Беларусі: Янку Купалу, Якубу Коласу, Максіму Багдановічу, Францішку Багушэвічу, Васілю Быкаву, Нілу Гілевічу, Рыгору Барадуліну і інш.

Цікавяць ясельдзянку і тыя факты з гісторыі яе краю, што звязаны з жыццём і творчасцю рускіх пісьменнікаў: Ф. Дастаеўскага і А. Блока, аб чым паэтэса згадвае адпаведна ў вершах «Па дарозе ў Дастоева» і «Гамаюн на Палессі».

Пра творчую манеру пісьма Я. Янішчыц, адметнасць яе мастацкага таленту дакладна сказаў У. Гніпамадаў, вядомы даследчык паэзіі, ураджэнец Берасцейшчыны: «Яўгенія Янішчыц – лірык перш за ўсё, цалкам і поўнасцю» [2, с. 78]. А гэта значыць, што ў яе творчасці, як ні ў каго з іншых прадстаўнікоў прыгожага пісьменства, думка падпарадкоўваецца пачуццю.

Жыватворным вытокам натхнення, найвялікшым пачуццём і найвялікшым шчасцем для паэта, як сцвяржае ў сваіх вершах Я. Янішчыц, з'яўляюцца ўсеабдымна ў сваіх праявах любоў і інтымны свет кахання. «Пачынаецца ўсё з любові, / А інакш і жыць немагчыма» – гэтыя радкі з верша «Ты пакліч мяне, пазаві...» сталі своеасаблівай візітоўкай паэтэсы, хранатопна-пачуццёвай квінтэсэнцыяй яе творчасці.

Паэтэса, якая ўспрымала акаляючы свет адкрытым і босым, сама была шчырай і даверлівай летуценніцай, што непазбежна вяло яе да супярэчнасцей з жыццёвымі рэаліямі. І як вынік – да драматызацыі і ў жыцці, і ў творчасці. Яе сямейнае жыццё, якое так прыгожа і так рамантычна пачыналася, па многіх

прычынах не склалася. Дз. Бугаёў, які даволі блізка ведаў Я. Янішчыц па працы ў БДУ, назіраў, што «свой сямейны крах, неўладкаванасць інтымнага жыцця пэўтэса ўспрымала надзвычай востра» [2, с. 17]. Напачатку яна мужна змагалася з адзінотай, знаходзячы паратунак і самасуцыяцыйнае ў пэзіі:

Ну што ж, калі ўжо выпаў лёс,
Быць мужнай – Муза загадае!
Няхай прачулена – да слёз! –
Смяецца слова і рыдае [4, с. 92].

У больш позняй лірыцы жыццёвая драма натуральна выклікала матывы неразделенага кахання, суму, болю і расчаравання, аб чым выразна сведчаць вершы «Ты той, хто не са мной...», «Гэта, мілы мой, лёсу насмешка...», «Прыходзіш з нагоды ці суму...», «Душы не патрывож...», «І сямейнай картай бітая...» і многія іншыя. З часам і вершы ўжо не маглі супакоіць спакутаную душу летуценніцы, якая пачынала па-іншаму разумець сапраўднае прызначэнне жанчыны. У ліставаннях з сябрамі яна з болей ад нязбыўшыхся спадзяванняў прыходзіць да высновы, што «жанчына ўсё ж створана для сямейнага шчасця ў першую чаргу».

Я. Янішчыц прыляцела ў вялікі і складаны свет дарослага жыцця і высокай пэзіі шчырай палескай ластаўкай, даверліва захопленай надзеяй у радасць і любоў чалавечага накіравання. «Ёй так хацелася, каб гэтыя пачуцці не зняважыла боль адчужэння і нянавісці, каб праз усё жыццё яны пульсавалі ў душы незапам'яненымі, свежымі і памятнымі, – разважае А. Бутэвіч і працягвае. – З раскрыленай душой яна даверліва ішла насустрач жыццю. Ішла да той пары, пакуль нечакана не спаткнулася, пакінуўшы боль не толькі родным, а ўсёй нашай не беднай на таленты літаратуры» [1, с. 140].

На мемарыяльнай дошцы, што сцігла пазірае з бацькоўскай хаты на яркія фарбы асенніх кветак, прынесеных у Велясніцу прыхільнікамі таленту Я. Янішчыц з нагоды свята беларускай пэзіі, выгравіраваны геніяльныя прарочыя радкі Пэўтэсы, напоўненыя прадчуваннем вечнага паяднання з радзімай:

*Рукавочкам – да рукі,
Паяском да пояса,
З вамі разам, землякі,
І ў зямлі не боязна.*

Літаратура

1. Бутэвіч, А. Пачынаецца ўсё з любові / А. Бутэвіч // Маладосць. – Мінск. – 2003. – № 11. – С. 136–140.
2. Майсейчык, А. Палескай ластаўкі плячучы згукі / А. Майсейчык // Берасцейскія карані '98: гісторыка-краязнаўчы і літаратурны зб. – Брэст, 1998. – 318 с.
3. Янішчыц, Я. «...Мой лёс, мой боль – мая пэзія» / Я. Янішчыц // Беларуская мова і літаратура ў школе. – Мінск. – 1988. – № 3. – С. 70–75.
4. Янішчыц, Я. Выбранае / Я. Янішчыц. – Мінск: Маст. літ., 2000. – 351 с.

У ВЯНОК ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ

Смерці ў паэта няма –
Ёсць нараджэнне!

Я. Янішчыц

Аксёнава А. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

МАТЫВЫ І АСОБЫ НАЦЫЯНАЛЬнай ГІСТОРЫІ ў
ТВОРЧАСЦІ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

Гісторыя – гэта навука, а мы – яе дзеці. Вельмі часта ў незвычайных сітуацыях нас ратуе наша былое, наш жыццёвы вопыт. У цяжкія часы Вялікай Айчыннай вайны беларусаў духоўна падтрымлівалі годнасць, веданне сябе як нацыі, жаданне зберагчы нашчадкаў ад смерці. Годнасць – наймацнейшы стрыхань у душы чалавека. На такія думкі наводзяць творы Ларысы Геніюш, пісьменніцы першай паловы дваццатага стагоддзя. Прыкладам уласнага жыцця пісьменніца, якую не зламалі ні ўціскі савецкіх улад, ні расставанне з мужам, сцвярджае любоў да Радзімы, веру ў Бога. Па словах даследчыка і літаратуразнаўцы Міхася Скоблы, *«творчасць Ларысы Геніюш акурат і слугуе ўмацаванню чалавечага духу»* [2, с. 22]. Самі вершы яе – прыклад палымянасці і свабодалюбнасці. А прычыны маральнай стойкасці Чайкі з лётам арліным, як назваў яе даследчык, можна прасачыць па яе вершах. Крыніца духоўнасці Ларысы Геніюш – гэта веданне сваіх каранёў, памяць пра продкаў і гонар за іх, за іх справы, за пралітую імі дзеля нашага жыцця кроў. Мы спынімся толькі на некаторых асобах, узгаданых Ларысай Геніюш у лірыцы: Усяслаў Чарадзеі, Еўфрасіння Полацкая, Францыск Скарына, Рагнеда.

Постаць Еўфрасінні Полацкай найчасцей з'яўляецца ў вершах Ларысы Геніюш. Надзвычайная павага да заступніцы полацкай зямлі праяўляецца ў эпітэтах: *«святое імя Еўфрасінні»* [2, с. 122], *«асветніца наша»*, *«духоўны ўладар»* [2, с. 123]. Пералічэнне заслуг Еўфрасінні Полацкай праяўлена метафарычна: *«Яна ж за асветніцкі слаўны пачын / Дастойна прайшла ў неўміручасць»* [2, с. 122]. Як памятаем з *«Жыцця»*, Прадслава не хацела быць проста жонкай князя, яна хацела атрымаць вечнае духоўнае жыццё ў людской памяці: *«...Знайшла сярод вечна паганскай пары / Да мудрасці новай дарогу»* [2, с. 123]. Ларыса Геніюш бачыць у пісьменнасці і праваслаўі *«дарогу да новай мудрасці»*, *«свет праўды другі, / Што неслі Кіры і Мяфодзій»* [2, с. 123].

Сэнсавая схема чатырохадкоўя заснавана на супрацьпастаўленні агульнапрынятага, звычайнага жыцця і вобраза Еўфрасінні як сімвала нябеснага жыцця, сімвала любові і духоўнай стойкасці. У першых двух радках называецца пэўная рыса з жыццёвага ладу, напрыклад: *«А доля ж была ў крывіцкіх жанчын / З кудзеляй, з прасніцай злучана»*, вобразы язычніцкіх багоў Лады, Ярылы: *«Ад Лады, вясяняй красуні ў бары, / Ад моцы Ярылы, Сварога»* [2, с. 122], *«Яшчэ над Дзвіною старыя багі / У слябах людзьмі карагодзяць»* [2, с. 123]. У другіх двух радках праз метафару ўзгадваецца подзвіг Еўфрасінні Полацкай. І калі апісанне быту рознае, то справа маладой манахшкі ўзгадваецца адна і тая ж – асветніцтва. *«Яна ж за асветніцкі слаўны пачын / Дастойна прайшла ў неўміручасць»*, *«Знайшла сярод вечна паганскай пары / Да мудрасці новай дарогу»* [2, с. 122], *«Яе ўжо прывабіў свет праўды другі, / Што неслі Кіры і Мяфодзій»* [2, с. 123].

Вядома, што Еўфрасіння Полацкая – гэта адна з першых беларускіх жанчын, якая была кананізаваная як святая. Славутая палачанка – святая заступніца і апякунка беларускай зямлі, асветніцтва: «*Святыні, цэрквы, манастыры – / Тагачасныя ўніверсітэты*» [2, с. 123]. Еўфрасіння Полацкая сама выкладала ў заснаваных ёю школах і манастырах. Калі глыбока падумаць, то мы – спадчыннікі асветніцкай традыцыі.

Набожнасць, схільнасць да рэлігіі выражае Ларыса Геніюш у вершы «Вячэрняя містэрыя». У творы выразна бачна хрысціянская сімволіка. Выкарыстаны разнастайныя сродкі мастацкай выразнасці для вобразаў неба і зорак: неба на захадзе сонца пакрылася «*золатам тканаю рызаю*» [2, с. 27], вопраткай святара. Начное неба ператварылася ў алтар, упрыгожаны пацеркамі зорак. Згодна з канонамі хрысціянства, неба – гэта Прастол Божы. А месяц пераўвасабляецца ў святара, які вядзе вячэрняе набажэнства: «*Месяц над возерам кадзіць / Струменямі дымнымі зор*» [2, с. 27].

Пэтка метафарычна пераўвасабляе прыроду ў праваслаўны храм, тым самым сцвярджаючы паўсюдную прысутнасць Бога. І храм гэты не пусты – на вячэрнюю містэрыю прыйшлі цені. «*Б'юць цені наклони набожных, / А лятучыя ко-сы бяроз / Атулілі крыжы прыдарожныя, / Дзе плача драўляны Хрыстос*» [2, с. 27]. «*Плача драўляны Хрыстос*» – метафара, прызначаная для завяршэння, паўнаты, цэласнасці малюнка. Важна, што матыў хрысціянства з'яўляецца стрыжнёвым не толькі для лірыкі Ларысы Геніюш.

Мінулае... Якім яно паўстае ў названых вершах? Трагізм і драматычнасць з'яўляюцца дамінуючымі характарыстыкамі эпох, звязаных з войнамі, няшчасцямі. Лірыка Ларысы Геніюш цесна сплечана з гэтымі настроямі. Выразна бачны паралелізм падзей сучаснасці і мінулага, іх суаднесенасць. Вобраз хана Батыя ўзгадваецца ў вершы «Не пазнаю цябе, мой Краю...». Сам твор акрэслівае жыццё ў рэгламентаваным савецкім грамадстве. Настрой твора сумны, журботны, што падкрэсліваецца пераважаючай колькасцю эпітэтаў са словам «чужы»: *лад чужы, прадзедаў зямля чужая, чужая мова, чужое слова, чужыя палон, чужыя людзі* [2, с. 108]: «*...Стаяць над намі ўсе чужыя / Ды сьцёбаюць да працы нас, / Як быццам страшнага Батыя / Вярнуўся незабыты час...*» [2, с. 109].

Верш прасякнуты настроем горычы, безнадзейнасці. Гэтае пачуццё падкрэсліваецца эпітэтам «страшны», выкарыстаным для характарыстыкі асобы хана Батыя. Вобраз хана ўзмацняе безвыходнае становішча чалавека ў часы духоўнай няволі.

Значнае месца ў лірыцы Ларысы Геніюш займаюць постаці славутых беларускіх жанчын. Рагнеда, Яраслаўна, Еўфрасіння Полацкая – прыклады мужнасці і стойкасці, маральнасці. Пэтка неаднаразова звяртаецца да іх, таму што яны – гэта сімвал Беларусі, моцнай, гордай і прыгожай, сімвал духоўнай павязі беларусаў. Яны поруч з пясняркай, дзе б яна не знаходзілася. Даказвае гэта наступны твор. Верш «Цягнікі і рэкі» быў напісаны далёка ад Радзімы, у Празе. Ларыса Геніюш успамінае сябе ва ўзросце пятнаццацігадовай дзяўчынкі, узгадвае, як яна едзе «*туды, дзе Дзевіна аб Рагнедзе п'е, / Дзе тужыць Дняпро неўгамонны. / Туды, дзе Няміга старая плыла, / Дзе бой прагрымеў ня раз слаўны, / Дзе песня крывіцкая горда гула / І плач далятаў Яраслаўны*» [2, с. 60].

Сум па Беларусі гучыць ярка акрэсленаю нотаў. Сум і гонар за слаўную, гордую Краіну, чыё мінулае вызначаецца стойкасцю ў пераадоленні перашкод і мужнасцю ў бітвах. У гэтым жа творы пэтка ўзгадвае подзвіг Францыска Скарыны. Значнасць асобы першадрукара падкрэсліваецца эпітэтам «вялікі»:

«Дзе ў камень заката старая краса – / Калісь тут на славу Айчыне / Крывіцкія кнігі начаі пісаў / Вялікі Францішак Скарына» [2, с. 60].

Постаць першадрукара займае значнае месца ў лірыцы Ларысы Геніюш. Сама сябе яна называе яго ўнучкай: «За прыязні даўняй адзнакі, / За кожнага Крывіі сына – / Прымі сёння, Прага, падзяку / Ад унучкі Францішка Скарыны!» [2, с. 40].

Выклікана гэта гонарам за сваю краіну, яе гісторыю і ўклад у развіццё сусветнай культуры, пачуваннем сябе беларускай. Аднак не толькі Францішак Скарына з'яўляўся духоўным настаўнікам беларускай паэтэсы, але і Ёсяслаў Чарадзей. У вершы «Князь Усяслаў Чарадзей» паэтка ўслаўляе чуйнасць, уважлівасць да роднай зямлі, увасабленнем якой князь і з'яўляўся: «Вялікае сэрца трэба мець у грудзёх / І духа магутныя чары, / Каб чуць, як у полацкіх гордых муроў / У звон святой Зофіі ўдараць» [2, с. 44].

Хутчэй за ўсё, Ларыса Геніюш гаворыць не пра надзвычайную фізічную чуйнасць, а пра любоў да Радзімы, такую, што здаецца, што ўся краіна – у сэрцы.

Вобразы герояў мінуўшчыны – гэта крыніца натхнення. Гэта духоўная моц. Гэта рэалізаваная частка нашага патэнцыялу, які кіпіць у крыві кожнага беларуса.

Жыццё і творчасць Ларысы Геніюш – феномен беларускага духу, сведчанне яго трываласці. Коштам вялікіх намаганняў паэтка захавала ўнутраную творчую свабоду, змагла супрацьстаяць савецкай таталітарнай сістэме, не скарылася «ворагам беларушчыны». Яе магіла ў Зэльве стала месцам паломніцтва беларусаў з усяго свету.

Літаратура

1. http://knihi.com/anon/Zycije_Jeufirasinni_Polackaj.html
2. Геніюш, Л. Выбраныя творы / Уклад., прадм. і камент. М. Скоблы. – Мн. : «Беларускі кнігазбор», 2000. – 616 [8] с.: іл.

Бабко М. (г. Баранавічы, БарДУ)

ПЕРЫЯДЫЗАЦЫЯ ТВОРЧАСЦІ КАНСТАНЦЫІ БУЙЛО ЯК АДЛЮСТРАВАННЕ ТВОРЧАЙ ІНДЫВІДУАЛЬНАСЦІ ПАЭТЭСЫ

Культура Беларусі ў пачатку ХХ ст. развівалася ў цеснай сувязі з нацыянальным рухам, культурамі суседніх народаў. У гады рэвалюцыі 1905–1907 гг. і пасля яе адбываецца ўздых у многіх яе галінах, асабліва ў літаратуры. Беларуская літаратура была прасякнута пачуццём гонару за свой народ і яго барацьбу за сацыяльныя і нацыянальныя вызваленне, ідэяй сцвярджэння чалавечай годнасці мужыка-беларуса. Вялікі ўклад у развіццё беларускай літаратуры ўнеслі Я. Купала, Я. Колас, М. Багдановіч, К. Каганец, Ц. Гартны, М. Гарэцкі і інш. У іх творах адчуваецца любоў да радзімы, жаданне бачыць свой народ свабодным і шчаслівым. Акрамя іх у гісторыю гэтага перыяду ўвайшлі і таленавітыя прадстаўніцы жаночага полу: Алаіза Пашкевіч (Цётка), Зоська Верас, Канстанцыя Буйло.

Аналізуючы і дасканала вывучаючы жыццёвы і творчы шлях Канстанцыі Буйло, аўтарам дадзенага артыкула прапаноўваецца свосасаблівая перыядызацыя яе творчасці, а таксама меркаванне, як лёс жанчыны-творцы ўплывае на яе творчую дзейнасць.

Канстанцыя Буйло дэбютавала ў 1909 годзе ў газеце «Наша ніва» з вершам «Лес». Ён адразу быў заўважаны суровым крытыкам Янкам Купалам. Потым Я. Купала прысвяціў Канстанцыі Буйло верш «Мая думка», які быў таксама надрукаваны ў «Нашай ніве» 2 верасня 1910 года, але верш-адказ «Звон» яна напісала толькі праз тры гады.

Далейшае развіццё яе творчасці прыпадае на 1913–1914 гады. У гэты перыяд асноўнай тэмай яе вершаў было каханне. У творах чуюцца гарачыя словы кахання, а лірычная гераіня чакае такога пачуцця, якое бачыць толькі ў марах і снах. Найбольш яскрава мы бачым гэта ў вершах: «Помніш вечар?...», «Чаму?...», «Адна», «Мне сніўся сон», «Не магу...» і інш.

О не, я не магу, у мяне не хопіць сілы
Вырваць з душы маёй і з сэрцайка майго
Маю любоў к табе, твой вобраз дзіўны, мілы...

О не, я не магу – не вырву я яго!

Потым, у сталыя гады, і сама Канстанцыя Буйло адзначыла: «Я пісала вершы пра каханне, калі яшчэ не была перапоўнена ім».

Наступны перыяд яе жыцця звязаны са шлюбам і сямейным жыццём па-за межамі Радзімы. 7 чэрвеня 1916 года яна выйшла замуж за Віталія Калечыча, а ў 1917 годзе ў іх нарадзіўся сын. У 1923 годзе сям’я пераехала на пастаяннае месца жыхарства ў Маскву. Трагічны лёс яе сям’і пачаўся ў пачатку 1933 года, калі муж быў арыштаваны і абвінавачаны ў тым, што стаў паслядоўнікам А. Чаянова, якога лічылі «ворагам народа». Пасля гэтага Канстанцыя мужа не бачыла і амаль не друкавалася ў той перыяд. Можна знайсці толькі некаторыя вершы таго часу («Не кукуй, зянюля!» (1934), «Мяцеліца» (1937), «Таму мне сумна жыць на свеце» (1937), «Восень» (1936)). Найбольш падыходзіць яе тагачаснаму настрою верш «Таму мне сумна жыць на свеце», у якім яна не хавала болю, аднак верыла ў лепшае.

Таму мне сумна жыць на свеце,

Што я, не ведаю чаму,

Стаю – як колас у замесці...

Суровы вецер дрэвы гне,

Мароз бязлітасны рагоча...

А я заплюшчу шчыльна вочы,

Хай студзіць гора – белы снег...

Я сэрца гору не аддам,

Вясна ўзнімецца над краем!

Сплыве мой боль – як бурна ў маі

Сплывае чорная вада.

Найбольш актыўны творчы ўздым пісьменніцы пачаўся ў дні Вялікай Айчыннай вайны. Вершы, напісаныя ў перыяд 1942–1951 гг., прасякнуты тэмай Радзімы, мужнасцю яе народа, імкненнем да лепшага. У тыя часы Канстанцыя Буйло трывала стаяла «за песні барацьбы і волі». Вершы «Памяць» (Янку Купалу), «Прыбой», «Яму», «Беларусі», «Ліпы», «Ты сягоння ноччу закрычаў у сне...» дапамагалі ў ратных паходах байцу-франтавіку і смеламу партызану.

У перыяд з 1951 па 1975 гады Канстанцыя Буйло працягвала пісаць вершы на ваенную тэматыку, у якіх усаўляла падзвігі, гераізм і самаахвярнасць нашага народа. Тым не менш у яе вершах працягвае гучаць тэма кахання. Сустрэкаецца шмат твораў, напісаных у сталым узросце, якія можна лёгка аднесці да маладой паэтычнай пары. Іх лірычная гераіня настолькі маладая душой, што адкрыта жадае кахання і шчасця.

Ты мяне сягоння не будзі,

Хай мне сон прысніцца сіні, сіні...

Плыць хачу ў пругкай мора плыні,

Свежы холад цела каб студзіў –

Каб свяціла сонца так, як летам
У Кактэбелі свяціла нам,
Каб ізноў адчула я ўсё гэта,
Каб гучала ў душы паэта
Ў поўны голас спеўная струна...

Такім чынам, прааналізаваўшы жыццё і творчасць Канстанцыі Буйло, аўтарам прапаноўваецца перыядызацыя яе творчасці ў залежнасці ад душэўнага стану паэтэсы:

I перыяд (1909–1913) – «Тварыць і кахаць».

II перыяд (1913–1914) – «Дзявочая паэзія».

III перыяд (1914–1942) – «Смукі і туга»

IV перыяд (1942–1951) – «За Радзіму!»

V перыяд (1951–1975) – «Люблю свой родны край»

Прапанаваныя назвы перыядаў адлюстроўваюць тэматыку паэзіі ў пэўны час, што і раскрывае творчую індывідуальнасць паэтэсы.

Літаратура

1. Гніламёдаў, У. В. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. – Т. I. / У. Гніламёдаў. – Мн.: Беларуская навука, 1999. – 583 с.
2. Мушынінкі, М. І. Гісторыя беларускае літаратуры. / М. І. Мушынінкі. – Мн.: Мастацкая літаратура, 1992. – 479 с.
3. Канстанцыя Буйло. Выбраныя творы: Вершы, паэма, успаміны // Уклад. і прадм. Д. Чаркасавай. – Мн.: Мастацкая літаратура, 1981. – 334 с.

Валчок Н. (г. Баранавічы, БарДУ)

МАСТАЦКАЯ ПРАЕКЦЫЯ АСОБЫ ПАЎЛЮКА БАГРЫМА ў ПАЭМЕ ВЕНАНЦЫ БУТРЫМА «ЛІРА І ГОРАН»

У літаратуры кожнага народа ёсць мастакі слова, у спадчыну ад якіх нам засталася не так і шмат. У беларусаў – гэта Паўлюк Багрым. Паэма Венанцы Бутрыма «Ліра і горан» прысвечана беларускаму паэту, таленавітаму самародку, кавалю-штукару Паўлюку Багрыму. Абодва паэты – нашы землякі. Венанцы Бутрым (1936–2003) – урадзэнец баранавіцкай зямлі – паэт, празаік, мастак. Уся яго творчасць – гэта нібы палотны мастака, які барвамі-словамі вядзе чытача па беларускіх краяхах.

Паэма «Ліра і горан» складаецца з 9 частак: «Старана ты мая...», «Карчма. Дажынкі», «Карчма. Прыпеўкі хорам», «Лірнік» «З белым светам салдацікі ў паход пайшлі...», «У засені шішы і дрэў...», «Работа», «Маўклівы дыялог з падарожным», «Фінал». Да некаторых частак аўтар падае эпіграфы з верша Багрыма «Зайграй, зайграй, хлопча малы...». Наяўнасць далзеных эпіграфаў невыпадковая. Вядома, што верш П. Багрыма «Зайграй, зайграй, хлопча малы...» заўжды лічыўся аўтабіяграфічным. Гаротнае жыццё беднага сялянскага хлопца, рэкрутчына за распаўсюджванне антыпрыгонніцкіх вершаў, працяглая служба ў глыбіні Расіі знайшлі адлюстраванне ў паэме В. Бутрыма «Ліра і горан». Аўтар пераасэнсоўвае салдацкі лёс героя, уносіць у яго яскравыя побытавыя і псіхалагічныя дэталі: «Вёрст расейскіх ботам шмат я перамераў. / аж дайшоў я нават у сякотны Крым... / Старану – угледзіць перад смерцю, верыў – / светлы, сінявокі, ніжні чын, Багрым. / Літв-векавуху каля вясніці вёскі. / выган, дзе за гускамі шнуроваў малым, / бачыў неадступна, сніў праз зімы-вёсны / збройнік батарэйны, з Крошына Багрым» [1, с. 159].

Так, першая частка «Старана ты мая...» мае эпіграф: *«А я зайграю ў дуду, / Бо ў Крашыне жыць не буду. / Бо ў Крашыне пан сярдзіты, / Бацька кіямі забіты...»* [1, с. 158]. У гэтай частцы В. Бутрым дэталізавана падае апісанне пана, губернатара: *«Губернатар ігвам пражыць. / Жабракі праклыгали. / Нейкі пан у каламажы – / у пенсэ і з кнігамі...»* [1, с. 157]. І тут жа проціпастаўляе вобразам пана і губернатара вобраз «мужыка-галоты», які «згінаецца ў пакры... не вылазіць са сваёй разоры...» [1, с. 57]. Аўтар пазмы адлюстроўвае тое сацыяльнае становішча, якое склалася ў Крашыне ў той час, калі жыў Багрым.

В. Бутрым па-майстэрску, з вялікай сілай пачуцця ўзнаўляе вехі жыцця паэта. Сам П. Багрым у вершы сказаў, што яго бацька «кіямі забіты». Гэта падзея знайшла адлюстраванне і ў паэме В. Бутрыма: *«... Як сёння бачу: тут упаў мой тата! / Запылчаныя вочы, потны, цёмны твар. / І над скрываўленым нагнуўся паганяты. / Хто ж вінаваты за смяротны ўдар?»* [1, с. 182]. Аднак нельга пакінуць па-за ўвагай той факт, што даследчыкі (А. Янулайціс, І. Яцкоўскі) адзначаюць, што гаварыць пра аўтабіяграфізм верша «Зайграй...» наўрад ці выпадае. Дакументальныя матэрыялы сведчаць, што П. Багрым, акрамя перапісвання і дэкламацыі верша Я. Баршчэўскага «Бунт хлопаў», ніяк не заведзчыў пры жыцці сваёй сувязі з беларускай літаратурай. Існуе думка, што верш мог з'явіцца ў выніку літаратурнай містыфікацыі, якая, верагодна, суправаджалася стварэннем падманнай крыніцы тэксту, прыпісваннем аўтарства «неканкрэтнай асобе», абмалёўкай творчага аблічча ўяўнага аўтара. Таксама, як адзначае Г. Кісялёў, «пакуль што не знойдзены дакументы пра здачу Багрыма ў салдаты за прачытання ў 1828 г. у Крошыне (Крашыне) перад царскімі чыноўнікамі крамольныя вершы, хаця вядома, што вершы сапраўды былі прачытаны і гэта пагражала вялікай бядой» [6, с. 16].

Нягледзячы на тое, што дакладных звестак няма, В. Бутрым па-мастацку мадэльне абставіны службы Багрыма ў рэкрутах. Увогуле, варт адзначыць, што ў паэме В. Бутрыма «Ліра і горан» матыў рэкрутчыны – адзін з асноўных. Рэкрут – навабранец, асоба з падатковага насельніцтва (сялян, мяшчан), якая прызвана на ваенную службу [4]. Паводле гістарычных звестак, каго дакладна адправіць у салдаты, вырашалі на савеце, выбіраючы сярод тых, хто ўжо дасягнуў дваццацігадовага ўзросту. Увесь год, які заставаўся да прызыву, кандыдата ў рэкруты не змусілі да працы, а з лета наогул вызвалілі ад усіх работ. Рэкрутаў шкадавалі, ставіліся да іх, як да людзей, дні жыцця якіх на зямлі ўжо злічаны [5]. Таму не дзіўна, што ў вершы П. Багрыма лірычны герой, каб пазбегнуць рэкруцтва, вырашае пакінуць родны дом і пайсці ў «свет, у бездарожжа». Думкі і пачуцці прыгоннага падлетка, скіраваныя ў бок пошукаў выйсця з драматычнага становішча, вызначаюцца адчаем і бездапаможнасцю.

У той жа час В. Бутрым яскрава адлюстроўвае складанасць рэкруцкай службы. Так, напрыклад, у частцы пад назвай «З белым светам салдацікі ў паход пайшлі...» час адыходу дзецюкоў у рэкруты апісваецца ў мінорнай танальнасці. *«... Выходзілі, праводзілі / дзяды, жанкі і дзеўкі. / І выціралі вочы, / і гаманілі разам: / – Няхай прад вамі збочыць / і куля, і зараза!...»* [1, с. 172]. Асабліва цяжка ў такой сітуацыі маці. У вершы П. Багрыма сказана, што маці, напэўна б, была шчаслівай, каб змагла пазбегнуць пакут з-за трагічнага лёсу сына: *«Каб ты мяне не радзіла. / Каб ты мяне не карміла, / Шчасліўшая ты бы была»* [3]. В. Бутрым развівае матыў матчынага гора, дапаўняючы яго матывам чакання. Маці чакае свайго сына заўсёды: *«...Як чакала маці сына, / бо яго ў рэкруты узялі...»*, *«прядучы да позняй ночы»: « – Дзе ж ты, дзе ж ты ў свеце тлумным, / Паўлючок ты мой, сыночак?»* [1, с. 170].

Акрамя душэўных пакут, пэст апісвае і фізічныя пакуты свайго героя. Падчас паходу ён захварэў: «...У фуры, на саломе, у адной бялізне, / сцяты ліхаманкай, батарэец трызніць... – Каваля з падручнымі ў галаву абозы!» [1, с. 173]. Нягледзячы на пакутлівае жыццё, галоўны герой паўстае ў творы як асоба мужная, прагрэсіўна настроеная, гатовая павесці народ за сабой: «... Мы не хлопцы, мы – мяшчане!.. Калі крыўду ў прабачым, / за знявагу – помсцім!.. Вельмі хутка, як прысее, пераставім косы!..» [1, с. 166].

З біяграфіі Паўлюка Багрыма вядома, што, вярнуўшыся з рэкрутаў, пастарэлы і знясілены, ён ужо не наважваўся брацца за пярэ. Таму працаваў у Крошыне кавалём. Але не забыўся ён таго цяжкага часу, калі служыў рэкрутам. Вось і цяпер, сустрэўшыся з панам, па часе ўспамінае ён: «У цывільным ты, ды помню муштру я, / якую бачыў ты ў сядле, з каня, / калі на плячы я – ні рук, ні ног! – / упаў у гразь і ўстаць ужо не мог...» [1, с. 180]. Яго пачуцці з вялікай пераканаўчасцю, таленавіта ўзнаўляе ў сваёй паэме В. Бутрым. Як бы ні было невыносна, «ды падымаўся, бо надзеяй жыў / сюды вярнуцца, да пясчаных ніў, / да сцен, дзе бацька гэты горан раздзёмуваў, / а я, з кавадлам упоравень, / ды з важнасцю, стаяў...» [1, с. 180]. Галоўны герой уяўляецца мужным, цярглівым, адданым сваёй справе чалавекам. Ён не цураецца працы каваля, а ганарыцца ёю: «... а я, з кавадлам упоравень, / ды з важнасцю, стаяў...» [1, с. 180]. В. Бутрым у паэме падкрэслівае талент Багрыма, называе яго «сынам праўды»: «А майстра меў не менш – умельства дар, / з ім крэўнасць непадробную, калі ён праўды сын» [1, с. 177]. Лірычны герой звязаны са сваёй зямлёй, з людзьмі, якія жывуць побач. Як жыццёвае крэда селяніна гучаць радкі з яго вуснаў: «Плуг ды са скібаю, молат ды з крушняю – / наша зямное жытло!..» [1, с. 160]. І як наказ гучаць радкі: «На сваёй мы старане / добра жыць павінны...» [1, с. 168]. Сам герой характарызуе крошынцаў як людзей, «зацятых у працы», але ў той жа час «цяжкіх на наклон». Напрыканцы твора герой пазмы ідзе родным Крошням. Ісці вельмі цяжка («... Так цяжка не ішлося / яшчэ ні разу за мой доўгі век...»), але не фізічна, а маральна. Думкі, пачуцці, успаміны перапаўняюць... Крыж, уз'езд, які стаў Галгофай для яго... Менавіта тут яго бацьку забілі... І хто цяпер «вінаваты за смяротны ўдар?...» [1, с. 182]. І толькі пані Восень – «самы блізкі сэрцу чалавек» [1, с. 183].

Да нашага часу захавалася металічная жырандоль з арнаментальнымі жаўранкамі, па-мастацку зробленая П. Багрымам. Сам мастак, В. Бутрым не абышоў яе сваёй увагай у паэме. «Дык жырандоль!.. Пасядзьце, жаўручкі, / мізэрныя, вас тут ліха не кране. / Хоць вам без выраяў і не з рукі – / не пакідайце кузні і мяне» [1, с. 177]. Толькі два адбіткі свайго жыцця – верш і жырандоль («ліру і горан») – пакінуў нам у спадчыну П. Баграм: «... і... выканаў, у Крошыне над Шчараю, Баграм...» [1, с. 178]. Галоўны герой задае пытанне самому сабе: «Ружовае жыццё, бязважскае, як здань, / падоўжыць у жалезе ці змагу?...» і тут жа адказвае: «Павінен! Бо рашыўся – як пачаў. / Назло ўсім недаваркам ці сляным...» [1, с. 178]. Гэтыя радкі характарызуюць яго як асобу адказную, моцную духам.

Венанцы Бутрым выкарыстоўвае ў сваёй паэме фальклорныя вобразы і матывы, што было ўласціва і «мужыцкаму паэту». У вершы П. Багрыма «Зайграй...» – гэта вобразы ваўкалака, каршуна, кажана, а таксама народна-песенныя звароты і паўторы. У Венанцы Бутрыма вобразы ваўкалака, каршуна, кажана адсутнічаюць. Аўтар уключае ў тэкст пазмы фрагменты беларускіх народных песень: « – Ой, татулю, татулю! / Каму каня купуеш / І так жаласна плачаш...» [1, с. 172]. Шырока выкарыстоўвае В. Бутрым лаканічныя

народныя выслоўі: «Вол каню – не пара! ...касі, пакуль з расою!.. Пану – зерне, нам – салома!..» [1, с. 164].

Абодва пазты выкарыстоўваюць вобразы дуды, скрыпкі, цымбалаў. Але калі ў мелодыі верша П. Багрыма выразна гучыць дуда – «голас смутку», – «Зайграй, зайграй, хлопча малы, / І ў скрыпачку, і ў цымбалы, / А я зайграю ў дуду, / Бо ў Крошыне жыць не буду» [3], – то ў В. Бутрыма дамінуче скрыпка. На свяце дажынак «...разышоўся смык ахвочы, / разавхоціў скрыпку: / то смеецца, то рагоча / чортам нападнітку...» [1, с. 163]. Апісанне дажынак у творы Бутрыма падаецца ва ўсёй шматфарбнасці, тут і проза, і пазэзія сялянскай працы, і аўтарская іронія: «Як дажынкi — дык дажынкi: / з'елi бохан да скарынкi!.. / Даканалi і скарынку — / малацілi безупынку... Грайце, Бэрка, Шмул' і Шлэма! / Пану – зерне, нам – салома» [1, с.164].

Такім чынам, верш Паўлюка Багрыма «Зайграй, зайграй, хлопча малы...» выступае тэкстам-папярэднякам адносна пазмы Венанцы Бутрыма «Ліра і горан». Гэта абумовіла пераемнасць у праблематыцы твораў, тыпалагічную адпаведнасць матываў і вобразаў. Скарыстаўшы разрозненны і супярэчлівыя звесткі пра нашага слаўнага земляка, В. Бутрым стварыў яскравыя карціны эпохі, у якую жыў П. Багрым, а таксама здолеў паказаць унутраны свет мастака з народа, творча дамысліць рысы яго асобы.

Літаратура

1. Бутрым, В. В. Дзён маіх лепшыя дні : зборнік пазэзіі / Венанцы Бутрым. — Мінск : Медысонт, 2014. — 204 с.
2. «Жаўруковая песня Паўлюка Багрыма» // Рэжым доступу: [www.bigreferat.ru/79522/1/Жаўруковая песня Паўлюка Багрыма.html](http://www.bigreferat.ru/79522/1/Жаўруковая_песня_Паўлюка_Багрыма.html). Дата звароту: 04. 11. 2014.
3. «Зайграй, зайграй, хлопча малы...» // Рэжым доступу: www.khbliit.narod.ru/arhiv/lib/bahrym.htm. Дата звароту: 04. 11. 2014.
4. «Значение слова рекрут» // Рэжым доступу: www.tolkslovar.ru. Дата звароту: 06. 11. 2014.
5. Певин, П. «Обряды рекрутские» // Рэжым доступу: www.oldmikk.ru/Page3_let_rekrut_ro.html. Дата звароту: 18. 10. 2014.
6. «Пытанне атрыбуты, пазтыка і эстэтыка верша «Зайграй, зайграй, хлопча малы...» // Рэжым доступу: www.elib.bsu.by. Дата звароту: 18. 10. 2014.

Воўна В. (г. Брэст, БрДТУ)

ТЭМА ПРЫРОДЫ Ё ТВОРЧАСЦІ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Прыгажосць роднага краю апета многімі мастакамі слова, беларускай прыродзе прысвяцілі пісьменнікі самыя задушэўныя старонкі кніг.

Тэма гарманічнага суіснавання чалавека і прыроднага асяроддзя займае важнае месца ў літаратуры. Праз пейзаж творца здольны выказаць многае: і свой настрой, і хвалючую думку-пачуццё, і нават канцэпцыю быцця. Верш Ю. Голуба «Змрок у лесе» са зборніка «Сын небасхілу» (1989) прасякнуты філасафічнасцю аўтарскіх назіранняў і адчуванняў:

Зноў насталі агні далёка.

У выбоінах след намок.

Спрацавана ляглі на мох

Карані –

вякоў далакоты.

Дубу ў чуб уплялася знічка.

Сон-трава.

Сон-дарога.

Сон.

Змрок раскрыліў свой парасон,

Шлях да вечнасці невялічкі.

Сёння родныя краявіды – гэта свет экалагічных кантрастаў і анамалій: «Адступаюць лясы. // Высыхаюць балоты. // Усё меней красы – // Усё больш адзіноцты» (Л. Галубовіч); «А ўсё ж вінаваты і я: // Суладдзе ў прыродзе парушана...» (Ю. Свірка);

Вясна гудзе, і свішча, і шчабеча, –

На доле, у паветры, на вадзе, –

І ўсюды тая ж просьба:

«Чалавеча! Пачуй сябе ў нас!

А то – быць бядзе!...»

(верш Н. Гілевіча «Вясна пня, і свішча, і шчабеча...»).

Як бачна, многія з паэтаў балюча ўспрымаюць заняўданне роднага прыроднага асяроддзя.

Пачуццё прыроды ў Р. Барадуліна прасякнута адухоўленым адчуваннем і пазытыўным бачаннем свету. Яшчэ ў 60-я галы паэту жадалася, каб людзі не разбуралі першародства зямной красы, каб захавалі ў сваіх сэрдах дабрыню і любоў да прыроды, спрадвечную веру ў казку, у тое, што ў нетрах лесу і балота жывуць дзіўныя істоты (верш «У лес прыціхлы...»). Сучасны чалавек у многім зруйнаваў у сабе «прапрадзедзю наўўную дабрыню», стаў прагматычным, карыслівым і бяздушным у адносінах да маці-прыроды. Па гэтай прычыне з вялікай трывогай рэагуе Р. Барадулін на разбурэнне гармоніі ў навакольным свеце, успрымае знішчэнне і рабаванне прыроды як найвялікшую катастрофу:

Душа, як ні прагнецца ей,

Не можа вярнуцца ў паганства:

Лясы – апірышча і прытулак –

Павысечаны, пакарчаваны, пацраляваны,

Рэкі – у іх бруд і пыл змываўся, –

Павысушаны, павыпрастаны, павыпіты.

І непрытомная душа ў паганстве

Асланяе сябе крыжам,

Крыжам чарговай магілы...

(«Душа, як ні прагнецца ей...»)

«Прырода давярае чалавеку», – так назваў адзін са сваіх вершаў Ю. Свірка. Гэты паэт нарадзіўся ў лясным краі, у вёсцы Маргавіца, што паміж Бягомлем і Докшыцамі, стварыў у сучаснай паэзіі сапраўдную «паэму лесу». «Зялёнаму брату» ён прысвяціў шмат вершаў: «Лес прачынаецца на досвітку...», «Лес», «Лес, маўклівы ты мой субяседнік...» і інш. Сучасны паэт, як і некалі Якуб Колас, абагаўляе лес, бачыць у ім шчырага субяседніка і мудрага дарадцу. Яго сэрца запаланіла ціхая музыка лесу. Вось чаму ён так шчыра бароніць тое, што любіць, што стала круўнай часцінкай ягонай чалавечай існасці, – лес.

Аб неабходнасці беражлівых адносін да прыроды разважае ў творах В. Казько («Неруш», «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел»), І. Пташнікаў («Мсціжы»), Х. Лялюко («Святанне над бярозамі»).

Героі аповесці Віктара Казько «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел» – звычайныя палешукі, якія шмат чаго зведалі ў сваім нялёгкім жыцці. Жывучы надзённымі клопатамі, адышлі ад грамадскай дзейнасці. Калі ж паўстала пытанне аб знішчэнні парадзелай пасля шматлікіх вырубак дубровы, дзе жыў занесены ў Чырвоную кнігу чорны бусел, людзі прачнуліся. Яны нарэшце зразумелі, што іх абыхавасць да навакольнага свету могуць прывесці да бездані, забыцця, самазнішчэння. Аўтар сцвярджае, што кожны чалавек павінен заняць актыўную жыццёвую пазіцыю ў адносінах да прыроды і жывёльнага свету, грамадства наогул.

Раман В. Казько «Неруш» прысвечаны Палессю, асушэнню балот. Галоўны герой – Мацвей Роўда – сумленна працуе на пасадах начальніка будаўніча-монтажнага ўпраўлення і старшыні калгаса, бяздумна выконвае інструкцыі і распараджэнні начальства, не дбаючы пра сістэму вадасховішчаў. Задумаўшыся аб выніках сваёй дзейнасці, Роўда разумее, што ён спрыяў парушэнню раўнавагі ў прыродзе і таму павінен несці адказнасць за здзейсненае. Жалезны Чалавек, яго двойнік, судзіць галоўнага героя: «Ты ўзяў зямлю ў першароднасці і квецені, без смецця і паскудства. Чыстымі былі туманы, вольнымі птушкі, пладзіліся жывёлы твае, пладаносілі дрэвы, яшчэ Княжбор дастаўся табе ў першароднасці і першастворанасці лясоў, рэк і крыніц, верхавых і нізавых балот, але ты кінуўся, улёг пераабляць яго, муляла вока табе першастворанасць, крануў ты неруш, крануў і сябе. І цяпер ужо тваё ўласнае дзіця, машына, створаная табой жа, і шкодзіць табе ж. Хутка ты сам будзеш шкодзіць, ужо шкодзіш, ужо лішні сам сабе, імкнешся пераступіць і цераз сябе. Але я табе не дазваляю, не даю. І тваё ішчасце, што ў цябе ёсць я, што пакуль яшчэ існую». Роўда прыходзіць да высновы, што здрадзіць сваёй зямлі нельга, што неабходна змагацца за Княжбор, шукаць разумных узаемаадносін з прыродай і навакольным светам, што трэба процістаяць прагматыкам Шахраю і Рачэўскаму, якія знішчэнне прыроды апраўдваюць вырашэннем гаспадарчых праблем.

Пагадзіцеся, адносінамі да прыроды вымяраецца сутнасць чалавека. Таму задача пісьменнікаў – пераканаць людзей у беражлівых адносінах да прыроды, якую неабходна захаваць для нашчадкаў.

Літаратура

1. Бельскі, А.І. Сучасная беларуская літаратура: Станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў. – Мн.: Маст. літ., 1997 – С. 6 – 82.
2. Козіч, В.І. Чалавек і прырода ў сучаснай беларускай прозе. – Мн.: Маст. літ., 1998.

Дзяйнека В. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

КАНАТАЦЫЙНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ УЛАСНЫХ ІМЕН У КАНТЭКСЦЕ АЎТАБІЯГРАФІчнай ПРОЗЫ БЕРАСЦЕЙСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Неад'емнай часткай моўнай прасторы мастацкага тэксту з'яўляюцца паэтонімы – уласныя імёны, якія функцыянуюць ў яго межах. Мастацкія онімы здольны кадзіраваць вялікі аб'ём лінгвістычнай і сацыякультурнай інфармацыі, валодаюць аб'ёмным характарыстычным патэнцыялам [6, с. 83]. Семантычны патэнцыял паэтонімаў павялічваецца за кошт змястоўных і вобразных канатацый, дзякуючы якім гэтыя адзінкі мастацкага твора выступаюць не толькі намінацыйнымі, але і экспрэсіўнымі моўнымі сродкамі.

Паводле азначэння Л.І. Зубковай антрапанімічная канатацыя – гэта шматгранная сацыяльна-лінгвістычная з’ява, сфарміраваная лінгвістычнымі і экстралінгвістычнымі фактарамі, што адлюстроўвае пазамоўную рэчаіснасць і псіхічнае ўспрыняццё яе чалавекам, мае вобразна-асацыятыўны і гукасімвалічны матыў і фармальныя паказчыкі – суфіксы суб’ектыўнай ацэнкі [2, с. 215]. Імёны, што функцыянуюць у аўтабіяграфічнай прозе Г. Марчука, В. Жуковіча і У. Калесніка, максімальна набліжаны да рэальнасці, перадаючы нацыянальны каларыт, а таму з’яўляюцца носьбітамі разнастайных канатацый.

Вялікім канататыўным патэнцыялам валодаюць, найперш, уласныя асабовыя імёны. У аўтабіяграфічнай прозе берасцейскіх пісьменнікаў вылучаюцца фанетычна і марфалагічна адаптаваныя на беларускай глебе хрысціянскія імёны: *Ціфан, Адаць, Зося, Цімох, Халімон, Хведар* («Кветкі правінцыі»), *Яўген, Міхась, Алесь, Марыся, Маня, Зося* («Як адна вясна...»), *Ёсін, Тосік, Тодар, Лявон, Кастусь, Юзік, Арсень, Даніла, Язэп, Мікола, Міцька, Саўка, Марыля, Настасся, Стэпа, Паця* («Доўг памяці»). Гэта характэрныя для носьбітаў беларускай культуры імёны, таму канатацыя іх звязана з нацыянальнай спецыфікай [4, с. 58].

Адзін і той жа чалавек у розных сітуацыях называецца рознымі формамі імені, што ілюструецца ў наступным прыкладзе: *«Называлі бацьку ў вочы Андрыянам толькі старэйшыя людзі з вёскі, а роўныя Андрэем: малодшыя – дзядзькам Андрэем»* [3, с. 114]. стылістычна нейтральная форма поўнага імені ў кантэксце мастацкага твора становіцца стылістычна маркіраванай, набывае ў мове герояў адценне павагі, нясе становучы ацэначны кампанент. Разнастайнасць форм звароту да аднаго і таго ж рэферэнта прыводзіць да з’яўлення канатацый экспрэсіўна-эмацыянальнага характару: афіцыйнага (*Андрыян Паўлавіч*), сяброўскага (*Андрэй*), паважлівага (*дзядзька Андрэй / дзядзька Андрыйн*), непасрэднага (*Андрыйнка*).

Трэба адзначыць, што пісьменнікі-берасцейцы ўмела выкарыстоўваюць стылістычныя мажлівасці іменавання сваіх персанажаў. Гэта датычыць не толькі галоўных герояў (*Адаць Доля – Адам Трыфанавіч Доля – Адасік, Марыя – Маня – Манечка; Валодзька – Уладзімір Ражэвіч – Воўка – Валодзя – Валодзечка; Валодзя – Калеснік – Уладзімір – Валод – «художнік» – Андрыйнавіч – «блат»*), але і іншых персанажаў, найчасцей вясцоўцаў: *баба Ліставета – Лісанька – Ліска, дзед Цімох – Цімох-сапожнік, Сяргей Зайко – Сяргейка – дзядзечка Зай, Віцечка – Віктар – Віця – Віцька, Іван – Ваня Клаўсуць – «Кулік», Стэпа – Андрыйніха, Фанік Васілеўскі – дзядзька Фанік – Феафан Кандратавіч*. Варыянты іменавання ствараюць функцыянальную парадыгму, калі аднаго і таго ж персанажа твора ў розных сітуацыях называюць формамі імені з розным канататыўным нападуненнем.

Стылістычна маркіраванымі з’яўляюцца і дыялектныя формы імені. У. Калеснік ўжывае ў кнізе ўспамінаў «Доўг памяці» народна-дыялектныя формы імён прыпушчанскага Наднямоння (*Тодар, Ладымер, Валод, Яўген, Арсень, Альзбета*), выкарыстоўвае ўласныя імёны і звязаныя з імі апелятывы з дыялектным канчаткам *-о* (*Ціко, Янко, Радзянко, Стэпачко, Базэнаў Андрэйко, дзядзька Андрыйн*). Г. Марчук, перадаючы атмасферу народнага жыцця на прыкладзе свайго роднага Палесся, ужывае ў рамане «Кветкі правінцыі» формы імён, якія адлюстроўваюць рысы нацыянальна-дыялектнай мовы: *оканне (цётка Олена, стары Юрко, Іванко, Васько Кіцель, сталяр Клубышко, Міхалко), замену [ф] на [х], [хв] (Халімон, Хведар)*. Дадзеныя антрапанімы з’яўляюцца паказчыкамі канатацый дыялектнасці і, акрамя стылістычнай маркіраванасці, нясуць інфармацыю пра тэрытарыяльную лакалізаванасць рэферэнта [2, с. 128].

Значную ролю ў творах займаюць жывыя дыялогі герояў, таму многія персанажы з'яўляюцца носьбітамі размоўна-бытавых формаў хрысціянскіх імён: маладыя замужнія жанчыны і дзяўчыны (*Шура, Гэля, Поля, Жэня, Каця, Маня*), хлопцы (*Лёня, Адаць, Пеця, Толя, Віця, Сярожа, Сева, Міша, Шура, Косця, Ваня, Веня, Валодзя*). Такія імёны, як адзначае Л. І. Зубкова, валодаюць канатацыйнай размоўнасцю [2, с. 115].

Фармальнымі паказчыкамі наяўнасці эмацыянальнай, ацэначнай канатацыі антрапоніма выступаюць суфіксы суб'ектыўнай ацэнкі. Беларускае антрапанімічнае формаўтварэнне дазваляе выкарыстоўваць розныя суфіксы для разнастайных варыянтаў асабовага імені. Эмацыянальна-ацэначныя формы ўтрымліваюць наступныя фарманты: *-ік* (*Адасік, Жэнік, Тольк, Славік*), *-ка/-ко* (*Юрка/Юрко, Ліска, Генка, Васька / Васько, Міхалка / Міхалко, Колька, Ванька, Волька, Валька, Фомка, Сашка, Аляксандарка, Міцька, Сеўка, Андрэйко, Янко*), *-анька* (*Лісанька*), *-ечка* (*Манечка, Віцечка, Валодзечка*), *-енька* (*Ясенька*), *-ік/-ык* (*Косцік, Колік, Уладзік, Жэнік, Федзік, Жоржык, Петрык*), *-юша* (*Ванюша*), *-ачка* (*Шурачка, Людачка, Зіначка*), *-уся* (*Настуся*). Эмацыянальна-ацэначны аспект з'яўляецца спецыфічнай часткай прагматычнага патэнцыялу антрапонімаў [2, с. 132].

Сярод прааналізаваных антрапонімаў знаходзім тыя, што паступова выходзяць з актыўнага ўжывання. Яны, як правіла, належаць людзям старэйшага пакалення: *Сцепаніда, Міхаліна, Яўлампій, Ціхан, Феафан, Трыфан, Якаў, Герасім, Міфодзій, Гаўрыла, Карп, Кандрат, Самсон, Анісім*. У гэтых імёнах прысутнічае канатацыя «старое імя, рэдкае».

Што датычыць прозвішчаў, то яны з'яўляюцца носьбітамі згорнутай нацыянальна-культурнай канатацыі, калі выступаюць сімваламі Беларусі для прадстаўнікоў іншых культур. Гэта так званыя прэцэдэнтныя імёны (*Якуб Колас, Багдановіч, Купала, Афанасій Філіповіч, князь Радзівіл*), што аб'ядноўваюць людзей, якія адносяцца да пэўнай лінгвакультуры.

Мянушкі, найперш, валодаюць канатацыйнай ацэначнасцю. Яны даюць героям станочную (*Мышленік, «Дух пушчы», «художнік», «белы Міцька»*) ці адмоўную ацэнку (*Канакрад, «жарабец», Пэтала-конская смерць, «глінамес», Жыж*). Характарыстычныя найменні выражаюць шырокі спектр эмоцый: павагу (*Воўк-старэца, «Сусанін», «Дух пушчы»*), пашчоту (*дзядзечка Зай, Зорачка*), жартаўлівасць (*Саламон-брамбавус, Валодзя-Додзя*).

Такім чынам, канатацыя з'яўляецца інфармацыйнай, закладзенай у оніме акрамя яго прадметна-лагічнага зместу. Канатацыйны патэнцыял антрапонімаў праяўляецца як дадатковая, другасная інфармацыя, што можа быць звязана непасрэдна з мовай, актуалізуецца ў маўленні, выклікаецца пазамоўнымі фактарамі, разнастайнымі асацыяцыямі.

Літаратура

1. Жуковіч, В. Як адна вясна... / В. Жуковіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1980. – 272 с.
2. Зубкова, Л.И. Русское имя второй половины XX века в лингвокультурологическом аспекте (по произведениям Ф. Абрамова, В. Астафьева, В. Распутина и В. Шукшина) : дис. д-ра. филол. наук : 10.02.01 / Л.И. Зубкова. – Воронеж, 2009. – 476 л.
3. Калеснік, У. Доўг памяці / У.А. Калеснік. – Брэст : ААТ «Брэсцкая друкарня», 2005. – 548 с.
4. Кисель, О.В. Коннотативные аспекты семантики личных имён : дис. к-та филол. наук : 10.02.19 / О.В. Кисель. – Челябинск, 2009. – 183 л.
5. Марчук, Г. Кветкі правінцыі / Г.В. Марчук. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2004. – 416 с.
6. Ражина, В.А. Ономастические реалии : лингвокультурологический и прагматический аспекты : дис. ... к-та филол. наук : 10.02.19 / В.А. Ражина. – Ростов-на-Дону, 2007. – 156 л.

Дзямчук Г. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЯ АДМЕТНАСЦЬ МЯНУШАК У КАНТЭКСЦЕ ГІСТАРЫЧНАЙ ПРОЗЫ БЕРАСЦЕЙСКІХ АЎТАРАЎ

Насычаная драматычнымі падзеямі айчынная гісторыя XX стагоддзя стала прадметам мастацкага асэнсавання ў гістарычнай прозе берасцейскіх пісьменнікаў: Клаўдзіі Каліны, Зінаіды Дудзюк, Уладзіміра Дамашэвіча, Георгія Марчука. У цэнтры мастацкага свету, створанага ў раманах, аповесцях і апавяданнях берасцейскіх аўтараў, – поўныя драматызму і напружання падзеі першай і другой сусветных войнаў, а таксама цяжкія дзесяцігоддзі пасляваеннага абнаўлення краіны.

Выразную нацыянальна-культурную адметнасць маюць мянушкі – найменні, якія называюць і характарызуюць, ацэньваюць знешнасць, маральныя якасці, паводзіны чалавека, акрэсліваюць сваяцкія адносіны паміж людзьмі.

З глыбокай старажытнасці да нашага часу ў асяроддзі вяскоўцаў шырока ўжываюцца так званыя *сямейна-родавыя мянушкі*. Такія празванні як адзін са сродкаў перадачы вясковага каларыту выкарыстоўваюцца берасцейскімі аўтарамі, напр.: «У вёсцы Чаплін, дзе жыў мой дзед, кажуць не гэта, а цета. Чалавек з іншае мясіны прыстаў у прымы да чаплінскай маладзіцы. З-за таго, што ён ужываў слова гэты, нязвыклае для чаплінцаў, яму далі аднаведную мянушку. Ягоных дзяцей і ўнукаў і сёння завуць Гэтавымі» [3, с. 33-34]. Спосабам ідэнтыфікацыі персанажаў-сялян могуць быць часта ўжывальныя ў вясковым асяроддзі мянушкі-андронімы – празванні жонак, утвораныя ад імёнаў, прозвішчаў, мянушак мужоў, напр.: «Нябожчык муж Малашкі быў у рэпніцкім калгасе аграномам. Вось таму яе і сталі зваць Аграномкай» [4, с. 89].

У разрадзе *індывідуальных мянушак* можна выдзеліць наступныя тэматычныя групы. Найперш гэта найменні, якія характарызуюць фізічныя ўласцівасці і знешнія прыметы чалавека: *Сухарукі, Кульгавы, Руды, Рабы, Казлоўскі, Оперная, Цыганчук* і інш. Такія мянушкі нібыта выстаўляюць напаказ пэўную, найбольш яркую рысу знешняга аблічча індывіда, якая становіцца прадметам усеагульнага назірання. Гэта могуць быць заганныя рысы, што вылучаюць носьбіта празвання з агульнага фону. Так, фізічнае калецтва персанажа фіксуе мянушка *Сухарукі*: «У Сухарукага было нешта з леваю рукою, здаецца, ці не паранены ў грамадзянскую вайну» [1, с. 98]. Яркую, не такую, як у іншых палешукоў, знешнасць юнака акрэслівае мянушка *Цыганчук*: «Абзывалі Лёньку Цыганчуком: ён трос смалянымі нячэсанымі кудамі, якія звісалі на лоб, бліскаў сінімі бялкамі вачэй» [4, с. 138]. Характарыстычныя празванні гэтай групы змяшчаюць насмешлівую і нават пагардлівую эмацыйную ацэнку герояў. Характарыстыка прыгожага голасу, якім прырода надзяліла дзяўчыну, стала асновай празвання *Оперная*: «Оперная» – паспелі ўжо ў інтэрнаце даць Надзі мянушку. У яе моцнае, шырокага дыяпазону і прыгожага тэмбру драматычнае сапрапа» [4, с. 89].

Факты біяграфіі і род дзейнасці літаратурных герояў перадаюць празванні *Пашка-трубач, Партызанка, Базыль-«вывяда»*. Герой аповесці К. Каліны «Бурштынавы пацеркі», былы дзетдомавец, атрымаў мянушку *Пашка-трубач*, бо ў дзяцінстве быў трубачом у піянерскім атрадзе, чым вельмі ганарыўся. Празванне *Партызанка* атрымала гераіня згаданай аповесці, якая ў ваенным дзяцінстве была ў партызанскім атрадзе. Названыя мянушкі валодаюць некаторай доляй іроніі. Мянущу *Базыль-«вывяда»* атрымаў герой аповесці

К. Каліны, які даносіў на аднавяскоўцаў у паліцыю, збіраючы інфармацыю пра чытанне забароненай літаратуры і гутаркі пра несправядлівасць улады: «Загугнявіўшы ў свой сцягнуты рубічамі нос «вечар добры», Базыль «выяда», як яго дражнілі, зашарыў вачамі на стале, дзе ляжалі газеты, на тварах аднавяскоўцаў, сіячыся адгадаць, пра што тут гаварылі» [4, с. 57]. Найменне Базыль «выяда» мае адценне знявагі.

Унутраную сутнасць, маральныя якасці персанажаў перадаюць мянушкі *Воўк, Дзед, Гарыныч, Балаболка, «Рыла ты, рыла», Гароховы кароль, Северны, Панскі* і інш. Характарыстычнае найменне можа акрэсліваць сутнасць чалавека праз аналогію з прадстаўнікамі жывёльнага свету. Так, празванне *Воўк*, якое належыць персанажу аповесці У. Дамашэвіча «Кожны чацвёрты», акрэслівае і ацэньвае «звярыныя» рысы характару героя: «Мянушка яго была *Воўк*, і ніхто яго за вочы іначай не называў, мо якраз за гэтую яго звераватасць, за маўклівасць, за нелюдзімасць, якая відаць была ў поглядзе яго цёмных вачэй, у выразе зарослага чорным шчаціннем, рабога з востры твару» [1, с. 6].

Жыццёвы вопыт, пачуццё адказнасці за лёс партызан, чуласць, мудрасць партызанскага кіраўніка падкрэслівае мянушка *Дзед*, якая належыць герою аповесці У. Дамашэвіча. Характарыстычнае празванне мае адабральны характар: «Ужо некалькі разоў Юля чула, што *Дзед*, як звалі яго за вочы, – вельмі людскі чалавек. Камісар ніколі не націскаў на свае правы, а наадварот – на абавязкі, а найпершым сваім абавязкам лічыў клопат пра людзей, пра іх жыццё, пра аўтарытэт партызана як народнага мсціўца. І не дай Бог, каб гэты аўтарытэт быў калі-небудзь кім-небудзь падарваны! І тады камісар з пакладзістага і памяркоўнага рабіўся раптам суровы і жорсткі» [1, с. 50].

Інфармацыю пра рысы характару персанажаў рамана «Без ангелаў» нясуць мянушкі *Северны* і *Панскі*. Такія празванні галоўны герой рамана Сяргей Бяда даў сваім сынам. Старэйшы сын быў чалавекам упартым, смелым, абаронцам слабых, пакрыўджаных. Ён мог і Нёман пераплыць, і адпомсціць селяніну, які пакрыўдзіў малодшага брата, і запярэчыць жорсткаму, бязлітаснаму бацьку. Мянушка *Северны* мае становае ацэннае значэнне, падкрэсліваючы ў характары героя сілу волі, непрыманне ўсялякай несправядлівасці. «Вось сядзіць перада мною сын, такі падобны на мяне, нават шклянку рукой трымае, як я. Вось мая апора, мой працаг. Трэба загартваць яго. У ім надзея. Якія пранікнёныя дапытлівыя вочы, як умее маўчаць, слухаць, як грамадна разважае, як любіць маці, меншых» [5, с. 156]. Малодшы сын Сяргея ўжо іншы чалавек. Грыша быў непаслухмяным хлопцам, які не дараваў бацьку здзеку з сябе і спадшнішка помсціў яму. Вядома, такія паводзіны сына не падабаліся Сяргею. Як чалавек, што глядзіць на свет з пазіцыі класовай барацьбы, Бяда такія якасці, які хітраць, помсціваць, звязвае з прадстаўнікамі былога пануючага класа. Фарміраванне ў Грышы такога характару, на думку бацькі, было абумоўлена тым, што сын у маленстве выходзіў у пані Струнеўскай. Найменне *Панскі* дае адмоўную характарыстыку свайму ўладальніку. «Панскі – басурман, не варты таго, каб з Северным і побач пастаяць. Завядастар. Усіх зводзіць, усіх падбухторвае спацішкі на шкоду. Набіў шкла і насыпаў ля парога, каб, значыць, я босы наступіў. Так мне помсціць за тое, што я набіў яго. Шкоднік. З яго афіцэра не выйдзе, не варты і сілы траціць на выхаванне» [5, с. 156].

Акалічнасці з'яўлення чалавека ў вёсцы перадае празванне *Прыблудны*: «Год таму з явіўся ў вёсцы Іван, мужчына няпэўнага ўзросту, якога тутэйшы люд называў *Прыблудным*. Прышоў ён невядома адкуль, заняў адну пустую хату і пераконаў усіх, што яму гаспадар дазволіў тут жыць. Іван нідзе не

працаваў, шныраў на ваколіцах, падбіраў усё, што дрэнна ляжала, тым і жыў. Часта яго бачылі моцна п'яным» [2, с. 220]. Як бачым, з цягам часу мянушка набыла новую матывацыю, стаўшы характарыстыкай чалавека, які так і не здолеў ператварыцца ў руплівага гаспадара, праціўніка. Пазванне *Прыблудны* мае адносна асуджэння, знявагі.

Абставіны нараджэння дзіцяці акрэслівае найменне *Фрыцык*. Хлопчыка, героя аповесці Клаўдзіі Каліны «Маці і сын», дражнілі ў вёсцы *Фрыцыкам*, бо ён нарадзіўся ў час вайны ад немца.

Як відаць з прыкладаў, ёсць два асноўныя шляхі абазначэння найбольш кідкай прыметы чалавека ў мянушцы: 1) непасрэднае называнне якасці чалавека: *Сухарукі, Кульгавы, Руды, Рабы, Оперная, Ваўкаваты, Прыблудны, Трубач, Выяда, Лях, Балаболка, Партызанка*; 2) апасродкаваная характарыстыка праз аналогію з жывёламі, міфалагічнымі істотамі або гістарычнымі асобамі: *Воўк, Дзед, Гарыныч, Фрыцык, Казлоўскі* і інш.

Мянушкі адлюстроўваюць менталітэт народа, сфарміраваны ў грамадстве ў пэўную гістарычную эпоху ацэнкі чалавечай сутнасці, учынкаў, паводзінаў. У кантэксце мастацкага твору ацэначна-характарыстычныя пазванні становяцца трапным і лаканічным сродкам стварэння мастацкіх вобразаў.

Літаратура

1. Дамашэвіч, У. Кожны чацвёрты : аповесць / У. Дамашэвіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1991. – 145 с.
2. Дудзюк, З.І. Аднарог : раман, аповесць, апавяданні / З.І. Дудзюк. – Мінск : Беларуская сучасная фантастыка, 2010. – 287 с.
3. Дудзюк, З.І. Шляхамі адвечнага слова / З.І. Дудзюк. – Брэст : Грамадская арганізацыя «Брэсцкі абласны цэнтр падтрымкі грамадзянскіх ініцыятыў «Вежа», 2001. – 61 с.
4. Каліна, К. Крылаты конь : аповесці, апавяданні / К. Каліна. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1989. – 145 с.
5. Марчук, Г. Без ангелаў : раман, апавяданні / Г. Марчук. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 256 с.

Дзямчук Г. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ГАВАРКІЯ ПРОЗВІШЧЫ ПЕРСАНАЖАЎ ГІСТАРЫЧНАЙ ПРОЗЫ У. ДАМАШЭВІЧА, Г. МАРЧУКА І К. КАЛІНЫ

Ствараючы карціны мінулага нашай зямлі, К. Каліна, Г. Марчук, У. Дамашэвіч умела выкарыстоўваюць прагматычны зарад, нацыянальна-культурную інфармацыю і вобразна-выяўленчыя ўласцівасці ўласных імёнаў.

Многія прозвішчы літаратурных герояў з'яўляюцца гаваркімі пазтонімамі. Раскрыццё «затушаванай», «зацемяненай» унутранай формы найменняў адбываецца пры дапамозе такіх сродкаў, як псіхалагічная характарыстыка персанажа, апісанне знешняга выгляду, учынкаў героя ў сюжэтным дзеянні. Пазтонімы могуць характарызаваць маральныя якасці, рысы характару персанажаў (*Мурашка, Граковіч, Ваўчэцкі, Карась*). У канцэнтраваным выглядзе гаваркія антрапонімы могуць акрэсліваць праграму лёсу літаратурнага героя (*Бяда, Ярэмч*), даваць уяўленне пра знешнасць носьбіта прозвішча (*Малечка*).

Прыкладам гаваркога оніма з'яўляецца прозвішча галоўнай гераіні аповесці К. Каліны «Бурштынавыя пацеркі». У аснове прозвішча *Марыі Зямелькі* – назва «ўсеагульнай крыніцы жыцця, маці ўсяго жывога, у тым ліку і чалавека. Уяўленні аб зямлі цесна звязаны з паняццем роду, радзімы, краіны» [1, с. 200]. З глыбокай старажытнасці ў свядомасці нашых продкаў «зямля з'яўлялася крытэрыем чалавечай маральнасці» [1, с. 201]. *Марыя Зямелька*, якая

паходзіць з роду *земляробаў*, прытрымліваецца ў жыцці спрадвечных народных маральных законаў і нормаў. Дзяўчына рупліва працуе, імкнучыся стаць музыкантам, удзельнічае ў самадзейных канцэртах для жыхароў разбуранага пасляваеннага горада і параненых вайскоўцаў. Нягледзячы на слабае здароўе, вольны час Марыя прысвячае адказнай працы – догляду «цяжкіх» хворых у шпіталі: *«Кажуць, што на вайне чалавек да ўсяго прывыкае: да посвісту кулі, да разрываў снарадаў, да крыві, нават да смерці. Не ведаю, можа, і так... Я не магла прывыкнуць да калецтва ў шпіталі. У мяне на чымі балела сэрца, і я працягналася, піла ляркства, якое зварыла мне бабуля Пракса. Яна ведала маё сэрца, ёй нават не трэба было гаварыць, што ў мяне ные. Старая сказала, каб я не так часта прыходзіла дзяжуріць, а то захварэю. Але я не магла ўжо не хадзіць у шпіталь, гэта было маім абавязкам, нават большым, чым абавязак, – патрэбай»* [3, с. 148]. Менавіта Зямелька словам і справай падтрымлівае сяброўку Надзею ў яе цяжкім і адказным рашэнні – стаць спадарожніцай жыцця сляпога хлопца.

Значымым, характарыстычным з'яўляецца прозвішча галоўнага героя рамана «Без ангелаў» Сяргея Бяды. Яно можа ўспрымацца як жорсткае накіраванне чалавеку гараваць, пакутаваць. Чытач назірае за фарміраваннем светапогляду і маральных якасцяў героя твора – сына савецкай эпохі. Спярша Сяргей адзначае: *«З юнацтва я шчыра і аддана веруў нашым кіраўнікам, друкаванае слова выклікала павагу, поўны давер. Перадавіца «Правды» замяніла мне Біблію. Я прымаў усё на веру, не задумваючыся»* [4, с. 116]. Пісьменнік з надзвычайнай дакладнасцю фіксуе разлад, расчараванне ў жыцці *«правільнага, ідэйнага савецкага чалавека»*. Страціўшы ідэалы, герой не змог знайсці свайго месца ў жыцці, заблытаўся ў нічых часу. *«Нешта ў маёй душы пасля ўсіх непрыемнасцяў надламалася... Я быў падобны на пясок, які размываюць на беразе хвалі»* [4, с. 132]. Сімвалічным з'яўляецца сон Сяргея. *«Мне аднойчы так і прыснілася, што нясу крыж, але не драўляны, а чыгуны, цяжкі, цяжкі»* [4, с. 132]. Аўтар падкрэслівае, што галоўная бяда яго героя – жыццё бездухоўнае, без спагады да людзей, без веры. *«Што зробіць голы чалавек, калі ён сам будзе без любові, без Бога. Без сумлення»* [4, с. 132]. Бяда не змог знайсці сябе ні ў кар'еры, ні ў грамадскім жыцці, ні ў сям'і. Не прынёс ён радасці, любові, шчасця бліжнім людзям – жонцы, дзецям. Характарыстычнае прозвішча Бяда – свайго роду прадказанне трагічнага лёсу не толькі аднаго чалавека, але і цэлага пакалення, духоўна аголенага, атручанага ідэалогіяй, скалечанага нянавісцю і злосцю.

Насычаная семантычнымі нюансамі прозвішча *Ваўчэцкі*, якое належыць герою апавесці У. Дамашэвіча «Кожны чацвёрты». У аснове прозвішча ляжыць назва звера, што ў народнай свядомасці надзелены такімі рысамі, як мужнасць, смеласць. Герой твора мае такія якасці: *«Ваўчэцкі падабаўся Паланейчыку сваёю адагатаю, але часам ён бравіраваў і лішні раз лез на ражон»* [2, с. 19]. З воўкам у народзе звязваюцца такія рысы, як злосць, агрэсіўнасць, бязлітаснасць. Апелятыўная семантыка прозвішча ажывае ў аўтарскім апісанні персанажа: *«Чужое акупанцкае адзенне на Ваўчэцкім нібы злілося з яго свайм, звараватым, воўчым: трохі прыўзнятая верхняя губа і белыя зубы, з якіх вырываліся з роўнага паўкола два разы, як іклы, рабілі на яго твары падабенства зярынага аскапу»* [2, с. 140]. Герой бязлітасна забівае сям'ю чалавека, якога абвінавачвалі ў даносе на сям'ю Ваўчэцкіх, знішчанай акупантамі. У славянскай міфалогіі «воўк» – сімвал мудрасці, празорлівасці [1, с. 90]. Такія якасці ў выніку напружанага і балючага роздуму пасля здзейсненага злачынства фарміруюцца і ў героя твора. З цягам часу Ваўчэцкі пачынае разумець, што дабро і зло – катэгорыі адносныя, і тое, што ён

лічыць справядлівасцю, з пункту гледжання Божых законаў, – зло, злачынства. У выніку напружаных маральна-духоўных пошукаў герой прыходзіць да мудрай высновы: «*зло нараджае зло, і злом яго ніколі не выкараніш*» [2, с. 120].

Гаваркое прозвішча можа лаканічна акрэсліваць знешнасць персанажа. Так, у рамане «Без ангелаў» чытач знаёміцца з легендай пра Яна *Багатырэвіча*. Слоўны партрэт асілка Яна – ключ да разумення сэнсу прозвішча: «*Багатыр Ян служыў у пана коняхом. Прыгожы быў і ростам два метры*» [4, с. 58].

Побач з прыёмам адпаведнасці сэнсу прозвішча сутнасці створанага вобраза берасцейскай аўтары выкарыстоўваюць прыём кантрасту, калі семантыка пазтоніма супрацьлеглая рысам персанажа. Так, у апавяданні Клаўдзіі Каліны «Піяніна» камічны эфект ствараецца за кошт неадпаведнасці гаваркога прозвішча *Малечка* знешнасці вялізнага, нязграбнага салдата: «*Усе насмейваліся з Малечкі, з яго плашч-палаткі, шытай з дзюж палатак, і з недарэчнага прозвішча, бо куды здатней было б яму звацца Вялічкам. Быў высачэзны, дзябёлы, шыракаплечы, насаты, вірлавокі, з цяжкімі, як гіры, рукамі і агромністымі ступакамі. Ногі былі такія вялікія, што хлапец ніяк не мог сабе падабраць ботаў. І таму ў яго заўсёды ці нешта ціснула, ці муляла, і ён проста сцізорыкам прапоруаў у перадках ботаў дзіркі, каб хоць трохі даць волю пальцам*» [3, с. 152–153].

Вобразна-выяўленчыя ўласцівасці прозвішчаў-пазтонімаў абумоўлены іх багатым лексічным фонам, які актуалізуецца ў кантэксце мастацкага твора, што дазваляе гаваркім антрапонімам выражаць аўтарскую характарыстыку і ацэнку героя, жыццёвай з’явы, падзеі, факта.

Літаратура

1. Беларуская міфалогія: энцыклап. слоўнік / С. Санько [і інш.]; склад. І. Клімковіч. – 2-выд., дап. – Мінск: Беларусь, 2006. – 599 с.
2. Дамашэвіч, У. Кожны чацвёрты: аповесць / У. Дамашэвіч. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1991. – 145 с.
3. Каліна, К. Крылаты конь: аповесці, апавяданні / К. Каліна. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1989. – 145 с.
4. Марчук, Г. Без ангелаў: роман, апавяданні / Г. Марчук. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 256 с.

Дзямчук Г. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ЖАНРАЎТВАРАЛЬНАЯ РОЛЯ АНТРАПОНІМАЎ У КАНТЭКСЦЕ ГІСТАРЫЧНАГА НАРЫСА ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК «ЛЕЎ»

Энцыклапедыяй старабеларускага іменаслову XVI–XVII стагоддзяў з поўным правам можна назваць гістарычны нарыс Зінаіды Дудзюк «Леў». Асаблівасцю нарыса як літаратурнага жанру з’яўляецца тое, што ў такім творы апісваюцца сапраўдныя факты і рэальныя людзі. Асэнсаванне пісьменніцай падзей слаўнай мінуўшчыны адбылося на аснове разгляду каля 40 крыніц: прац рускіх, беларускіх, польскіх, украінскіх гісторыкаў і тэкстаў дакументаў – Статута Вялікага Княства Літоўскага і «Архива Посольского приказа 1626 года». У нарысе мы сустракаемся выключна з імёнамі рэальных гістарычных асобаў эпохі Льва Сапегі. У цэнтры твора З. Дудзюк – чалавек, чый унёсак у развіццё палітычнай, прававой і рэлігійнай культуры Вялікага Княства Літоўскага складана пераацаніць. Леў Сапега дапрацоўваў, рэдагаваў і выдаў за свае сродкі Статут Вялікага Княства Літоўскага, прыклаў шмат намаганняў, каб была перапісана і захавана Літоўская метрыка – асноўная першакрыніца па гісторыі сярэднявечча Беларусі, за свой кошт будаваў каталіцкія і праваслаўныя храмы, выдаткоўваў сродкі на ўтрыманне войска і

будаўніцтва замкаў. Імя Сапегі – Леў – з’яўляецца загаловакам твора, становячыся ключавым словам усяго літаратурнага тэксту. Загалолак «Леў» указвае на аўтарскую асэнку грамадскага дзеяча, выражае галоўную ідэю мастацкага твора. Імя героя выяўленча нагруканае. Яно ўтворана ад наймення звера, які з’яўляецца ў сусветнай культуры сімвалам мужнасці, вярхоўнай улады, высакародства, гонару, велікадушша і міласці. Сімвалічны сэнс імені славутага продка раскрываецца праз псіхалагічную характарыстыку, апісанне маральных рыс героя, яго ўчынкаў і дзеянняў. Пэнтонім *Леў* семантычна збліжаецца са словам-этымонам *леў*, укажымым сімвалічна, і становіцца гаваркім іменем: «*Трэба ў першую чаргу схіліць галаву і з глыбокай пашанай у голасе адзначыць Льва Сапегу, ваяводу віленскага, вялікага правадыра войска Вялікага Княства Літоўскага, гэтага волата-Атланта, які ўтаймаваў шведскага льва разам з усходнім заваўнікам. Леў годна і мудра выконваў абавязкі перад сумленнем і перад Айчынай. Гэты высакародны Леў жыві дзеля Радзімы. Колькі разоў ні пачынаў ён рыкаць, столькі ж разоў напалоханыя гэтым рыкам ворагі Айчыны кідаліся наўцёкі... Ён здабыў на арэне Марса сваім пераможным, вартым кароны чалом трыўмфальных лаўры, якія выпусцілі атожылькі і прараслі, палітыя крывёю ворагаў. І тым, што шматразова знішчаў ворагаў Айчыны, ён стварыў найлепшы панегірык для пераймальнікаў сваёй славы» [2, с. 188].*

Перадачы падзеі жыцця галоўнага героя, пісьменніца звяртаецца да постацяў мінуўшчыны і зазірае ў будучыню. Таму на старонках твора мы сустракаем імёны-сучаснікі, імёны-рэтраспекцыі і імёны-праспекцыі [4, с. 122].

Гаворачы пра станаўленне Льва як асобы, аўтарка прыгадвае імёны славурых мысліцеляў мінуўшчыны – імёны-рэтраспекцыі: Цэзар, Авідзій, Цыцэрон, Вергілій, Гарацый, Марцыял, Плутарх, Платон, Люцый, Анэй, Сенека, Еўрыпід. Думкі і перакананні гэтых вучоных і палітыкаў сфарміравалі светапогляд Сапегі.

Да імёнаў-сучаснікаў адносяцца празванні валадароў свету (рускіх цароў Барыса Гадунова, Івана Грознага, польскіх каралёў Жыгімонта III, Жыгімонта Вазы, Стэфана Баторыя, каралёў Барбары Радзівілі, Боны Сфорца, герцага Карла Судэрманладскага, шведскіх каралёў Іаана, Густава Адольфа), удзельнікаў паўстання пад кіраўніцтвам Багдана Хмяльніцкага (казацкага атамана Заруцкага, казакоў Ф. Гаркушы, І. Залатарэнкі, Лабады і Налівайкі), рэлігійных дзеячаў. Таму на старонках нарыса сустракаюцца імёны праваслаўных, каталікоў і пратэстантаў. Значная частка шляхты ў XVI–XVII стагоддзях належала да каталіцкай царквы, некаторыя прымкнулі да Клімента VII, заснавальніка праваслаўнай царквы ў Жыровічах Аляксандра Солтана, віленскага епіскапа Бярнарда Мацвееўскага).

Гаворачы пра духоўную спадчыну Сапегі, аўтарка прыгадвае імёны-праспекцыі, што належаць дзяржаўным людзям, вайскоўцам, пісьменнікам, вучоным, якія годна працягвалі высакародную справу Льва: *Марцін Матушэвіч*, *Міхал Карповіч*, *Юльян Нямцэвіч*, *Казімір Лышчынскі*, *Плацыд Янкоўскі*. Ян Уладзіслаў Пачобут-Адлянцік.

З X–XI стагоддзяў на нашых землях суіснавалі каталіцкая, праваслаўная пратэстанцкая веры. Прыхільнікі адзначаных накірункаў хрысціянскай веры насілі рымска-каталіцкія імёны: *Ян Станіслаў*, *Казімір Лявон Сапегі*, *Ян*, *Альберт Войцех*, *Юрый Станіслаў*, *Барбара Радзівілі*, *Юзаф Ігнаці Крашэўскі* і інш. Многія каталікі мелі два імені. Напрыклад, кароль Рэчы Паспалітай *Жыгімонт Аўгуст* меў спадчыннае імя *Жыгімонт*, якое атрымліваў старэйшы сын сям’і, і імя *Аўгуст*, што дала сыну маці, каралева Бона, у гонар першага рымскага імператара. Маці хацела, каб

сын стаў такім жа вялікім і магутным, як славуць валадар. Абаронца праваслаўя *Афанасій Філіповіч* і арганізатар, і натхняльнік Брэсцкай уніі *Іпацій Пацей* носяць візантыйска-праваслаўныя імёны. На старонках нарыса ўжыта і *язычніцкае* імя для наймення прадстаўніка ніжэйшага саслоўя – слугі: «*Пакаёвы слуга самазванца Хвалібога бажыўся, што труп, выкінуты на Чырвоную плошчу, зусім не падобны на цара*».

У часы Сапегі як у Рэчы Паспалітай, так і ў Маскоўскім княстве выкарыстоўваліся імёны па бацьку, або *патронімы*, што «ўзыходзяць да старажытнага наймення, якім называлі чалавека па імёнах яго продкаў па мужчынскай лініі» [3, с. 57]. Такія формы ўжываліся ў вышэйшых сляях грамадства і не толькі ідэнтыфікавалі асобу, але і сцвярджалі яе статус як спадчынніка валадарных асоб: «*І калі звярнуцца да тэмы героя свайго часу, дык постаць Льва Іванавіча Сапегі і цяпер з'яўляецца добрым прыкладам служэння народу, захавання мовы і гістарычнай спадчыны*» [2, с. 7]; «*У 1536 годзе Сапега быў зноў уключаны ў склад пасольства, якое ўзначаліў Нікадзім Янавіч Цеханавецкі*» [2, с. 28]. Выкарыстоўваліся на нашых землях і найменні дацкі па бацьку: «*Ганна Сапясжанка Радзівіл намерла яказ у той час, калі бацька ваяваў са шведамі*» [2, с. 45]; «*Ганна Ягелонка таксама прэгула бацьчы на троне свайго любімага пляменніка Жыгімонта Вазу*» [2, с. 42]. Такімі прызваннямі называліся прадстаўніцы вышэйшых саслоўяў.

Многія славуць людзі мелі характарыстычныя прызванні-мянушкі, што зафіксавана ў нарысе. Кожны старэйшы сын знакамітай дынастыі Радзівілаў насіў імя *Мікалай*. У гісторыю прадстаўнікі гэтай сям'і ўвайшлі пад наступнымі мянушкамі. Прызванні *Мікалая Радзівіла Рудога* і *Мікалая Радзівіла Чорнага* былі атрыманы за колер валасоў. А *Мікалай Крыштоф Сіротка* атрымаў мянушку ў дзяцінстве пасля здарэння, калі кароль Жыгімонт Аўгуст так назваў немаўля, якое плакала, застаўшыся без нагляду слуг і бацькоў.

У XVI–XVII стагоддзях знатныя роды ў Маскоўскім княстве і Рэчы Паспалітай ужо мелі *прозвішчы* – афіцыйныя іменаванні, што перадаюцца ў спадчыну і ўказваюць на прыналежнасць чалавека да пэўнай сям'і. Так, на старонках нарыса згадваюцца князі *Адам Вішнявецкі*, *Васіль Масальскі*, *Юрый Хварасцінін*, ваяводы *Юрый Мнішак*, *Міхайла Шэін*, *Марцін Курч*, баяры *Леў Пляшчэў*, *Мікіта Вельямінаў*, кашталяны *Мацей Ленка*, *Станіслаў Дзяльнскі*, падкаморы *Станіслаў Цікоцкі*, *Міхал Францкевіч*. Некаторыя героі нарыса, якія належалі да шляхецкага саслоўя, маюць двайныя і нават трайныя прозвішчы: князеўна Багдана *Друцкая-Сакалінская-Канапля*, баярын Міхail Глебавіч *Салтыкоў-Марозаў*, астраном Ян Уладзіслаў *Пачобут-Адлянцікі* і інш. Выхадцы з ніжэйшых саслоўяў на гэтым этапе гісторыі прозвішчаў не мелі. Так, пакаёвы слуга Грышкі Атрэп'ева згадваецца толькі пад імем *Хвалібог*.

У ліку прозвішчаў герояў нарыса З. Дудзюк можна выдзеліць *патранімічныя*, якія «маюць значэнне «сын, нашчадак пэўнага бацькі», імя бацькі адлюстравана ў каранёвай частцы прозвішча» [5, с. 61]. Такія прозвішчы ўтвараюцца ад мірскіх і хрысціянскіх імёнаў продкаў пры дапамозе суфіксаў: -оў-, -аў-, -еў-, -ін-, -овіч-, -авіч-, -евіч- і інш: *Тацішчаў*, *Гадуноў*, *Пляшчэў*, *Вельямінаў*, *Марозаў*, *Хадкевіч*, *Галіцын*, *Шэін*, *Валовіч*, *Глябовіч*, *Карповіч*, *Нямцэвіч*, *Філіповіч*, *Францкевіч*. Ужываліся на нашых землях у часы Сапегі і *непатранімічныя* прозвішчы, якія «не з'яўляюцца найменнямі па бацьку і характарызуюць у тых ці іншых адносінах самога родапачынальніка прозвішча» [5, с. 62]: *Гаркуша*, *Лабада*, *Сапега*, *Солтан*, *Радзівіл*, *Скарга*, *Пачобут*, *Курч* і інш. У аснове беларускіх прозвішчаў былі як хрысціянскія (*Філіповіч*, *Карповіч*, *Францкевіч*), так і мірскія імёны, якія акрэслівалі фізічныя

асаблівасці чалавека, яго маральныя якасці, сацыяльны статус, род заняткаў (*Хадкевіч* (*хадка*, *ходка* 'той, хто ходзіць') [1, с. 32], *Гадуноў* (*гадун* – рэг. 'надгадаванае дзіця') [1, с. 94], *Гаркуша* (рус. 'крыкун, гарлапан; гаротнік, бядняк') [1, с. 103], *Залатарэнка*, *Налівайка* (укр. 'налівайчык, той, хто налівае') [1, с. 296], *Галішчаў*, *Солтан* (цюркск. 'султан') [1, с. 387]). Вылучаюцца прозвішчы, утвораныя ад назваў раслін і іх частак (*Лабада* (рус. *лобода* 'лебада') [1, с. 238], *Хварасцінін*), найменняў прадметаў побыту (*Галіцын* (рус. *голицы* 'скураныя рукавіцы') [1, 98], назваў частак цела чалавека (*Шэін*), найменняў абстрактных паняццяў (*Скарга*, *Салтыкоў* (*салтык* рус. 'узор, прыклад' відаць з каз. *салдык* 'франтаватасць, мода') [1, с. 363] і ад тапонімаў (*Трубяжкі*, *Масальскі*, *Шуйскі*, *Лышчынскі*).

Такім чынам, у нарысе «Леў» пісьменніца, распаўядаючы пра лёс Сапегі, яго сучаснікаў і нашчадкаў, прадставіла адпаведны этап гісторыі айчыннага іменаслову. У творы зафіксавана значная перавага хрысціянскіх асабовых імёнаў, якія развіваюць сістэму размоўна-бытавых і эмацыйна-ацэнных формаў, ужыванне імёнаў па бацьку (патронімаў) і прозвішчаў, якія выконвалі не толькі намінацыйна-ідэнтыфікацыйную, але і сацыяльную і юрыдычную функцыі, абазначаючы нашчадкаў заможных родаў. На старонках твора зафіксаваны таксама мянушкі – дадатковы сродак ідэнтыфікацыі і характарыстыкі асоб, у тым ліку і прадстаўнікоў царскіх, княскіх, шляхецкіх родаў.

Літаратура

1. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія: Прозвішчы, утвораныя ад апеллятывнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
2. Дудзюк, З. І. Леў: гістарычны нарыс / З. І. Дудзюк. – Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2011. – 192 с.
3. Мезенка, Г. М. Беларуская анамастыка: навуч. дапам. для студ. ун-таў / Г.М. Мезенка. – Мінск : Выш. школа, 1997. – 119 с.
4. Петрачкова, І.М. Жанраўтваральная роля анімаў у гістарычных аповесцях К.І. Тарасова / І.М. Петрачкова // *Вісник Гомельскаго государственного университета имени Франциска Скорины*. – 2001. – № 1 (10). – С. 122–124.
5. Рогалев, А.Ф. Введение в антропониимику. Именование людей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропониимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.

Караяцяцян К. (г. Баранавічы, БарДУ)

ВОБРАЗЫ ПТУШАК У ПАЗЭІ ІВАНА ЛАГВІНОВІЧА

Іван Піліпавіч Лагвіновіч (1940–2011) – беларускі паэт, уладжэнец Брэстчыны. 3 мая 1992 жыві і працаваў у Баранавічах [1, с. 105]. У сваіх вершах плённа выкарыстоўваў метрыку, тропіку і вобразнасць народнай пазэі. Асаблівую цікавасць уяўляюць арніталагічныя вобразы, што былі запазычаны паэтам з фальклорных крыніц. Дзясяткі арніталагічных вобразаў прысутнічаюць у кнігах І. Лагвіновіча «Ляда юдолі» (2003), «Элегія палескага матыля» (2011). Асаблівасці паводзін і знешняга выгляду птушак з'яўляюцца ўдзяльным матэрыялам, што ілюструе розныя сферы жыцця чалавека, а таксама падмацоўвае рэлігійныя пастулаты. Менавіта ў Бібліі ўзнікла базавая дыхатамія, на якой грунтуецца класіфікацыя птушак у традыцыйнай культуры, – супрацьпастаўленне «чыстых» (святых, добрых) і «нячых» (д'ябальскіх, злых) арніталагічных вобразаў. Зразумела, што птушыныя паводзіны абумоўлены прыродай, таму ў аповедах пра «нячых» птушак робіцца сімвалічная пракцыя чалавечых

адмоўных якасцяў і грахоў на прадстаўнікоў арнітафаўны; менавіта ўчынкi людзей, зашыфраваныя ў зааморфным кодзе, у выніку і атрымліваюць негатывную ацэнку [3, с. 153–154].

Птушкі – медыятары паміж небам і зямлёй. Яны сімвалы Божай існасці. Птушкі размяшчаюцца на вяршыні Сусветнага дрэва, якое ўяўляе вырай, куды яны непасрэдна адлятаюць і дзе таксама знаходзяцца душы памерлых. Выразней, чым у іншых жывёл, у птушак выяўляецца апазіцыя «чысты – нячысты», якая ахоплівае амаль усіх птушак і супадае з апазіцыяй «бясшкодны – драпежны». Да нячыстых птушак адносяцца, галоўным чынам, драпежныя і шкодныя: варона, воран, сарока, ястраб і начныя драпежнікі (сава, філін, сыч), а таксама верабей, удод, гагара, качка, кулік. Да чыстых адносяць голуба, ластаўку, жаўранка, бусла, лебедзя [2, с. 527–529]. У паэзіі І. Лагвіновіча пераважаюць вобразы бусла, салаўя, жураўля, жаўранка, зязюлі, голуба, радзей сустракаюцца такія арнітонімы, як варона, воран, шпак, арол, верабей, ластаўка, гусі. Птушыны свет твораў І. Лагвіновіча дастаткова лёгка ўкладаецца ў рамкі апазіцыі «чысты» – «нячысты».

Паводле народных уяўленняў, варона належыць да «нячыстых», нешанаваных птушак. Змрочнасць бачання свету паўстае з наступных радкоў: *«Цэнзурай на друк / Не было забароны / Ні з боку салоўкі, / Ні з боку вароны.»* («Пісьмёны») [5, с. 18]. У радках прысутнічае значэнне недалянабачнасці тагачаснай крытыкі, бо, згодна з народнымі ўяўленнямі, варона – неразумная птушка, якая нават да выраю не даляцела, бо кожны дзень пасля доўгага пералёту вярталася дамоў, каб паглядзець, які шлях яна адолела. Семантыка абмежаванасці прадстаўлена ў вершы І. Лагвіновіча «Схамянiся» фразеалагізмам *белая варона*. Ён стасуецца да дзяўчыны, якая цураецца вясковага паходжання: *«Была Марыськаю, цяпер – Марусечка, / зманкуртаваная ты беларусачка. / Не асмеляла, а знахабнела: / з галубкі вырасла варона белая»* [4, с. 42]. Праз вобраз вароны паэт спрабуе рэалізаваць сваю вышэйшую – змагацца з заганнымі грамадскімі тэндэнцыямі.

Са светам памерлых, цемрай, злом асацыюецца ў творах І. Лагвіновіча вобраз ворана: *«У такую ноч і воран / не ўзмахне крылом, / надалей заклаты вораг / прыхавае зло»* («Касмылі халоднай цемры...») [4, с. 19]. Аўтар міфалагізуе чорны колер – сімвал заняпаду, страты, смерці. Пер'е ворана чорнага колеру, яно з'яўляецца прадвесцем небяспекі, чагосьці трагічнага: *«...вятры халодныя, / заўжды галодныя, / з бяроз бязлітасна / згрызаюць лісцейка; на чорным ворыве / балююць вораны»* («Элегія») [4, с. 60].

Нярэдка ў вершах І. Лагвіновіча можна сустрэць вобраз вераб'я, які адносіцца да «нячыстых» птушак. У славянскай культуры бытуе некалькі легендаў, якія тлумачаць факт аднясення гэтай птушкі да «нячыстых» жывёл. Так, на тэрыторыі Украіны ёсць легенда, згодна з якой верабей сваім чырыканнем выдаў Хрыста ганіцелям, крычаў «Жыў! Жыў!», калі Маці Божая хавала Дзіцятка. У некаторых мясцінах Расіі лічыцца, што верабей прыносіў цвікі ў час распяцця Хрыста [2, с. 587–589]. Нягледзячы на тое, што, паводле традыцыйных уяўленняў беларускага народа, верабей належыць да «нячыстых», нешанаваных, несперажоных птушак», у аўтарскай інтэрпрэтацыі вобраз цалкам губляе адмоўныя канатацыі: *«Вятры-ліхадзеі бярозу раздзелі... / Ну што ж, пастаю пад зялёнай сасной. / У вырай шпакі, салаўі адляцелі, / Але вераб'і засталіся са мной»* («Песімістычна-аптымістычны дыпціх») [5, с. 40]. Верабей – заўсёды сусед чалавека, як і ён, вядзе аселы лад жыцця.

У творчасці І. Лагвіновіча, як і ва ўсёй беларускай паэзіі, шырока прадстаўлены вобраз бусла. Гэтую птушку беларусы спрадвеку абагаўляюць.

Светапогляднай глыбіннай семантыкай вобраза бусла з'яўляецца яго суаднесенне з продкамі, а пазней і з самім Богам, які большай сваёй існасцю прэзентуецца ў небе светлым, сінім, чыстым. Бусел – сакральная птушка, якая сімвалізуе сабой роднае, прыгожае, спрадвечнае, беларускае: *«З мінулага часу, / з буслінага краю, / дзе рэха лясное / і поле ляннае, з'явілася слова, / забытае мною, / змарнелым дзіцяткам – у сэрцы люляю»* («Слова») [4, с. 15].

Паводле народных уяўленняў усіх славян, да «чыстых», «святых» птушак адносяцца ластаўка. Згодна з легендамі, ластаўкі імкнуліся адвесці ганіцеляў Хрыста ад таго месца, дзе ён хаваўся. У адрозненні ад вераб'ёў, ластаўкі імкнуліся пазбавіць Хрыста ад пакутаў, крычалі «Памёр! Памёр!», выкрадалі цвікі, вынімалі калочыя цёрні з вянца Хрыста і насілі яму ваду, жалобна стагналі, кружылі над яго галавой. Ластаўцы, як і буслу, які таксама будзе сваё гняздо на даху дома альбо хлява, уласціва функцыя заступніцы хаты і жывёлы. Паўсюдна лічылася, што ластаўка забяспечвае дабрабыт і шчасце, засцерагае ад злых чараў. Так, лірычны герой верша І. Лагвіновіча «Праводзіны ластаўкі» просіць птушку не затрымлівацца доўга «ў экзатычных пальмавых гаях», хутчэй вяртацца на радзіму: *«На кругі свае вяртайся, ластаўка, / Якіх ты імат акрэсліла ў наветры, / Гняздо будуючы, / Дзяцей гадууючы, / Іх лётаць вучачы...»* [5, с. 55]. Верш прасякнуты сацыяльнымі матывамі: пад вобразам ластаўкі аўтар разумее тых людзей, якія пакінулі родны кут і не спяшаюцца да яго, тых, хто забыўся на сваё роднае каронне. Творчая фантазія аўтара стварыла трапную паралель, паводле якой дзейнасць чалавека асэнсоўваецца ў катэгорыях птушынага свету, адбываецца прасцяраванне ўчынкаў чалавека на паводзіны ластаўкі.

Яшчэ адной «чыстай» птушкай у традыцыйнай беларускай паэзіі выступае салавей, якога шануюць за ласкавалы спеў. І. Лагвіновіч услед за народна-паэтычнай традыцыяй выкарыстоўвае вобраз салаўя ў іпастасі адоранага спевака: *«І пайду на водар медуницы, / Покуль дзіўны кветнік не завяў. / Там сярэбранае оно ў крыніцы, / Затое горла ў салаўя...»* («Шчырых аднадумцаў-аднаверцаў...») [5, с. 77]. І. Лагвіновіч не проста адлюстроўвае прыроду, але ўкладвае яе ў непаўторнае, «цудоўнае» імгненне жыцця. Перажываемае пэтам «цудоўнае імгненне» знаходзіць выражэнне ў музыцы – цудоўных салаўіных спевах. Спеў салаўя з'яўляецца сімвалам стабільнага і шчаслівага жыцця, сімвалізуе ідэальнае, узвышанае і ўключаны ў традыцыйны рамантычны пейзажны комплекс.

Такім чынам, І. Лагвіновіч шырока выкарыстоўваў у сваёй лірыцы вобразы птушак, творча выкарыстоўваючы фальклорную сімволіку. У творчасці пэнта заўважваецца характэрнае для славянскай міфалагічнай карціны свету супрацьпастаўленне «чыстых» і «нячыстых» птушак. У вершах пераважаюць вобразы з трывала замацаванымі значэннямі (салавей – «адораны спявак», воран – «злавесная істота»), што робіць тэксты блізкімі, зразумелымі чытачу-беларусу. Ужыванне арнітонімаў значна ўзбагаціла мастацкую карціну свету, створаную аўтарам.

Літаратура

1. Галубовіч, Л.М. Сус і кулары: літаратурна-крытычныя эсэ / Л.М. Галубовіч. — Мн.: Літаратура і мастацтва, 2010. — 176 с.
2. Гура, А.В. Сымоліка жывотных в славянской народной традиции / А.В. Гура. — Москва: Индик, 1997. — 910 с.
3. Кохан, Т. Фальклорная аснова вобразаў птушак у паэзіі Яна Чачота // Фальклор і сучасная культура: матэрыялы III Міжнароднага навукова-практ. канф.: у 2 ч. — 21–22 крас. — 2011. — Ч. 1. — С. 153–154.
4. Лагвіновіч, І. Ляда юдолі: вершы / Іван Лагвіновіч. — Баранавічы: Святліца, 2003. — 76 с.
5. Лагвіновіч, І. Элегія палескага матыля: Вершы / Іван Лагвіновіч. — Мн.: Святліца, 2011. — 88 с.

Казлоўская У. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ТОРЧАСЦЬ МІХАСЯ РУДКОЎСКАГА: ЭСТЭТЫЧНАЕ НАПАЎНЕННЕ СІМВОЛІКІ РОДНАГА

Няма на свеце творцаў, якія б не праслаўлялі сваю Радзіму, свой край, не ўспаміналі гістарычнае мінулае, не захапляліся прыродай, не выказвалі пачуцці чалавека-патрыёта. Адным з такіх вядомых сыноў Беларусі, роднай Берасцейшчыны, з'яўляецца таленавіты паэт Міхась Рудкоўскі. Ён належыць да пакалення шасцідзсятнікаў, да пакалення тых, хто перажыў у маленстве жахі вайны. Творцы гэтай генерацыі выступалі супраць вайны, супраць усяго таго, што прыносіць няшчасце, пакуты і смерць.

Да аналітычнага прачытання паэзіі М. Рудкоўскага звярталіся У.А. Калеснік, В.Я. Ляшук-Зарэцкая, З.П. Мельнікава, В.М. Смаль, Н. М. Борсук, У.А. Сенькавец. Лірыка М. Рудкоўскага рознабаковая і вельмі багатая – грамадзянска-патрыятычная, пейзажная, інтымная, філасофская.

М. Рудкоўскі паходзіў з вёскі, чым вельмі ганарыўся, любіў сваю малую радзіму, быў сапраўдным патрыётам, праслаўляў у творчасці мясціны роднай Ганцаўшчыны, а таксама родную вёску, родную хату, матулю і бацьку, лясы, дрэвы, знаёмыя з дзяцінства. Гэта і стала ідэйна-эстэтычным грунтам для выпрацоўкі асноўных вобразаў-сімвалаў, архетыпаў, вобразаў-канцэптаў, якія ўвасабляюць беларускі нацыянальны свет у паэзіі М. Рудкоўскага. У лірыцы паэта прысутнічае скразны вобраз героя-вандроўніка, які лічыць сэнсам жыцця рух наперад, новыя знаёмствы, новыя мясціны, уражанні, пачуцці. Герой верша «Шляхі-дарогі», напісанага ў ранні перыяд творчасці М. Рудкоўскага, прагне вандраваць, «бясконцыя дарогі» клічуць яго наперад, нязведанае не дае пакою. Яго не пужаюць выпрабаванні:

То шашой і бальшакамі
На папутных рэжу ветры,
То метровым шагамі
Адмяраю кіламетры.
Закапаўшыся па пахі,
Засынаю ў стозе сена,
Каб на міг адчуць, як пахне
Даль начная мятай, кменам [1, с. 22].

У фальклорнай эстэтычна-выяўленчай традыцыі дарога – гэта месца, дзе праяўляецца лёс, доля героя. Дарога часта суадносіцца з жыццёвым шляхам [5, с.124]. Архетып дарога, шлях у М. Рудкоўскага — гэта тое, што вызначае ўсялякомленае быццё асобы. Аўтар таксама параўноўвае жыццё чалавека са шляхам, дарогай, якія поўныя выпрабаванняў, сустрэч, трывог, дасягненняў і непазбежных страт. І усё, што б не здарылася з чалавекам на жыццёвым шляху, на дарозе жыцця, праходзіць праз сэрца, пакідае радасць і смутак у душы героя М. Рудкоўскага:

Стрэчы, ростані, трывогі —
Так да скону б дзён, здаецца
Родныя шляхі-дарогі,
Пэўна, вы прайшлі праз сэрца [1, с. 22]

Канцэпт дарогі ў паэзіі М. Рудкоўскага выяўляе ўзбагачэнне і сталенне душы лірычнага героя. Усё роднае, блізкае чалавеку заўсёды ён будзе берагчы і абараняць, асабліва родных людзей. Найперш самага дарогага чалавека – матулю.

Вобраз маці ў літаратуры і мастацтве ўяўляецца архетыпавым, ён суправаджае чалавека на працягу ўсяго жыцця. М. Рудкоўскі часта звяртаецца да вобраза-архетыпа маці ў сваёй паэзіі. Вялікую колькасць твораў паэт прысвяціў матулі. Адным з такіх твораў з'яўляецца верш «Просьба». Неабмежаванай мацярынскай любові, сцвярджае паэт, падпарадкоўваюцца нават сілы прыроды, яе просьбы-малітвы чуе Усявышні:

Калі безнадзейна хворы
Ляжаў я, а над калыскай
Суседка са свечкай стаяла,
Ты малілася сонцу,
Травам, дрэвам і птушкам, —
Я вочы расплюшчыў [1, с. 102].

Верш пераканаўча сведчыць аб тым, што аўтар і яго лірычны герой захапляюцца мужнасцю і сілай мацярынскай любові. Яна дзеля свайго дзіцяці гатова маліцца і прасіць дапамогі не толькі ў Бога, але і сонца, дрэваў, птушак. Жанчына-маті ў філасофіі і эстэтыцы ўсіх народаў і нацый – гэта першавобраз прыгажосці, дабрыві, жыццядайнай крыніца, ахоўніца сямейнага дабрабыту і шчасця. Матуля, паводле творчай эстэтыкі М. Рудкоўскага, – гэта сімвал сонца, якое аберагае, грэе і дае надзею. Ісці па жыццёвай дарозе без песні немагчыма. Песня, музыка – гэта тое, што дапамагае чалавеку жыць. Колькі існуе чалавечтва, столькі існуе і песня. М. Рудкоўскі захапляўся палескімі песнямі, якія складаліся народам з розных нагод. Песні спадарожнічаюць чалавеку ад нараджэння, яны суправаджаюць абрады, з песняй працуюць, смуткуюць, радуюцца і вандруюць:

Жыве на Палессі дзівосная песня.
У ёй – пералівы ільноў і нябёсаў,
Пыл горкіх дарог і мяловыя росы.
У ёй – подых бур і жытнёвыя ночы,
Агні бліскавіц і дзявочыя вочы [1, с. 22].

Чалавек сустракаецца з песняй, як толькі з'яўляецца на свет, і потым усё жыццё яна побач. Дзе б ты ні быў, песня родная, як і мова, як і вобраз матулі, заўжды ў тваім сэрцы. Аўтар намагаецца падкрэсліць, што ў песнях роднага краю «ўсё любас, блізкае-блізкае». Песня з'яўляецца вобразам-сімвалам, які паказвае карціну свету і жыцця чалавека праз эмоцыі:

У ёй – пераклічка гудкоў маладая,
Размах, шырыня, што дыханне займае.
І як успамін – курганы, абеліскі..
У ёй – усё любас, блізкае-блізкае...
Калі нат памкнеш на другую планету,
Не, з сэрца не выкінеш песню ты гэту [1, с. 23].

Паэт нагадвае, што народная песня суправаджае абрады, яна дапамагае дазнацца пра мінулае. Спяваюць не толькі людзі, але і птушкі, жывёлы, дрэвы, якімі багаты наш край, асабліва Палессе. Вобраз-сімвал нашай краіны – бусел. Ён для беларусаў – святая птушка. У народаў свядомасці, з аднаго боку, лічыцца, што бусел – чалавек ці анёл, пакараны Богам за цікаўнасць. З другога боку, узаемаадносіны чалавека і бусла – прыклад гарманічнага суіснавання чалавека і дзікай прыроды [1, с. 196].

Заўсёды чалавек прыходзіў на дапамогу буслу, дапамагаў будаваць яму гняздо, за гэта бусел засцерагаў жыллё ад пажару або папярэджваў, што жытло спаліць Пярун. Вельмі важным, як нам здаецца, з'яўляецца тое, што бусел усве-

дамляецца як носьбіт нябеснага агню, як распадчык і ахоўца яго, як апякун над нябеснымі стыхіямі, напрыклад, над ветрам [1, с. 196]. Гэтую эстэтычную ідэю творча разгортае М. Рудкоўскі ў баладным вершы «Пакінуты бусел». Лёс распадзіўся так, што бусел застаецца і развітваецца з братамі. Ён сумны стаіць на парыжылай купіне, нават не кранецца, але ўсім целам і душой ён са сваімі бусламі-братамі. Адзінае, што можа паслаць у след ён, клёкат на развітанне:

Глядзеў услед...

А змрок, адзінокі,

На ліпу сеў каля гнязда свайго,

І цішыню разрэзаў дзікі клёкат,

Не клёкат – крык надтрэснуты яго [1, с. 34].

Праз вобраз-канцэпт бусла, несумненна, паэт паказвае свет прыроды, які ўзаемадзейнічае з чалавекам, што выразна выяўляецца ў фальклору. Адзінокі бусел у далёзнай інтэрпрэтацыі паэта атаясамліваецца з адзінокім, самотным чалавекам. Ні чалавек, ні птушка не перажываюць трагічнай самоты. Нічога так не забівае жывую істоту, як быць нікому не патрэбным. Сімвал самотнага бусла ў творы ўвасабляе чалавека, які пакутуе ад непатрэбнасці, бессэнсоўнасці існавання, бо гэта самае страшнае:

Ён зваў братоў.

Яму б – пад крылы вецер

І ў далёкі шлях, за імі ўслед, паплыць...

Відаць, страшней, страшней за ўсё на свеце

Пакінутым усімі быць [1, с. 34].

Ідэя нябеснай стыхіі, якая дапамагае падняцца ў неба птушцы, мае сімвалічны характар: часам і чалавеку неабходна такая сіла, каб адчуць прыгажосць жыцця і знайсці ў сабе сілы, перамагчы боль, трывогу, страх. Дрэвы, жывёлы, людзі – усё гэта цесна ўзаемазвязана ў экзістэнцыйным быцці. Гэта філасофская выснова займае асаблівае месца як у фальклору, так і ў мастацтве. У рэчышчы гэтай філасофскай аксіёмы ўспрымаецца верш М. Рудкоўскага «Трыпціх дрэў», прысвечаны паэтычнай эстэтыцы самых распаўсюджаных дрэў на нашай тэрыторыі: бярозе, алешыне, хвойі. Бяроза ў славян здаўна дрэва-ахоўнік: лічылася, што яна аберагае ад няшчасця. Бяроза сімвалізуе жаночы пачатак, і менавіта таму яна была вызначальным атрыбутам шэрагу святочных рытуалаў-абрадаў [1, с. 207]. У першай частцы трыпціха паэт успамінае бярозу каля роднай хаты, якая паіла сваім сокам вясной, давала прытулак буслам, дарыла свае ласкавыя песні, яна шапацела сваімі гнуткімі галінамі круглы год:

Бяроза над бацькавай хатай старою,

Бяроза з парэпанай, як у матулі далоні, карою,

Я табе дзякую –

За сок, якім ты мяне паіла,

За песні, якія ты мне дарыла,

За тое, што давала прытулак буслам,

Цыбатым, дзюбатым клекатунам, —

Дзякую [1, с. 59].

Бяроза на падворку, як і родная хата, – гэта вобразы-сімвалы пачатаку ўсвядомленага жыцця лірычнага героя. Ён шчыра дзякуе дрэву за клопатлівасць, шчырасць, апеку. Але бяроза – гэта ўвасабленне і жаночага пачатку. Аўтар параўноўвае парэпаную кару бярозы з матулінымі далонямі. Вобраз матулі кожны да скону сваіх дзён носіць у сэрцы. Калі чалавек успамінае

маці, адразу становіцца цёпла і лёгка на душы. Згадка пра бацькоў і родны дом дае толькі становучыя эмоцыі і пачуцці, якімі хочацца падзяліцца з іншымі. Згадкі пра роднае даюць герою сілы жыцц, выжываць і годна выходзіць з цяжкіх выпрабаванняў:

Можа, таму не магу я пакрыўдзіць ні звера, ні птушку малую,
Можа, таму я зламанай галінкі крушыны, ялінкі
І сёння шкадую,

Што ты над маленствам маім стаяла,

Пяшчотная, добрая, быццам матуля стаяла, бяроза [1, с. 59].

Такім чынам, мы можам сказаць, што эмацыйна-філасофскі сэнс вобразаў-архетыпаў роднага – бярозы, роднай хаты, матулі, іншыя – супадаюць у паэзіі М. Рудкоўскага з тымі значэннямі, якія існавалі першапачаткова ў фальклоры, але аўтар іх па-свойму творча ўзбагачае, інтэрпрэтуе. У другой частцы трыпціха пэрт распавядае пра алешынку. Ён лічыць, што несправядліва спяваць песні толькі пра вішню, сімвал дзявоцтва і прыгажосці, пра таполю і не заўважаць пры гэтым ціхай, маўклівай алешынку. Аўтар дасціпна і трапна параўноўвае яе з палескай дзяўчынай Алесенькай:

Дальбог жа, песняры не справядлівыя:

Пра вішню ды таполю трубяць ў рог,

А мілую палескую алешынку,

Маўклівую, суцішна-сарамлівую,

Алешынку, як сірату Алесеньку,

Пусціць не хочуць к песне на парог.

Дарэчы, у славянскіх народаў алешына лічыцца святым дрэвам і з'яўляецца архетыпам. А ў вершы М. Рудкоўскага гэта дрэва мае функцыю і вобраза-сімвала. Аўтар паказвае алешыну не толькі як вобразна-пейзажную дэталю прыроды, а надае ёй эмацыйна-іншасказальны сэнс – рысы дзяўчыны, параўноўваючы алешыну з палескай дзяўчынай Алесенькай, ціхай, маўклівай, сціплай. М. Рудкоўскі, несумненна, мяркуе, што менавіта гэтыя якасці вызначаюць сапраўдную прыгажосць дзяўчыны. Апошняя частка вершатыпціха прысвечана хвой. Хвоя – дрэва вынослівае, моцнае, выжывае і расце там, дзе астатнім немагчыма. Хвоя мае сваю архетыпавую сімваліку, яна часта параўноўваецца з чалавекам, уасабляе сілу яго, духоўнае структураванне асобы. У вершы М. Рудкоўскага хвоя ўасабляе і жанчыну, якая «любіла ў ціхіх калысках-далонях» дзяцей. Хвойны лес у творча-эстэтычнай інтэрпрэтацыі М. Рудкоўскага паўстае абаронцам ад ворагаў, ад холаду. Родзіцца немаўля – кладуць яго ў калыску, зробленую з дрэва, памірае чалавек – робяць з дрэва труну. Нараджаецца, жыве і памірае чалавек побач з дрэвам:

Нас хвой у ціхіх калысках-далонях люлялі,

Нас хвой ад куляў варажых сабой засланялі,

Згараючы нам аддаюць,

І з намі ў магілу кладуцца,

І помнікамі жывымі ля нашых галоў устаюць хвой, родныя хвой [1, с. 59]. Неабходна адзначыць, што ў творчасці М. Рудкоўскага надае вялікую творча-эстэтычную ўвагу нацыянальнаму вобразнаму свету. Пры аналізе толькі згаданых вышэй твораў мы заўважылі сэнсава ёмістую творчую эстэтызацыю разнастайных вобразаў-архетыпаў, вобразаў-сімвалаў і вобразаў-канцэптаў (маці, родная хата, дарога, дрэва, песня, бусел). Пры дапамозе іх аўтар сцвярджае першасную значнасць свайго, роднага ў жыцці кожнага чалавека. Свет у кожнага свой. Аднак усе беларусы падобна ўспрымаюць паняцці Радзіма, матуля, родны дом, родны

край, лес, дрэва. Творча эстэтызуючы іх, М. Рудкоўскі стварае беларускую карціну жыцця, якая выклікае ўяўленне пра нас у свеце.

Літаратура

1. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. – Т. 1. – Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: Бел.Эн., 2005. – 768 с. : іл.
2. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. – Т. 2. – Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: Бел.Эн., 2006. – 832 с. : іл.
3. Лейбін, У. Слоўнік псіхааналізу. – М., 1997. – 297с.
4. Рудкоўскі, М. Залатазвон: Выбр. лірыка. – Мн.: Маст. літ., 1986. – 239 с.
5. Славянские древности: Этнолингвистический словарь под ред. Н.И. Толстого. – Т. 2. – М., 1999. – С. 124–129.

Кіндзер А. (г. Гародня, ГрДУ ім. Я. Купалы)

ВОБРАЗ ГАРОДНІ Ё ПАЭЗІІ ДАНУТЫ БІЧЭЛЬ

Горад з'яўляецца ўвасабленнем уяўленняў творцы аб арганізацыі жыццёвай прасторы. У літаратуры ён заняў сваё месца, стаўшы не толькі прасторай, у якой адбываецца дзеянне твораў, але і паўнапраўным героем. Гэта своеасаблівы арганізм, сістэма, прычым вельмі складаная, незалежна ад таго, у якія эпохі існуе горад. У мастацкіх творах ён увасабляецца ў шматлікіх аспектах: не толькі як месца дзеяння, але і як удзельнік дзеяння. У вобразны партрэт твораў горад уваходзіць адмысловымі гранямі, элементамі сваёй асабістай сістэмы.

Гродна – адзін з цэнтраў беларускага памежжа, у якім сутыкаюцца розныя культуры: беларуская, польская, літоўская, яўрэйская, руская. Гэта горад са своеасаблівай гісторыяй, культурны і гістарычны цэнтр Еўропы. Хараства і таемнасць разнастайнага прыроднага багацця не пакідаюць твораў раўнадушнымі. Шматлікі дзеячы культуры, гісторыі, літаратуры нарадзіліся ў Прыняманскім краі.

Адной з яркіх прадстаўніцаў літаратурнай Гарадзеншчыны з'яўляецца Данута Бічэль, аўтарка больш як дваццаці паэтычных зборнікаў. Яе талент даўно заўважаны і прызнаны айчынай крытыкай. Так, яшчэ ў 1996 годзе літаратуразнаўца М. Арочка адзначаў: «Паэтычная культура Дануты Бічэль – узроўні сённяшніх высокіх узораў паэзіі. Яе асацыятыўны паэтычны свет зусім бывае няпросты для аблегчанага прачытання і ўспрымання. Пераплятаюцца ў тканіне, у тонкай лірычнай матэрыі сімволіка, шматсказальнасць, ледзь улоўныя трывожныя падсветы думак, што ствараюць аб'ёмнасць вымярэнняў, карціну трапятлівых, у жывой пульсаванні пачуццяў» [1, с. 356].

Паэтычная спадчына Дануты Бічэль з'яўляецца арыентаграм для ўдумлівага наведвальніка літаратурнага і культурнага свету Гарадзенскай зямлі. Гэту думку адзначае даследчыца А. Петрушкевіч: «Творчасць гарадзенскай паэзкі Дануты Бічэль прыдатна дзеля выкарыстання ў экскурсійных мэтах, бо ёю створана паэтычная панарама Гарадзеншчыны. Ідучы ўслед за паэткай, можна прайсці па старажытнай Гародні, месцах і мястэчках нашага Краю, далучыцца да яе гісторыі, помнікаў архітэктуры, багаццяў прыроднага свету» [2, с. 68].

Знакамітыя, вяршычныя ў мастацкім свеце Дануты Бічэль паэтычныя радкі: «Горад мой – бяссонніца мая! // Як жа не спяваць табе, скажы!» [3, с. 6]. Гэтыя спеўныя словы сталі крылатымі. Яны з верша

«Гародня», які распачынае адлюстраванне адносіні і пачуццёў аўтаркі да горада, які з'яўляецца «стартавым», першым крокам у развіцці далёзнай тэмы ў творчасці паэткі. Тут гучыць лейтматыў да ўсіх астатніх вершаў, якія маюць дачыненне да асэнсавання вобраза горада. Як і кожнага чалавека, кожнага патрыёта сваёй Радзімы, аўтарку цікавяць лёс, гісторыя, будучыня, сённяшні стан свайго Краю. Бо сучаснасць і мінулае з'яўляюцца адзіным непарушным цэлым: «Лірычная гераіня паэткі заўсёды адчувала повязь з мінулымі эпохамі. У помніках архітэктуры засталіся сляды працы чалавека, народа, па якіх нашчадак мяркуе пра жыццё продкаў, іх мары, разуменне прыгожага. <...> У самой назве – неспакойны лёс места на раздарожжы гістарычных шляхоў, дзе так часта былі чуваць раскаты грому і гримоты баёў, крывавае горыч паразы і радасць перамогаў, і разам з тым, ласкавае мяккасць беларускай гаворкі» [2, с. 69].

Бяссонніца – гэта псіхалагічны стан чалавека, які характарызуецца ўзрушанасцю эмоцый, пачуццёў, які не дае супакою, які парушае псіхічны стан чалавека, наводзіць страх. Але ў вершы гэты стан мае зусім іншую эмацыйную афарбоўку. Горад з'яўляецца бяссонніцай паэткі, яе праблемай, яе надзеяй на лепшае, на светлую будучыню, гэта яе падтрымка. Гораду характэрны свае законы, прыкметы, культура, гісторыя і будучыня. Гародня – частка жыцця, частка душы і ўнутранага свету Дануты Бічэль.

Паэтка ставіць паруч з велічным Нёманам сваю лірычную гераіню, якія з'яўляюцца анёламі-ахоўнікамі Гародні. Разам яны вялікая моц, непарушае цэлае. Яны ахоўваюць горад, апякуюцца яго дабрабытам і ціхімі зорнымі ночамі пад яркім жоўтым месяцам: «Спі... А я і Нёман – удваіх – // пастаім на варце сноў тваіх» [3, с. 6].

Гарадзенская зямля жыве, пакуль жыве народ – яе падтрымка, носьбіт гісторыі, прадстаўнік сучаснасці і маці будучага гарадзенскага пакалення. На працягу шматлікіх стагоддзяў Гародня радуе жыхароў і гасцей сваёй непаўторнасцю, багаццем гісторыі, разнастайнасцю культурных скарбаў і здабыткаў. Народ падтрымлівае традыцыі, працягвае перадаваць пачутыя ад продкаў шматлікія гісторыі, легенды, паданні пра горад, пра незабыўныя гістарычныя падзеі, якія з'яўляюцца невычарпальным скарбам заходнебеларускага памежжа. Данута Бічэль адлюстроўвае існаванне «кропкі» сутыкнення маладога і старажытнага горада. Менавіта на гэтым сутыкненні і грунтуецца ўзаемаўплыў сучаснасці і мінулага ў вершах аўтаркі:

З імі поплеч вельмі добра мне

новыя кварталы будаваць.

Мазалём гарачым саграваць

кожную цагліну, што ў сцяне [3, с. 6].

Гародня – гэта несмяротная, незнішчальная кніга з велізарнай колькасцю старонак, якая папаўняецца новымі паданнямі-падзеямі кожны дзень, кожную хвіліну, кожнае непаўторнае імгненне. Гэта невычарпальны архіў падзей, якія адбываюцца і пакідаюць свой адбітак у кожным адгалінаванні культурнага і літаратурнага жыцця. А падзеі гэтыя рознабаковыя, рознаўплывовыя, непаўторныя. Вабіць Гародня да сябе многіх людзей свету, вабіць іншаземцаў і сваіх жыхароў, заклікае падпарадкавацца чалавека сваёй таямнічасці, на імгненне адчуць гістарычны павей гарадзенскага ветру, падпарадкавацца ўладанням прыроднага характа, яго законам, канонам і абавязкам. Гародня – жывы сведка мінулага і будучага жыцця, надзея на лепшае быццё, надзея Дануты Бічэль. Вечнае кола

гістарычных падзей ніколі не спыніцца, разам з ім не спыніцца жыццё гарадзенскага культурнага цэнтра, які бярэ свой пачатак на ўзбярэжжы магутнага ваяводы Нёмана – вартаўніка гарадзенскай гісторыі:

Родны, старажытны, малады,
сведка ўсіх маіх надзей і спраў...

Прагну я, каб гэтак і заўжды,
нібы сёння ноччу, мірна спаў [3, с. 6].

Горад з'яўляецца сукупнасцю рознабаковых частак жыцця народа, усіх яго матэрыяльных і духоўных кампанентаў. Аспекты жыцця чалавека ва ўсіх яго праявах, усе завулкі і куткі гісторыі і сучаснасці гарадзенскага быцця, узаемавыражэнне старажытнага і сучаснага горада бяруць свой пачатак ад кожнага руху часу, ад дакранання душы і цела з прасторамі гарадзенскага геаграфічнага палатна, якое размясціла на сваіх прасторах усе падзеі, добрыя і жахлівыя, пачушці, смех і слёзы, лёс кожнага чалавека, жыццё і смерць, размясціла ўсё матэрыяльнае і духоўнае. Пэўна падкрэслівае нацыянальны, беларускі складнік у духоўным існаванні горада – гэта родная мова:

На шлях радзімы несмяротны
дыхнула жаралю байніц.

Ссівелае чало Гародні
ад войн крывавіць і баліць.

На шлях гісторыі гаротны
чужы паставіць крыж спяшаў,
ды беларускай мовай роднай
справдэку гоіцца душа [3, с. 193].

Яскрава і насычана прасочваецца старажытнасць паміж радкамі шматлікіх вершаў. Архіў разнастайных падзей, які зараз захоўваецца ў памяці народа і гарадзенскіх вуліц, назаўсёды застаецца незгасальным агнішчам у душы і вершах Дануты Бічэль. Літаратурнае жыццё пэўна ў асноўным прывесчана Гарадзеншчыне і ўсім яе літаратурным і культурным вытокаў. Радзіма ёсць першапачатак для аўтаркі, на якім грунтуецца ўсе вершы. Доказам гэтага з'яўляюцца словы А. Раманчука: «А Радзіма для пэўна – гэта імклівы Нёман і старажытная Гародня, сівая Каложа і старэнькая бацькоўская хатка, векапомная гісторыя краю і велічныя постаці тых, хто аддана служыў Бацькаўшчыне, радзіма – гэта, нарэшце, матчына слова» [4, с. 301].

Адзін з гарадзенскіх вобразаў пэўна Дануты Бічэль – Каложа. У некалькіх вершах паўстае гэты велічны помнік старажытнасці. Верш «Каложа» з'яўляецца адным з твораў, які заклікае кожнага да азнаямлення з багатай незгасальнай гісторыяй. Гэтым вершам пэўна пераконвае ў тым, што гісторыя Гародні вельмі багатая, цікавая, месцамі трагічная і захапляльная. Гародня ва ўсім свеце знакаміта сваімі архітэктурнымі помнікамі, якія з'яўляюцца жывымі сведкамі тых падзей, якія адбываліся тут, на нашай зямлі і на Радзіме Дануты Бічэль: «Клёнам тваім, пэўна, сто гадоў. // А можа, іх пасадзіў Міндоўг?» [3, с. 21].

Недарма Каложу называюць візітнай карткай Гародні, гонарам горада і ўсёй беларускай зямлі. Штогод мноства людзей наведвае гэты непаўторны гістарычны помнік. Каложа бяссмертная, ніхто і нішто не змогуць знішчыць яе, знішчыць гістарычную памяць, успаміны продкаў і сапраўднага сведку гістарычнага руху. Гэта святы дом, які заўсёды адчыняе ўсім свае дзверы, у

якім кожны прысутны адчувае упэўненасць, абарону, ахову. З'яўляецца адчуванне, што Каложы ахоплівае чалавека сваімі магутнымі крыламі, крыламі гісторыі, духоўнай цеплыні, і мы цалкам працуем гэту атмасферу гістарычнага і духоўнага быцця. Гарадзенская святыня з'яўляецца ўвасабленнем Беларусі, зямлі і маці беларускага людю, калыскай нашага гістарычнага багацця. Даследчыца А. Петрушкевіч адзначае: «Вобраз Каложы асацыюецца з вобразам усёй Беларусі, з яе нялёгкім мінулым, людскімі лёсамі. Гэта традыцыя запачаткавана Уладзімірам Караткевічам, у вершы якога «Каложы» з прысвячэннем – Дануце Бічэль – тая ж еднасць храма з гісторыяй, Радзімай, чалавекам» [2, с. 70].

І ў няпэўным хвілінным блакіце,

Уся адзіная, уся са святла,

З небам, з Нёманам, з зямлёю злітая,

З сэрцам нашым Каложы ўзрасла [5, с. 227].

Творчасць Дануты Бічэль, патрыёткі сваёй беларускай зямлі, грунтуецца на ўласных эмоцыях, думках, перажываннях, жаданнях і пакутах. Яе хвалюе мноства зменаў у жыцці горада, яна адчувае і бачыць усе добрыя і дрэнныя падзеі гарадскога жыцця, якія кожны раз закранаюць, пакідаюць свой след, змяняюць Гародню. Крыжкін адзначае: «Так, Бічэль-Загнетава – гараджанка, і рытмы, фарбы, паветра горада – у многіх яе радках» [5, с. 310].

Сёння Данута Бічэль – самая знакамітая паэтка Гарадзеншчыны. Ёй удалося вельмі дасканала перадаць падрабязнасці гістарычнага, культурнага, духоўнага развіцця Гародні, яе непаўторнай архітэктуры, багатага ландшафту, гарадскога быту і чалавечых унутраных абліччаў. Гэта велічны здабытак у асэнсаванні вобраза нашага горада.

Літаратура

1. Ляшук, В.Я. Родная літаратура 9 клас / В.Я. Ляшук. – Мінск : Асар, 1996. – 426 с.
2. Вобраз Прыёманскага краю ў паэзіі Дануты Бічэль // Рэгіянальныя асаблівасці літаратуры: Письменнікі Гродзеншчыны: зб. навук. арт. / ГрДУ імя Я. Купалы; навук. рэд. У.І. Каяла. – Гродна : ГрДУ, 2010. – С. 68–74.
3. Бічэль-Загнетава, Д. Даўняе сонца / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 398 с.
4. Раманчук, А. Край наш трымаецца на апантаных / А. Раманчук // Галасы. – 2004. – № 3. – С. 298–303.
5. Караткевіч, У. Збор твораў: у 8 т. – Т.1. Вершы. Паэмы. – Мн. : Маст. л-ра, 1987. – 431 с.
6. Бярозкін, Р. Паэзія – маё жыццё / Р. Бярозкін. – Мінск : Маст. літ., 1989. – 399 с.

Ліхадзіёўская М. (г. Баранавічы, БарДУ)

ВОБРАЗ КОЛАСА ЯК ПАЭТЫЧНАЯ МАТРЫЦА ў ТВОРАХ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Кожны мастацкі напрамак абумоўлівае адметную канцэпцыю свету і асобы ў тых творах, якія да яго належыць. Гэта вызначаецца пэўным наборам паэтычных матрыц, уласцівым дадзенаму напрамку. Нягледзячы на тое, што мастацкая рэальнасць у розных творах адрозніваецца, «гэтыя матрыцы фіксуюць некаторыя яе агульныя асаблівасці, устойлівыя для дадзенага кірунку» [2, с. 474]. Слова «матрыца» ў перакладзе з лацінскай мовы азначае «першапрычына». У навуцы і мастацтве матрыца — гэта «ўзор, мадэль, штамп, шаблон, форма, інструмент у серыйнай вытворчасці аб'ектаў мастацтва і тэхнікі» [1]. Аднак, безумоўна, трэба адзначыць, што матрыцы мастацкай думкі

(прынцыпы паэтыкі) больш рухомыя і маюць дадатковыя ступені свабоды ў параўнанні з катэгорыямі і матрыцамі (законамі) навуковай думкі.

Да матрыц паэтычнага мыслення адносяць топасы – агульныя месцы ў розных мастацкіх тэкстах, абумоўленыя устаноўленымі традыцыйнымі формамі апісання ключавых падзей апавядання; і агульнасці сюжэтаў («вандруўныя» сюжэты); і кананічныя кампазіцыйна-змястоўныя агульнасці; і жанры, якія захоўваюць гісторыка-культурную памяць пра найбольш агульныя змястоўныя формы твораў; і мастацкія нормы (як адзінства месца, часу і дзеяння ў класіфіцычных творах; і каноны, асабліва выразна выяўленыя ва ўсходняй паэзіі [2, с. 475]).

Паэтыка і яе матрыцы ўздзейнічаюць на сучасны творчы працэс больш тонка, даючы большую ступень свабоды для аўтарскай думкі. Аднак без паэтычных матрыц, якія захоўваюць памяць традыцый і папярэднія дасягненні ў эстэтычным асваенні рэчаіснасці, ні сучаснае, ні будучае мастацтва абысціся не можа.

У якасці адной з паэтычных матрыц у беларускай літаратуры ХХ стагоддзя мы разглядаем вобраз коласа і сумежныя з ім вобразы, якія маюць фальклорную прыроду і актыўна ўвайшлі ў нацыянальнае прыгожае пісьменства ў «нашаніўскі» перыяд. Гэта відаць ужо з праграмнага верша «Наш палетак», напісанага А. Пашкевіч (Цёткай) для газеты «Наша доля».

Паэтка заклікае чытачоў разам узяцца за справу нацыянальнага адраджэння, толькі тады родны палетак аддзячыць ім багатым плёнам. Кастусь Міцкевіч, сын палясоўшчыка, не паквапіўшыся на гучнасць і вядомасць гэтага прозвішча, прыняў больш сціплае і непрыкметнае, але надзвычай арганічнае для беларускай рэчаіснасці — Колас. І, як вобразна сказаў М. Лужанін, «стаў ім, і не стаптаў яго ў руні жорсткі капыт часу, не падцяла нявыкалашаную сябіліну кася забыцця, не пабіў град знявагі, не зламаў віхор падзей. Колас выспеў, выдужаў, вырас у з'яву, куды зазірнулі і засталіся ў адбітку аж дзве эпохі...» [7, с. 7–8]. У паэме «Новая зямля», увасабляючы спрадвечную мару беларускага сялянства аб зямлі і волі, Я. Колас паказаў радасць хлебараба, павязь, еднасць з прыродай. Гэтаму надзвычай паспрыялі паэтычныя матрыцы нівы і каласоў. *«Ідзе Міхал дамоў з абходу, // І хоць чуваць, што ньюць ногі, // Але зварочвае з дарогі // І робіць крук, бо як стрымацца, // Каб не зайсці палюбавання // і ярыною, і жытамі?»* [6, с. 29]. Шмат у паэме карцін палявой працы: ворыва, сяўба, жніво, малацьба. Пры гэтым калектыўная праца выяўляецца як крыніца прыгожага, напаўняе душу селяніна радасцю, дае задавальненне. Аўтар услаўляе працоўную сілу народа, паказвае цяжкую сялянскую працу як з'яву велічную і прыгожую, паэтызуе яе.

Верш У. Дубоўкі «Прамерыць гоні шмат разоў араты» таксама паказвае нам цяжкую працу, якую робіць людзі перад тым, як *«даручаць зерне пухкай глебе»* [8, с. 46]. М. Багдановіч у апавяданні «Апокрыф» спалучае сімваліку коласа і васілька, працы, яе плёну, і хараства, красы: *«Я ж гавару вам: добра быць коласам; але шчасліў той, каму давялося быць васільком. Бо нашто каласы, калі няма васількоў?»* [5, с. 11].

Але найбольш паслядоўна вобраз коласа рэалізуецца ў рамане У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім». Гэты твор даволі грунтоўна даследаваны і працягвае даследавання, аднак мы хочам спыніцца на паходжанні яго назвы, якая непасрэдна звязана з нашым рэгіёнам, што было ўстаноўлена А.І.Белай, прафесарам Баранавіцкага ўніверсітэта, даследчыцай творчасці У. Караткевіча. Мы спасылаемся на яе артыкул «Сімваліка прозы У. Караткевіча» [2, с. 41–47]. Пачатак рамана, як піша У. Караткевіч, «прышоў

у галаву 7 жніўня 1959 года ля Азярышча». Аднак у яго мог з'явіцца і такі запіс: «Ездзіў у Мілавіды, дзе адбыўся бой паміж паўстанцамі 1863 г. і царскімі войскамі. Версія назвы ўзнікла ля помніка на Мілавідскім полі». На гэтым полі, паабпал старога Варшаўскага шляху, стаяць два помнікі: адзін устаноўлены палякамі ў гонар загінуўшых касінераў, другі ўвечыць памяць салдат расійскай арміі, якія палеглі, падаўляючы паўстанне. Ён уяўляе сабой крыж з выявай анёла на адным баку і рэльефным адбіткам зламанага коласа – на другім, што, вельмі верагодна, мог бачыць У. Караткевіч і ўключыць у сферу сваіх мастацкіх асацыяцый.

Аднак дакладна такога запісу няма. У нататках пісьменніка пазначана, што ў маі 1967 года У. Караткевіч быў з Міколам Грынчыкам у Мілавідах. Мілавіды згадваюцца і ў лісце Караткевіча да польскага вучонага М. Ахоцкага, дзе гаворыцца: «Я збіраў матэрыял для рамана 12 год. Шукаеш, ездзіш на месцы сражэнняў, пытаешся ў старых, скажам, у Мілавідах, што ім расказвалі бацькі і дзяды... Кожнае адкрыццё выклікае лавіну асацыяцый, варыянтаў...». У час прэзентацыі А. І. Белай гэтага матэрыялу на Караткевічаўскіх чытаннях у Оршы (2005 г.) Адам Мальдзіс адзначыў, што пазіцыя следчыцы можа разглядацца як адна з версій паходжання назвы рамана «Каласы пад сярпом тваім».

Вобраз каласоў паўстае ў рамане ў розных значэннях, найперш у рэалістычным. «Сям-там на апошніх лапках поля жанчыны ваявалі з каласамі. Жоўтыя бароды жменьў здрыгаліся і бязвольна клаліся пад сярпом» [5, т. 4, с. 375]. Біблейскаму вобразу каласоў пад сярпом аўтар надае шырокі гуманістычны сэнс. Бацька Алесь Загорскага, паказваючы яму камень на паганскім капішчы іх далёкіх продкаў, на якім выбіты каласы, гаворыць: «Гэты маладзік – гэта серп, а гэтыя трысцінкі – каласы. Хто будзе жаць – аб гэтым маўчаць гады і маўчаць стагоддзі. Ніхто яшчэ не дадумася, бо той, хто іх выбіў, памёр і не скажа» [5, т. 4, с. 75]. З аднаго боку, далены эпизод – сведчання глыбіні пантэізму беларусаў, з другога – адзнака іх досыць моцнай рэлігійнасці і веры ў правдывзначанасць чалавечага лёсу. Відавочны і глыбокі філасофскі сэнс вобраза. «А потым прыйшла чарга палегчы каласам...» [5, т. 4, с. 267]. Гэтыя радкі ўвасабляюць непарушную логіку жыцця: згіне штосьці ў адным месцы – з такой жа неабходнасцю яго апошні пасыл узнікне ў новым месцы, каб надалей працягнулася існаванне жывога.

Незалежна ад кантэксту ўжывання вобраза каласоў, яны нязменна надзяляюцца душою, і гэта мае карані ў далёкім мінулым. «Душа нівы... хаваецца ў апошняю жменью каласоў. Апошняю жменью зразаюць асіярожна. Яна ляжыць пад абразамі і выходзіць з хаты толькі на Каляды, прывязаная да галавы «казы». Тут яна радуецца і вырашае зрабіць, каб людзям было добра. І людзі не кідаюць яе» [5, т. 4, с. 250]. Вясоной гэтую «душу» кладуць у малады ўсходзі збожжа, і яна зноў пануе ў сваім зялёным царстве, не даючы загінуць ніводнай расліне.

Аднак на старонках рамана ідычныя карціны ў духу язычніцтва вельмі хутка змяняюцца жорсткімі сацыяльнымі рэаліямі, а вобраз каласоў напаўняецца сацыяльным зместам. І калі ў гневе і адчаі пан Даніла Загорскі выгуквае: «Няшчасны колас! Няшчасны колас пад невядомым сярпом. Ды хіба пад адным?... За што?...» [5, т. 4, с. 174] – то адказу няма толькі на самае апошняе пытанне. «Ён ненавідзеў папоў, ненавідзеў бога, салдат і жандараў. маладога цара» [5, т. 4, с. 174–175]. Нягледзячы на тое, што гнеў Данілы быў абумоўлены асабістымі прычынамі, ён з гонарам заяўляе: «Супраць народа я не пайду» [5, т. 4, с. 181]. Значна далей ідзе яго ўнук Алесь Загорскі, ідзе з народам, паверыўшы ў яго творчыя сілы, знайшоўшы адказы на многія

пытанні. *«Бедныя, бедныя людзі! Як каласы, як трава пад сярпом тваім, грубая сіла. Ну што ж, калі твая неабходнасць не можа даць ім палёжкі, і волі і шчасця – тым лепей! Тады яны стануць каласамі пад сярпом волі, радзімы, паўстання, бітвы, каласамі, якія памруць, магчыма, але памруць, каб вырасла новая рунь. Гэта будзе скора. Нядоўга чакаць»* [5, т. 5, с. 384]. Нездарма кажа народная мудрасць: «Колас да коласа – будзе сноп. І зламаць яго значна цяжэй, чым каласок паасобку. Таксама вобраз каласоў разглядаеш і ў сацыяльна-філасофскім плане і дапамагае раскрыць складанасць адносін паміж Алесем і Міхалінай Раўбіч. Майка-падлетак спрабуе змагацца са сваім каханнем як з пачуццём ганебнай наканаваанасці, не хоча палегчы пакорлівым коласам пад сярпом лёсу. Пані Антаніда, замкнёная ў сваім свеце любові, веры ў Бога, выкажа сыну свой душэўны боль з выкарыстаннем гэтай пазытычнай матрыцы: *«Можжа, калі красуе жыта, яно адчувае тое, што і мы, кахаючы... Ты ведаеш, што адчуваюць каласы пад сярпом? Толькі яны не могуць ні ўцячы, ні крычаць. Не дазена ім...»* [5, т. 5, с. 237–238]. Як сцвярджае У. Караткевіч, усе мы – каласы, і сваім жыццём, і творчасцю перш за ўсё каласы на ніве сваёй Бацькаўшчыны.

Такім чынам, пазытычныя матрыцы вызначаюць разнастайнасць увасаблення мастацкай канцэпцыі свету і чалавека ў творах літаратуры. У кожнага мастацкага напрамку яны свае. Пры ўсёй разнастайнасці мастацкай рэальнасці ў розных творах пазытычныя матрыцы абумоўліваюць некаторыя іх агульныя асаблівасці. У арыгінальную літаратурную творчасць ХХ стагоддзя, пачынаючы з нашаніўства, актыўна ўвайшоў вобраз коласа, які можна разглядаць як адну з пазытычных матрыц. Самым значным яе ўвасабленнем можна лічыць раман У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім», паходжанне назвы якога звязваецца даследчыкамі з нашым рэгіёнам. Дыпазон вобраза каласоў у рамане вельмі шырокі – ад біблейскага, філасофскага, да вузка інтымнага.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Збор твораў: у 2 т. – М. Багдановіч. – Мн. : Навука і тэхніка, 1973. – Т. 2: Проза, артыкулы, пісьмы. – 575 с.
2. Белая, А. І. Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні твораў У. Караткевіча: вучэб.-метад. дапаможнік для студэнтаў выш. навучал. устаноў. – А.І. Белая. – Баранавічы : РВА БарДУ, 2011.–104 с.
3. Боров, Ю.Б. Эстетика. – Ю.Б. Боров. – 5 изд., допол. – Смоленск : Русич, 1997. – 576 с.
4. Дубоўка, У.М. На ўзвышшы. – У.М.Дубоўка. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 190 с.
5. Караткевіч, У. Збор твораў: у 8 т. – У. Караткевіч. – Мн. : Маст. літ., 1989. – Т.4, 5, 8: Каласы пад сярпом тваім, апавесці. – 527 с.
6. Колас, Я. Збор твораў: у 14 т. – Я.Колас. – Мінск : Маст. літ., 1974. – Т. 6. Новая зямля. Сымон-музыка. Паэмы. – 472 с.
7. Лужанін, М. Выбраныя творы: у 2 т. – М. Лужанін. – Мінск : Маст. літ., 1993. – Т. 2: Колас расказвае пра сябе. Апавесць-эсэ. Дванаццаць вясковых вогнішчаў. Абрэскі. – 526 с.
8. Матрыца [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>. – Дата доступа: 08.11.2014.

Мігуцкая Ю. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ПРЫСВЯЧЭННЕ МАДОННЕ: САНЕТЫ В. ЖУКОВІЧА

Дасканаласць, высокія эстэтычныя вартасці кожнай літаратуры вызначаюцца, у прыватнасці, і тым, ці прысутнічаюць у яе пазііі сусветна вядомыя, класічныя, вывераныя культурай і мастацтвам чалавецтва і часам цвёрдыя жанравыя формы, такія як санет, трыялет, актава, рандо і некаторыя іншыя. Наша нацыянальная літаратура ўжо ў пачатку ХХ стагоддзя мела гэтыя

жанравыя формы, якія бліскуча прадставіў у беларускім слове найперш Максім Багдановіч. Але даследчыкі лічаць, што ўпершыню санет у беларускую літаратуру ўвёў у 1910 г. Я. Купала. Вядомы яго вершы-санеты «Жніво», «Па межах родных і разорах», «Запушчаны палац». Адначасова з Я. Купалам Змітрок Бядуля і некаторыя іншыя паэты-нашаніўцы звярталіся да названых жанраў. Пазней санеты пісалі вядомыя беларускія паэты: Уладзімір Жылка, Паўлюк Трус, Уладзімір Дубоўка, Алесь Звонак, іншыя. Творцы пачатку XX стагоддзя, звяртаючыся да цвёрдых жанравых формаў, хацелі сцвердзіць, што беларуская мова прыдатная да выяўлення самых розных ідэй, глыбокіх пачуццяў, дакладных адценняў у класічных вершаваных формах.

Беларуская паэзія наступных дзесяцігоддзяў узбагацілася многімі класічнымі жанрамі, самым папулярным сярод якіх стаў санет.

Першым тэарэтыкам санета ў беларускім літаратуразнаўстве быў М. Багдановіч, які ў 1911 годзе напісаў артыкул «Санет», у якім разглядаў структуру гэтага тыпу верша і яе сэнсавыяўленчыя магчымасці. Беларускі санетарый даследавалі вучоныя: А. Барычэўскі, В. Рагойша, А. Майсейчык, М. Грынчык, У. Сенькавец і некаторыя іншыя.

Да санета і сёння ахвотна звяртаюцца многія сучасныя творцы, у тым ліку і прадстаўнікі паэзіі Берасцейшчыны. Можна сказаць, што санет – адзін з любімых жанраў вядомага паэта, выпускніка філалагічнага факультэта Брэсцкага ўніверсітэта *Васіля Жуковіча*. У яго кнігах паэзіі рэгулярна з’яўляюцца творы цвёрдых жанравых формаў: санеты, актавы, рандо, тэрцыны, трыялеты.

Мы вернемся да тэматыкі санетаў В. Жуковіча, якія друкаваліся ў кнігах паэзіі «У храме хараства і смутку» (2003) і «Не завіце Радзіму малой» (2009). Да разгляду паэзіі В. Жуковіча ўжо звярталіся многія даследчыкі, сярод іх – Н.М. Борсук, В.Я. Ляшук-Зарэцкая, В.М. Смаль, У.А. Сенькавец, З.П. Мельнікава, іншыя. Усе яны адзначаюць асаблівы лірызм твораў гэтага паэта, якія тэматычна звернуты да асэнсавання жыцця, быцця асобы ўвогуле, да свету роднай прыроды, да ўсяго прыгожага. Хоць паэт даўно жыве ў Мінску, але ў яго мастацкім свеце і асабістым лёсе заўсёды прысутнічае родная Берасцейшчына, згадкі пра маленства і юнацтва, пра незабыўныя сустрэчы з землякамі, у тым ліку – пісьменнікамі і звычайнымі людзьмі краю маленства і юнацтва. Сярод мноства адрасатаў і прататыпаў вершаў В. Жуковіча вылучаюцца жаночыя постаці, і найперш – незабыўнае аблічча матулі, зямной Мадонны. Піэт помніць матулі-ны словы-запаветы, яе народна-хрысціянскі маральны кодэкс (нізка вершаў «Свяціся імя тваё»).

Намі заўважана, што ў паэзіі В. Жуковіча асаблівае месца займае лірыка кахання. Многія пранікнёныя вершы, у тым ліку і санеты, аўтар прысвячае жанчыне і каханню. Менавіта такімі з’яўляюцца санеты «Любоў», «Жаданне», «Маёй Мадонне», «Нявеста» і іншыя. У кнізе паэзіі «Не завіце радзіму малой» аўтар змясціў цыкл «Санеты для дачкі».

У санеце «Любоў» В. Жуковіч выказвае сваё перакананне, што ўсе існае на свеце народжана любоўю. Паэт гаворыць, што пачуццё любові да жыцця жыве ў яго душы, дае стымул і сілы натхняцца, працаваць, тварыць, што любоў з’яўляецца сутнасцю яго душы:

Маю душу ўсе існае хвалюе.
І мастака, і жабрака люблю я,
І зорку, і пчалу, і мураша [1, с. 111].

Паэт сцвярджае, што любоў – самае моцнае пачуццё на зямлі, што сваю любоў да жыцця, прыгажосці ён атрымаў ад маці, неба і роднай зямлі. Гэта

моцнае пачуццё дапамагае яму супрацьстаяць «нянавісці і злосці», уваскрасаць пасля жыццёвых паражэнняў:

Любові не зракуся, не згублю я,

Калі і шлях свой буду завяршаць [1, с. 111].

У санеце «Жаданне» аўтар услаўляе пачуццё кахання, якое дае магчымасць «кахаць і быць каханым, / зусім на адзіноту не хварэць» [1, с. 113]. Паэт і яго лірычны герой мараш не спазнаць расчаравання ў жыцці і каханні.

У санеце «Маёй Мадонне» аўтар захапляецца сваёй каханай, якую ўслед за М. Багдановічам называе Мадоннай. Ён просіць прабачэння за жыццёвыя цяжкасці, якія выпалі ім у сямейным жыцці. Лірычны герой з пакаяннем просіць даравання за вялікую працавітасць, трывушчасць у каханай, якая ўсё жыццё ахвяравала сям'і, мужу і ўжо дарослым дзецям:

Усё жыццё сабою ахвяруеш.

Вось пад вянец дачка ўжо крыж цалуе.

Перад ёй твой подзвіг будзе паўставаць [1, с. 114].

У санеце «Нявеста» аўтар працягвае асэнсоўваць лёс дзяўчыны, жанчыны, маці. Можна гаварыць, што аўтар несумненна з'яўляецца паслядоўнікам М. Багдановіча, які ў сваёй паэзіі яшчэ ў пачатку ХХ стагоддзя ўславіў подзвіг жанчыны-маці. У гэтым творы ён звяртаецца да маладой нявесты, жадаючы ёй шчаслівай, жаночай долі: каб у яе вачах усё жыццё ззялі любоў і згода, каб яе бярог каханы, каб не пагасла ўсмішка на вуснах і каб увесь сямейны жыццёвы шлях быў «радасцю ўсланы».

Ідэя жаночага характава закранаецца паэтам у санеце «Форма і змест». Паэт перакананы, што не ўсю красу жанчыны можна спазнаць звонку. Яна, як мастацкі твор, які трэба зведаць глыбока, уважліва, бо, на жаль, часта «за дасканалай формай, знешнім бляскам / Хаваецца скразная пустата» [1, с. 119].

У «Санетах для дачкі» аўтар, бацька ўжо дарослай дачкі, гутарыць з дачушкай, якая абрала цяжкі, але прывабны шлях актрысы. Ён, як мудры філосаф, хоча аберагчы яе ад розных нягод, без якіх не бывае жыцця. Ён, клапацілівы тата, засцерагаў яе ў маленстве і юнацтве, каб «жыццё не біла жорстка рукою» [2, с. 12]. Разам з тым, ён маральна рыхтуе дзяўчыну быць гатовай да цяжкасцей і нават здрады. Паэт-бацька перасцерагае дачку:

Ты сябра ў ворагі не запішы,

Але душой відушчай і някволай

Пад маскай мудраца заўваж асла,

Пад маскай прынца распазнай казла,

А д'ябла не прымі хоць за анёла [2, с. 12].

Многія санеты В. Жуковіча, па нашых назіраннях, маюць філасофскую скіраванасць. Паэт з вышнімі свайго ўзросту ўзіраецца ў жыццё і людзей. Ён шмат ужо зведаў і перажыў, разумее, што чалавек, часам, можа памыляцца, спатыкацца. Праз жыццёвыя ўдары, «балячкі і сінякі» чалавек набывае вопыт, атрымлівае важныя і карысныя жыццёвыя ўрокі.

Не памыляюцца прарокі,

Не спатыкаюцца анёлы.

... ..

А нас, мой цвече яснавокі,

Грахі, памылкі ціснуць долу –

Жыццёвую праходзім школу

Ў свеце хісткім і шырокім.

Не спатыкнецца канарэйка...

Мы спатыкаемся нярэдка [2, с. 14].

Пэст перакананы, што сумленны чалавек пераможа ўсе нягоды, што ў гэтым свеце больш святла і цеплыні, чым жорсткасці і злосці. І кожны чалавек павінен вакол сябе ствараць святло, дабро і вучыцца атрымліваць перамогу над сабой і ўласнымі слабасцямі. Пэст-філосаф В. Жуковіч дае парадку кожнаму – «знайдзі грудок і сцэжку ў свет, / Калі навокала балота. / ... Не дай сабе сябе зламаць».

Як можна пераканання, санеты В. Жуковіча маюць традыцыйна-класічную тэматычную скіраванасць: многія з іх уяўляюць каханне, прадстаўляючы інтымную лірыку; з імі тэматычна звязаны вершы-санеты, якія пазычваюць лёс Жанчыны – Маці – Мадонны; іншыя прысвечаны асэнсаванню духоўных, маральна-этычных асноў быцця чалавека і належыць да філасофскай лірыкі. Вечныя, агульначалавечыя тэмы і матывы санетаў В. Жуковіча напоўнены асабіста аўтарскім, у некаторых выпадках нават сямейным зместам. Але творы пэста не гучаць суб'ектыўна, камерна, яны гучаць пасланнямі кожнаму чытачу – жыць прыгожа, духоўна, гарманічна. Санеты В. Жуковіча, як і ўся яго творчасць, уяўляюцца прыгожымі старонкамі нашай нацыянальнай літаратуры.

Літаратура

1. Жуковіч, В. У храме хараства і смутку: Вершы / В. Жуковіч. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 165 с.
2. Жуковіч, В. Не завіце радзіму малой: кніга пазіі / В. Жуковіч. – Мінск : Кнігазбор, 2009. – 246 с.

Нічыпарук В. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

АНТРАПОНІМЫ: ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ (ПА РАМАНУ З. ДУДЗЮК «ВЕЛЯСІТЫ»)

Імя, на думку старажытнага чалавека, адыгрывала пажадальную ролю, прадвызначаючы яго жыццёвы шлях і пэўныя ўласцівасці характару. Адна з галоўных герайн твора носіць імя *Радуня (Радасць)*, якое адпавядае знешняй і ўнутранай сутнасці прыгажуні, што падарыла князю Вяляславу радасць першага кахання, пайшла з ім у палон, ратавала словам і лекамі параненага Драгаміра. Празванне *Весяліна* таксама трапна акрэслівае характар дзяўчыны: «*Імя Аманавай сястры, пэўна, далі нездарма. Была яна сапраўды неўтаймаваная весялуха, увесь час ці нешта спявала, ці прытупвала, ці смяялася без дай прычыны, з сустрэчнымі віталася, нешта распытвала, а між тым, як зразумела Радуня, дзяўчына хвалілася Аманавай рабыняй*» [1, с. 103].

Імя *Гаразд* уяўляе сабой характарыстыку здольнага, спрытнага, кемлівага хлопца: «*Гаразда ратавала тое, што ён з маленства быў прывучаны да цяжкай сялянскай працы. У чатырнаццаць гадоў нароўні са сталымі мужчынамі спраўляўся на сенакосе і не дазваляў сабе адставаць*» [1, с. 74].

На старонках твораў З. Дудзюк многа паганскіх імёнаў. Імёны суадносяцца з жывёламі, птушкамі і раслінамі, назвы якіх сталі асновай гаваркіх імёнаў. Так, адна з герайн рамана «Велясіты», прыгажуня, якая паланіла сэрца княжыча Волі, мае імя *Ліля*, створанае ад назвы пясчотнай і прыгожай кветкі. Нездарма сабар Муса гаворыць: «*Тут жанчыны цвітуць, як кветкі*» [3, с. 113]. У міфалогіі ліля – сімвал шчэраці і чысціні.

У аснове язычніцкага імені княгіні *Дубраўкі*, магчыма, ляжыць апелятыў *дубрава* са значэннем «дубовы лес». Дуб у славянскай міфалогіі – сімвал вечнага жыцця. Верхняя частка дуба сімвалізуе свет вечнасці, а карані адпавядаюць зоне захавання продкаў. Каля каранёў знаходзіцца ўваход у Трыдзвятае царства – царства смерці. Аднак у беларускай дыялектнай мове існуе слова *дуброўка* для назвы кветак і ягадных раслін: ажын, куманікі 'маліны

нескай', герані 'журавельніку', кураслепу дуброўнага, валяр'яна лекавага. У літаратурнай мове ёсць назва лекавай расліны *дуброўка* (яе віды: дуброўка прамастаячая, дуброўка серабрыстая, дуброўка гусіная лапка). Імя *Дубраўка* адпавядае надзвычайным здольнасцям жанчыны, якая тонка адчувае нябачны свет духаў і можа адкрываць будычыню ў прарочых снах. Страціўшы мужа-князя, *Дубраўка* самаахвярна кідаецца ў пахавальны агонь, каб суправаджаць Вакаміра ў царства памерлых.

Стваральная сутнасць іменавання праяўляецца ў традыцыі надання дзіцяці імені бога. Такое імя, на думку нашых продкаў, забяспечвала падтрымку, дапамогу боства і будучую шчаслівую долю. Так, князь *Вялеслаў* быў названы ў гонар *Вялеса. Волас-Велес* – славянскі язычнік бог багацця і жывёлагадоўлі, а таксама культ памерлых, продкаў. У цяжкія хвіліны жыцця Вялеслаў просіць падтрымкі і спрыяння ад магучага чараўніка Вялеса.

У час наваліны людзі звярталіся да *Перуна* з малітбай нікога не забываць. А дзяўчаты прасілі дапамогі ва ўладкаванні асабістага жыцця ў *Лады-заступніцы*, апякункі шлюбав. «*Людзі расселіся, каму дзе спадабалася, і выпілі спярша за Светавіта, каб даў добры ўраджай, потым за Вялеса, каб наклапаціўся пра здароўе людзей і свойскай жывёлы, потым за Перуна, каб спрыяў на вайне і ў мірнай працы, пасля за Ладу, каб ўсё ішло ладам... Багоў было мноства, за ўсіх трэба было піць, інакш не мецьменш спрыяння ні ў чым*» [1, с.173].

А вось, напрыклад, брат Вяяслава *Драгамір* быў названы ў гонар свайго дзеда:

– *Значыць, імя маё Драгамір мне дадзена не толькі ў гонар дзеда, але і ў гонар племені драгавітаў?*

– Так.

– *Тады давай вып'ем за драгавітаў і вяясітаў, – прапанаваў Драгамір, – няхай будуць нязводныя гэтыя плямёны* [1, с. 173].

Можна сказаць, што славяне заўсёды памяталі сваіх продкаў. Імёны ў старажытным грамадстве былі паказчыкамі роднасці і сваяцтва. Згодна са звычайным суіменавання прадстаўнікі адной сям'і мелі імёны, якія ўтрымлівалі агульныя структуры кампанент. Так, каваль, які стаў князем вяясітаў, носіць імя *Радаслаў*, ягоны брат названы *Радамірам*, а дачка мае імя *Радуня*. Род – бог неба і дажджу. У. Трубачоў лічыць ст.-слав. **родъ* «чисто славянским новшеством». Можна прывесці цэлы комплекс агульнаўсходнеславянскіх слоў, якія маюць карань «род»: *род, народ, радня, родзічы, Радзіма, нарадзіць, прырода, ураджай*, а таксама руск. *роdiца* 'крыніца', *роdiя* 'лілея'. Звязаны з каранем «род» і іншыя славянскія словы: *роdiа* 'маланка', *роdi~*, *роdi#* 'плод граната', *роdiство* 'падземны агонь, пекла', *роdiый, рьори* 'чырвоны', *рьоритися, рьотъ, рьонный* 'чырвоны'.

Вера ў стваральную прыроду называння знаходзіць адлюстраванне ў звычайна набываць новае імя пры пераходзе ў іншы ўзростава, сацыяльны статус, ва ўтвараюцца ў пераўтварэнні чалавека, які набывае новае прызванне. Сын князя *Вялеслаў* трапляе ў палон і праходзіць цяжкія выпрабаванні, каб вярнуць найдаражэйшую каштоўнасць – волю. Набываючы яе, юнак бярэ новае імя: «*Самая галоўная рэч на гэтым свеце – воля. Толькі з ёю ты належыш сам сабе, а без яе чалавек ператвараецца ў жывёлу, з якою можна зрабіць што заўгодна. Заві мяне проста Воля. Я – гэта Воля. Калі няма Волі, няма і мяне*» [1, с. 197].

У рамана адлюстраваны той час айчынай гісторыі, калі ў светапоглядзе чалавека сумяшчаліся элементы паганскай культуры продкаў з догматамі хрысціянскай веры, якая прынесла на нашы землі свой іменаслоў. Таму персанажы твора прыгадваюцца пад двума імёнамі: язычніцкім і хрысціянскім.

Так, імператрыца Ірына пры нараджэнні атрымала гаваркое імя *Багдагуль*: «...Напэўна, толкі я адна на свеце і помню, што некалі ў мяне было інашае дзівоснае імя – Багдагуль – кветка, дадзеная Богам. Над ім лёталі рознакаляровыя матылі і спявалі птушкі. Яно мела бязмежную прастору мрояў і надзей, дзе над белаю юртаю сінела неба і ззяла золатам сонца, а на зямлі ягоным адлюстраваннем цвілі жоўтыя цюльпаны і чырвоны мак...» [1, с. 23].

Як бачым, удала спалучэнне ў рамане З. Дудзюк скрупулёзнага і праўдзівага адлюстравання рэальнага гістарычнага матэрыялу з рамантычным і міфалагічным асэнсаваннем гісторыі дасягаецца за кошт тонкага выкарыстання культурна-гістарычнага зместу антрапонімаў. Насычаныя сэнсавымі адценнямі імёны з'яўляюцца адным з найважнейшых сродкаў стварэння каларыту даўніны, спосабам характарыстыкі светаўспрымання нашых продкаў.

Літаратура

1. Дудзюк, З.І. Аднарог / Зінаіда Дудзюк. Мінск: Беларускі Дом друку, 2010. – 288 с.

Нікалайчук Д., Кунахавец Г. (г. Брэст, БРДТУ)

РАДЗІМА ў ЧАЛАВЕЧЫМ ЖЫЦЦІ: МАСТАЦКАЯ І ТВОРЧАЯ СПАДЧЫНА ПАЭТА-МАСТАКА АНАТОЛЯ РУБАНОВІЧА – УРАДЖЭНЦА В. МАХРО ІВАНАЎСКАГА РАЁНА

Паміж датамі жыцця і смерці працяжнік – знак прыпынку, які ўбірае ў сябе цэлае чалавечае жыццё: магчымасць і шанц, прыгажосць і гора, любоў і нянавісць. Усё гэта неабходна адчуць, перажыць, зрабіць, пачуць, не згубіць, а пакінуць нашчадкам – чалавечаму роду. Час няўмольна бяжыць... Вечер, сонца, дождж, пясок замятаюць следы. Стагоддзі пакрываюцца пылам, павуцінай. Учарашні дзень – ужо гісторыя. Пытанне ў другім. Ці пакідае нам гэтая гісторыя штосьці добрае? У свеце шмат прыгожага, на што патрэбна звярнуць увагу. Жывапіс нясе ў сабе штосьці жывое, таямнічае. Паэзія – гэта адмысловая манера ўспрымаць навакольны свет. І не галоўнае, што напісана, якія фарбы падобраў майстар, а важна тое, што хацеў ён гэтым сказаць, якімі пачуццямі пранізана карціна або верш, які сэнс яны нясуць.

Што натхняла гэтых людзей, якія стваралі шэдэўры сусветнай культуры? Напэўна, сама матухна-прырода. Яна з'яўляецца матэрыялам і фундаментам для творчасці. Гэта ключ, які дапамагае чалавеку пазнаць свет і сябе разам з ім, бачыць прыгажосць і радавацца. У свеце прыроды знаходзіцца тое вечнае і прыгожае, што не падуладна чалавечаму разуменню ў пагоні за багаццем. А да прыроды мы не заўсёды адносімся беражліва і асцярожна. Напэўна, мы ўсе цынікі, бо як сказаў О. Уайльд: «Цынік ведае ўсяму цану, але не ведае душэўнай прыгажосці».

Калі на свеце ёсць жамчужына, дык гэта Беларусь,

А на Беларусі – Палессе, а на Палессі – Махро.

Кузьміч С.Р.

Наша махроўская зямля падарыла цудоўнага мастака, самабытнага паэта і проста добрага чалавека – Анатоля Паўлавіча Рубановіча. Нарадзіўся ён 12 красавіка 1908 года ў горадзе Мінску ў сям'і святара. Бацьку перавялі служыць у Петрапаўлаўскую царкву ў вёсцы Махро, і з ім пераехала яго сям'я. Ужо ў 13 гадоў праяўляецца талент да малявання. Першай прыступкай была Варшава і мастацкае вучылішча. Талент заўсёды пракладзе сабе дарогу, і ўдасканалваць сваё майстэрства малады Анатоль едзе ў Вену і Парыж. Адтуль ён вяртаецца сапраўдным майстрам.

Вялікая Айчынная вайна стала страшным выпрабаваннем для ўсяго народа. Прынесла яна «новы парадак» і ў Іванаўскі раён. Як самага адукаванага чалавека ў вёсцы, немцы прызначылі Анатоля Рубановіча старшынёй Махроўскай воласці. Жыхары вёскі сцвярджаюць, што калі б не мудрасць і чалавекалюбства гэтага чалавека, магчыма, вёскі не было б на карце Беларусі. Ён умеў памірыць аднавяскоўцаў, што пасварыліся, і ні адна скарга не дайшла да фашыстаў. 25 лютага 1944 года жыхары вёскі сталі пад прыцэлам фашысцкіх кулямётаў, але ўмяшанне Рубановіча, які валодаў польскай і нямецкай мовамі, прывяло да выратавання.

У ліпені 1944 года фашысты, адступаючы, вывезлі шмат жыхароў у Германію. Сярод іх былі і Анатоль Паўлавіч з жонкай і маці. Вызвалілі іх амерыканцы. У чалавека адукаванага была магчымасць пакінуць Радзіму, але Рубановіч не адчуваў за сабой віны і вярнуўся ў родную вёску. Затое ўлады палічылі інакш, і 23 жніўня 1947 года Рубановіч Анатоль Паўлавіч рашэннем ваеннага трыбунала прызнаны вінаватым у сувязях з фашыстамі. Мера пакарання – пазбаўленне волі на 10 гадоў. Жыхары вёскі збіралі подпісы ў абарону, але нічога не дапамагло. Дачушцы Волечцы было ўсяго 9 месяцаў.

Тры гады правёў Анатоль Паўлавіч у Мінскай турме, чатыры – у далёкай Архангельскай вобласці. Там ён стварае свае выдатныя вершы, піша карціны.

Анатоль Паўлавіч быў самабытным паэтам. Быў знойдзены яго шмытак вершаў, у якім ён сваім прыгожым почыркам пісаў тое, пра што ён думаў, пра што марыў, што бачыў вакол сябе, пра што разважаў. Пра сваю маленькую Радзіму. Першыя вершы з'явіліся ў пасёлку Ласінае, што пад Архангельскам, дзе ён знаходзіўся ў зняволенні:

*Край, в зиме своей уверенный
Зябнет в белом отношении.*

29 ліпеня 1954 года, праз доўгія 7 гадоў, увесь сівы, з падарваным здароўем вяртаецца Рубановіч у родную вёску, да сваёй сям'і. Складана было ўладкавацца на працу высокаадукаванаму чалавеку з ярлыком «вораг народа». Але работа знайшлася. Аж да самай смерці працуе настаўнікам малявання, загадчыкам клуба, кіруе калгасным хорам, піша вершы. Піша шмат пейзажаў, партрэтаў землякоў, з'яўляецца ўдзельнікам многіх выставак. З'яўляючыся чалавекам высокай культуры, інтэлігентным, выхоўваў і акружаючых яго людзей. Ён ніколі не павышаў голас, а моладзь яго ўважліва слухала. На ўроках малявання ён адносіўся з павагай да любой вучнёўскай работы, кожнаму выказваў захапленне працай. «Ужо лепш, выдатна, у гэтым нешта ёсць, ты робіш поспехі», – такімі словамі суправаджаўся аналіз дзіцячых малюнкаў, і дзеці цагнуліся да яго. Тое, што ў нашай вёсцы шмат мастакоў, заслуга Рубановіча. Гэты чалавек пакінуў нам каштоўную спадчыну. Кожным сваім вершам, карцінай, фотаздымкам паказваў любоў да сваёй Радзімы, родных, аднавяскоўцаў. Радзіма ў яго жыцці займала значнае месца, і гэта відаць па яго творах.

Талент Рубановіча праяўляецца ва ўменні паказаць не звычайную бярозку, а сімвал восені, лесу, сонца. Хочацца дакрануцца да яе кары, бо нават на карціне мы адчуваем яе цеплыню. Верш пранізаны надзеяй, верай у ясну, маладосць, жыццё. Рубановіч паказвае ўсю восеньскую прыгажосць нашай вёскі і яе наваколля.

Вельмі цёплыя адносіны складваліся ў Анатоля Пятровіча з яго маці, якая апошнія 20 гадоў прысвяціла сыну, нявестцы і ўнучцы. Для яе самым лепшым падарункам сына быў яе партрэт, які і праз шмат гадоў паказвае нам класную даму, якой яна заўсёды заставала. І цудоўны верш, які пранізаны цеплынёй, любоўю, ласкай:

*Слово «МАТЬ». Это слово всех больше,
Ему равного нет, не сыскать!
Это слово в веках или дольше,
Это слово святейшее. Мать.
Это слово до смерти родное:
В нём – свет солнышка нашей весны,
В нём – прохлада в дни летнего зноя,
С ним пути и дороги ясны.*

Шмат работ прысвечана аднавяскоўцам, сябрам і простым бытавым з'явам. Партрэт Масляка Навума Фёдаравіча найбольш прыкметны ў нашай калекцыі. Перад намі франтавік, які дайшоў да вялікай перамогі, вярнуўся дадому цяжка паранены. Мастак паказаў моцную волю, цвёрды характар, часам нават жорсткі. Такім яго запамнілі аднавяскоўцы: уважлівы і сур'ёзны погляд, нахмураныя бровы. Афіцыйны касцюм падкрэслівае характар гэтага чалавека.

Анатоль Паўлавіч – выдатны пейзажыст. Прырода на яго карцінах мяняецца на вачах. У яго няма аднолькавых работ. Яны розныя па сюжэту, па колерах, па манеры выканання. Ён любіў ясну і восень, любіў неба. Родная прырода з яе тонкім зачараваннем размаўляе ў яго работах. Яго карціны гучаць, маюць водар нашай маленькай радзімы.

На карціне мастак удала спалучае фарбы, накладвае шэрыя мазкі на блакіт неба, на фіялетавае адзенне ўзыходзячага сонца. Мы адчуваем прахалоду і свежасць туманнай раніцы. Бачым бярозку, што у адзіноце заглядзелася ў лясную гладзь. Але суму няма. Яркімі мазкамі ўсіх адценняў зялёнага колеру аўтар стварае жыццесцвярдзальны настрой.

Куточки роднай вёскі ў розную пару года, час дня здзіўляюць сваёй зменлівасцю. Густы, цёмны, у нечым нават казачны лес. Настрой не вельмі аптымістычны. Але раптам на палянку, асветленую яркім сонцам, выбягае маленькая прыгожая елачка – і настрой памяняўся. Хочацца любавашча травой, маленькімі хмызнячкамі, і мастак яшчэ раз падкрэслівае радасць жыцця, цвярджае, што заўсёды пасля цёмры наступае светлы час, і мы не павінны забываць пра гэта. Прырода мяняецца на вачах, калі мы разглядаем палотны А. Рубановіча. Яго карціны гучаць, маюць водар прыроды. Яны адрозніваюцца прадуманай кампазіцыяй, цэльнасцю памеру і колеру, выразнай і праўдзівай перадачай рэчаіснасці.

У Рубановіча шмат філасофскіх вершаў. Усе яны прымушаюць задумацца. У чым сэнс жыцця? Навошта мы жывём на гэтым свеце? Што будзе пасля смерці? Аўтар выказвае сваё меркаванне па гэтых пытаннях і прапануе нам адшукаць свой адказ:

Вся жизнь – это семья предвечных племён.

А смерть – океан, не имеющий дна.

Единоначало двух этих знамён:

Движение – вечность, и вечность сама.

И в этом законе планета людей.

Века подневольны шуришню знамён!

Нашы землякі, дарагія яго сэрцу людзі паказаны ў розных моманты іх жыцця. Вуліцы і дамы роднай вёскі вяртаюць нас у далёкія часы. Цяпер ужо не знойдзеш тых куточкаў, таму што лес усюды падобны, але старажылы, глядзячы на яго карціны, пазнаюць іх.

Мы шчаслівыя тым, што наша зямля падаравала нам такога незвычайнага чалавека, мастака, фотамайстра і проста добрага чалавека. І хаця яго няма ўжо сярод нас, мы захопляемся яго талентам.

Флейта Г. (г. Гародня, ГрДУ ім. Я. Купалы)

МАТЫЎ ШЛЯХУ Ё ЗБОРНІКУ ТРЫЯЛЕТАЎ «ЗАЖУРАНЫ КАМЕНЬ» ЮРКІ ГОЛУБА

Захаванне традыцый і ўклад у літаратуру нечага свайго, новага нераз-рыўна аб'ядноўваюць пісьменнікаў розных часоў і пакаленняў. Калісьці Іпаліт Тэн сказаў, што «адзін мастак з'яўляецца папярэднікам, другі – пераемнікам, першы не мае ўзору, а другі мае ўзор, першы бачыць прадметы тварам да твару, а другі праз пасрэдніцтва першага» [3]. Пераемнасць досведу, дасягненняў з'яўляюцца вельмі важнымі момантам у станаўленні літаратуры.

Яшчэ ў XV стагоддзі ў французскай літаратуры ўзнікае і развіваецца такая дасканалая вершаваная форма, як трыялет. Дзякуючы старанням многіх пісьменнікаў, якія звярталіся да гэтай васьмірадковай страфы, яна не страціла сваёй строгасці, дасканаласці рыфмоўкі, вытрыманасці трайнага паўтору радка і дайшла да нашага часу.

Сёння трыялет заняў асаблівае месца ў творчасці Юркі Голуба і, як доказ гэтаму, выйшла кніга трыялетаў «Зажураны камень», якой наканавана было з'явіцца ў беларускай літаратуры. Яшчэ ў пачатку XX стагоддзя Гальяшом Леўчыкам быў створаны першы зборнік, куды ўвайшло каля ста пяцідзесяці трыялетаў усходнеславянскай мудрасці («Мудра прыгаворка – соладка і горка»). Але ён не быў выдадзены і, за выключэннем некалькіх твораў, страчаны.

«Няма прычыны хвацца, што зборнік з розных галоў у адной вершаванай раме – трыялеце – з'явіўся пад уладным заклікам Максіма Багдановіча» [1, с. 3] – так напісаў аўтар у кароткай прадмове. Менавіта дзякуючы Максіму Багдановічу трыялет загучаў на беларускай мове, увайшоў у беларускую літаратуру. І паступова стаў з'яўляцца сярод твораў іншых аўтараў. Вось і Юрка Голуб звярнуўся да трыялета і змог дасягнуць справу да канца, прэзентаваўшы свой зборнік.

Усё ў гэтай кнізе нібы падкрэсліваецца строгасцю і вытрыманасцю самой цвёрдай формы: тры раздзелы, тры абзацы прадмовы. Літаратуразнавец Ігар Жук падкрэслівае філасофскі змест самой кампазіцыйнай пабудовы: «Зборнік склалі тры раздзелы, тры грані быцця, тры грані акрэсленасці абсягу, словам – тры грані таго «філасофскага» каменя, які пазт назваў для сябе «зажураным» [2, с. 23]. Вобраз «зажуранага» каменя мы сустракаем у аднайменным трыялеце, дзе «зажураны камень – гэта і знак лёсу, кону. Гэта ў многім і сам герой, што нязбочна ідзе па сваёй сцежцы і долі» [4, с. 3]:

*Калі я па сцежцы ішоў
і ўгледзеў зажураны камень,
Дык ён паказаў: уцякайма,
Калі я па сцежцы ішоў.
Відаць, падымалі рукамі
Яго над маёю душой,
Калі я па сцежцы ішоў
і ўгледзеў зажураны камень* [1, с. 69].

І несумненна, з гэтым нельга не пагадзіцца: кожная сцежка нешта непаўторнае. Яна тонкай стужкай бяжыць праз палі і так нагадвае лёс чалавека, які пралягае праз вялікі свет жыццёвых выпрабаванняў, перашкод і радасцей.

Матыў шляху сустракаецца ў творчасці многіх пісьменнікаў, ён заўсёды адлюстраваны асабліва, непаўторна. Кожны аўтар перадае яго праз прызму свайго бачання. Таму і ў трыялетах Юркі Голуба адбываецца індывідуалізацыя гэтага вобраза: у згаданым трыялеце – гэта сцежка, родная і чыстая, у ёй няма нічога штучнага і чужога.

Зусім па-іншаму гэты вобраз ўвасоблены ў вершы «Край», які адкрывае зборнік:

Ці будзе дарога даўгая,

Ці стану, як воблак, старым,

Спадчынны край на зары

І жылкаю мне далягае [1, с. 5].

Лірычнага героя хвалюе пытанне, якой жа яна будзе, дарога лёсу яго роднага краю, а таксама яго ўласная жыццёвая дарога. У кожным выпадку пытанне застаецца адкрытым, адказ патрэбна шукаць самастойна. «Спадчынны край на зары» – знакавы, шматгранны вобраз. Гэта падкрэслівае ў першую чаргу трайны паўтор гэтага радка, а таксама ўвасабленне вобраза Радзімы з дапамогай выдатнай метафары. Не проста родны край, а менавіта *спадчынны*, самы дарагі і каштоўны, які беражліва перададзены нашымі продкамі. І які павінен заставацца святыняй для нашых нашчадкаў.

У трыялеце «Старасвеччына» паўстае вобраз гасцінца – вялікай дарогі, шырокага, уезджанага шляху:

Гасцінец лёг паміж бяроз,

Шурпаты, нібы плашчаніца.

Да жыта лёсам прычыніцца,

Гасцінец лёг паміж бяроз [1, с.13].

Звычайна гасцінцы праходзілі асноўнымі гандлёвымі шляхамі, былі галоўнымі магістралямі, злучалі вялікія гарады і суседнія землі. Іх абсаджвалі дрэвамі, гэта адлюстравана і ў вершы, дзе вакол гасцінца растуць бярозы.

У вершы гасцінец параўноўваецца з плашчаніцаю. Гэта нельга пакінуць без увагі, так як плашчаніца – гэта святыня, і такое параўнанне нясе ў сабе знакаваць такой дарогі. У параўнанні чутна алюзія да біблейскага матыву пакутаў, смерці. Менавіта такімі з’яўляюцца нашы беларускія шляхі, неаднойчы скрываўлены, бо праходзілі тут ворагі з усіх бакоў.

Асаблівае значэнне дадзены вобраз займае ў трыялеце «Войска», зноў жа набываючы сімвалічнае значэнне:

На шляху і на зыходзе дня

Вецер біў у бубны гімнасцёрак.

Прачынаўся пошпат недасяжных зорак

На шляху і на зыходзе дня [1, с.15].

Ён суадносіцца з жыццёваю дарогаю чалавека. І гэты зыход дня – гэта не што іншае, як завяршэнне жыцця. Такое метафарычнае ўвасабленне – адметнасць творчай манеры Юркі Голуба. Важнасць жыцця кожнага чалавека неаднаразова падкрэсліваецца і абыгрываецца рознымі вобразамі і сродкамі.

Таксама хацелася б спыніцца на трыялеце «Дарога». Вобраз вынесены ў назву верша, а ў радках галоўнае тое, што пры дарозе, што цешыць вока лірычнага героя, які праяжджае не абыякавым вандроўнікам, убірае ў сябе яснату «*тутэйшае красы*»:

Чырвоная пазёмка канюшыны

Поруч праплывае наўскасы.

Не чакае ранішняй красы

Чырвоная пазёмка канюшыны.

Яснатой тутэйшае красы

Умомант захлынуліся машыны.

Чырвоная пазёмка канюшыны

Поруч праплывае наўскасы [1, с. 18].

Несумненна, што гэта вобраз палявой дарогі, вакол якой багацце колераў, духмянасць траў, сапраўдная прыгажосць. Мы разумеем, што па гэтай дарозе нехта рухаецца, бо *«поруч праплывае наўскасцы»* канюшына, і гэты рух спакойны, сцішаны.

Вершы насычаны яркімі эпітэтамі, аўтарскімі параўнаннямі і метафарами. У разгледжаных трыялетах вытрыманы трайны паўтор радка, захавана рыфма.

Даследуючы трыялеты Юркі Голуба, І.В. Жук звяртае ўвагу на вершаваны памер, тлумачачы яго значнасць: «сярод выбраных ім памераў найбольшай актыўнасцю вызначаецца ямб, пераважна чатырохстопны. І тое зразумела, паколькі чатырохстопны ямб варты ўспрымаць своеасаблівым эстэтычным кодам» [2, с. 25]. Акрамя гэтага сустракаецца і амфібрахій, прыкладам можа стаць разгледжаны трыялет «Край».

Паэзія Юркі Голуба – асаблівая старонка сучаснай беларускай літаратуры. Дзякуючы яго старанням, трыялет абнавіўся, загучаў адметна, паўстаў цэласная паэтычная кніга.

Літаратура

1. Голуб, Ю. Зажураны камень. Трыялеты / Ю. Голуб. – Мінск : Бел. кнігазбор, 2002. – 68 с.
2. Жук, І. Юрка Голуб: вяртанне ў трыялет / І. Жук // Роднае слова. – 2006. – № 5. – Ст.20–25.
3. Літаратурная навука ў XX стагоддзі [Электронны рэсурс] / Рэжым доступа: www.kazedu.kz/referat/195771. – Дата доступа: 28.11.2014.
4. Петрушкевіч, А.М. «Да жгта лёсам прычыніцца...»: Чытаючы трыялеты Юркі Голуба / А. Петрушкевіч // Гродзенская праўда. – 2002. – 17 снежня. – С. 3.

Хвораст В. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ВОБРАЗНАЯ РАЗНАСТАЙНАСЦЬ САНЕТАЎ М. РУДКОЎСКАГА

Міхась Рудкоўскі – таленавіты паэт з Ганцаўшчыны, самай глыбінкі беларускага Палесся. Сваю творчую біяграфію ён пачаў зборнікам вершаў з сімвалічнай назвай «Першыя вёрсты» (1963 г.). Годным працягам спробаў берасцейскага паэта сцвердзіць сябе як майстра слова сталі паэтычныя зборнікі «Сінія брады» (1967 г.), «Позвы» (1971 г.), «Векавечная Бацькаўшчына» (1976 г.), «Гарынь» (1992 г.) і інш. Творчасць Міхася Рудкоўскага прываблівае не толькі шчырасцю пачуццяў, тонкім лірызмам, знешняй і ўнутранай прастатой, але і жанравай разнастайнасцю вершаў. Так, акрамя свабодных вершаў, паэт пісаў творы ў цвёрдых жанравых формах – балады, элегіі, санеты, трыялеты.

Першыя санеты з'явіліся ў Рудкоўскага ў пачатку 70-х гг. – у зборніку «Позвы». Што ж уяўляюць сабой гэтыя паэтычныя творы і якія вобразы іх напаяняюць?

У санеце «Маім барам звінец – не адзвінец...» паэт разважае пра філасофію кругазвароту жыцця. Яно ўяўляецца лірычнаму герою няспыннай плыню, што імкнецца да бясконцасці. Вядома, што кожнаму чалавеку адмераны пэўны, на жаль, абмежаваны час для рэалізацыі сябе на зямлі. Але гэтая жыццёвая аксіёма не адмаўляе права на вечнасць, якую можа падарыць сувязь пакаленняў. Чалавек, яго памкненні, справы жывыя да таго часу, пакуль ёсць у іх надзейны пераемнік. Гэта датычыцца і асобнай індывідуальнасці, і цэлага народа. Тое ж можна сказаць і пра мастацтва.

Лірычны герой санета Міхася Рудкоўскага ўпэўнена сцвярджае:

Маім барам звінец – не адзвінец,

Маім крыніцам ліцца – не праліцца» [1, с. 98].

Тым самым ён канстатуе непакіснасць сваёй будучыні, што будзе звязана з маладым пакаленнем:

Ёсць пад карой і ў каранях жывіца –

Жыць будзе дрэва: лесу зелянец!» [1, с. 98].

Як бачым, свае філасофскія разважанні паэт выказвае не прамалінейна, а праз выкарыстанне сукупнасці метафарычных (слоўных) вобразаў: бору, крыніцы, дрэва, лесу, а таксама поля, нівы, зярнятаў, глебы і інш. Калі названыя мікравобразы прааналізаваць з лексічнага пункту гледжання, то іх можна аб'яднаць у адну ўмоўную прадметна-тэматычную групу «зямля – прырода». Таму можам гаварыць пра тое, што шэраг выкарыстаных паэтам мікравобразаў ствараюць у лагічнай узасмасувязі цэласную карціну-разважанне пра бесперапынны рух жыцця. Лірычны герой санета верыць у свой працяг на зямлі: «Не прападу я – унукам узрасту» [1, с. 98], нават нягледзячы на тое, што «вятры ў няласкавых стагоддзях // Зямлю маю астуджаюць-халодзяць» [1, с. 98]. Сучаснасць і будучыню лірычны герой вельмі шчыльна звязвае з прыродай, зямлёй, бачыць у іх крыніцу неўміручасці. І зусім невыпадкова з'яўляюцца ў вершы слоўныя вобразы жыта і коласа, якія ў народнай культуры асацыіруюцца з нечым чыстым, святым, жыццядайным. Лірычны герой параўноўвае сябе з коласам: «Жыву, бы колас, я начыстату» [1, с. 98]. Тым самым ён сцвярджае, з аднаго боку, свае высокамаральныя жыццёвыя прынцыпы, а з другога – падкрэслівае сваю злучанасць з роднай зямлёй. Гэтая важная акалічнасць сведчыць пра тое, што вобраз лірычнага героя варта паставіць у адзін рад з умоўным вобразам «зямля – прырода». У такім разе выбудоўваецца своеасаблівая трыяда вобразаў «зямля – прырода – чалавек», на аснове якой і раскрытваецца філасофскі змест верша.

Такім чынам, у філасофскім санеце Міхася Рудкоўскага «Маім барам звінец – не адзвінец...» створана шмат слоўных вобразаў, якія аб'ядноўваюцца не толькі агульным сэнсам верша, але і сваёй прыналежнасцю да адной прадметна-тэматычнай групы лексікі, якую ўмоўна можна акрэсліць як «зямля – прырода». Цесная сувязь слоўных вобразаў паміж сабой сведчыць пра тое, што ўсе яны невыпадковыя і што ў звязцы працуюць на дакладнае і яскравае выказванне аўтарскіх думак. А цвёрдая форма санета, выкарыстаная Рудкоўскім для напісання верша, падкрэслівае важкасць змешчаных у ім філасофскіх разважанняў пра жыццё.

У санетах Рудкоўскага 70-х гг. з'яўляецца вобраз радзімы, які інтэрпрэтуецца перш за ўсё праз лакальны вобраз Палесся. Усякі раз, вяртаючыся ў «край свой дарагі», паэт вітаў яго з асаблівым пачуццём павагі:

– Дзень добры, баравыя – ў стыні – сосны!

Дзень добры вам, на версах снягі,

І вам, ля хаты роднае, бярозы! [2, с. 7].

Працываганая радкі з верша Рудкоўскага «Вяртаюся я ў край свой дарагі...» сведчаць пра тое, што паэтава ўспрыняцце малой радзімы сінкрэтызуецца з яе асобных частачак. Адной з іх з'яўляецца родная хата, якая становіцца сімвалам чысціні і святасці. Не выпадкова лірычны герой (а тут яго мэтазгодна атаясамліваць з самім паэтам) звяртае ўвагу на тое, што перад уваходам у хату ён вельмі доўга выцірае ногі, а разам з тым, можа, «выцірае і душу». Вымыты парог роднай хаты ўяўляецца своеасаблівай мяжой паміж недасканаласцямі знешняга свету і ўрачыстай святасцю хатняй атмасферы, здольнай ачысціць душу. На парозе сваёй хаты лірычны герой думае пра тое, што ж ён скажа сваёй мілай матулі пры доўгачаканай і адначасна раптоўнай для яе сустрэчы. Здаецца, што сказаць можна многае; але ёсць такія моманты ў

нашым жыцці, калі словы становяцца не патрэбнымі. «Калі я і наведкі анямею, / Мяне ва ўсім матула зразумее», – такімі словамі заканчвае М. Рудкоўскі свой верш і тым самым сцвярджае вялікую сілу матчынай любові, яе празарлівага разумення свайго дзіцяці.

Такім чынам, у санеце «Вяртаюся я ў край свой дарагі...» вобраз радзімы ствараецца праз выяўленне адносінаў лірычнага героя да прыроды, роднай хаты і любай матулі.

Вобраз роднага краю ў творчасці Міхася Рудкоўскага не абмяжоўваецца лакальным вобразам Палесся. Так, любоў да сваёй радзімы ў шырокім сэнсе Рудкоўскі выказвае ў санеце-звароце «Начны Мінск». Паэт, звяртаючыся да стольмага горада нашай краіны, перадае яму поклон:

Ад Белавежы, казкамі багатай,

І ад слаўтай крэпасці, як брату,

Салодату і працаўніку здавён» [2, с. 30].

Вобраз-малюнак начнога Мінска ў вершы змяняецца згадваннем пра Янку Купалу, да якога «з хваляваннем сына» ідзе лірычны герой, каб пагаварыць *пра век круты, пра мілую Айчыну,*

Пра справы паэтычнае дружыны,

Пра клопат наш і нашу правату...» [2, с. 30].

Гэтымі радкамі Рудкоўскі падкрэслівае нязменную аўтарытэтнасць Купалу для паэтаў-сучаснікаў, а таксама звяртае ўвагу на праблемы літаратуры і жыцця, што застаюцца актуальнымі і праз стагоддзе.

Як бачым, вобраз радзімы ў санеце Рудкоўскага «Начны Мінск» падаецца ў больш шырокім прасторавым і часавым кантэксце, што пашырае межы мастакоўскага ўспрыняцця роднага краю.

Увогуле, лірыка Міхася Рудкоўскага не абмяжоўваецца выключна геаграфіяй Беларусі. З вершаў паэта паўстаюць, напрыклад, малюнкi Ялты і Ленінграда. Так, у санеце «Ленінграду» Рудкоўскі нібы ажыўляе перад чытачом гэты слаўты горад, выказвае сваё захапленне яго «магутным рухам, // Красою мудрай, непакоры духам // І веліччу сваёю» [2, с. 25].

Міхась Рудкоўскі – вялікі майстар паэтычнага радка. Пра гэта сведчыць не толькі тое, што ён стварыў шэраг цудоўных кніг паэзіі, але і тое, што паспрабаваў сябе ў розных паэтычных жанрах. У 70-я гг. XX ст. у творчасці Рудкоўскага (у зборніках «Позвы», «Векавечная Бацькаўшчына») таксама вылучыўся санет. У санетах гэтага перыяду паэт разважае над філасофскімі праблемамі бесперапыннасці і сэнсу жыцця. Для выяўлення свайго погляду на гэтае пытанне Рудкоўскі стварае рад слоўных вобразаў бору, крыніцы, дрэва, лесу, а таксама поля, нівы, зярнятаў, глебы і інш., з якіх выбудоўваецца трыяда «зямля – прырода – чалавек». Лірычны герой як кампанент гэтай трыяды цесна звязвае сваю сучаснасць і будучыню з прыродай і зямлёй, адчуваючы ў гэтай сувязі вытокі і бесперапыннасць жыцця.

У іншых санетах Рудкоўскага 70-х гг. XX ст. з'яўляецца вобраз радзімы, які выяўляецца праз розныя складнікі. Так, у адным выпадку вобраз радзімы выяўляецца лакальна праз вобраз роднай вёскі, Палесся; у другім радзіма разумеецца больш шырока – як уся Беларусь, са сваім мінулым, сучасным і будучыняй. Шчырая паэзія Міхася Рудкоўскага прапануе чытачу для ўспрымання і асэнсавання і многія іншыя непаўторныя вобразы.

Літаратура

1. Рудкоўскі, М. Позвы. Лірыка / Міхась Рудкоўскі // Мінск : Беларусь, 1971. – 112 с.
2. Рудкоўскі, М. Векавечная Бацькаўшчына. Лірыка / М. Рудкоўскі // Мінск : Маст. літ., 1976. – 96 с.

ЗІХОТКАЕ СВЯТЛО ЗОРКІ ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ

Жывіце і любіце,
Свой беражыце дом.

Я. Янішчыц

Аллахвердян А. (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

ЖАНРОВАЯ СТРУКТУРА ПРОБЛЕМНОЙ СТАТЬИ В СОВРЕМЕННОЙ ЖУРНАЛИСТИКЕ

Проблемная статья – один из популярных жанров современной журналистики. Как правило, она интересна для определенной читательской аудитории, для нее характерна логичность изложения, в её основе лежит рассуждение, которое строится как доказательство главного тезиса. В отличие от изложения в научной статье, авторское рассуждение в газетной носит эмоциональный характер, что обусловлено спецификой публицистического дискурса. В качестве фактологических доказательств могут использоваться эпизоды событий, мини-интервью и другие формы.

Журналист при создании подобного текста выбирает наиболее значимые резонансные проблемы социальной, политической, нравственной и других сфер жизни. Основная цель автора проблемной статьи – «проследить внешние связи, соединяющие анализируемую ситуацию с «миром окружающих социальных проблем современности» [1]. Чтобы выйти на обобщение, журналист должен пройти сложный путь, который начинается со сбора большого количества фактов, статистического материала, тщательного осмысления этих фактов, отбора тех из них, которые будут использованы в тексте статьи и не нарушат ясности и четкости выражения идеи.

Часто авторы проблемных статей пользуются социологическими исследованиями, которые «подсказывают» им темы публикаций. При создании этого жанра основная нагрузка на журналиста возлагается именно на первом этапе, когда необходимо выбрать общественно значимую тему, которая действительно могла бы вывести на обобщение; важно, отбирая факты, четко осознавать их назначение в тексте статьи. Факт в статье – «отправная точка для развития авторской мысли» [1]. Именно так журналист подбирает и накапливает большое количество фактов, а затем сопоставляет их и прослеживает связи, соединяющие анализируемое явление с миром окружающих социальных проблем.

Авторское «я» данного жанра более объективно, по сравнению с «я» автора очерка и даже «я» репортера. Здесь автор предстает как аналитик, объективный и, по возможности, беспристрастный. Как бы ни стремился журналист высказать свое мнение, отношение и видение проблемы, закономерность и объективность должны восторжествовать над эмоциями. Поэтому авторское «я» статьи близко к авторскому «мы» или «я» научной речи. Авторское «я» проявляется в выборе темы (автор выбрал именно такую тему, тем самым выразив свою позицию), в расстановке смысловых акцентов, в выборе определенных фактов и аргументов, в конструктивных решениях ситуации или проблемы, о которой идет речь, наконец, в индивидуальном стиле статьи.

Одно из свойств статьи (и проблемной в том числе) – «драматизация» изложения. Как правило, журналист подбирает факты, подтверждающие или отрицающие разные позиции, разные стороны одной проблемы. Их столкновение и создает драматизацию изложения. Но, стремясь к динамизму, важно не ув-

лечся «борьбой», а обстоятельно рассмотреть факты, осветить их обобщающей мыслью, разработать общественно значимый вопрос и предложить конструктивное решение или обосновать возможные подходы к решению. Журналист берет за основу какое-либо явление в целом и раскладывает его на отдельные части – ситуации. К примеру, проблемы в образовании как целое будут обязательно включать в себя такие части, как образовательные учреждения, документы Министерства образования, мнения педагогов, учащихся и т. д. Именно сопоставление частей и целого дает возможность обобщения. Кроме того, задача журналиста при разработке темы – изучение соответствующих документов, специальной литературы. Только при этом условии можно рассчитывать, что автор найдет свой оригинальный поворот темы, ее трактовкой заинтересует читателя.

Этап диспозиции при создании статьи своеобразен в том плане, что множество фактов, статистических данных, рассуждений и обобщений автора четко и последовательно должны развивать главную мысль, идею. Для этого необходим отбор самого существенного из найденного материала и правильная расстановка акцентов. Нужно так расположить детали, фрагменты, чтобы они «работали» на главное.

Подобная жанровая структура характерна для проблемной статьи в «чистом» виде. Однако в журналистской практике такая «чистота» жанра размывается, на что влияет несколько факторов, среди которых – жизненный материал, личность автора, формат издания и др. Этот процесс выразительно иллюстрирует текст Д. Соколова-Митрича «Ария высунувшейся головы». Статья (а именно так маркирована публикация на одном из сайтов) вызвала бурное обсуждение, чему в немалой степени способствовал публицистический талант автора. Д. Соколов-Митрич – один из лучших репортеров России, специальный корреспондент «Известий», сотрудничает с журналами «Русский репортер», «Гео», «Медведь», деловой газетой «Взгляд.ру», автор нескольких книг.

В.Н. Голубев отмечает, что характерные особенности проблемной статьи проявляются в рассмотрении определенных норм, установившихся в обществе, в анализе на соответствие конкретной нормы требованиям времени, в рекомендациях по ее изменениям в случае несоответствия [2]. Так, отправной точкой для Д. Соколова-Митрича являются его журналистский опыт и опыт его коллег, связанный с написанием очерков о людях, которые упорным трудом заработали свое благосостояние и на добровольных началах смогли помочь другим, менее успешным – т.е. о героях времени. Данные факты осмыслены автором публикации как негативная тенденция времени и российской действительности, что побудило Д. Соколова-Митрича к публицистическому обобщению установленных «правил игры».

Разрабатывая данный вопрос, автор, можно сказать, вступил в полемику с самим собой, причем в довольно экспрессивной форме. В результате его авторское «Я» стало более походить на «Я» очерка. Отметим, что очерковое начало в данном тексте на самом деле существенно: оно касается моделирования фрагментов действительности, которые типизируются автором и преподносятся в виде аргументации.

Очерковое начало проявляется и в публицистическом дискурсе текста. Для создателя проблемной статьи, как мы отмечали выше, характерна «беспристрастная» позиция. В данном же тексте практически в самом начале журналист занимает вполне определенную позицию: он на стороне героев, что нарушает в целом канон жанра проблемной статьи. В то же время авторская рефлексия касается поля смежных проблем. Риторический вопрос, поставленный журналистом: «Стоит ли в следующий раз писать о достойных людях или лучше

замкнутыся в столь сладком для любого журналиста негативизме?» [3] – актуализирует новую проблему, не менее важную для российского общества. В итоге проблемная сущность текста остается очевидной, однако способ ее логического конструирования далек от жанрового канона. Перед нами произведение гибридной структуры, где статейное начало органично соединяется с очерковым, иллюстрируя такую тенденцию современного жанрообразования, как диффузия жанров.

Литература

1. Голубев, В.Н. Проблемная статья в газете / В.Н. Голубев // Газетные жанры. – Свердловск, 1976.
2. Жанры советской газеты: сб. – М., 1972.
3. Соколов-Митрич, Д. Ария высунувшейся головы / Д. Соколов-Митрич // Известия. – 24 августа 2010 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://izvestia.ru/news/365077>. – Дата доступа: 12.12.2014.

Архипова Я., Сазонова Е. (г. Минск, БГТУ)

ЭВОЛЮЦИЯ МАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ПИСЬМА КАК НОСИТЕЛЕЙ ИНФОРМАЦИИ

Эволюция материалов для письма – тема весьма обширная и интересная. Данной проблемой занимались В.Г. Борухович, Н.С. Ларьков, В.Л. Янин и другие. Процесс развития этих материалов начался задолго до нашей эры и продолжается до сих пор. За это время человек научился приспособлять для целей письма огромное количество разнообразных материалов: начиная от камней, ракушек и листьев, заканчивая современными компьютерами и электронными книгами. И этот процесс не стоит на месте. Трудно однозначно ответить, какие материалы будут использовать люди. Однако следует заметить, что пока самым привычным и распространённым материалом всё же является бумага.

Появление письменности – одной из первых информационных технологий – стимулировало на поиски и изобретение специальных материалов для письма. Однако на первых порах человек использовал для этой цели наиболее доступные материалы, которые можно было без особых усилий найти в окружающей природной среде: песок, пальмовые листья, раковины, древесную кору, черепаховые щитки, кости, камень, бамбук и т. д..

Вероятно, самым первым материалом для записей служил песок. Древние люди рисовали на нём при помощи палки. Однако нетрудно догадаться, насколько недолговечными оказывались эти записи.

Самые древние письмена дошли до нас в виде надписей, выбитых на камне. Люди рисовали на стенах пещер, камнях и скалах, такие рисунки и надписи называются петроглифами. На них первые художники старались запечатлеть то, что их волновало вчера, сегодня и будет интересовать завтра, а также пытались обозначить границы своих владений и мест охоты для членов из других племен. Позже на камне уже выбивались письмена религиозного содержания, государственные указы, тексты культового назначения. Но камень как носитель информации и зубило как инструмент для письма в применении крайне неудобны. Поэтому позднее люди стали писать на том материале, который легче найти или изготовить.

Одним из первых доступных материалов стала использоваться глина. Глиняная табличка – древнейший письменный инструмент, некоторые из них археологи датируют 5500 годом до н.э. (например, Тэртэрийские таблички, имеющие надписи в виде пиктограмм с изображением рогатого скота, веток де-

ревяев и относительно абстрактных символов). Однако более широкую известность имеют глиняные таблички из Месопотамии, самые древние из которых датируются 2000 годом до н. э.

Способ изготовления подобных табличек был очень прост. Для их изготовления замешивали глину с водой. После этого можно было формировать глиняные таблички и наносить на них информацию. Табличка с сырой глиной использовалась для повседневных целей, а с обожженной под солнцем или в печи – для сохранения написанной информации на длительное время. Такие глиняные плитки можно было посылать друг другу на большие расстояния или составлять из них книги.

Позднее для письма начали использовать металлы и их сплавы, например, медь, свинец, латунь и бронзу. На листах из свинца и других металлов фиксировались договоры, законы и союзы. В основном металл для письма использовался в Древнем Риме и Греции. Древнекитайские надписи на ритуальных бронзовых сосудах датируются ХУ веком. Металл надолго сохранял записанную информацию. Однако производство такого материала занимало много времени и требовало больших затрат.

Более доступный материал для письма был придуман в Древнем Риме. Это были специальные восковые таблички, которыми человечество пользовалось более 1500 лет. Готовились эти таблички из дерева или слоновой кости. От краев дощечки на расстоянии 1–2 см делали углубление на 0,5–1 см, а затем по всему периметру заполняли его воском. На дощечке писали, нанося на воск знаки острой металлической палочкой – стилусом, который был с одной стороны заостренным, а другой его конец имел форму лопатки и мог стирать надпись. В античном мире и средневековые восковые таблички использовались в качестве записных книжек для хозяйственных заметок и для обучения детей письму. Подобные вощаные таблички были и на Руси и назывались черы.

С незапамятных времен пальмовые и другие листья служили писчим материалом. Плиний Старший (23–79 н.э.), римский ученый, в своей энциклопедии знаний античности («Естественная история») повествовал, в частности, о технике письма на пальмовых листьях. Диодор Сицилийский, греческий историк I в. н. э., в труде «Историческая библиотека» сообщал, что судьи Сиракуз писали имена приговоренных к изгнанию на листьях оливы.

В некоторых районах Индии и Цейлона до недавних времен продолжали писать на пальмовых листьях. Цейлонцы пользовались листьями веерной пальмы талипот, длинными и широкими. В Ассаме писали на листьях древовидного алоэ, а в других районах Индии – на листьях пальмирской пальмы. Огромные листья пальмирской пальмы нарезали полосами почти любой желаемой длины и шириной около 5 см. На поверхности листа металлическим стержнем выдавливали бороздки знаков, а затем эти углубления заполняли черным красителем, отчего письмена становились четко различимыми. Прodelав по краю исписанных листов пару отверстий и пропустив через них шнуры, листы скрепляли вместе – получалась книга. Память о таком использовании пальмовых листьев сохранилась вплоть до наших дней – в названии «листов» современной книги.

Использовалась также и кора деревьев. Она повсюду служила подходящим писчим материалом. Древние латины использовали для этого внутреннюю часть коры, которую называли словом *liber* (лүб). Со временем это слово стало означать саму книгу. На бересте – коре березы белой – металлическими заостренными «писалами» в средние века составляли свои послания новгородцы, шведы, татары Золотой Орды. Американские индейцы с помощью деревянных

палочек и жидкого пигмента наносили символы своей рисуночной письменности на белую поверхность коры березы. Коренные обитатели Мексики, Центральной и Южной Америки некогда изготавливали своеобразную бумагу из луба тутовых деревьев.

К растительным материалам также относится папирус. Его использование было введено древними египтянами. Позднее греки и римляне переняли от египтян письмо на папирусе. Сырьем для изготовления папируса служил тростник, растущий в долине реки Нил. Стебли папируса очищали от коры, сердцевину разрезали вдоль на тонкие полоски. Получившиеся полоски раскладывали внахлест на ровной поверхности. На них выкладывали под прямым углом ещё один слой полосок и помещали под большой гладкий камень, а потом оставляли под палящим солнцем. После сушки лист папируса шлифовали и выглаживали при помощи раковины или куска слоновой кости. Листы в окончательной форме имели вид длинных лент и потому сохранялись в свитках, а в более позднее время — соединялись в книги.

В античную эпоху папирус был основным писчим материалом во всём греко-римском мире. Производство папируса в Египте было весьма велико. И при всех своих хороших качествах папирус все же был непрочным материалом. Папирусные свитки не могли храниться более 200 лет. До наших дней сохранились папирусы только в Египте исключительно благодаря уникальному климату этой местности. Несмотря на это, он применялся очень долго (вплоть до VIII века н.э.), дольше многих других материалов, пригодных для письма.

В других географических областях, где не было известно о папирусе, люди начали производство материала для письма из кожи животных — пергамента или велены.

Пергамен (пергамент) назван по имени древнего города Пергам в западной части Малой Азии. Делали пергамен из расслоенной овечьей кожи. Последовательность операций такова: шкуру моют, натирают известью, специальным скребком очищают от шерсти и мездры и снова моют. Затем эту частично очищенную кожу натягивают с помощью крепежных ремней на прямоугольную деревянную раму и сушат. Потом опять очищают и выравнивают, удаляя все неровности. Наконец, ее натирают мелом (обезжиривают и отбеливают), и всю поверхность тщательно прочищают мягкой пемзой. Велень делали из цельной кожи шкур телят, коз и ягнят, в отличие от овчины, предназначавшейся для пергамена. Поэтому велень можно отличить от пергамена благодаря присущим ему характерным признакам структуры эпидермы и остаткам фолликул шерстиков удаленного меха, из-за чего обработанная поверхность не кажется гладкой. Ни пергамен, ни велень не подвергаются дубильному процессу. Обрабатываются они известью, оттого по виду поверхности и на ощупь похожи на бумагу.

Пергамент уступал папирусу в дешевизне, но зато был гораздо прочнее и мог использоваться с обеих сторон, но дороговизна пергамента повлекла за собой многочисленные случаи вытравливания старых текстов для нового использования, особенно средневековыми монахами-переписчиками.

Пока в западном мире шла конкуренция между восковыми табличками, папирусом и пергаментом, в Китае во II веке до н.э. была изобретена бумага. Сначала бумагу в Китае делали из бракованных коконов шелкопряда, затем из пеньки. В 105 году н.э. Цай Лунь начал изготавливать бумагу из растолченных волокон шелковицы, древесной золы, тряпок и пеньки. Все это он смешивал с водой и получившуюся массу выкладывал на форму (деревянную раму и сито из бамбу-

ка). После сушки на солнце Цай Лунь эту массу разглаживал с помощью камней. В результате получались прочные листы бумаги. После изобретения Цай Луня процесс производства бумаги стал быстро совершенствоваться. Для повышения прочности добавляли крахмал, клей, естественные красители и т. д.

В начале VII века способ изготовления бумаги становится известным в Корею и Японию. А еще через 150 лет через военнопленных попадает к арабам.

Рожденное в Китае бумажное производство медленно продвигается на Запад, постепенно внедряясь в материальную культуру других народов.

На Европейском континенте, в завоеванной арабами Испании, в XI веке было налажено бумажное производство, которое быстро развивается в европейских странах – в Италии, Франции, Германии. Бумагу делали весьма примитивно – ручным размолом массы деревянными молотками в ступе и вычерпкой её формами с сетчатым дном. Большое значение для развития производства бумаги имело изобретение во второй половине XVII века размалывающего аппарата – ролла. В конце XVIII века роллы уже позволяли изготавливать большое количество бумажной массы, но ручной отлив (вычерпывание) бумаги задерживал рост производства. В 1799 Н.Л. Робер (Франция) изобрёл машину, механизировав отлив бумаги путём применения бесконечно движущейся сетки. К середине XIX века его изобретение превратилось в сложный агрегат, работающий непрерывно и в значительной мере автоматически. В XX веке производство бумаги становится крупной высокомеханизированной отраслью промышленности с непрерывно-поточной технологической схемой, мощными теплосиловыми станциями и сложными химическими цехами по производству волокнистых полуфабрикатов.

Хотя в наше время бумага является наиболее используемым носителем информации, с развитием техники продолжается и эволюция материалов для письма. С появлением первых электронно-вычислительных машин появились и широко использовались картонные перфорационные носители цифровой кодированной информации – перфокарты. Они представляли собой прямоугольники размером 187,4x82,5 мм и изготавливались из тонкого, механически прочного картона.

В 1970-х годах широко использовались магнитные диски – дискеты. Они позволяли хранить небольшие объёмы текстовой информации (до 3 Мб) и были недолговечными, так как размагничивались довольно быстро.

Начиная с 1980-х годов, всё более широкое распространение получают оптические (лазерные) диски, позволяющие хранить больший объём информации, нежели дискеты (до 700 Мб). Это пластиковые или алюминиевые диски предназначенные для записи и воспроизведения информации при помощи лазерного луча.

Во второй половине 1990-х годов появились новые, весьма перспективные носители документированной информации – цифровые универсальные диски DVD с большой ёмкостью (до 17 Гб информации).

В наше время широко используется портативная флэш-память с разным объёмом хранимой информации.

Современные экраны технических устройств позволяют не только выводить хранящуюся в памяти информацию (например, жидкокристаллические), но и вводить её, записывая символы на самом экране (сенсорные).

В качестве электронного носителя информации в недавнее время большое распространение получила так называемая электронная бумага. Электронная бумага – технология отображения информации, разработанная для имитации обычной печати на бумаге и основанная на явлении электрофореза. Электронная бумага формирует изображение в отражённом свете, как обычная бумага,

и может хранить изображение текста и графики в течение достаточно длительного времени, не потребляя при этом электрической энергии и затрачивая её только на изменение изображения. В отличие от традиционной бумаги, технология позволяет произвольно изменять записанное изображение. Электронная бумага легка, надёжна, а дисплеи на её основе могут быть гибкими (хотя и не настолько, как обычная бумага). Предполагаемое применение включает электронные книги, которые могут хранить цифровые версии многих литературных произведений, электронные вывески, наружную и внутреннюю рекламу.

Как мы видим, материалы для письма прошли долгий процесс эволюции, в течение которого они сильно видоизменялись. Их вид зависит от географического положения страны, в которой распространён определённый материал, от сложности процесса изготовления и от долговечности. Наиболее удобные и прочные материалы в процессе эволюции вытесняли недолговечные либо весьма сложные в производстве.

В наше время продолжается процесс как усовершенствования традиционных материалов для письма, так и изобретение новых.

Литература

1. Борухович, В.Г. В мире античных свитков [Текст] / В.Г. Борухович; под ред. Э.Д. Фролова. — Саратов : Издательство Саратовского университета, 1976. — 218 с.
2. Ларьков, Н.С. Документоведение: учебное пособие [Текст] / Н.С. Ларьков. — М. : АСТ, 2006. — 317 с. — ISBN 5-17-033775-2.
3. Янин, В.Л. Я послал тебе бересту [Текст] / В.Л. Янин. — М. : Издательство Московского университета, 1975. — 235 с.
4. Древнейшие материалы для письма // Документация [Электронный ресурс]. — 2009. — Режим доступа: <http://documentation-ru.narod.ru/Drevnejshie-materiali-dlya-pisjma-zew.html>. — Дата доступа: 20.03.2014.
5. Писчие материалы и инструменты для письма // Comnew [Электронный ресурс]. — 2005. — Режим доступа: <http://www.comnew.ru/text/nauka/20.htm>. — Дата доступа: 20.03 — Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Материальные_носители_информации. — Дата доступа: 20.03.2014.

Бурый А., Юрашик И. (г. Брест, БрГПК)

ИСТОРИЯ ПРАВОСЛАВНОГО ПРИХОДА ИКОНЫ «БОЖЬЕЙ МАТЕРИ ТИХВИНСКОЙ» МИКРОРАЙОНА «КОВАЛЁВО» Г. БРЕСТА

История прихода началась 31 января 1995 года. В городе Лунинце Брестской области тяжело заболел старик по имени Николай. Врачи были бессильны, с каждым днем старику становилось все хуже и хуже. Не надеясь на помощь медицинских работников, его семья припала к иконе «Божьей Матери Тихвинской», которая висела в углу соседней спальни. Близкие усердно молились Божьей Матери, просили ее заступиться за их отца и мужа, увести смерть от одра раба Божьего Николая. В процессе моления дочь (которая постоянно проживала в городе Бресте) дала обет Божьей Матери приложить все усилия, чтобы в честь данной иконы в городе был построен храм. Вскоре состояние отчаяния и безысходности у молящихся у иконы сменилось состоянием торжественной радости. Дочь снова побежала к телефону-автомату, который находился на улице, и в очередной раз вызвала скорую помощь. Приехавший врач сразу же забрал больного Николая в больницу, где тот был успешно прооперирован и прожил еще после этой роковой ночи (с 2 на 3 января 1996 года) еще 16 лет и 4 месяца. Приставился раб божий Николай 5 мая 2012. Эту историю чудотворно-

го исцеления больной дочь неоднократно рассказывала своим друзьям, знакомым, которые реагировали на это по-разному: кто-то верил, кто-то нет, кто-то вообще посчитал женщину сумасшедшей. Однако собрать общину для формирования прихода у нее не получалось. Однажды, совершая паломничество, она обо всем этом рассказала в Свято-Успенском Жировичском монастыре иеромонаху Макарию Горчанюку, который успокоил женщину и посоветовал никаких больше попыток в создании общины не предпринимать, а молиться Боженьке, и он сам все управит.

Наступил 1997 год, на Святки (период 7–19 января) в квартиру к женщине позвонили. Она открыла дверь. Перед ней стояли три женщины, которые собирали пожертвование для Свято-Афанасиевского монастыря города Бреста. Женщина пригласила их зайти в квартиру, познакомились. Это были Ольга Николаевна Рыбачок, Раиса Петровна Лойко и Татьяна Иосифовна Сенкевич (сейчас трудница одного из монастырей в Псковской области). Женщины быстро нашли общий язык с хозяйкой квартиры, и она им рассказала историю, которая произошла с ее отцом год назад. И тогда они предложили немедленно приступить к формированию общины и стали ее первыми членами. Община, в количестве 10 человек, была сформирована в течение недели. Спустя время община пополнилась еще одним членом – Региной Брониславовной Рудько.

Члены общины обратились к правящему Архиерею Пресвященнейшему Архиепископу Константину Хомичу с просьбой построить храм в честь иконы «Божьей Матери Тихвинской» в микрорайоне «Ковалево». Архиепископ Константин тепло принял прихожан и сказал, что он сейчас же посоветуется с духовенством епархии. Первыми священнослужителями, которые поддержали желание жителей микрорайона Ковалево, – Протоиерей Михаил Сацюк, секретарь Брестской епархии (настоятель Свято-Николаевского храма города Бреста (ныне покойный); священник Петр Романович (ныне является настоятелем данного храма), Благодинный Брестского благочиния митрофорный Протоиерей Евгений Парфенюк (ныне покойный). Отец Михаил Сацюк и отец Петр Романович познакомили прихожан с законодательной базой по формированию прихода, предложили типовой устав. 15 июня 1997 было организовано собрание православных христиан в микрорайоне «Ковалево», на котором присутствовало 40 человек. На повестке дня было 2 вопроса: принятие решения о формировании прихода; рассмотрение и принятие Устава Православной общины иконы «Божьей Матери Тихвинской». Затем прихожане и духовенство обратились в Брестский облисполком, подали в Комитет по делам религий и национальностей документы для регистрации данного прихода в законном порядке.

Устав был зарегистрирован 22 сентября 1997 г. Брестским облисполкомом (регистрационный номер 225). Это день и является первым днём юридического существования общины и прихода. Юридический адрес прихода находился на квартире председателя приходского совета, по улице Волгоградская, 36. Духовным окормителем назначен был иерей Геннадий Сидорук, возглавлявший в то время приход и Свято-Семеновскую церковь в городе Каменце, ранее был священником в Свято-Николаевской братской церкви города Бреста.

Геннадий Сидорук сразу же начал добиваться получения участка под строительство храма. Но городские власти отрицательно отнеслись к этому, всячески препятствовали, тянули время с выделением земли. Первоначально храм было решено построить по улице Суворова, в районе соединения с улицей Волгоградской в бывшем военном городке. Однако власти стали препятствовать этому, мотивируя тем, что этот участок принадлежит военным. Они послали

Геннадия Сидорука в Министерство обороны, надеясь, что воинское начальство откажет ему в данной просьбе. В Министерстве священника выслушали с пониманием и согласились отдать данный земельный участок под строительство храма. Однако главный архитектор города Бреста Олег Ляшук, который в то время занимал эту должность, категорически запретил это строительство. «Мы на этом месте сможем построить магазины или другие объекты», – сказал он.

Тем не менее, уже 18.04.1998 года на территории микрорайона «Ковалево» было совершено первое священнодействие, которое состоялось в день Великой субботы, и совершил его Геннадий Сидорук. Освящение пасхальных яиц и куличей проходило с 12 до 19 часов, площадка для этого была организована возле магазина Продтовары (напротив нынешнего храма).

В итоге власти согласились, предложить другое место в микрорайоне «Ковалево», по улице Волгоградская, 23, где сейчас находится храм. Данное место было для строительства нежелательным, так как местность была заболочена и загрязнена. Еще до выделения места и начала строительства прихожане начали собирать средства для строительства храма. Городские власти добились и замены настоятеля: вместо требовательного, справедливого Геннадия Сидорука был назначен настоятель Свято-Семеновского кафедрального собора отец Иоанн.

Священник Геннадий Сидорук здорово подорвал свое здоровье, решая вопрос, связанный со строительством храма (ныне Геннадий Сидорук, 1953 года рождения, покоится на кладбище в Козловичах).

Сбор средств на строительство храма осуществлялся путем добровольных пожертвований граждан, предприятий и учреждений города и района. Первые пожертвования поступили от Карпишевич Галины Сергеевны, Кузьмицкой Лидии Даниловны, которые сдали по 100 000 рублей, Яковец Елены Сергеевны, которая сдала 300 000 рублей. Первые предприятия и учреждения, которые пожертвовали деньги на строительство храма, – городской отдел молодежи и его руководитель Жук Александр Федорович (сейчас является заместителем начальника управления образования Брестского облисполкома); городской Дом детского и юношеского творчества; Брестский хлебокомбинат, преподаватели и сотрудники Брестского государственного политехнического техникума. Сбором средств занимались Лойко Раиса Петровна, Рыбачек Ольга Николаевна, Рудько Регина Брониславовна, Надежда Васильевна Мазько.

Временное молитвенное сооружение с удовольствием посещали прихожане до декабря 2002 г. С прибытием нового Архиерея, преосвященного епископа Иоанна Хоммы, храм был перестроен, настоятелем прихода назначен иеромонах Игнатий Лукович, который до этого являлся преподавателем Минской духовной семинарии и священнослужителем Жировичского Свято-Успенского монастыря. Отец Игнатий Лукович сразу включился в работу и до неузнаваемости изменил временное сооружение: провел реконструкцию стен, заменил крышу, занялся сооружением куполов и еще провел множество внутренних работ. Благодаря трудам священника сейчас храм имеет канонический вид корабля. Оживилась и приходская жизнь: организована работа Воскресной школы для детей и взрослых, создано сестричество, организован паломнический отдел. В разное время в храме служили Иеромонах Герман – в настоящее время духовный окормитель женского монастыря в Брестской крепости; Отец Александр Сень – ныне настоятель храма городского поселка Ружаны, священник Дионисий Грибанов – в данный момент настоятель строящегося храма микрорайона Южный, священник Евгений Черник – ныне настоятель храма микрорайона Речица, Отец Валентин – настоятель храма деревни Остромечево. Дья-

коном в храме был отец Николай Хевук – ныне настоятель храма деревни Велямовичи и духовный куратор нашего колледжа. Молодежным братством руководит иеромонах Игнатий Лукович.

Есть в храме уникальные духовные ценности: кусочек гроба Николая Чудотворца, привезенный из итальянского города Бари; богатый Мошевик, где хранятся частички мощей преподобного Георгия Хозевита, Святой равноапостольской Марии Магдалины, Преподобного Сергея Радонежского, Свяителя Василия Великого, преподобной Марии Египетской, Иоанна Крестителя и многих других. Также имеются почитаемые храмовые иконы, содержащие частички мощей святых: Николая Чудотворца, Серафима Саровского, Великомученика и целителя Пантелеимона. Есть и особо почитаемые святые, покровительница этой церкви – Тихвинская икона Божией Матери XIX века, которая выносится из алтаря на время служения акафиста Пресвятой Богородицы. Также имеются иконы вышитые и написанные прихожанами. Особенно хочется отметить труды художника, прихожанина данного храма, Ивана Ивановича.

Как видим, в настоящее время храм является центром духовной жизни микрорайона «Ковалево».

Литература

1. Документы и материалы Брестской епархии.
2. Личный архив М.Н.Осинченко.

Гарягдыев Дидар (г. Брест, БрГТУ)

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ, ИСТОЧНИКОМ КОТОРЫХ ЯВЛЯЮТСЯ ТЕХНИЧЕСКИЕ ТЕРМИНЫ

Фразеологизмы – неизменные спутники нашей речи. Чтобы достичь полного взаимопонимания в диалоге, яснее и образнее выражать свою мысль, используются многие лексические приемы, в частности, *фразеологизмы* – устойчивые обороты речи, которые имеют самостоятельное значение и свойственны определенному языку. Порой, чтобы добиться некоего речевого эффекта, простых слов бывает недостаточно. Иронию, горечь, любовь, насмешку, свое собственное отношение к происходящему – все это можно выразить гораздо ёмче, точнее, эмоциональнее. Мы часто используем фразеологизмы в повседневной жизни, часто, не замечая, что одним из компонентов фразеологических единиц является термин.

Приведём примеры фразеологизмов, один из компонентов которых представляет собой название деталей машин:

завинтить гайки – принять меры, запретить что-либо;

шевели поршнями – двигай ногами отсюда;

пятое колесо – лишний элемент или лишний человек в каком-либо деле;

как заведённая машина – ритмично, однообразно, беспрерывно выполняемая работа;

масло масляное – повторение одного и того же другими словами, которые ничего не объясняют, не дополняют информацию;

на колёсах – находиться в движении, в пути;

пятое колесо в телеге (в машине) – лишний, ненужный в каком-либо деле человек;

как белка в колесе (разг.) – в напряжённом темпе, в беспрестанных хлопотах, делах (вертеться, крутиться, кружиться и т.п.). Выражение из басни И. Крылова «Белка»;

турусы на колёсах – устрашать кого-то всякими выдумками.

Как видно, вышеприведённые словосочетания используются одновременно в прямом (терминологическом) и переносном (фразеологическом) значениях. В первом значении – в текстах по машиностроительным специальностям, а во втором значении – в художественной литературе и публицистической, в разговорной речи.

Существует множество фразеологизмов в русском языке, где одним из компонентов образного выражения являются термины точных наук. Вот некоторые из них:

бить в одну точку – повторять одно и то же в действии, в речи;

в (не) лучшей форме – несовершенный, испорченный;

держаться на расстоянии – избегать встреч;

катиться по наклонной плоскости – постепенно становиться все хуже и хуже;

методом проб и ошибок – опытным путём находить решение;

одного круга – равного положения;

по последнему слову техники – самое качественное, современное;

путь наименьшего сопротивления – тактика поведения, требующая приложения минимальных усилий;

сферический конь – понятие абстрактной, упрощённой модели;

цепная реакция – процесс, над которым человек потерял контроль, который нельзя остановить.

Можно выделить два этапа образования вышеперечисленных фразеологизмов: на первоначальном этапе словосочетание утрачивает терминологическое значение, а затем в результате метафорического переосмысления приобретает дополнительные коннотации.

Термин *цепная реакция* впервые стал применяться учеными приблизительно полстолетия назад. Он обозначает цепь последовательных химических реакций. Позже, с рождением и развитием ядерной физики, был введен новый термин *цепная ядерная реакция*, которым называлось самоподдерживающееся деление атомных ядер. Много десятилетий этот термин употреблялся только учеными-химиками в своем прямом значении. Однако после взрыва первой ядерной бомбы весь мир узнал и заговорил про ядерную цепную реакцию, ведь она стала угрожать жизни людей. Очень скоро это словосочетание приобрело переносное значение.

Порой мы слышим: ну, *это же турусы на колесах*; полно тебе, брат, *турусы разводять*! Что же это за странные выражения и что означает слово *турусы*? *Туррисами* или *турами* называли римляне большие, габаритные сооружения, похожие на башни, которые использовали во время осады при ведении боевых действий. Вскоре это слово проникло и в другие языки, в том числе и в русский. Очевидно, название шахматной фигуры, ладьи, тоже произошло от слова *тура* – *башня*. Во время войн *туры*, *турусы* перемещали с места на место при помощи колес. Их движение вызывало страх у жителей осаждённых городов. Очевидно, в этом историческом факте надо искать корни выражения *турусы на колесах*.

В любой стране дороги подразделяются на автострады государственного значения, местные небольшие дороги и пешеходные тропки. В царской России на больших, важных дорогах через каждую версту устанавливались специальные деревянные столбы, указывающие расстояние до ближайших городов и сел. Эти дороги так и называли столбовые. Выражение *столбовая дорога* употребляется еще в переносном смысле. Данный фразеологизм используют для определения основного направления в какой-либо деятельности.

Група фразеологізмаў з кампанентам-числітэльным у сваё время была дастаткова падрабозна апісана языковедом Е.А. Грыгор'евай [1, с. 172]. Она абратіла ўвагу на асабнасць паведзення кампанентаў-числітэльных, котарые лішаюцца тачнага чісловага значэння – і ў рэзультате фразеалагіцкая едініца прыабраетае значэнне неопрэделёнага калічэства.

Встрэчаюцца прымеры фразеалагізмаў, у котрых калічэствае значэнне ў цэлым утрачана. Напрымер, фразеалагізмам *опяць дваццать пять* мы выражаем недовольства па паводу чэго-лібо многа раз павторяющагоса і надоевшагоса, а вое не пытаемся ўтверждаць, што зтых павторенняў было іменна дваццать пять.

Фразеалагізм *абсолютный ноль* іспользуецца пры характэрыстыке савершэнна беспольнага ў каком-лібо дэле чалавека. Прыведём спісок фразеалагізмаў з кампанентам *один*. Обратім ўвагу на то, што *один* можа азначаць: 1) нічужна малое калічэства; 2) адночэства, незначытэльнасць, беспамощнасць; 3) аднаковасць, пахожэсць; 4) едінства.

Один как перст – аднокій.

Один-одинешенек – аднокій.

Одним миром мазаны – с аднаковымі недастаткамі.

Одного поля ягода – савершэнна пахожы па духу, па сваёму паведенню ілі паłożенню.

На один покрой – аднаковы, падобны.

На одно лицо – ачэн пахожы друг на друга, лішены індывідуальных, сущэствэнных атлчыяў.

Одним махом – сразу, за адін прыем.

Одной веревочкой связан(ы) – аб'ядінены чэм-то абшым, неразрывным.

В один голос – 1) вое воеме, аднавременно (атвечать, спрашывать і т.п.); 2) едіндушно, едінугласно (ўтверждаць, павторять і т.п.).

Мерить на один аршин – падаходіць к ацэнке разлчыных людзей, явленьяў, абстатэляў і т.п. аднакова, бэз ўчэта індывідуальных асабнасцяў.

На один зуб – аб ачэн малом калічэстве еды.

Один к одному – адін лухше другога.

Один конец – выражэнне атчаяннай рэшымасці: выбора нет, ждэт пэчальнаы ісход.

Один на один – бэз пасторонных.

Один шаг до... – савам блзко

Под одну гребёнку (стричь всех) – уравнявать воех ў каком-лібо атношэннн.

Как одна минута – ачэн быстро.

Одна нога здесь, другая там – ачэн блзко.

Жить одним домом – воеме, саобща вестн хозаыство.

Хоть одним глазом – мельком (посмотреть, взглянуть і т.п. на кога-лібо ілі на что-лібо).

Одним махом; одним духом – разом, быстро что-лібо сдэлаць.

Одним росчерком пера – прстой падысыю паа прыказом, распоряджэннем і т.п., абычно не внякая ў суть дэла, мгновэнно, быстро (дэлаць что-лібо).

Все до одного – (всё) бэз ісклчэння, полностью.

Одной ногой в могиле – блзок к смертн.

Первая ласточка – самы первы срдн падобных ілі самы раннн прызнак павялэння чэго-лібо.

Первый встречный – слухайны чалавек.

Опрэделёнае значэнне во фразеалагіцкай едннцы імее імя сабствэннае. Оно ў сваю ачэрэд прыдаёт воему высказыванню ярко выражэнную эмацыйнаую аокраску і семантыцкую выразытэльнасць, опрэделённасць і

конкретность, так как при всём своём разнообразии имена собственные отличаются индивидуальным применением и определённой именуемого объекта, с которым они соединяются в акте номинации.

Фразеологизм *Ньютоново яблоко* обозначает случай, который натолкнёт неожиданно человека на верное решение тяжелой задачи, открытие или изобретение. По дошедшим до нас сведениям, великий английский физик Ньютон открыл свой закон всемирного тяготения в тот момент, когда увидел, как спелое яблоко упало на лужайку. В этот момент Ньютону пришла в голову мысль, что, вероятно, земля так же притягивает к себе абсолютно все предметы. Доподлинно неизвестно, имел ли данный факт место. Скорее нет, чем да. Однако существует красивая легенда и фразеологизм *Ньютоново яблоко*, который мы употребляем в речи.

Говорят, что древнегреческий ученый и философ Архимед после открытия рычага произнес фразу: *Дай мне где встать, и я сдвину Землю*, ставшую впоследствии крылатой. В наше время это выражение видоизменилось: *Дайте мне точку опоры, и я переверну мир!* Архимедовым рычагом называют обычно наиболее действенное средство для осуществления какой-либо задачи. Так, атомную энергию можно назвать архимедовым рычагом современной энергетики.

В процессе сбора фразеологизмов, источником которых является техническая терминология, мы пришли к выводу, что во фразеологических единицах отражена мудрость народа, любящего меткие, образные выражения. Более того, фразеологический запас человека, безусловно, – свидетельство уровня интеллектуального развития.

Літаратура

1. Григорьева, Е.А. Структурные, семантические и синтаксические свойства фразеологизмов с компонентом-числительным и его омонимами : АКД. – Челябинск, 1991.

Гарашчук Я. (г. Пінск, ПДМК)

ЖЫЦЦЁ МАЁ – ЖУРБОТНАЕ, ВЯСЁЛАЕ ЖЫЦЦЁ

Удасканаленне ў прафесіі немагчыма без ведання вопыту папярэдніх пакаленняў. Пінскі дзяржаўны медыцынскі каледж – адна з найстарэйшых навучальных устаноў горада Пінска. Ён адыграў вялікую ролю ў развіцці аховы здароўя ў гарадах і раёнах былой Пінскай вобласці. Узнікненне гэтай навучальнай установы і яе развіццё непарывна звязана з важнейшымі гістарычнымі падзеямі, якія адбыліся ў Беларусі ў XX стагоддзі.

Цяжкія наступствы пакінула Вялікая Айчынная вайна. Медыцынскіх работнікаў у вобласці не хапала. Адчуваўся вялікі недахоп фельчараў, акушэраў, медыцынскіх сясцёр. У ліквідацыі недахопу ў кадрах сярэдняга медыцынскага персаналу каледж адыграў вядучую ролю. Пінскі дзяржаўны медыцынскі каледж (у той час – фельчарска-акушэрская школа) быў арганізаваны ў лютым 1940 года.

У навучальнай установе рыхтавалася маладое пакаленне сярэдніх медыцынскіх работнікаў, таму і праца ў ім з'яўлялася магутным штуршком для росту і сістэматычнай вучобы лекараў-выкладчыкаў.

На працягу лютага месяца 1940 года быў набраны адзін клас у колькасці 30 навучэнцаў. Восенню 1940 года быў праведзены другі набор у колькасці дзвюх груп (каля 60 чалавек). Школа, у складзе трох груп, існавала да Вялікай Айчынай вайны.

У перыяд вайны навучальная установа спыніла сваё існаванне, яго выкладчыкі і студэнты прымалі ўдзел у абароне Радзімы. Некаторая частка

навучэнцаў засталася працаваць у мясцовых гарадскіх лячэбных установах у якасці медыцынскіх сяцёр.

Пасля вызвалення горада Пінска ад нямецкіх захопнікаў у жніўні 1944 была набрана адна група студэнтаў першага курса, а ў 1945 – дзве групы, у адной з якіх працягвалі вучобу навучэнцы даваеннага набору.

У 1947 годзе адбыўся першы выпуск у колькасці 33 чалавек. За гады існавання Пінскага медыцынскага вучылішча было 57 выпускаў ў колькасці 10 960 чалавек.

У 2001 годзе Пінскае медыцынскае вучылішча было пераўтворана ў каледж.

Пінскі дзяржаўны медыцынскі каледж ажыццявіў 4 выпускі ў колькасці 1123 навучэнцаў. Усяго падрыхтавана сярэдніх медыцынскіх кадраў 11896 чалавек.

Першым дырэктарам медыцынскага вучылішча (фельшарска- акушэрскай школы) быў В.Ю. Кротаў, ён жа з'яўляўся выкладчыкам анатоміі і спецыялістам па рэнтгеналогіі (1940 і 1944–1946 гг.).

З 1972 па 2005 год медыцынскім вучылішчам кіраваў І.В. Яроміч. Ён з'яўляўся выпускніком вучылішча. Пры ім у 2001г. медыцынскае вучылішча атрымала статус медыцынскага каледжа. З 27 ліпеня 2012 года дырэктарам каледжа з'яўляецца Кавалеўская Марына Уладзіміраўна.

Доўгі час дырэктарам каледжа быў Саўчук Павел Андрэвіч. Павел Андрэвіч нарадзіўся 8 студзеня 1951 года ў вёсцы Атолчыны Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці. У 1965 г. паступіў у Пінскае медыцынскае вучылішча, на фельшарскае аддзяленне, якое скончыў у 1969 годзе. Пасля завяршэння вучобы ён працаваў фельшарам дзіцячай бальніцы г. Волжскага Валгаградскай вобласці.

З чэрвеня 1969 года па 1971 год Павел Андрэвіч выконваў грамадзянскі абавязак у радах Савецкай Арміі фельшарам.

Павел Андрэвіч вырашыў не спыняцца на дасягнутым. Таму ў 1972 годзе паступіў у Мінскі дзяржаўны медыцынскі інстытут. Пасля заканчэння працаваў лекарам па санітарнай асвеце, лекарам-эпідэміёлагам Пінскай райсанэпідэманстанцыі. З 1982 года па май 1983 года ўзначальваў курсы ўдасканалення Пінскага медыцынскага вучылішча. Некаторы час займаў пасаду галоўнага лекара Пінскага дома санітарнай асветы. Ужо ў студзені 1985 года кар'ерная лесвіца прывяла Паўла Андрэвіча да пасады загадчыка медсестрынскім аддзяленнем Пінскага медыцынскага вучылішча.

Будучы чалавекам адукаваным і рознабаковых зацікаўленняў, Павел Андрэвіч здолеў заняць пасаду намесніка дырэктара па вучэбнай рабоце каледжа. Арганізацыя вучэбнай працы пры ім прызнавалася адной з лепшых у рэспубліцы. У снежні 2005 года ён быў прызначаны дырэктарам УА «Пінскі дзяржаўны медыцынскі каледж» і займаў гэты пост да 2012 года. Павел Андрэвіч з'яўляецца сааўтарам двухтомнага курса лекцый «Грамадскае здароўе і ахова здароўя», падручніка «Сястрынская справа». Пад яго кіраўніцтвам была праведзена рэканструкцыя вучэбнага корпуса і інтэрната.

Паўлу Андрэвічу былі характэрны працавітасць, прастата, сціпласць ў зносінах, чулыя і ўважлівыя адносіны да людзей. Ён больш працаваў, чым жыў, таму і карыстаўся заслужаным аўтарытэтам у калег. За высокія паказчыкі ў працы, добрасумленныя адносіны да службовых абавязкаў неаднаразова ўзнагароджваўся ганаровымі граматамі і падзякамі вышэйстаячых арганізацый, напрыклад, знакам «Выдатнік аховы здароўя».

Светлую памяць пра добрага чалавека і выдатнага прафесіянала сваёй справы мы захавалі ў нашых сэрцах. Дасягнуць можаш многага, калі паставіш перад сабой мэту. І не важна адкуль ты родам, хто твае бацькі і які твой сацыяльны статус.

Гринь О. (г. Пинск, ПГКИ)

ДВОРЕЦ БУТРИМОВИЧА В ПИНСКЕ: ПОЭТИКА ПОВСЕДНЕВНОСТИ

Дворец Бутримовича, открытый после реконструкции в 2009 г., стал бесспорным украшением города Пинска. В этом здании, возведенном в 1790 г. по проекту виленского архитектора К. Шильдхауза, в настоящее время расположен филиал Музея Белорусского Полесья. Этот музей может рассматриваться в качестве одной из доминант туристических маршрутов по Пинщине.

Создание экспозиции филиала Музея Белорусского Полесья было сопряжено с рядом трудностей – многие музейные экспонаты были утрачены во время первой мировой войны. Так, например, ранее «среди предметов искусства здесь сохранялись скульптурные работы Хелены Скирмунт (дочь Гортензии Орды), галерея картин голландских мастеров, портреты маслом Скирмунтов и представителей других породнившихся с ними семей, старинные венецианские люстры, коллекции слупских поясов, восточных ковров, гобеленов» [5, с. 37]. Вместе с тем, заново создавая музейную коллекцию, раскрывающую поэтику «дворянского гнезда», специалисты-краеведы смогли подчеркнуть своеобразие данной экспозиции.

С особым вниманием краеведы отнеслись к нескольким представителям рода Бутримовичей, отыскав копии сохранившихся портретов Матеуша Бутримовича и его жены, Кристины Лях-Ширмы. В экспозиции музея также представлены копии портретов Гортензии Орды (сестры Наполеона Орды) и копия портрета С.А. Понятовского. Кратко затрагивая связь портрета С.А. Понятовского с музейной экспозицией, заметим, что последний король Речи Посполитой лично присутствовал при закладке первого кирпича с надписью в фундамент дворца. (Это событие состоялось 7 сентября 1784 г., а при реконструкции дворца был найден кирпич с инициалами «А. С.», который строители передали в музей. Ведущие специалисты музея полагают, что этот кирпич был сделан на заводе Скирмунтов).

Есть основания предполагать, что вскоре дворец М. Бутримовича получил известность среди местных дворян благодаря музыкальному салону Юзефы Бутримович. Впрочем, музыкальные увлечения в XIX в. считались благородной страстью, а художественное образование юных дворянок было обязательным элементом домашнего воспитания. В очерках И.И. Свириды «Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве» отмечается, что обучение юных дворянок рисунку было основной задачей приезжающих в Петербург и Вильно западноевропейских художниц. Во многих дворянских имениях увлекались живописью, а излюбленными жанрами были портрет и пейзаж [7, с. 273].

С другой стороны, описывая музыкальную жизнь «дворянских гнезд», О.В. Дадюмова упоминала, что у приглашенного в Несвижский театр чешского композитора Франтишека Ержомбки брали уроки игры на клавесине многие юные дворянки, в их числе были «княжна Мария, княжна Юзефа и дочь хорунжего Жевуского (...), игре на клавири училась и дочь городского судьи Бутримовича Юзефа» [1, с. 113].

Возвращаясь к экспозиции музея, отметим, что ее своеобразной доминантой стало генеалогическое древо, которое репрезентирует имена и фамилии naslednikov дворян, ибо дворец наследовался по женской линии. В силу этих обстоятельств после смерти М. Бутримовича (1814 г.) дворец унаследовала дочь Юзефа Плотницкая, а потом и внучка Матеуша Бутримовича – Гортензия Орда, ставшая супругой Александра Скирмунта. Во дворце по-прежнему проводились

балы і музыкальныя вечера, якія ўмацавалі славу дварца як цэнтру духоўнай культуры, тым больш, што абодзве даччы Гортэнзіі таксама валодавалі художественнымі дараваннямі (Гелена Скірмунт была художніцай, а ў Констанцыі праявіўся літаратурны дар). Выводзіцца гаспадыняй дварца стала Констанцыя Скірмунт, завешавшая дварца бискупства.

Ітак, улічваючы практыцескі поўнае адсуткасці падлінных экспанатаў, Дворца Бутрымовіча быў воссоздан как артефакт культуры. Іменна пазтому краеведы стреміліся воссоздать предметы, якія «гавораць» со зрительм в пространстве интертекстуальности.

Эмоциональный мир Дворца Бутрымовича раскрывается через призму личности Гортэнзіі Орды, являющей собой пример воплощения представлений об «идеале творческой женщины» [3].

С одной стороны, принадлежность Гортэнзіі к дворянскому сословию предполагала следование определенной модели поведения, которая бы не противоречила социальному статусу (способы участия женщин в общественной жизни были строго регламентированы религиозной доктриной и негласными социальными правилами). С другой стороны, сложившиеся социокультурные традиции предопределяли «погруженность» дворянки в художественное пространство повседневности, т.е. освоение окружающего мира через художественно-эстетическую деятельность. Женщина доминировала в пространстве повседневности, организовывая художественно-эстетическое образование детей в процессе домашнего воспитания, а также создавая формы «межсемейного» общения (посвященного творческим увлечениям) с представителями своего сословия. Эта погруженность в поэтику повседневности была столь глубока, что Ю.М. Лотман, приводя многочисленные примеры женского творчества, доказывает, что в XIX веке *именно женщины* доминировали в создании культуры повседневности. По его мнению, занятия искусством стали женской прерогативой, что обеспечило «переход культуры в руки женщин» [4, с. 48].

Можно предположить, что именно в силу историко-культурных причин, опираясь на собственное художественное дарование, Гортэнзія Скірмунт стремилась сохранить творческое наследие своего брата – Наполеона Орды. Сотрудники картинной галереи в Воронцовых (Ивановский район Брестской области) отмечали, что, «когда Наполеон Орда предпринял свою попытку ездить и зарисовывать дворцы и дворцово-парковые ансамбли, перед хозяевами ставил он условие, что рисунок заберет с собой. Все это он привозил сестре Гортэнзіі. Все это она собирала. И после его смерти все его работы стали достоянием архивов и музеев» [2].

Гортэнзія Орда представляет собой пример той «неяркой» исторической личности, благодаря которой распространялись новейшие идеи европейского искусства, которые способствовали именно художественно-творческой известности дварца Бутрымовічэй. «То, что в жизни человека и окружающем его мире природы и культуры происходит ежедневно, должно быть определенным образом воспринято, пережито и оценено» [2, с. 103]. И именно поэтому «женская история» художественной культуры на белорусских землях XVIII–XIX вв. представляет собой интересное проблемное поле, ожидающее своего воссоздания в музейных коллекциях.

Вместе с тем, «творческая аура» дварца словно предопределила его дальнейшую судьбу: в здании дварца долгое время располагался Дворец пионеров, в котором функционировали творческие кружки. И вполне возможно, что однажды, в рамках музейной деятельности, возродится и музыкальная гостиная Бутрымовічэй.

Літаратура

1. Дадіомава, О. В. Музыкальная культура городов Белоруссии в XVIII века / О. В. Дадіомава. – Мінск.: Навука і тэхніка, 1992. – 207 с.
2. Лелеко, В. Д. Пространство повседневности в европейской культуре / В. Д. Лелеко. – СПб.: Изд-во СПб. гос. ун-та культуры и искусств, 2002. – 320 с.
3. Лотман, Ю. М. Беседы о русской культуре: быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX в.) / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство. СПб., 1994. – 415 с.
4. Мазуркевич, М. Будет ли у родового гнезда Наполеона Орды вторая жизнь? / М. Мазуркевич. Режим доступа: <http://www.dw.de/dw/article/0,3516461,00.html>. – Дата доступа: 14.04.2012.
5. Макавчук, В. Н. Путеводитель по столице Полесья/ (информационно-рекламный справочник) / В. Н. Макавчук. – Пинская городская региональная типография Брестской области. – 358 с.: ил.
6. Пракапцова, В. П. Мастацкая адукацыя ў Беларусі / В. П. Пракапцова. – Минск: Бел. ун-т культуры, 1999. – 210 с.
7. Свирида, И. И. Между Петербургом, Варшавой и Вильно: художник в культурном пространстве, XVIII – середина XIX в.: очерки / И. И. Свирида. – М.: ОГИ, 1999. – 360 с.
8. Шкор, Л. А. Формирования представлений об «идеале творческой женщины» в художественной культуре Возрождения / Л. А. Шкор // Таленавітыя жанчыны Беларусі ў культурнай, навуковай і мастацкай прасторы свету: материалы міжнарод. науч. конф., Мозырь, 24-25 мая 2007 г. / МГПУ ім. И. Шамякіна; под ред. А. Сузько. – Мозырь, 2007. – С. 43 – 45.

Джеватова Л. (г. Пинск, ПГКИ)

ПИНСК И ПИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОЛЛЕДЖ ИСКУССТВ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Учреждение образования «Пинский государственный колледж искусств» – самое молодое учебное заведение в городе среди всех средних специальных. Однако именно его преподавателям и учащимся предоставилась счастливая возможность прикоснуться к вековой истории древней столицы Полесья в силу расположения учебного заведения.

Колледж размещается в двух корпусах, в зданиях городских кварталов, сформированных в начале XIX века. Эти здания имеют свою интересную историю, связанную с богатейшим наследием самобытного Полесского края и именами его знаменитых людей.

Первый корпус колледжа по ул. В. Хоружей, 12 размещён в здании, состоящем из двух частей – старой и новой. Старая часть здания – это дом Марии Михайловны и Надежды Михайловны Тукальских-Нелюбовичей, построенный в 1938 году.

Знатнейший княжеский род нашего края Нелюбовичей-Тукальских обосновался на Пинщине с 1575 года в имении Неньковичи гмины Морочно-Пинского повета (ныне Украина, Заречанский р-он Ровенской обл.). Первым владельцем имения был Матеуш Тукальский-Нелюбович. Известнейшим представителем этого славного рода был митрополит Киевский, Галицкий и Всея Руси Иосиф Тукальский-Нелюбович (? – 1675). Молодым он принял постриг. Первое упоминание о нём относится к 1649 году, когда он числился в звании старшины Виленского Свято-Духова монастыря. С 1654 года – архимандрит Пинского Лещинского монастыря, настоятель Свято-Духова монастыря в Вильне, епископ Могилёвский, Мстиславский, Оршанский. В 1663 году переехал в Чигирин и был избран на Киевский митрополитский престол. В 1670 году получил благословение от Константинопольского патриарха и стал его экзархом на Украине.

Не менее известным представителем рода был Матеуш Тукальский-Нелюбович – историк, писатель, правовед, краевед. Матеуш долгое время яв-

лялся секретарём прославленного Адама Станислава Нарушевича – нашего земляка, выпускника Пинского иезуитского коллегиума, епископа, профессора, философа, поэта, видного классика европейской истории, который впервые в науке предложил просвещённое понимание истории как светской науки. В переписке Адама Нарушевича с королём Станиславом Августом Понятовским имеются сведения о совместной работе в составлении многоотомной истории Польши и Полесского края двух незаурядных личностей. А. Нарушевич писал: «Помогает мне великий литератор, человек образованный и воспитанный – пан Нелюбович, мой земляк с Пинщины. Очень хорошо, что взял его в помощники, так как он заменяет мне десяток помощников...» (22 марта 1779 г.) [1, с. 149]. «Множество бумаг уже есть, но с ними работает Матеуш Тукальский, который помогает мне всё с большим вниманием и действительно железным терпением. Кроме знания иностранных языков и разных наук Бог дал ему особенный дар: умение нравиться людям. Его пристрастие – книги и перо. С ними он проводит дни и ночи» (8 июля 1779 года) [1, с. 151]. После расставания с Адамом Нарушевичем Матеуш продолжает заниматься исследовательской работой. Проживая в Неньковичах, он подготовил очерки к первому тому издания «История польского народа» и до самой смерти собирал и обрабатывал материалы по истории Пинщины, изучая не только архивные материалы, но и устное народное творчество. Всё своё наследие он передал сыну Бенедикту, Бенедикт своему сыну Яну (умер в 1902 г.), Ян своему сыну Казимиру. Младший сын Бенедикта был отцом Геронима Тукальского-Нелюбовича (1902 - ?), последнего владельца фольварка Мутвица Пинского повета. Издана книга воспоминаний Геронима Нелюбовича-Тукальского о роде, к которому он принадлежал, и о Пинщине 20-30 годов XX века. Эти воспоминания привёз в Морочно сын Геронима, Северин Тукальский-Нелюбович. Машинописный текст воспоминаний Геронима Тукальского-Нелюбовича хранится в Национальном архиве Оссолонских во Врошлавце. Два первых тома охватывают период до 1939 года. Известна также познавательная книга стихотворений Геронима под названием «Полесье».

На территории нынешнего Пинского района владения Тукальских-Нелюбовичей располагались в д. Вешня – имение в 300 га лугов и 30 га пахотной земли.

Дом в Пинске для потомков знатного рода – помещиков Тукальских-Нелюбовичей по улице Францисканской, 16 был построен на участке земли, ранее принадлежавшей князю Друцкому-Любецкому. Это было кирпичное четырёхэтажное здание с подвальным этажом и фасадом в стиле конструктивизма. В центральной части располагалась входная группа с крыльцом на полуарках, над которым размещались балконы второго и третьего этажей.

20 сентября 1939 года в Пинск вступили части Красной Армии. Дом у владельцев был национализирован на основании «Постановления Национального Собрания Западной Белоруссии от 28.10.1939 года». В скором времени в нём разместился Пинский обком и горком Коммунистической партии Западной Белоруссии, где с 1939 по 1941 гг. работала инструктором отдела пропаганды и агитации кавалер ордена Трудового Красного Знамени БССР, Герой Советского Союза Вера Захаровна Хоружая (27.9.1903 – 04.12.1942); деятель революционного движения в Западной Белоруссии, один из организаторов и руководителей коммунистического подполья в Витебске в годы Великой Отечественной войны, публицист.

В 1940–1941 гг. в этом здании работал зав. сектором Пинского обкома КП(б)Б, Герой Советского Союза, генерал-майор Василий Захарович Корж (01.01.1899–05.05.1967), один из организаторов и руководителей партизанского движения на территории Белоруссии в годы Великой Отечественной войны.

Именно он сформировал и возглавил первый партизанский отряд на Пинщине, который в начале июля 1941 года под Пинском принял первый бой с немецко-фашистскими захватчиками. В 1964 году на здании установлена мемориальная доска, а улица Коммунальная, бывшая Францисканская, переименована в улицу имени Веры Захаровны Хоруужей.

В годы войны в здании Пинского обкома КП(б)Б по ул. Христианской, 18 (сегодня – ул. В. Хоруужей, 12) размещались отделы немецкого Окружного комиссариата. Во время освобождения города Советской Армией в 1944 году здание сильно пострадало, остались только несущие кирпичные стены без кровли, перекрытий, столарки. На фотографии 1944 года с левой стороны просматривается фрагмент двухэтажного дома, принадлежавшего Двейре Фридман. По воспоминаниям очевидцев, в начале 30-х годов прошлого века это был доходный дом, в котором сдавалось жильё горожанам. Согласно гипотезе, непродолжительное время им владела представительница ещё одного знатного княжеского рода Полесского края Леонтина Орда, а записан он был на её дочь Софью, в замужестве Менчинскую.

Среди женского населения города того времени Леонтина Орда была персона выдающаяся. Деятельная, прогрессивная, она шла в ногу со временем, умело вела хозяйство, следуя правилам экономической науки, пользуясь благами технического прогресса. Кстати, первый автомобиль в Пинске появился именно у неё. Леонтина являлась председателем общества защиты животных Пинского повета, занималась благотворительностью – обучением талантливых детей из крестьян востребованным профессиям и даже обеспечила некоторым хорошее образование. В документах, хранящихся в государственном архиве Брестской области, есть статистические сведения на 7 сентября 1930 года. Из всего населения города Пинска лишь 21373 человека (70,11%) были грамотными. Жители имели различные профессии. Первое место занимали торговцы – 704, затем шли портные – 611, столары – 449, купцы и промышленники – 414, слесари – 263, извозчики – 139, парикмахеры – 71, инженеры – 36, врачи – 34, шофёры – 21, адвокаты – 21, дантисты – 19, акушерки – 18, санитарки – 28, химики – 1, журналисты – 1, ветеринары – 1. Неквалифицированных рабочих насчитывалось 994 человека. Своим трудом, умениями и знаниями пинчане меняли облик некоронованной столицы Полесья. На тот период в Пинске насчитывалось 147 улиц, общее количество строений – 6233, из них жилых домов – 3585. В их числе был и доходный дом по ул. Францисканской, на месте которого в послевоенный период выросло новое здание, точнее часть.

В 1945 году на восстановление здания обкома КП(З)Б было выделено 500 тысяч рублей. В 1949 году ведущая проектная организация Беларуси «Белгоспроект» приступила к разработке проекта по реконструкции здания. К 1951 году было реконструировано старое здание (дом Нелюбовичей-Тукальских) с пристройкой новой части с левой стороны на месте двухэтажного соседнего дома. Архитектура здания решена в стиле неоклассицизма. В старой части были уменьшены по ширине оконные проёмы, заложен сквозной проезд во двор, вход в здание со стороны улицы сохранился. В новую часть был организован ещё один вход, оформленный порталом, украшенным гербом БССР. На главный фасад выходят три циркулярных окна зала заседаний, равного по высоте двум этажам. Все окна главного и северного фасадов имеют подоконные карнизы. На уровне второго этажа проходит профилированный карниз с парапетом. На кровле старой части восстановлен стеклянный световой фонарь лестничной клетки. Реконструкция была завершена к 1955 году. В этом здании по ул. Коммунальной, 18 разместились Пинский областной и городской комитет Коммунистической партии Белоруссии.

В 1956 году в здании на четвёртом этаже разместилась редакция газеты «Пинская правда». Газета была основана в сентябре 1939 года как орган временно-го управления города Пинска. 4 декабря 1939 года была образована Пинская область и город стал областным центром, а газета – органом обкома партии и облисполкома. До начала Великой Отечественной войны вышло 436 номеров. В годы войны в подполье на оккупированной гитлеровцами территории увидело свет 57 номеров газеты. После упразднения области в 1954 году газета «Полесская правда» получила новый статус – стала органом городского комитета КПБ и городского Совета депутатов трудящихся и выходила под названием «Пинская правда». В конце 1962 года в связи с перестройкой руководства сельским хозяйством в Пинске были созданы две газеты – межрайонная «Полесская правда» и «Пинская правда» – орган горкома КПБ. Последняя издавалась до 1 марта 1963 года. «Полесская правда» издаётся и в настоящее время под тем же названием.

За период с 1951 года и по настоящее время здание не претерпело значительных изменений. В результате небольших ремонтов были заложены окна подвального этажа по главному фасаду, разобрано крыльцо и заложена дверь по главному фасаду в старой части. Цоколь главного и северного фасадов был облицован плитами красного полированного гранита. На протяжении истории своего существования здание выполняло функции административного и просветительного назначения и сегодня играет важную роль в формировании архитектурно-художественного облика города.

С 1 сентября 1991 года в нём размещается учреждение образования «Пинский государственный колледж искусств».

Второй корпус колледжа искусств располагается на главной улице Пинска, которая в разное время по-разному называлась: до 20-х годов прошлого века она называлась Большой Киевской, в 20–30 годы – имени Костюшко, с 1939 по 1941 годы – Ленинская, после Великой Отечественной войны – улица Ленина.

Двухэтажное каменное здание по ул. Ленина, 37 было построено в конце XIX–начале XX веков и было всегда общественным. Долгое время в нём располагалась женская гимназия, которая работала благодаря пожертвованиям горожан. В годы первой мировой войны здесь находился военный госпиталь для немецких солдат. В 1940–1941 годах в этом здании размещались курсы по подготовке учителей. В годы Великой Отечественной войны здание было повреждено, в послевоенные годы отреставрировано и частично перестроено. С 1953 года в нём работал учительский институт и некоторые отделения педагогического училища. В конце 70-х–начале 80-х – в здании располагался городской комитет комсомола, затем недолго детская школа искусств. В 1990 году в этом здании открылось отделение хореографии Пинского государственного колледжа искусств.

Более ста лет в этих стенах живёт просветительский дух, колледж продолжает добрые традиции образования и воспитания подрастающего поколения, обучает творческим профессиям молодёжь, которая дарит свои таланты и мастерство древнему и всегда молодому Пинску.

Літаратура

1. Макавчук, В.Н. Путеводитель по столице Полесья / (информационно-рекламный справочник) / В.Н. Макавчук. – Пинская городская региональная типография Брестской области. – 358 с.: ил.

Ереминович Е. (г. Гродно, ГрГУ им. Я. Купалы)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ВАРИАНТЫ СЛОВ «SCHOOL»/»ШКОЛА» В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

В каждом языке существует ряд лексических единиц (далее – ЛЕ), объединённых единством происхождения и, как следствие, имеющих в разных языках схожую форму и значение, например, «школа» ('school'), «роза» ('rose'), «монах» ('monach'), «театр» ('theatre'), «вино» ('wine'), «грамматика» ('grammar') и др. Помимо общих для разных языков исходных значений, такие слова имеют также значения, реализующиеся в каждом конкретном языке и не имеющие эквивалентов. Кроме того, такие ЛЕ обладают некоторыми значениями, существующими в разных языках, но передающиеся в каждом из них различными лексическими средствами. Продемонстрируем это на примере значений ЛЕ «школа» ('school'), нашедших отражение в толкованиях общепедагогических словарей русского и английского языков.

Вначале рассмотрим значения слова «школа», которые примерно одинаково толкуются в словарях русского и английского языков: «учебное заведение, училище, курсы и т.п., где даются специальные знания, профессиональные навыки» и «здание, в котором помещается это заведение» [2], в английском – «an institution for instruction in a particular skill or field» [5], «any educational institution or building» [4]. Следующее значение ассоциируется с опытом и выучкой: «то, что даёт опыт, учит чему-нибудь» [1], в английском – «any place or situation, etc., tending to teach anything» [5].

Ряд значений слова «школа» являются схожими в английском и русском языках, но степень их схожести меньше, чем в вышеописанных значениях: «учебное заведение с углубленным преподаванием какого-либо предмета или ряда предметов, например, математики, английского языка и т.п.» [2], в английском – «a faculty, institution or department specializing in a particular subject» [4], «department or faculty at the university concerned with a particular subject or study» [7]. Толкование англоязычного слова показывает, что, в отличие от русского языка, слово «school» употребляется и применяется к уровню высшего образования и может обозначать, помимо учебного заведения, факультет и кафедру. Следующее значение – «учебно-воспитательное учреждение и здание такого заведения» [3], в английском – «an institution for educating children; building used by a school» [7]. В толковании русскоязычного слова отмечается воспитательный аспект в значении слова «школа». Третье значение слова «школа», схожее в русском и английском языках – это «высшее учебное заведение», в английском – «college or university» [5] или просто «university» (в североамериканском диалекте английского языка, разговорный стиль) [7].

В отдельную группу можно выделить значения слова «школа», которые по-разному толкуются в словарях русского и английского языков. Например, «школа» имеет значение образовательных курсов, которое в словарных статьях русского языка выражено словом «курсы», в английском языке – «regular course of meetings of a teacher or teachers and students for instruction; program of instruction» ('ряд регулярных встреч преподавателей или преподавателей и учащихся с целью обучения; план обучения') [5]. Следующий пример разного толкования одного и того же значения слова «школа»: «направление, течение в науке, искусстве, литературе, общественно-политической мысли и т.п., обладающее характерными свойствами, методами, приёмами» [2], в английском – «a style, approach, or method of specified character» [7] ('стиль, подход или метод опреде-

лённага тыпа') и «a group of people, particularly writers, artists, or philosophers, sharing similar ideas or methods» [7] ('група людзей, в особенности пісателёў, художнікоў або філосафаў, раздзяляюшых схожыя ідэі або метады'). В талкованиях акцентируюцца разныя бакі аднаго значэння, адзінства якога падтвэрджаюць прыклады «Фламандская школа в живописи» [1], «the Venetian school of painting» ('Венеціанская школа жывопісі') [7].

Следуючыя значэння слова «школа» абозначаны толькі ў слоўвары рускаго языка и не имеют схожих толкований в словарях английского языка: «школа» как «система общего образования, совокупность соответствующих учреждений и учебных заведений, пр. *традиции русской школы, место и роль школы в стране*» [2] и как «система приёмов, обязательных упражнений, видов работ при изучении чего-л., при овладении каким-л. мастерством, искусством, пр. *начальная школа игры на фортепиано*» [5]. Ряд значений слова «school», напротив, не имеют схожих толкований в словарях русского языка: «meetings held occasionally for members of a profession» [4] ('встречи, которые проводятся время от времени для работников одной профессии'), в британском английском «the hall in which final examinations are held, final examinations, e.g. *I never took schools. I was ill*» [7] (помещение, в котором проводятся выпускные экзамены, выпускные экзамены, пр. *Я никогда не сдавал экзамены. Я болел*) и «a group of people drinking together in a bar and taking orders to buy the drinks, e.g. *I ordered a pint of better for myself. I didn't want to join the school*» [7] ('група людзей, выпіваюшых разаме в баре и поочередно пакупаюшых напіткі, пр. *Я заказал себе кружку тёмного пива. Я не хотел присоединяться к компании*'). Данное значение относится к разговорному стилю, а употребление слова «school» типично также для Австралии и Новой Зеландии, где значение ЛЕ – компания, собравшаяся для «gambling or drinking» ('азартных игр или выпивки') [5]. Этимологически это значение, вероятно, восходит к греческому «skhole» – «spare time, leisure, rest ease, idleness» [6] ('свободное время, отдых, перерыв на отдых, праздность').

Необходимо выделить ряд значений, которые отмечены словарями английского языка для слова «school», а в словарях русского языка для слова «школа» не отмечены: «the pupils and staff of a school, e.g. *the head addressed the school*» [7] ('ученики и сотрудники школы, пр. *директор обратился к школе*'); «the period of instruction in a school or one session of this, e.g. *no school today*» [4] ('период обучения в школе или его определённая часть, пр. *сегодня уроков нет*'); «a day's work at school, e.g. *school started at 7 a.m.*» [7] ('рабочий день в школе, пр. *уроки в школе начались в 7 утра*'); «a style of life, e.g. *a gentleman of the old school*» [4] ('образ жизни, пр. *джентльмен старой школы*'); «a building, room, etc., in a university, set apart for the use of one of the faculties or for some particular purpose, e.g. *the school of agriculture*» [5] ('здание, помещение и т.п. в университете, выделенное для использования одним из факультетов или для каких-л. определённых целей, пр. *корпус факультета сельского хозяйства*'); «one's formal education, e.g. *They planned to be married after he finishes school*» [5] ('чье-либо формальное образование, пр. *Они планировали пожениться после того, как он получит диплом*).

Таким образом, лишь анализ толкований ряда общефилологических словарей русского и английского языков показывает, что, на первый взгляд, полностью эквивалентные ЛЕ «школа»/«school» таковыми не являются, несмотря на общность происхождения. Учитывая, что данные единицы могут рассматриваться как термины разных предметных сфер, что не являлось предметом данного конкретного исследования, то можно утверждать, что сопоставительные исследования семантически полисемичных и, особенно, консубстанциональных ЛЕ не только не утратили своей актуальности, но и чрезвычайно важны как в теоретическом, так и в приклад-

ном аспектах: для целей перевода и, особенно, лингвистических, т.к. полученные данные будут способствовать формированию языковой компетенции и развитию лингвистического чутья.

Літаратура

1. Евгеньева, А.П. // Словарь русского языка. – 4-ое изд. – М., 1988. – Т.4. – С. 721.
2. Справочно-информационный портал Грамота.ру [Электронный ресурс] / Большой толковый словарь русского языка. – Ред. Кузнецов С.А. – 2009. – Режим доступа:
3. <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?word=%F8%EА%EE%EB%E0&all=x&lop=x&bts=x&zar=x&ag=x&ab=x&sin=x&lv=x&az=x&pc=x>. – Дата доступа: 10.03.2014.
4. Ушаков, Д.Н. // Толковый словарь русского языка. – 2-ое изд. – М., 1948. – Т.4. – С.1350.
5. Collins Dictionary [Электронный ресурс] / Collins Dictionary. – 2014. – Mode of access : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/school>. – Date of access : 10.03.2014.
6. Dictionary.com [Электронный ресурс] / based on the Random House Dictionary. – Mode of access : <http://dictionary.reference.com/browse/school?s=ts>. – Date of access : 10.03.2014.
7. Etymon [Электронный ресурс] / Online Etymology Dictionary. – 2014. – Mode of access : <http://www.etymonline.com/index.php?term=school>. – Date of access : 10.03.2014.
8. Oxford Dictionaries [Электронный ресурс] / Oxford Dictionary. – 2014. – Mode of access : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/school?q=school>. – Date of access : 10.03.2014.

Зуб Г. (г. Пінск, ПДМК)

ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНАЯ СПАДЧЫНА РОДНАГА КРАЮ ЯК СРОДАК ФАРМІРАВАННЯ НАЦЫЯНАЛЬнай СВЯДОМАСЦІ МОЛАДЗІ

Бедны той, хто, апрача грошай, апрача багацця, каторае пры першым няшчасці счэзне дазвання, не мае скарбаў вечных – скарбаў душы.
Такі скарб, каторы ніхто і ніколі адабраць ад нас не здалее, гэта любоў да Бацькаўшчыны, да свайго народу, да роднай мовы.

Цётка

На мяжы стагоддзяў назіраецца збыдненне духоўнага свету падрастаючага пакалення, перанасычэнне яго свядомасці інфармацыяй з розных сродкаў масавай інфармацыі: відэа і аўдыяпрадукцыя, спутнікавае тэлебачанне. Змяняюцца жыццёвыя арыенціры падрастаючага пакалення, страчваецца сувязь з продкамі. А як вядома, без пачуцця любові да роднага, без ведання народных звычаяў і традыцый, гісторыі краю, без паважлівага стаўлення да спадчыны нельга стаць асобаю.

Безумоўна, духоўнае сталенне асобы неабходна пачынаць з вывучэння гісторыі і культуры «малой» Радзімы. Піншчына – самабытны куточак Берасцейшчыны.

Пачатак фарміравання горада Пінска паклаў дзядзінец на беразе ракі Піна, у месцы зліцця яе з Прыпяшню. У XI–XIII стст. вакол яе склаўся ўмацаваны валам і ровам навакольны горад. Дзядзінец размяшчаўся ў межах сучасных вуліц Чайкоўскага і заходняй часткі плошчы Леніна, навакольны горад – вуліцы Горкага і ўсходняга боку плошчы. У XIV ст. навакольны горад пашыраўся на ўсход, яго мяжа прайшла па сучаснай вуліцы В. Харужай. Тут, у сістэме ўмацаванняў, размясціўся французсканскі кляштар, заснаваны ў 1396 годзе. Археалагічныя раскопкі сведчаць пра радыяльна-паўкальцавую планіроўку вакольнага горада. Напрамкі вуліц XIII і XIV стст. захоўваліся да канца XVIII ст. У XVI ст. у Пінску існавалі замак, 14 цэркваў, французсканскі і праваслаўны Варварынскі манастыры,

уязныя брамы, Троішкі мост цераз Піну і 25 вуліц. У замку знаходзіўся княжацкі, пасля старасцінскі палац, будынкі гарадской адміністрацыі, мураваны сабор Святога Дзмітрыя Данскога, царква Святога Фёдара, дамы гараджан. Побач з замкам сфарміравалася гандлёвая плошча, у забудову якой уваходзіла ратуша 1628 г., гандлёвыя рады, езуіцкі калегіум з касцёлам 1631–1635 гг., уніяцкая царква. Паблізу плошчы ў 1506 г. заснавана сінагога. У 1666 г. закладзены драўляны кляштар дамініканцаў, у 1770 г. узведзены мураваны. Да 1510 г. адносіцца закладка мураванага французскага касцёла, да 1712–1730 гг. – карэнная рэканструкцыя ўсяго кляштара, а да 1817 г. – будаўніцтва ў ім званіцы. У XVI і XVII стст. Пінск меў тры паясы абарончых збудаванняў: замак, паўкальцо ўмацаванняў прыкладна па трасе сучасных вуліц Горкага і В. Харужай, паўкальцо ўмацаванняў па трасе вуліц Завальнай і Равецкай. Пінск гэтага часу апісаў у пачатку XX ст. вядомы гісторык А.С. Грушэўскі. Частка горада, што прымыкала да замка і была абмежавана другім поясам умацаванняў, называлася «паркан» і ўключала найбольш самавітую забудову. Тут знаходзіліся цэрквы: Мікалаеўская і Троіцкая мураваныя, Міхайлаўская і іншыя. Троіцкая царква стаяла ля Троіцкага моста і ўваходзіла ў агульную сістэму абароны. Відаль, тэрыторыя «паркана» адпавядала навакольнаму гораду XIII–XIV стст. Тэрыторыя паміж другім і трэцім паясамі ўмацаванняў называлася «мяста». Кватарталы тут былі больш рэдкай забудовы, якая чаргавалася з сельскагаспадарчымі ўгоддзямі. У 1553–1555 і 1565 гг. праводзіліся так званыя памеры горада. Калі землі прыватных уласнікаў (дарэчы, іх надзялялі зямлёй у іншых месцах) перадаваліся дзяржаве, праводзілася спрашчэнне межаў.

Пашырэнне дзяржаўных зямель адбывалася таксама за кошт павелічэння колькасці ўчасткаў домаўладанняў і суправаджалася пракладкай новых вуліц і падаўжэннем старых. У той жа час рост насельніцтва выклікаў драбленне ўчасткаў, якія ў цэнтры зменшыліся ў 2–1,6 раза; на ўскраінах іх памеры павялічваліся. Пры гэтым новыя ўчасткі на перыферыі былі меншыя за старыя ў цэнтры, што прывяло да змяншэння ў сярэднім сядзібных надзелаў.

У XVII–XVIII стст. Пінск неаднойчы разбураўся падчас вясных дзеянняў. Замак спалены ў час антыфеадальнай вайны 1648–1651 гг. на Беларусі, моцна пацярпеў у вайну Расіі з Рэччу Паспалітай 1654–1667 гг., а таксама ў Паўночную вайну 1700–1721 гг., калі горад разрабавалі войскі Карла XII. Уяўленне аб няправільнай радыяльна-паўкальцавай планіровачнай сетцы і размяшчэнні асноўных будынкаў дае «План Мінскай губерні павятовага горада Пінска» канца XVIII ст. Замак і гандлёвая плошча служылі месцам сыходжання вуліц. Аднак невялікі замак адыгрываў у плане горада меншую ролю, чым, напрыклад, у Полацку. Вылучаліся дзве асноўныя паўкальцавыя магістралі: адна разгаліноўвалася каля дамініканскага кляштара, другая, якая адпавядала сучаснай Завальнай вуліцы, абмяжоўвала горад на поўначы і захадзе. Пад канец XVIII ст. ужо не існаваў другі пояс абарончых збудаванняў, аднак замак і ўсю тэрыторыю Пінска яшчэ акружалі равы. Гарадскія вуліцы былі пераменнай шырынёй, кватарталы разнастайных, няправільных абрысаў.

Усходнюю частку горада займала прадмесце Каралін, якое забудоввалася з канца XVII ст. Яго кватарталы мелі прамавугольную канфігурацыю (у межах сучасных вуліц Савецкай, Кірава, Насырава, Дняпроўскай Флатыліі). У 1701 г. князем М. Вішнявецкім поблізу жылой забудовы прадмесця пачата ўзвядзенне палаца з землянымі ўмацаваннямі – чатырма вуглавымі бастыёнамі і курцінамі, аднак у 1706 г. пад час Паўночнай вайны ён быў разбураны дашчэнту.

Беларусь прайшла доўгі і складаны шлях гістарычнага развіцця. Першыя гарады-княствы на тэрыторыі сучаснай Беларусі з'явіліся ў IX стагоддзі. Без

павагі да гістарычнага мінулага няма акрэсленай будучыні. Глыбокае веданне сваіх каранёў, павага да спадчыны, якая засталася нам ад продкаў, спрыяюць умацаванню нацыянальнай ідэнтыфікацыі і самааднаўленню нацыі. Ахова гісторыка-культурных каштоўнасцей – адзін з прыярытэтных накірункаў дзяржаўнай палітыкі Рэспублікі Беларусь і перадумова яе ўстойлівага развіцця.

Страта памяці пра свае карані, гісторыю народа, родную зямлю з'яўляецца самай страшнай бядой, якая можа здарыцца з чалавекам, таму што тады ён губляе і частку сябе.

Капцова Ю. (г. Брэст, БрДТУ)

МЯНУШКІ ЛУНІНЕЦКАГА РАЁНА: СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА

Мянушка вядомая мовам усходніх славян яшчэ са старажытнасці. Яе ўзнiкненне звязваюць з уаўненнямі і верай чалавека ў існаванне татэма-першапродка-заснавальніка роду. У наш час пры ўтварэнні мянушак часцей за ўсё бяруцца пад увагу фізічныя, псіхічныя, маральныя якасці чалавека. Так можна сказаць, што мянушка ўяўляе сабой неафіцыйнае ўласнае імя чалавека; антрапонім, у аснову якога кладуцца фізічныя, псіхічныя, разумовыя, маральныя якасці чалавека, яго сацыяльна-побытавыя рысы ўкладу жыцця, а таксама прозвішча; антрапонім, што звычайна ўтрымлівае ўнутраную форму апелятыва, да якога ён узыходзіць; мянушка ўказвае на адну з якасцей чалавека; пераважна маркіраваны антрапонім, які ўказвае на пол і характарыстычныя якасці чалавека [1, с. 45].

Часта мянушкі ўсё больш аддаляюцца ад імені і набліжаюцца да прозвішчаў. На гэтым шляху мянушка праходзіць два этапы. На першым, яна з'яўляецца бытавым, штодзённым імем асобы, уласна мянушкай. На другім, мянушка адной асобы сям'і становіцца агульным дыферэнцыруючым імем для ўсіх членаў рода. Тут мянушка «часовае прозвішча» – толькі для аднаго пакалення канкрэтнай сям'і, якое можа стаць наследным для ўсяго рода.

Мянушкі падзяляюцца на невытворныя і вытворныя, антрапанімічныя і адпелятыўныя [1, с. 68].

Адантрапанімічныя мянушкі складаюць прадуктыўны клас неафіцыйных імёнаў Лунінецкага раёна в. Кажан-Гарадок. Характэрнай лексіка-семантычнай асаблівасцю гэтага тыпу мянушак з'яўляецца цесная сувязь з прозвішчам чалавека. Такія мянушкі індывідуальныя па ўтварэнні, узнікаюць у выніку самых розных адступленняў ад прынятых норм маўлення. Акрамя анамастычнай функцыі такія мянушкі выконваюць інфарматыўную і кантактную функцыі. Сярод навукоўцаў існуюць розныя меркаванні наконт таго, да мянушак ці ў асобны пласт вылучаць прозвішчныя мянушкі. І сапраўды, адпрозвішчныя мянушкі ў адрозненні ад аўтанна характарыстычных не заўсёды паказваюць на пэўныя прыкметы і ўласцівасці чалавека, але цалкам пагадзіцца, што мянушкі дадзенага тыпу ніяк не характарызуюць чалавека, нельга, бо ўсякая мянушка ёсць моўны знак, які мае багатую гаму адценняў.

Адантрапанімічныя мянушкі ўтвараюцца ад прозвішчаў, імёнаў носьбіта ці яго родзічаў, часцей бацькі, мужа, маці, дзеда, таму сярод іх вылучаем дзве ярка акрэсленыя групы: адыменныя і адпрозвішчныя мянушкі.

Адыменныя мянушкі (в. Кажан-Гарадок Лунінецкага раёна) утвараюцца ад імя носьбіта, яго бацькі, дзеда, маці ці зрэдку іншых родзічаў:

Патліха – мянушка, утвораная ад імя мужа Пеця.

Пілінка – мянушка, утвораная ад імя бацькі Піліп.

Дзёміха – мянушка, утвораная ад імя айчыма Дзіма-Дзёма.

Юстыніха – мянушка, утвораная ад імя бацькі Юстын.

Костак – мянушка, утвораная ад імя дзеда Косця.

Максэмчыха – мянушка, утвораная ад імя бацька Максім.

Марцініха – мянушка, утвораная ад імя прадзеда Марцін.

Мірончыха – мянушка, утвораная ад імя дзеда Мірон.

Адрозніваюцца мянушкі ўтвараюцца ад прозвішчаў бацькі, дзеда ці мужа:

Варэнічыха – мянушка, утвораная ад прозвішча бацькі Вярэніч.

Буневічыха – мянушка, утвораная ад прозвішча бацькі Буневіч.

Кірчэніха – мянушка, утвораная ад прозвішча мужа Кірчанка.

Орэшко – мянушка, утвораная ад прозвішча мужа Арашкевіч.

Шчычыха – мянушка, утвораная ад прозвішча дзеда Шэшка.

Бандура – мянушка, утвораная ад прозвішча бацькі Бандацкі.

Морква – мянушка, утвораная ад прозвішча мужа Марковіч.

Комарыха – мянушка, утвораная ад прозвішча мужа Комар.

Сярод мянушак, якія адлюстроўваюць унутрысямейныя адносіны, адрозніваюць:

1. Патронімы – найменні нашчадкаў, утвораныя ад імёнаў, прозвішчаў або мянушак бацькоў ці больш далёкіх продкаў па мужчынскай лініі:

2. Матронімы – найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак маці ці продкаў па жаночай лініі:

3. Гінонімы – найменні мужоў, утвораныя ад імёнаў, прозвішчаў або мянушак жонак:

4. Андронімы – найменні жонак, утвораныя ад імёнаў, прозвішчаў або мянушак мужоў:

5. Адэльфонімы – найменні братоў і сясцёр [2, с. 271].

Сямейныя мянушкі – патронімы в. Кажан-Гарадок Лунінецкага раёна па форме часта супадаюць з прыналежнымі прыметнікамі і ўтвараюцца ад імені галавы сям'і: *Матнюковыя, Дзековічы, Ковальчы, Аркадзевы* і інш. Сямейныя мянушкі – матронімы – утвараюцца ад імені гаспадыні пры дапамозе суфікса *-ін(-ын-)*. Сюды адносяцца мянушка *Любіна*.

Адапелятыўныя мянушкі складаюць прадуктыўны клас неафіцыйных імёнаў в. Кажан-Гарадок Лунінецкага раёна. Характэрнай лексіка-семантычнай асаблівасцю гэтага тыпу мянушак з'яўляецца цесная сувязь з пэўным апелятывам. Такія мянушкі індывідуальныя па ўтварэнні. Сярод навукоўцаў існуюць розныя погляды на падзел такіх мянушак на лексіка-семантычныя групы. Вылучым наступныя віды мянушак в. Кажан-Гарадок Лунінецкага раёна:

1. *Мянушкі, у аснове матываваныя якіх – знешні выгляд чалавека:*

Цыган – чалавек з цёмным колерам твару, падобны да цыганоў.

Белы – в чалавека былі белыя валасы.

Молодушка – прыгожы чалавек.

Пом'яніха – неахайная жанчына.

Торба – вельмі тоўсты чалавек, які жыве ў дастатку.

Чырвона – жанчына, в якой заўсёды чырвоныя шчокі.

Боб – чалавек, які мае вялікія круглыя вочы.

Гарбуз – чалавек, які мае вялікі живот.

Цыліндра – жанчына, якая прыквільгвае на адну нагу.

Косянка – жанчына, в якой раскосяны вочы.

II. *Мянушкі, што ўтвораны на аснове назваў жывёльнага свету:*

Баран – мужчына атрымаў мянушку з-за валасоў, кучаравых і светлых, як у барана.

Белка – мянушка жанчыны, якая заўсёды была такой жа працалюбивай, як гэты звярок. У той жа час яна была і рыжай, як вавёрачка.

Следзь – атрымаў сваю назву таму, што сям’я мела шмат дзяцей. Пра іх кажуць: «вельмо многа як следзёў у банцы».

Слон – высокі і вялікі чалавек.

Пейніха – жанчына атрымала мянушку ад таго, што вельмі рана ўставала, раней, чым пейні.

III. Мянушкі, якія характарызуюць паводзіны чалавека, яго звычкі, фізічныя недахопы:

Выдра – жанчына атрымала сваю мянушку з-за свайго «калючага» характару. Яна была скупой і не любіла мець зносінаў з аднавяскоўцамі.

Міконіха – гэта чалавек вельмі павольны ў рухах, дзеяннях, працы.

Хозяйка – жанчына, якая добра вядзе гаспадарку.

Громчыха – гэтую мянушку атрымала за тое, што яе дзед заўсёды моцна гаварыў.

Піскуніха – атрымала мянушку за тонкі голас.

У асобную семантычную групу выдзяляем мянушкі, у аснове матывацыі якіх – населеныя пункты тых людзей, адкуль яны прыехалі ў вёску:

Любачынка – жанчына пераехала з в. Любачын.

Барановка – жанчына, якая прыехала з г. Баранавічы.

Цнянка – жанчына, якая прыехала з в. Цна.

А таксама мянушкі, у аснове матывацыі якіх – няправільнае вымаўленне слоў:

Туніч – мянушка пайшла ад таго, што ў дзяцінстве гэты чалавек бабу Матруну называў баба Тўна.

Пэтлэ – калі быў малым, казаў не Пятро, а Пэтлэ.

Асобыны пласт складаюць мянушкі з ацэначным значэннем, з нематываванай унутранай формай: Джура, Букса, Пэля і інш.

Такім чынам, у артыкуле была зроблена спроба даць семантычную характарыстыку мянушак Лунінецкага раёна в. Кажан-Гарадок. Прыведзеныя мянушкі сведчаць аб тым, што гумар і народная дасціпнасць, назіральнасць носьбітаў гаворкі з’яўляецца рашаючым фактарам іх ужывання. Яны з’яўляюцца натуральным прадуктам жывога ужывання і на канкрэтных прыкладах дэманструюць шырокія семантычныя магчымасці беларускай гутарковай мовы.

Літаратура

1. Мезенка, Г.М. Беларуская анамстыка / Г.М. Мезенка // – Мн. : Вышэйшая школа, 1997. – 119 с.
2. Шур, В.В. Беларускія ўласныя імёны. Беларуская антрапаніміка, тапаніміка / В.В. Шур // – Мн. : Навука і тэхніка, 1988. – 162 с.
3. Шур, В.В. 3 гісторыі ўласных імёнаў / В.В. Шур // – Мн. : Мастацкая літаратура, 1993. – 239 с.

Козычко С., Косач О. (г. Пінск, ПГКИ)

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА ПИНСКА XIX–XXI ВЕКОВ

В 1877 году московская «Театральная газета» напечатала обзор спектаклей, которые шли на профессиональных и любительских сценах России. В числе перечисленных городов был и город Пинск. В этом нет ничего удивительного. Ещё Шиллер писал: «Театр наказывает тысячи пороков, оставляемых судом без наказания, и рекомендует тысячи добродетелей, о которых умалчивает закон. Театр вытаскивает обман и ложь из их кривых лабиринтов и показывает дневному свету их ужасную наружность. Театр развешивает перед нами панораму человеческих страданий. Театр искусственно вводит в сферу чужих бедствий и за мгновенное страдание награждает нас сладостными слезами и роскошным приростом мужества и опыта» [3].

Через 10 лет здесь открылось Товарищество русских драматических артистов. В числе показанных ими пьес – «Разбойники» Шиллера, «Записки сумасшедшего» Н.В. Гоголя, «Без вины виноватые», «Бешеные деньги» Н.А. Островского. Это были первые спектакли в Пинске.

Исторические и политические события не могли не оказать влияния на развитие театрального искусства города, однако и в годы Великой Отечественной войны в Пинске продолжали работать театры (например, Драматический театр, созданный на основе Заславльского колхозного театра).

1945–1954 годы. Коллектив Пинского областного драматического театра насчитывает 25 человек. Главным режиссером является В. Шутов, а художественным руководителем – Вилинский. Театр носит имя Я. Купалы.

За 9 лет работы на сцене театра поставлено более 80 спектаклей, среди которых «Любовь Яровая» (1946 г.), «Раскинулось море широко» (1946 г.), «Егор Булычѳв» (1948 г.), «Васса Железнова» (1951 г.), «Папараць-кветка» (1951 г.) и многие другие. В 1946 году театр гастролировал в г. Ровно.

С 1954 г. на базе городского Дома культуры начинает свою работу Пинский народный театр городского Дома культуры. Знаковым для театра явился спектакль «Алазанская долина» (1957–1958 гг.), показанный на I-ой Республиканской декаде самодеятельного искусства – спектакль был удостоен первой премии, а театру было присвоено звание Народный. В 1960 году театр занял первое место в номинации «Лучшее исполнение водевилей и инсценировок». В 1979 г. артист театра Божелко Александр был удостоен звания «Заслуженный работник культуры БССР».

Среди постановок театра стоит отметить пьесы белорусских классиков: «Прымакі», «Паўлінка» Я. Купалы, «Пинская шляхта» В. Дуніна-Марцинкевича.

В 1992 году театр был реорганизован в театральную студию «Диоген». За 14 лет своего существования театром-студией было поставлено более 40 спектаклей для взрослых и детей.

Резюмируя вышеизложенное, следует отметить, что театральное искусство Пинска прошло сложный путь развития, но пинчанам посчастливилось, в 2006 году был открыт Полесский драматический театр, художественным руководителем которого был назначен Иван Иванович Базан. Дебютировал театр спектаклем «Волшебный сон», поставленным по пьесе известного драматурга и поэта Юлиа Кима (режиссѳр-постановщик Елена Гаврилович).

Сегодня Полесский драматический театр радует пинчан новыми премьерами. Визитной карточкой театра по-прежнему является «Пинская шляхта» В. Дуніна-Марцинкевича.

Среди постановок зарубежных авторов стоит отметить спектакли «Дикарь» по пьесе испанского драматурга Алехандро Касона (нас. имя Родригес Альварес, режиссѳр Павел Маринич), «Эквус» по пьесе английского драматурга Питера Шеффера (режиссѳр-постановщик – артист театра Михаил Мухоморовский).

В 2011 году общественность отмечала 120-летний юбилей великого русского классика Антона Павловича Чехова. Не смогли обойти стороной это событие и в Полесском драматическом театре в юбилейный пятый сезон. Труппа театра вместе с режиссѳром воплотили на сцене рассказ А.П.Чехова «Каштанка» [1, с. 116].

Ещё в ноябре 2012 года труппа театра (актерский штат на сегодняшний день – 17 человек) во главе с режиссером приступили к постановке спектакля, премьеры которого состоялась 9 июня 2012 года по пьесе классика белорусской

літэратуры Янкі Купалы – «Раскіданае гняздо» (рэжысёр спектакля Павел Мариніч). Спектакль прыурочен к 130-летнему юбилею беларусских классиков Я. Колоса и Я. Купалы.

Заслуживает внимания одна из последних постановок Полесского драматического театра – спектакль «Чорная Панна Нясвіжа», поставленный по пьесе белорусского драматурга А.А. Дударева.

Стоит отметить, что Полесский драматический театр пользуется большой популярностью не только среди взрослой публики, но и детей. Для юной аудитории на сцене сегодня идут такие пьесы как «Аленький цветочек», «Как Баба-Ёжка сказку спасали», «Ушастик», «Приключения с огоньком».

За время своего существования театр внес большой вклад в развитие культуры не только города Пинска, но и Брестской области. Уже на протяжении семи лет актеры, режиссеры и все рабочие театра каждой своей постановкой пытаются напомнить зрителю о том, о чем порой мы забываем: на свете есть любовь, надежда, вера, искренность и доброта. Нельзя забывать, что степень понимания этих простых истин во многом обуславливает пути развития общества в целом. Если бы смысл театра сводился только к развлечению публики, быть может, и не стоило бы вкладывать в него столько труда. Но театр есть искусство отражать жизнь.

Літаратура

1. Гринь, О.А. Пути развития театрального искусства в Пинске XVII–XXI вв. / О.А.Гринь // Культура: открытый формат – 2012: (библиотекосведение, библиографоведение и книговедение, искусствосведение, культурология, музееведение, социокультурная деятельность): сб. науч. ст. / ред. сов.: М.А. Можейко (председатель) [и др.]; сост.: Т.Н. Бабич, Ю.А. Переврзсва, Е.Н. Шаройко; Мин-во культуры Республики Беларусь, Беларус. гос. ун-т культуры и искусств. – Минск: БГУКИ, 2012. – 310 с.
2. Театральная Беларусь: Энциклапедыя: У 2 т. Т. 2: Лабанок-Яшчур / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: БелЭн, 2003. – 576 с.: іл.
3. Хвагіна, Т.А. Пінск і яго ваколіцы / Т.А. Хвагіна. – Мінск: Выш. шк., 2007. – 76 с.: іл.
4. Высказывания и афоризмы об актерах и театре [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wisdoms.ru/171.html>. – Дата доступа: 05.06. 2013.

Карнялюк Д. (г. Брэст, БрДТУ)

НЕКАТОРЫЯ ПЫТАННІ ўТВАРЭННЯ, СТРУКТУРЫ І РАЗВІЦЦА ТЭРМІНАСІСТЭМЫ ВОДАГАСПАДАРЧАГА ЦЫКЛА

Беларуская навуковая тэрміналогія ў сваім развіцці прайшла некалькі этапаў. У розныя гады XX стагоддзя яна перапрацоўвалася, пашыралася і абагульнялася. Узгадваюцца розныя прычыны развіцця навуковай тэрміналогіі.

Па перакананні В.К. Шчэрбіна, «неадкладныя праблемы адраджэння беларускай мовы, пашырэння сферы яе ўжытку сярод насельніцтва рэспублікі паставілі на парадак дня ў ліку ішых пытанне аб паскоранай распаўсюўцы навуковай тэрміналогіі, якая з'яўляецца на сённяшні дзень адной з найбольш занябальных галін мовазнаўства» [1, с. 65].

Лічыцца, што беларуская навуковая тэрміналогія прайшла 4 этапы: 1–2 этапы – працэс натуральнага складвання тэрмінаў; 3–4 этапы – працэс упарадкавання тэрміналогіі.

Грунтоўны ўклад у вывучэнне беларускай тэрміналогіі – агляд этапаў фарміравання спецыяльнай лексікі, аналіз структуры беларускай навуковай

тэрміналогіі і заканамернасцяў яе развіцця – унеслі такія навукоўцы, як Л.А. Антанюк, В.А. Ляшчынская, А.Я. Баханькоў і інш. Аднак трэба адзначыць, што навука і тэхніка развіваюцца вельмі хутка, а таму мы назіраем развіццё тэрміналагічнай лексікі, што патрабуе яе далейшага вывучэння і складання тэрміналагічных слоўнікаў на беларускай мове па розных галінах навукі.

Тэрмін – гэта «слова (або словазлучэнне), якое абазначае спецыяльнае паняцце са сферы навукі, культуры, вытворчасці і заключае ў сабе дакладнае лагічнае азначэнне (дэфініцыю) гэтага паняцця» [2, с. 407]. Тэрміналагічная лексіка паводле паходжання неаднародная. Яна складаецца з уласных і іншамовных слоў; са спалучэнняў уласных і іншамовных сродкаў; са старых і новых слоў; з агульнапрынятых і вузласпецыяльных лексем.

Разгледзім тэрміналогію водагаспадарчага цыкла паводле паходжання і ўтварэння.

Большасць тэрмінаў названай сістэмы ўласнабеларускія паводле паходжання: *плаціна, хуткасць патоку, насычэнне вады, сістэма падачы вады, ачышчальныя збудаванні, узровень вады* і інш. Гэта звязана, відаць, з тым, што ў агульнаўжывальнай лексіцы беларускай мовы было дастаткова слоў, якія змаглі абазначыць навуковае паняцце ці з'яву ў сферы воднай гаспадаркі. Тэрмінамі сталі некаторыя агульнаўжывальныя словы (*вада, паток*). Як заўважае мовазнаўца Л.А. Антанюк, «большасць агульнаўжывальных слоў сустракаецца ў складзе састаўных тэрмінаў» [3, с. 154]. Напрыклад, у водагаспадарчым цыкле можна сустрэць такія тэрміны, як *шпунтавая загараджа, воданаторная вежа, гідрапнеўматычны бак, мантажны люк* і інш.

Сярод тэрмінаў водагаспадарчага цыкла вылучаюцца і іншамовныя па паходжанні. Запозычаная лексіка ў вялікай колькасці папоўніла слоўнікавы склад беларускай мовы ў 20–30 гг. XX ст., паколькі адчуваўся «недахоп кніжнай лексікі – як вынік аднабаковага яе развіцця ў папярэднія перыяды» [2, с. 155].

З грэчаскай мовы:

- сэптык (ад гр. *septikos* – гніласны, гнойны) – басейн у каналізацыйнай сетцы для ачысткі сцёкавых вод.
 - Аэрацыя (ад гр. *aer* – паветра) – узбагачэнне вады паветрам праз аэрафільтр.
- З лацінскай мовы:
- акведук (лац. *aqueductus*) – збудаванне ў выглядзе маста для правядзення водаправодных труб праз глыбокі яр, раку, чыгунку.
 - Каналізацыя (лац. *canalis* – труба) – сістэма падзеленых трубаправодаў для выдалення нечыстот.
 - Калектар (п.-лац. *collectors* – збіральнік) – шырокі канал або труба для збору і адводу вадкасці або газаў, якія паступаюць з іншых каналаў або труб.
 - Ірыгацыя (лац. *irrigation* – арашэнне) – штучнае арашэнне палёў пры дапамозе спецыяльных прыстасаванняў.
 - Фільтр (с.-лац. *filtrum* – лямец) – прыстасаванне для ачысткі вадкасцей і газаў ад непатрэбных прымесей.

З французскай мовы:

- помпа (ад фр. *pompe*) – насос для падачы або адкачвання вадкасці, газаў і т.п.
- Рэзервуар (ад фр. *reservoir*) – ёмкасць для вадкасцей і газаў у выглядзе бака, балона, басейна і інш.

З галандскай мовы:

- дамба (ад гал. *Dam*) – штучны насып для затрымання вады пры разліве, у вадасховішчы, для змянення цяжэння ракі і інш.

Зразумела, што запазычаныя словы, трапіўшы ў беларускую мову, часткова падпарадкоўваюцца законам беларускай мовы. Напрыклад, зычныя [ж], [ш], [дж], [р], [ч], [ц] вымаўляюцца цвёрда (*ірыгацыя, рэзервуар*) і інш. Гук [г] фрыкатыўны (*шугазажор, гідроліз*). Назіраем аканне (*калектар*).

Адначым асноўныя спосабы ўтварэння тэрмінаў водагаспадарчага цыкла. Тэрміны хоць і маюць спецыфічныя асаблівасці, аднак «застаюцца элементамі лексічнай сістэмы і ў цэлым падпарадкоўваюцца яе законам. Спосабы ўтварэння новых тэрмінаў тыя ж, што і звычайных слоў» [2, с. 408].

1). Суфіксальны спосаб даволі пашыраны ў тэрмінаўтварэнні. Часцей за ўсё суфіксальным спосабам утвараюцца тэрміны ад асноў уласных і агульных лексем, спрадвечнабеларускіх і іншамовных. У тэрміналогіі водагаспадарчага цыклу пашыраны такія суфіксы, як **-нн-**, **-енн-**(**-энн**) для абазначэння працэсаў. Утвараюцца ад асноў дзеяслова, напрыклад: *насычэнне* – утворана ад дзеяслова *насычаць* пры дапамозе суфікса **-энн**; *размеркаваць* + **нн** = *размеркаванне*; *выпарыць* + **энн** = *выпарэнне*, *асушаваць* + **нн** = *асушванне*, *астуджаць* + **энн** = *астуджэнне*, *праектаваць* + **нн** = *праектаванне*.

Шырока выкарыстоўваюцца іншамовныя ўтваральныя суфіксы **-ізм** (**-ызм**), **-ацы-я**, **-ізацы-я**, **-іцы-я**, **-фікацы-я**, **-аж** (*каналізацыя, ірыгацыя, аэрацыя, мінералізацыя, эксплуатацыя*), якія дабаўляюцца да іншамовных слоў.

2). Сінтаксічны спосаб – спосаб утварэння тэрмінаў шляхам рознага тыпу спалучэнняў – «самы прадуктыўны амаль ва ўсіх галінах навукі і тэхнікі» [3, с. 220]. Найбольшая колькасць тэрмінаў утворана па мадэлі «прыметнік + назоўнік»: *апорная калона, шпунтавая загароджа, артэзіянская свідравіна, водаправодныя лініі, магістральная сетка, ражавыя агалоўкі*.

Пэўная частка ўтворана па мадэлі «назоўнік + назоўнік» або, радзей, «назоўнік + прыназоўнік + назоўнік»: *хуткасць патоку, калянасць вады, дэбіт свідравіны, мутнасць вады, хімія вады, насычэнне вады, надзейнасць энергаабеспячэння, графік водаспажывання*.

Даволі часта сустракаюцца тэрміны водагаспадарчага цыкла, утвораныя па мадэлі «назоўнік + прыметнік + назоўнік»: *рэзервуар чыстай вады, спажывы тэхнічнай вады*.

Сустракаецца мадэль «назоўнік + назоўнік + назоўнік»: *сістэма падачы вады, сістэма размеркавання вады*.

Мадэль «назоўнік + назоўнік + прыметнік + назоўнік» : *сістэма адвядзення бытавых сцёкаў*.

Як правіла, у шматкампанентных тэрмінах апорнае слова – гэта назоўнік.

3) Спосаб аснова-і словаскладанне.

Тэрміны ўтвараюцца ў выніку спалучэння як уласных, так і іншамовных частак: *вадасховішча, гідразлеватар, водапрыёмнік, цеплатэхніка, водаканал*.

Такім чынам, прааналізаваўшы некаторыя пытанні паходжання, развіцця і структуры тэрміналагічнай лексікі водагаспадарчага цыкла, можна зрабіць наступныя вывады:

- большасць спецыяльных лексем названай тэрмінасістэмы – гэта ўласнабеларускія словы;
- большая частка агульнаўжывальных слоў набывае тэрміналагічнае значэнне, асабліва ў складзе састаўных тэрмінаў;
- тэрміналогія воднай гаспадаркі неаднародная па паходжанні;
- развіццё навукі і тэхнікі ў цэлым паслужыла фактарам для ўзбагачэння слоўнікавага складу беларускай мовы – стварэння тэрмінасістэм розных галін навукі.

Літаратура

1. Ляшчынская, В.А. Студэнту аб мове: прафесійная лексіка / В.А. Ляшчынская. – Мінск: «ВЦ Минфина», 2003. – 244 с.
2. Баханькоў, А.Я. Лексікалогія сучаснай беларускай мовы / А.Я. Баханькоў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 464 с.
3. Антанюк, Л.А. Беларуская навуковая тэрміналогія: фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыяніраванне / Л.А. Антанюк. – Мінск: Навука і тэхніка, 1987. – 240 с.

Кулькина Н. (г. Брест, БГПК)

ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О СВОБОДЕ СОВЕСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ В 1990 ГОДУ

Советское государство на протяжении всего времени своего существования строило взаимоотношения с религиозными объединениями на стратегии противостояния и конфронтации. В связи с этим после распада СССР бывшим союзным республикам предстояло решить ряд важных вопросов: определить значение и место религии в обществе, ее правовой статус, разработать критерии будущих законодательных проектов по упорядочению взаимоотношений между государством и религиозными конфессиями.

Основы современного белорусского законодательства о свободе вероисповеданий и религиозных организациях были заложены в Законе «О свободе вероисповеданий и религиозных организациях», принятом Верховным Советом Республики Беларусь 17 декабря 1992 г. Закон закреплял принцип равенства религий и вероисповеданий. Статья 6 гласит: «Все религии и вероисповедания равны перед законом. Ни одна религия, вероисповедание не пользуются никакими преимуществами и не имеют никаких ограничений по сравнению с другими» [1, с. 19]. Статьей 3 было предусмотрено, что в «соответствии с правом на свободу вероисповеданий каждый гражданин самостоятельно определяет свое отношение к религии, вправе единолично или совместно с другими исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, выражать и распространять убеждения, связанные с отношением к религии» [1, с. 18].

Однако в сложившихся условиях Закон дал толчок к распространению религиозных групп негативного характера и реальную возможность их регистрации официальными структурами [1, с. 5]. Одной из организаций, призванной стать гарантом стабильности и контроля конфессиональной сферы, стало введение Совета по делам религий при Совете Министров БССР (16 августа 1991 г.), создание Коллегии государственного комитета по делам религий и национальностей (12 июля 1997 г.), Комитета по делам религий и национальностей при Совете Министров Республики Беларусь согласно указу Президента от 27 ноября 2001 г. [4, с. 152].

Опыт первых лет независимого демократического существования показал, что наступило время принятия документа, регулирующего вопросы свободы и прав человека на постсоветском пространстве [3, с. 116]. В итоге была принята конвенция Содружества независимых государств о правах и основных свободах человека, которая вступила в силу в Республике Беларусь 11 августа 1998 года. Учитывая актуальность религиозной жизни общества, возрастающий интерес к верованиям и увеличивающееся число верующих, статья 10 декларировала право человека на свободу мысли, совести и вероисповедания, свободу выбора религии или убеждения, возможность выполнять религиозные обряды [5, с. 38]. В статье сказано также и о том, что свобода исповедовать религию

может быть подвергнута ограничениям, если они противоречат закону и вопросам государственной безопасности, общественному порядку, охране здоровья либо нравственности населения и т.д.

Принятая в 1994 году Конституция Республики Беларусь сформулировала правовые основы законодательства о свободе вероисповеданий и религиозных организациях. Согласно статье 4, демократия в стране осуществляется на основе многообразия политических институтов, идеологий и мнений, а идеология политических партий, религиозных или иных общественных объединений, социальных групп не может устанавливаться в качестве обязательной для граждан [6, с. 4]. При этом статьей 31 предусматривалось, что «каждый имеет право самостоятельно определять свое отношение к религии, единолично или совместно с другими исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, выражать и распространять убеждения, связанные с отношением к религии, участвовать в отправлении религиозных культов, ритуалов, обрядов» [6, с. 10].

Конституция Республики Беларусь 1994 г. закрепила в статье 16 принцип равенства религий и вероисповеданий, согласно которому не допускалось установление каких-либо преимуществ или ограничений одной религии или вероисповедания по отношению к другим [6, с. 7].

В качестве подзаконного акта, развивающего положения, сформулированные в Законе «О свободе вероисповеданий и религиозных организациях», необходимо упомянуть Постановление Кабинета Министров Республики Беларусь от 3 июля 1995 г. № 357 «Об утверждении Положения о порядке приглашения и деятельности иностранных священнослужителей на территории Республики Беларусь» [7]. Положение регулировало вопросы, связанные с приглашением в Республику Беларусь зарубежных служителей церкви, и определяло порядок получения иностранными священнослужителями, миссионерами, монахами и монахинями разрешений на религиозную деятельность, а также порядок перевода иностранных священнослужителей из одной религиозной организации в другую, назначения и замены зарубежными религиозными центрами руководителей религиозных объединений, управлений и центров в Республике Беларусь, приглашения иностранных граждан и лиц без гражданства для обучения в духовных учебных заведениях, действующих в республике.

В соответствии с документом право на приглашение в Республику Беларусь иностранных священнослужителей предоставлялось лишь религиозным управлениям и центрам, имеющим зарегистрированные в установленном порядке уставы (положения). Положение предусматривало обязательность согласования приглашений с органом государственного управления по делам религий и срок (один год), на который отделы религий облисполкомов и Минского горисполкома могли зарегистрировать иностранных служителей церкви. При этом годичный срок пребывания иностранного священнослужителя на территории Республики Беларусь по ходатайству религиозного управления или центра мог быть продлен на один месяц.

Положение предусматривало право заниматься религиозной деятельностью и тем иностранным служителям церкви, которые находились в республике по приглашению юридических или физических лиц для осуществления нерелигиозной деятельности. Пунктом 7 устанавливались необходимые для этого требования: обязательность регистрации иностранных священнослужителей в соответствующем государственном органе по делам религий на основе ходатайства руководителя религиозной конфессии, наличие у них виз Республики Беларусь и документов, подтверждающих религиозное образование и профессию [7].

В случае нарушения законодательства Республики Беларусь Положением предусматривалось право аннулирования регистрации иностранных священнослужителей. Соответствующие государственные органы по делам религий могли не только аннулировать регистрацию иностранных служителей церкви, но и обратиться в органы внутренних дел с предложениями о сокращении этим служителям времени нахождения на территории страны. Положение предусматривало также возможность выдворять из страны тех иностранных священнослужителей, которые попытались бы заниматься религиозной деятельностью на территории Беларуси без специального разрешения.

Образовавшиеся противоречия в государственно-правовых отношениях требовали решения путем реформирования законодательства о свободе совести в целях пресечения деятельности деструктивных религиозных организациях. Таким образом, в конце 1990-х годов начинается этап преобразования Закона о свободе совести и религиозных организаций, направленный на внесение качественных изменений и поправок.

Центральное место в системе законодательства о свободе вероисповеданий и религиозных организациях занимает профильный закон. На протяжении десяти лет действия Закона 1992 г. в него вносились определенные изменения и дополнения, направленные на усиление регулирующей роли государства. Так, первоначальная редакция статьи 11 предусматривала, что отношения государства с зарубежными религиозными центрами, не урегулированные законом, разрешаются в соответствии с договоренностями между ними и уполномоченными на это государственными органами Республики Беларусь. В соответствии с принятыми в 1995 г. изменениями этот механизм договоренностей с зарубежными религиозными центрами был упразднен. Решение не урегулированных законом отношений передавалось в ведение государственных органов, обеспечивающих исполнение законодательства о свободе вероисповеданий и религиозных организациях. Однако вносимые изменения и дополнения в целом не меняли концепцию Закона.

Таким образом, к середине 90-х годов в Беларуси были сформулированы правовые основания государственного регулирования деятельности зарегистрированных к этому времени религиозных организаций. Однако наряду с законно действующими религиозными организациями появились неомистические, псевдорелигиозные секты, которые не прошли процедуру обязательной регистрации в соответствующих государственных органах по делам религий. Их деятельность не могла не беспокоить государственные структуры. Но наибольшие нарекания властей вызывала в это время деятельность миссионеров из различных стран мира, прибывавших в республику по обычным туристическим визам либо по частным приглашениям и пытавшихся заниматься миссионерской деятельностью без специального разрешения.

Из вышеизложенного видно, что государственная политика Республики Беларусь в конфессиональной сфере направлена на сохранение межконфессионального мира и согласия, поддержание традиций религиозной терпимости и взаимного уважения, пресечение любых проявлений расизма, дискриминации по религиозному либо национальному признаку, развитие взаимодействия с исторически традиционными конфессиями в социально значимых направлениях.

Літаратура

1. Аб свабодзе веравызнанняў і рэлігійных арганізацыяў: Закон Рэсп. Беларусь, 17 снежня 1992 г., № 2030-XXI // Ведамасці Вярхоўнага Савета Рэсп. Беларусь. – 1993. – № 2. – 18 с.

2. Земляков, Л. Религиозная политика как фактор стабилизации белорусского общества / Л. Земляков // Гісторыя: праблемы выкладання. – 1998. – № 2 (6). – С. 4–9.
3. Землякоў, Л.Я. Беларусь на шляху да свабоды сумлення / Л.Я. Землякоў / Кам. Вярхоўнага Савета Рэсп. Беларусь па правах чалавека, нац. пытаннях, сродках масавай інфармацыі, сувязях з грамадскімі і рэлігійнымі аб'яднаннямі. – Мінск, 1996. – 122 с.
4. Котляров, И.В. Республика Беларусь в конфессиональном измерении / И.В. Котляров, Л.Е. Земляков. – Минск: изд. МИУ, 2004. – 231 с.
5. Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека, 11 августа 1998 г. // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2003. – № 3. – С. 34–52.
6. Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). – Минск : Амалфея, 2008. – 48 с.
7. Положение о порядке приглашения и деятельности иностранных священнослужителей на территории Республики Беларусь: постановление Кабинета Министров Республики Беларусь, 3 июля 1995 г. № 357 // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. реестр правовой информ. Республики Беларусь. – Минск, 2009.

Крук М. (г. Брэст, БрДТУ)

ХРЫСЦІЯНСКІЯ ТРАДЫЦЫІ НА БЕРАСЦЕЙШЧЫНЕ: СВЯТКАВАННЕ ВЯЛІКДНЯ

Заўвага: асобныя выразы пададзены ў палескім вымаўленні.

Ніводнага з гадавых святаў беларус не чакае з такім нецярпеннем і не святкуе так радасна, як свята Гаподняга Уваскрэснення.

Вялікодзень адпозніваецца ад іншых святаў і выклікае да сябе большую пашану, бо час, на які ён прыпадае, – час агульнага ўваскрашэння – вясна. Яйка здаўна ўспрымаецца як сімвал жыцця. Яйка, якім у даўнія часы дахрысціянскія народы трыумфальна віталі ўздых абуджанай з халоднага сну прыроды, а персы апявалі ў свшчэнных спевах і адлігае з золата з вялікай пашанай захоўвалі ў святыні.

Велікодны настрой сярод беларусаў адчуваецца ў нейкай ступені ўжо ў *Пальмавую нядзелю* (Вербная нядзеля) падчас асвчэння маладых галінак ці дубчыкаў вярбы. І пасля выхаду з царквы адбываецца жартаўлівае ўзаемнае хвастанне свячонай вярбой з прыгаворам:

Не я б'ю, вярба б'е;

За тыдзень Вялікодзень.

Будзь здароў, як вада,

Будзь багат, як зямля.

Галінкамі свячонай вярбы часова аздабляюць абразы, а потым утыкаюць на могілках пасля абеду ў той самы дзень альбо пяты. У дзень святаго Юр'я свячоная вярба служыць пры выгане жывелы першы раз на пашу, што павінна захоўваць яе ад ваўкоў і хваробаў, а ў Святаянскую ноч вярбу памяшчаюць над дзвярыма хлява, каб бараніла кароў ад чараўніц.

На працягу наступных дзён Вялікага тыдня, ці па-руску Страсной нядзелі, таксама адчуваецца святочная атмасфера, але і стрыманасць у выяўленні пачуццяў, паводзінах. Стрыманасць – гэта ўшанаванне беларусам пакутаў Госпада, што можна добра бачыць па тым, як веруючы трымае сябе падчас вынасу Хрыстовых *штаў** (выносяць плашчаніцу), на малебнах. Хлеб і вада, у

вельмі абмежаванай колькасці ў пятніцу і суботу, для асобаў цярплівых і стойкіх на голад з'яўляюцца адзінай ежай у гэты час. Захаванне шчырага посту ў апошні тыдзень перад Уваскрэсеннем Гасподнім абавязковае, як у першы пасля запусаў, але тады яго з пакаяннем тракуюць як пакуту, а ў перадсвяточным настроі ен набывае характар ахвяры. Толькі Вялікі чацвер (Чысты чэцвер) выпадае з гэтага суролага правіла. У гэты дзень старыя людзі нічога не ядуць аж да заходу сонца і толькі на змярканні сядваюць вячэраць; астанняя вечэра складаецца са свежай рыбы, што ў іншыя дні першага і апошняга тыдняў было б яго парушэннем.

Стварэнню панавальнага ў гэты час настрою садзейнічаюць праводзімыя ўсюды работы, асабліва ў жаночай сферы, якім кожная гаспадыня аддаецца цалкам і траціць часу на іх больш, чым патрэбна, у перакананні, што таго патрабуе нахадзячая ўрачыстасць. Таму першыя тры дні прывячаюцца навадзенню парадку ў хаце, запусчаныя за паўгода, што ўключае бяленне столі і сценаў, шараванне і мыцце драўлянай мэблі, як і генеральнае мыцце бялізны, сушэнне яе і качанне, а таксама шматлікія іншыя драбнейшыя чыненні. Роля мужчын у такой працы дапаможная, эпиздычная, у асноўным яны кешкаюцца ва ўласнай гаспадарцы, якая таксама патрабуе перадсвяточнага парадкавання. Як толькі сям'я, дзякуючы агульнай працы знадворку і знутры, набудзе святочны выгляд, тады гаспадыня рыхтуе на свячонае. У залежнасці ад заможнасці гаспадаркі выпякаюць пірагі, булкі з макам. Запякаюць свініну, а таксама вырабы з яе і парсят, гатуюць у гліняным посудзе свежы сыр з медам (паска).

Вялікая субота – самы ўрачысты дзень з усяго тыдня. Завецца «Красная субота» таму, што ў гэты дзень усе прыгатаванні да свята заканчваюцца фарбаваннем як.

Беларус, верны традыцыі продкаў, лічыць галоўным колерам велікодных як чырвоны і жоўты. Ен тлумачыць гэта тым, што калісьці ў хвіліну Уваскрэснення Хрыстова ўсе яйкі на свеце цудам набылі два колеры: першы на ўспамін пра Яго разлітую кроў, другі – у гонар сонца, што свяціла падчас Яго пакутаў.

На Беларусі яйка адыгрывае найважнейшую ролю падчас велікодных святаў, а колеры крашанак дакладна асацыіруюцца з уяўленнем пра яскравае сонечнае святло.

Апошнія перадсвяточныя прыгатаванні ў Вялікую суботу – дэталь канчатковага парадкавання ў хаце: аздабляюцца абразы барвінкам і ягаднікам брусніц, уторкваюць іх паміж прадуктамі, прыгатаванымі на свячонае, і нават у шчыліны сценаў. Клопаты пры розных дробязях цягнуцца дапазна, а найчасцей аж да таго часу, калі зазвоняць на Усяночную, што звычайна бывае за гадзіну перад світаннем. Тады з палаючымі смаялкамі ідуць у царкву, несучы ў кашолках загадзя складзенае велікоднае для асвячэння: пірог, сыр, свініну ці кілбасу, парасё і яйкі ў адвольнай колькасці, частка якіх павінна мець патрэсканыя шкарлупкі, каб свячоная вада магла трапіць у сярэдзіну; у некаторых мясцовасцях асвечваюць соль і гарэлку.

Пасля набажэнства ў царкве, асветленай больш ярка, чым звычайна, часцей ужо на святніні парэфіяне разыходзяцца па хатах. Яны вітаюцца трохкратным «Хрыстос воскрэсе!», пачуўшы ў адказ «Во ісціну воскрэсе!», цалуюцца трохкратна і абменьваюцца крашанкамі. Гэта завецца хрыстосаваннем. Звычай, як сведчаць праваслаўныя храністы, пачала Марыя Магдаліна, даруючы Тыберыю крашанку з вітаннем «Surtegit Dominus!». Пра гэты звычай гаварылі Ян Златавуст, Фоцій і іншыя, руслівым абаронцам яго быў кіеўскі мітрапаліт Петр Магіла. Гэты звычай захавалася ва ўсіх славян усходняга абраду і сярод уніятаў.

Потым пад страляніну, што разлягаецца паблізу царквы, адчыняюць кашолкі з велікодным, пастаўленыя ў царкве ці на дзядзіны, што бывае ў вялікіх весках; тады поп, ідучы павольным крокам, густа пакрапляе ўсе свячонай вадой і, атрымаўшы даніну, адыходзіць, а кожны хапае сваю кашолку і спяшаецца дадому як толькі можа, бо чым хутчэй удасца яму паспець дахаты, тым будзе шчаслівейшы на працягу ўсяго года.

Вярнуўшыся з царквы, стомленыя бяссоннем і згаладалыя за два папярэднія дні, людзі адмаўляюцца ад адпачынку, прызнаючы першынство позваў пустых страннікаў. Сярод свячонага на стала ставяць *гарнушак* са збожжам, прызначаным на насенне, з закапанай у ім свячонай крашанкай, якая павінна надаць яму сілу плоднасці, і пасля кароткай прагэдуры надзялення свячонаым яйкам з неадменным цалаваннем і прамавленнем «Хрыстос воскрэс!» пачынаюць есці і выпіваюць па чарцы гарэлкі, што называецца «разгаўляцца». Стрыманыя, заспакоіўшы голад, ідучы спачываць на некалькі гадзін, а пазбаўленыя гэтай станочай якасці ідуць да суседзяў-аднадумцаў, дзе дабіраюць да нормы, што не ўхваляецца большасцю, бо хадзіць у госці ў першы дзень Вялікадня няма звычаю.

Маладзё ладзіць розныя гульні, з якіх найбольш любімая і папулярная – велікодная гульня ў біткі. Адзін трымае яйка ўгору наском, а яго партнёр таксама наском б'е зверху. Той, чыё яйка не разбілася, кажа «Верні другім канцом!», у які б'е таксама наском. Цалкам разбітае яйка пераходзіць да пераможцы.

З многіх велікодных увесяленняў, традыцыйных і імправізацыйных, найбольш пашыраны карагоды са святочнымі і менавіта веснавымі песнямі, а таксама калыска, сезон якой доўжыцца аж да святаго Пятра ўключна.

Сярод старых першы святочны дзень праходзіць санліва, бо арганізм, некалькі знясілены доўгім шчырым пастом, лягчэй паддаецца стомленасці не толькі з-за празмернасці мясных страваў і алкаголю, але і пры мерным іх спажыванні. «Чалавек галодны нікуды не годны, а як наесца, то ні з месца», кажа прымаўка.

Толькі на другі дзень святочны настрой пачынае выяўляцца ва ўсёй паўнаце, асабліва тады, калі дзень выдасца сонечны, што дазваляе жыхарам грамадою выйсці на вуліцу ў сціплых, але святочных уборах. Маладыя людзі з жонкамі ідуць у адведзіны да старых, бяднейшыя да багацейшых, несучы падарункі ў выглядзе дзясятка крашанак і пірага альбо толькі адных крашанак ад найменшай колькасці да дзясці штук. Увайшоўшы ў хату, вітаюцца па-велікоднаму, і гэтае прывітанне гучыць пры кожнай сустрэчы аж да праводнай нядзелі. Дадому вяртаюцца пачаставанымі (чым хата багата) і чакаюць візиту ў адказ, які адбудзецца назаўтра ці ў той самы дзень вечарам. Хто ісці з візітам у адказ не можа ці не хоча, той, адыходзячы, гасцям дае столькі крашанак, колькі атрымаў ад іх, вызваляючыся такім спосабам ад абавязку ўзаемных адведзінаў, бо ўсемагутная крашанка ў гэтым яго выручае.

Ад самага ранку хлопцы, якіх у гэтым выпадку завуць «валачобнікамі», ходзяць гуртам ад хаты да хаты, спяваючы велікодныя песні:

Дабрыдзень вам, слаўныя хадзяіны,

Хрыстос васкрэс Сын Божы!

Калі сьпіце, на здароўе сьпіце,

А як не сьпіце, то гаварыце.

І г.д., за што атрымліваюць свячоныя стравы, найболей крашанкі. Назбіраўшы даволі ўсялякіх прысмакаў, ладзяць так званае *ігрышча* – забаву з музыкай супольна з тымі, што зарабляюць грошы, калышучы дзяўчат.

На працягу трох першых дзён моладзь носіць поўныя пазухі крашанак, выйграных ці прыгатаваных да гульні, а ўсе старэйшыя маюць іх па некалькі ў кішэнях дзеля абмену са спатканым першы раз на свяце знаёмым альбо жабраком.

У чацвер на пяты дзень святаў прыпадае Вялікдзень памерлых (Наўскі вялікдзень), што ў многіх мясцовасцях адзначаюць у аўторак пасля праводнай нядзелі як Радаўніцу; урачыстасць адбываецца на могілках з удзелам папа ці жабракоў, што ўмеюць спяваць і маліцца за душы памерлых.

Каспяровіч В. (г. Мінск, БДТУ)

3 ГІСТОРЫІ НАЗВАЎ ДЗЯРЖЫНСКА

Горад Дзяржынск знаходзіцца за 38 км на паўднёвы захад ад Мінска на чыгуначнай лініі і аўтадарозе Мінск–Баранавічы–Берасце. Ён мае надзвычай багатую гісторыю і на працягу амаль дзевяці стагоддзяў меў тры назвы: Крутагор’е, Койданаў, Дзяржынск.

На сённяшні дзень убеларускай тапаніміцы і гістарыяграфіі склаліся памылковыя погляды на паходжанне назвы Койданаў (Койданава), якія ўпэўнена замацаваліся і нават трапілі ў падручнікі. Абапіраючыся на даследаванні такіх навукоўцаў, як Анатоль Валахановіч і Аляксандр Рогалеў, намі ставіцца пад сумнеў агульнапрынятае меркаванне наконт этымалогіі гэтай назвы горада.

На наш погляд, тапанімічныя назвы з’яўляюцца неад’емнай часткай сучаснай цывілізацыі. Як тут не пагадзіцца з меркаваннем акадэміка З.С. Ліхачова: «Помнікам духоўнай культуры асаблівага роду з’яўляюцца гістарычныя геаграфічныя назвы – імёны нашых месцаў і вёсак, вуліц і плошчаў, застаў і слагод. Тапанімія народа ўяўляе сабой калектыўны твор народнага генія. Тапонімы служаць арыентаірамі ў часе і прасторы, ствараючы гісторыка-культурнае аблічча краіны» [5].

З’яўляючыся помнікамі беларускай мовы, гісторыі і культуры, і назва Крутагор’е, і назва Койданаў маюць шырокі пазнавальны дыяпазон і культурную каштоўнасць. І таа, і іншая назвы годныя таго, каб быць афіцыйна ўжытымі.

У XIX стагоддзі назва Крутагор’е фігуруе ў шматлікіх гістарычных працах, энцыклапедычных выданнях, кнігах польскіх храністаў М. Балінскага і Т. Ліпінскага, таксама ў кнігах «Россия. Верхнее Поднепровье и Белорусь» і «Живописная Россия» «Литовское Полесье». Гэтыя аўтары згадваюць, што ў XIII ст. існавала паселішча Крутагор’е, якое пазней было перайменавана ў Койданаў [1, с.48].

Беларускі этнограф, публіцыст і пісьменнік П.М. Шпілеўскі піша пра Крутагор’е наступнае: «Койдановска-то называлася Крутогор’ем, между зданиями которого красовался большой каменной замок с великолепным зверинцем. Если к этому приданию присоединить другое, что в старой койдановской (сгоревшей) православной церкви была икона с надписью «Крутогорье, 1146 года», то можно полагать, что до второй половины XII века ещё не существовало названия Койданова» [2, с. 92].

Паходжанне назвы Крутагор’е не выклікае ніякіх пытанняў. Відавочна, што справа ў асаблівасцях рэльефу. Сапраўды, мясцовасць тут даволі ўзгорыстая, а за 20 кіламетраў ад паселішча знаходзіцца найвышэйшая кропка Беларусі – г. Святая (ці Дзяржынская).

Назва Крутагор’е тлумачыцца таксама і мясцовым паданнем. Яно распаўсюджанае. Калісьці, калі бог ствараў Сусвет, яго хацеў напалохаць чорт. Але ўсявышні таго злавіў. Чорт у пакаранне ўзяўся дапамагчы, але яму хутка

надакучыла, і тады ён нарабіў ўсялякіх пагоркаў, узвышшаў і ўцёк. Адтуль і з'явілася Крутагор'е [3].

Калі з тапонімам Крутагор'е ўсё зразумела, то вакол тлумачэння назвы Койданаў (Койданава) узнікае шмат пытанняў.

Першая дакладная гістарычная згадка пра Койданаў датуецца 1439 г., калі князем ВКЛ Міхаілам Кейстутавічам тут быў заснаваны касцёл Святой Ганны — адзін з найстаражытных на Беларусі.

Назва населенага пункта Койданава сустракаецца ў наступных крыніцах: «Хроніка Быхаўца», «Хроніка Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага», «Летапіс Рачынскага», «Летопись археологического общества» і інш. Ва ўсіх гэтых дакументах апісваюцца вельмі падобныя падзеі, звязаныя з бітвай пад Крутагор'ем.

Але параўноўваючы апісанне ў розных крыніцах, выяўляецца шмат супярэчнасцей. У «Хроніцы Быхаўца» сказана, што вялікі князь Скірмунт, сабраўшы ўсе свае войскі, сустрэў заволжскага татарскага цара Балаклая на сваёй мяжы, у Койданаве, і «разгромил того царя и всю силу его татарскую побил, и самого царя убил». У літаратуры гэтая падзея адносілася да 1241 г. Апроч таго, указваецца яшчэ адна бітва пад Койданавам, у якой нібыта Міндоўг у 1249 г. разбіў татараў, якіх узначальваў Кайдан. Прычым сцвярджаецца, што Кайдан загінуў тут, і таму пайшла назва Койданаў. Гэта найбольш пашыраная версія, і яна нават увайшла ў сучасныя падручнікі па гісторыі Беларусі.

Згадкі пра падобныя падзеі прыведзены ў «Запісках Кацярыны II». Але паводле іх «хан Балаклая пошёл с великою силою на князи русские, они же на границе в Койданове встретили его совокупными силами своими и литовскими». Па яе версіі, «татары обратились в бегство, а князи русские со многим пленом и добычею возвратились восвоюся». У «Хроніцы ВКЛ» бітва, у якой Скірмунт, князь новагародскі (Наградак) і літоўскі, «поткал Балаклая», адносіцца да 1272 г.

Паколькі ўсе гэтыя бітвы звязаны з татарамі, то яны ніяк не маглі адбыцца ні ў 1241, ні ў 1249 гг., бо, як паказваюць даследаванні, першае ўварванне татараў на тэрыторыю Беларусі адбылося ў 1258 г. Бітву 1241 г. наогул варта адкінуць, бо ніколі не існаваў ні князь Скірмунт, ні татарскі хан Балаклая. Аднак, сапраўды нешта падобнае ёсць у падзеях 1249 і 1258 гг. Літоўскім князем тады быў Міндоўг, але татараў узначальваў не Кайдан, а Бурундай, і самае галоўнае, што ніякай перамогі Міндоўг не атрымаў: татары без супраціўлення занялі землі Навагародскую і Нальшчанскую (заход сучаснай Беларусі).

Таксама шмат сумненняў выклікае праўдзівасць існавання Койдана. Хроніка Літоўская і Жамойцкая ведае Койдана, як унука Батыя і буйнога военачальніка. Аднак сярод татарскіх ханаў і ваяводаў ён не значыцца. Праўда, у хана Менгу Цімура, які цараваў у Залатой Ардзе з 1266 г. па 1280 г., быў сын Кадан. У 1274 г. Менгу Цімур даў татарскае войска князю Льву Данілавічу для пахода на Навагародак, але яго ўзначальваў не Кадан, а ваявода Ягурчын. Паводле Галіцка-Валынскага летапісу татары хадзілі на Навагародак і ў 1277 г. Таму можна меркаваць, што яны ішлі праз Койданаў. Але, па-першае, пацярпеўшы там паразу, яны б не пайшлі далей. Па-другое, узначальваў гэтае войска не Кайдан, а Мамішэй.

Усё адзначанае сведчыць, што Койданаўскай бітвы не магло быць ні ў 1274, ні ў 1276, ні ў 1277 гг. Такім чынам, можна зрабіць выснову, што бітвы пад Крутагор'ем XIII ст. — хутчэй за ўсё міфы, створаныя ў XVI ст. для ўзвялічэння літоўскіх князёў, якія быццам толькі адны маглі супрацьстаяць мангола-татарскім заваёўнікам.

Апроч таго, тапонім «Койданаў» на Беларусі не адзін (населены пункт з такой назвай быў непадалёк ад г. Паставы), што таксама ставіць пад сумненне сувязь з імем татарскага хана [4, с. 67].

Існуе некалькі іншых версій паходжання назвы Койданава. У старабеларускай мове ёсць слова кеда: нават у наш час захавалася беларускае прозвішча Кеда. Кеда – гэта каваль. У Літве і цяпер ёсць невялікі старажытны горад Кедайняй (ці па-беларуску Кейданы), што і азначае «паселішча кавалёў».

На Беларусі гэтае слова трансфармавалася ў слова койда – той жа каваль, які каваў кайданы, а заадно вырабляў зброю і іншыя жалезныя рэчы. А на Койданаўшчыне, як вядома, людзі здаўна здабывалі руду, аб чым сведчаць назвы вёсак: Рудня, Новая і Старая Рудзіца, Дзягільна.

Вось і ўзнікла назва Койданаў – паселішча кавалёў, майстроў кавальскай справы. Дарэчы, старая народная назва мястэчка – менавіта Койданаў; Койданава – гэта расейская транскрыпцыя слова.

Назва мястэчка па імені нейкага міфічнага хана Кайдана, якога тут быццам разграмілі, здаецца недарэчнасцю.

Ёсць яшчэ і такое меркаванне наконт назвы Койданава: койда – спаконвечнае славянскае слова. Кой, койда, койды – значыць какой, который.

Цікава і глыбока версія паходжання назвы Койданава абгрунтавана А.Ф. Рогалевым.

Сруктура тапоніма Койданаў, адзначае ён, складаецца з асновы койдан (кайдан)і суфікса-фарманта – -аў (-ава), які мае значэнне прыналежнасці. У аснове слова койдан (кайдан) – асабовае імя Койдан (Кайдан) цюркскага паходжання. Аднак яно не магло быць імем таго самага легендарнага хана Койдана, які, згодна паданню, ваяваў пад Крутагор'ем у сярэдзіне XIII ст. Яго з'яўленне было эпизадным і мімалётным і не магло абумовіць змену назвы Крутагор'е на Койданаў. У тапанімічнай навуцы існуе паняцце – матывацыя геаграфічнай назвы. Матывацыя назвы Крутагор'е надзвычай рэальная і трывалая – паселішча размешчана на пагорках, крутых гарах. Яна грунтуецца на народнай назіральнасці і мудрасці і абумовлена ўспрыманням рэчаіснасці людзьмі на працягу шэрагу пакаленняў. І таму не было падстаў для замены назвы Крутагор'е на Койданаў. Нашыя продкі не займаліся штучным стварэннем назваў і не маглі адмовіцца ад векавых традыцый на карысць мімалётнай падзеі, прытым звязанай з імем іншамоўнай асобы.

Згодна са структурай слова Койданаў, паселішча, відаць, належала Койдану ці было ім заснавана. Каб такое адбылося, ён павінен быў жыць працяглы час у гэтай мясцовасці.

На Беларусі існуе даволі многа геаграфічных назваў, утвораных ад татарскіх этнічных імёнаў, – Татары, Татарка, Татаршчызна, Татаршчына і інш., якія, напэўна, узніклі ў канцы XVI ст., калі вялікія князі ўсяляк садзейнічалі перасяленню татараў у сваю дзяржаву. Асноўная частка такіх пасяленняў была канцэнтравана ў Менскай і Віленскай губерніях. Ужо ў сярэдзіне XVI ст. у ваенных дзеяннях на баку ВКЛ прымаў удзел каля 40 тыс. татараў.

На думку А. Рогалева, паселішча Койданаў было заснавана правадыром нейкай групы перасяленцаў, якога звалі Койдан. І гэтая татарская калонія Коуданаў (дарэчы, пабудаваная згодна з славянскімі словаўтваральнымі традыцыямі) доўгі час суседнічала з маленькай вёскай Крутагор'е. Потым гэтыя два паселішчы, відаць, зліліся. Татары былі канчаткова асіміляваны, і ўжо беларускае па складу насельніцтва паселішча Койданаў «паглынула» больш малую вёску Крутагор'е.

А.І. Валахановіч дадае, што, магчыма, хан Койдан, які быў на службе ў вялікага князя ВКЛ, за свае залугі атрымаў зямлю для пасялення са сваімі людзьмі. Ён пастаянна тут жыў і, змагаючыся з ворагамі ВКЛ, быў забіты на полі бою, быў прывезены сюды і тут, у сваім паселішчы, пахаваны.

Такім чынам, толькі так можна патлумачыць, чаму ў канчатковым выпадку запанавала назва Койданаў, а не Крутагор'е [1, с. 49–53].

Адносна Дзяржынска ўсё зразумела. 28–30 красавіка 1932 г. на VII Надзвычайным з'ездзе Саветаў Койданаўскага нацыянальнага польскага раёна было прынята прасіць ЦВК БССР хадайнічаць перад ЦВК СССР аб перайменаванні Койданава ў Дзяржынск і Койданаўскага раёна ў Дзяржынскі ў памяць Ф.І. Дзяржынскага.

29 чэрвеня 1932 г. Прэзідыум ЦВК СССР задаволіў хадайніцтва і перайменаваў Койданаўскі раён у Дзяржынскі, а Койданаў у Дзяржынск [1, с. 54].

Такім чынам, адносна тапонімаў Крутагор'е і Дзяржынск варта пагадзіцца, што іх паходжанне не выклікае ніякіх сумневаў, чаго нельга сказаць пра тапонім Койданаў. Версію атрымання горадам гэтай назвы ў гонар супярэчлівай бітвы пад Крутагор'ем трэба прызнаць непраўдападобнай. Больш верагодным з'яўляецца тое, што гэтае найменне ўказвала на прыналежнасць насельніцтва па роду дзейнасці да кавальскай справы.

У той жа час не варта адмаўляць і версію А. Рогалева, якая звязвае назву з імем кіраўніка групы татарцаў, якія знаходзіліся на службе ў вялікага князя ВКЛ і паступова асіміляваліся.

Літаратура

1. Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Дзяржынскага раёна / рэд. А.І. Валахановіч, маст. Э. Э.Жакевіч. — Мінск: БЕЛТА, 2004. — 680 с.
2. Шпилевский, П.М. Путешествие по полесью и Белорусскому краю / П.М. Шпилевский. — Минск: Польша, 1992. — 271 с.
2. Мішчына. Назвы населеных пунктаў паводле легендаў і паданняў / Склад. А.М. Ненадавец. — Мінск: Беларусь, 1998. — 718 с.
3. Ермаловіч, М.І. Па слядах аднаго міфа/ М.І. Ермаловіч. — Мінск: Навука і тэхніка, 1989. — 94 с.
4. Басик, С.Н. Общая топонимика: учеб. пособие/ С.Н. Басик. — Минск: БГУ, 2006. — 200 с.

Куликова А. (г. Минск, БГТУ)

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РУССКИХ ФУТУРИСТОВ

С появлением нового заумного языка возникает необходимость по-новому преподнести читателю и произведения, созданные с его помощью. Книга русских футуристов становится значительным культурным явлением. Первый аспект появления футуристической книги: новый язык требует особого материального воплощения. Другим аспектом появления книги футуристов можно назвать их борьбу с классическими искусством, традицией, устоями. Они как бы разрушают классическое представление о книге, на место ее ставят свою книгу – иную, новую во всех отношениях, построенную по принципам новой «антиэстетики». Их книга вычурна, эпатажна. Характерным примером этого может стать первый общий манифест русского футуризма «Садок судей» 1910 г., который был напечатан на оборотной стороне обоев.

Представление футуристов о книге было различным: это было одновременно как отрицание книги, как таковой (В. Каменский превращает книгу в подобие плаката, афиши), так и попытка создать новую книгу, не имеющую аналогов в издательской традиции (эксперименты В. Хлебникова и А. Крученых).

Русское авангардное искусство оказалось отрезанным от модернизма и потеряло свою преемственность от него. Это привело к тому, что, во-первых, русским новаторам пришлось действовать наугад и с оглядкой на зарубежные

образцы: итальянских футуристов и французских кубистов, во-вторых, в силу своей маргинальности они практически не имели возможности публиковаться в каких-либо существующих литературных изданиях. В результате этого, русским футуристам пришлось самим заниматься издательской деятельностью [1].

Книгоиздательская деятельность крайне левого объединения кубофутуристов «Гилея» отличается разнообразием и широчайшим охватом. Она объединила поэтов-живописцев (Д. и В. Бурлюки, В. Каменский, В. Маяковский, А. Крученых), разрабатывавших в литературе приемы живописи. Если разделить по идеологическому спектру книгоиздательскую деятельность «Гилеи», то издания Михаила Матюшина (некоторые он издает под маркой собственного издательства «Журавль», созданного в 1909 г.) окажутся на правом фланге. Его книги («Трое», «Рыкающий Парнас»), кроме двух «Садков Судей», вполне традиционны и сработаны просто, без изысков, но качественно. Матюшин при издании, как правило, старался учесть пожелания своих сотоварищей. Финансово-независимый, он мог пренебречь групповой дисциплиной и издавал тех, кто ему нравился, часто играя роль замирителя.

Крайне левый фланг – издания А. Крученых. Большинство их вышло под маркой издательства «ЕУЫ», основанного в 1912 г. [2]. Его книгоиздательская деятельность носила субъективный характер и отличалась экспериментаторством. Крученых в своих книгах исследовал подсознательные аспекты творчества, теорию заумного языка. Он издает рукописные литографированные и гектографированные книги («Мирсконца», «Взорваль», «Помада», «Тэ ли лэ»), в которых печатает преимущественно свои произведения, а также Хлебникова, игнорируя остальных «гилейцев». Объем его книг вряд ли когда превысил 50 страниц. Его книжные эксперименты продолжались и после распада «Гилеи».

Давид Бурлюк занимал положение в центре, между М. Матюшиным и А. Крученых. По смелости эксперимента он уступал последнему и разрабатывал, как и М. Матюшин, старый тип литературно-художественного альманаха, но с большим количеством иллюстративного материала. Свое издательство он называет «Гилея». Д. Бурлюк издает только коллективные сборники. Ему принадлежит идея единого журнала футуристов (вышел в 1914 г.) Собственную книгу стихов «Лысеющий хвост» он издал только в 1918 г. непосредственно перед отъездом из России. Д. Бурлюку также принадлежит авторство большинства манифестов и листовок «Гилеи». В Америке он продолжает книгоиздательскую деятельность журналом «Color and Rhythme». В то же время он оказался неважным редактором, и большинство его книг вышло из печати с опечатками и погрешностями в макете.

Заявленная антикнижность изданий «Гилеи» имеет под собой основание. Кубофутуристы стремились разрушить классический стереотип книги, придать ему динамику. Отсюда смелые эксперименты с типографским шрифтом, выявляющие визуальные возможности текста. Отсюда особенные техники, например, литографированный текст, линогравюра, коллаж, раскраска вручную. Эксперименты со шрифтами первым начинает А. Крученых (книга «Возропщем» — СПб, 1913). Бурлюк подхватывает эстафету в августе 1913 г. («Дохлая луна». М. [Каховка]: изд. лит. К° футуристов «Гилея», 1913 г.) и заканчивает свои опыты в марте 1914 г. книгой «Железобетонные поэмы», изданной совместно с В. Каменским. После этого он участвует в издании вполне традиционных литературных альманахов.

Главным качеством футуристической книги явилось то, что она стала средством художественного воздействия на читателя, поскольку одним из принципов их творчества был эпатаж. В результате футуристическая книга по своей функциональности приобретает ряд черт. Мы полагаем, что футуристы пересматривают и изменяют представления о функциональности книжных изданий. Книга теперь предстает не в роли носителя текстовой информации по преимуществу, а в качестве эстетического объекта, имеющего авторский характер. Книга должна из предмета цехового ремесла превратиться в произведение искусства. Футуристы разрушают стереотипное каноническое представление о книге как кодексе, порождают новаторские по форме и содержанию книги-вещи, книги-лозунги, книги-плакаты. Ключевым приемом такого эксперимента становится эстетизация.

При всем многообразии культурологических, философских толкований сущности эстетического большинство подходов сходятся в том, что существенным признаком произведения искусства является самодостаточность. Так, к примеру, немецкие романтики (Ф. Шеллинг, Л. Тик, Э. Гофман) утверждают, что ни картина, ни храм, ни поэма не могут быть встроены в мир; ровно наоборот – они создают мир вокруг себя. Картина воплощает не вечную красоту, а творит своего зрителя в его захваченности мимолетным ощущением прекрасного. Книга велика не правильностью своих моралей, а возможностью изменить человеческую жизнь. Книга жива постольку, поскольку она создает своего читателя. Таким образом, предмет искусства становится таковым не потому, что он удовлетворяет какую-либо человеческую утилитарную потребность; эстетическое имеет цель исключительно в себе самом.

В представлении футуристов подлинность произведения искусства в том, что оно вовлекает читателя, слушателя или зрителя в актуальность современности, дает возможность ощутить динамичность времени. Футуристическая книга предназначена для того, чтобы стать своеобразным пусковым механизмом события превращения человека старой эпохи в человека будущего.

Свою книгу футуристы провозглашают книгой поэтов и художников. Поскольку, по мнению футуристов, творцом искусства может быть любой человек [3, с. 74], то причастность автора к созданию книги — необходимый и важный элемент в развитии футуристического книжного творчества. Авторство выражалось не только в причастности к написанию произведения, но и в способах изготовления футуристической книги. Так, индивидуальность книги подчеркивалась ее рукотворностью.

У нас есть основания называть футуристическую книгу произведением синтетического искусства, потому что любой авангард в большей или меньшей степени возводит в культ примитивные формы, опускает восприятие до детского, дикарского, а такое восприятие не предполагает разделения целого на отдельные составляющие. Это значит, что объект искусства остается таковым только, когда все части целого собраны воедино; части же в отдельности не могут восприниматься за произведение. Поэтому книга, как объект искусства, должна быть синтезом графики, фонетики, смыслового содержания. Она должна быть трехмерной.

Следовательно, наряду с поэтом равноправным соавтором футуристических книг являлся художник. Более того, многие из «речетворцев-будетлян» имели художественное образование, например, А. Крученых окончил Одесскую художественную гимназию, Д. Бурлюк изучал живопись в Германии и во Франции [4, с. 492]. «Странно, ни Бальмонт, ни Блок – а уж чего казалось бы современ-

нейшие люди – не догадались вручить свое детище не наборщику, а художнику...» [5, с. 64]. Также истории известны факты того, что футуристы тесно сотрудничали с художниками-авангардистами, такими как О. Розанова, Н. Гончарова, П. Филонов, К. Малевич, Э. Лисицкий и др. Осуществляя переворот в живописи, художники были футуристами по духу, активно занимающими позиции неприятия старой классической традиции в художественной практике нового века.

Оформление футуристической книги менялось со временем, поскольку футуристы активно сотрудничали с различными течениями художников от авангардистов до формалистов. В результате обобщения различных примеров издательской деятельности мы вводим классификацию футуристической книги:

– малотиражные литографированные и гектографированные издания. Отличительной особенностью таких книг являлись малое количество экземпляров, создание книжных полос с помощью литографской и гектографской печати, направленной на сохранение авторского, рукотворного элемента в книге. К таким изданиям относятся: «Взорваль» А. Крученых, СПб, 1913 г.; «Две поэмы. Пустынники. Пустынница». А. Крученых, рис. Н. Гончаровой, М., 1913; «Помада» А. Крученых, М., 1913 г.; «Утиное гнездышко дурных слов» А. Крученых, рис. О. Розановой, М., 1913 г.; «Тэ ли лэ» А. Крученых, В. Хлебникова, рис. О. Розановой и Н. Кульбина, СПб, 1914 г.; «Я!» В. Маяковского, рис. В. Чекрыгина, М., 1913 г.; «Ирониада» и «Рубиниада» А. Крученых, М., 1930 г.;

– издания, выполненные в наборной технике. На данном этапе проявляются эксперименты со шрифтом, комбинирование различных кеглей и гарнитур. К таким книгам относятся «Танго с коровами. Железобетонные поэмы», «Нагой среди одетых» В. Каменского, все 1914 г.; «Ряв!» В. Хлебникова, 1914 г., «Старинная любовь. Бух лесиный» В. Хлебникова и А. Крученых, 1914 г.; «Vyben» Божидара, 1914 г.; книги И. Зданевича: «Янко Круль Албанскай», 1918 г., «Асел напракат», 1918 г., «Остраф Пасхи», 1919 г. и др.;

– книга футуристов в соавторстве с конструктивистами. Пример использования Новой типографики – изданная Э. Лисицким книга В. Маяковского «Для голоса» (1923 г.).

Таким образом, широкая и полномасштабная издательская деятельность стала неотъемлемой частью футуристического эксперимента в искусстве. Футуристы рассматривают книгу не только как носитель литературного содержания, но и как самостоятельный эстетический феномен. Книга футуристов становится книгой будущего, вовлекающей читателя в круг творцов новых смыслов и значений.

Литература

1. Тютюнова, Ю. Русский футуризм и цензура [Текст] / Ю. Тютюнова // Вестник МГУ – 2001. – № 2 – С. 42–48.
2. Издательство «ЕУЫ» [Электронный ресурс]. – Электрон. данн. – Режим доступа: <http://fantlab.ru/publisher3007>. – Загл. со страницы интернета. – Дата доступа : 20.12.2013.
3. Манифесты и программы итальянского футуризма. 1915–1933 [Текст] / сост. Е. Лазарева. – М. : Гилея; 2013. – 228 с.
4. Кузнецов, Э. Футуристы и книжное искусство [Текст] / Э. Кузнецов // Поэзия и живопись : сб. тр. памяти Н.И. Харджиева / под. ред. М.Б. Мейлаха, Д.В. Сарабянова. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 489–503.
5. Родькин, П. Футуризм и современное визуальное искусство [Текст] / П. Родькин. – М. : Совпадение, 2006. – 256 с. : ил.

Кузнецова А. (г. Гродно, ГрГУ им. Я. Купалы)

МИСТИФИКАТОРСКИЙ ОБРАЗ ХУДОЖНИКА В ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВЕ СТАНИСЛАВА ИГНАЦИЯ ВИТКЕВИЧА (ВИТКАЦИЯ)

Среди множества фотографий, на которых запечатлен Станислав Игнаций Виткевич (Виткаций), выделяется одна, сделанная приблизительно в 1916 г., во время пребывания писателя в России. Она была открыта лишь в 70-е гг. и стала одним из наиболее популярных его изображений. Снимок был сделан в специальной кабинке оборудованной зеркалами. Мы видим Виткация, одетого в мундир офицера лейб-гвардейского Павловского полка, сидящего спиной к объективу, а лицом к зеркалам. Это лицо одного и того же человека, но расположенное под разными углами зеркала создаёт иллюзию вездесущности Виткация, его многочисленного присутствия в рамках одного и того же снимка: «присутствие драматурга и писателя, поэта и фотографа, теоретика искусства и философа, критика и публициста. Это присутствие в опере и театре, в выставочных залах и музеях, в кино и на радио» [2, с. 8], но это не значит, что творчество Виткация исследовано в полном объеме, еще многое необходимо познать и разгадать.

Гжегож Синко сравнивал творчество Виткация с огромным валуном, который можно обойти с разных сторон, но целиком его нельзя увидеть и невозможно измерить. По мнению критика, понять творчество писателя очень сложно, потому что он был всесторонне развитым и одаренным человеком. Все им созданное можно охарактеризовать, лишь используя превосходную степень прилагательных. Двойственность всегда была свойственна личности Виткация. У Б. Линке есть картина, созданная в 1937 г. под названием «Жизнь согласно представлениям С.И. Виткевича», которую И. Якимович использовала в качестве ключа к разгадке личности Виткация. «В неприятной стране со спаленной землей и деревьями без листьев, под тяжелым темным небом, на фоне спокойного сконцентрированного лица мыслителя видна фигура этого же самого человека, с гримасой страдания, борьбы и страсти. Естественно в этом талантливом человеке [...] сосуществовали будто бы два человека, один из них воплощал интеллектуальный элемент, второй был подвержен дионизийским силам. Один, несмотря на случайности жизни, взмывал ввысь, в сферу Чистой формы, второй без остатка был поглощен жизнью, но не без чувства вины. Один – враг философского иррационализма, второй проводил эксперименты, приоткрывающие тайны подсознания» [3, с. 8].

Личность Виткация всегда интриговала и вызывала интерес как тех, кто его хорошо знал, так и многих исследователей. Ключи к ее разгадке исследователи искали прежде всего в биографии, вокруг которой образовалось много легенд, одна из которых черная легенда – легенда чудака и эксцентрика, алкоголика и наркомана. Легенды обычно долго живут, бытуют в сознании людей и не просто поддаются попыткам проверки на подлинность. Виткаций – великий мистификатор, личность бесспорно загадочная и противоречивая.

Мистификация – намеренная попытка введения множества людей (читателей, зрителей, слушателей) в заблуждение. Мистификации всегда обращены в будущее, что автоматически снимает вопрос об этической ответственности их автора. Да, он обманывает современников, или, мягче говоря, вводит их в заблуждение, но ведь они об этом так и не узнают. Мистификации, как правило,

предназначены для их разгадывания – в противном случае они лишены смысла. Чем лучше организована мистификация, тем дольше она бывает не разгадана, тем больше современников и потомков оказываются введенными в заблуждение – и тем сильнее оказывается эффект при её разгадке, которая одних восхищает, давая пищу для ума и для понимания контекста жизни и творчества мистификатора, а других огорчает, лишая привычного представления об авторе.

Мистификаторская легенда личности Виткация неоднократно влияла на оценку его достижений и на мнение о нем как о человеке и художнике. До сих пор это отражается в стереотипных оценках, неоригинальных интерпретациях его пьес и неосведомленности в основных биографических моментах. На описанной выше фотографии мы видим четыре отражения Виткация, но сам Виткаций стоит спиной к камере, а лицом к зеркалам, так что настоящее его лицо закрыто для зрителя. Нам оно знакомо по многочисленным фотографиям и автопортретам, с которых он смотрит на нас весело или грозно, дружится или воплощается в разных персонажах, это лишь маски, подобранные к контексту ситуации. У маски очень много функций, иногда она, подобно одежде, прикрывает наготу. Маска превращается в железные доспехи, защищающие обнаженную человеческую душу. Каждый носит маску, и все знают, что это не подлинное лицо человека. С ее помощью человек может приобщиться к миру зверей, теней или духов либо же попробовать себя в роли другого человека и при этом стать иной личностью, вовсе непохожей на того, кто под маской.

Кажется, будто бы Виткаций стремился прожить несколько жизней, однако, меняя маски, сохранял тождество. Подтверждение этому можно отыскать в многочисленных фотографиях. Фотографии Виткация были «своеобразной записной книжкой, блоком, где были запечатлены минуты настроения и лица». Известны многочисленные автопортреты Виткация. Автор, подобно актеру, превращался мастерски в дядюшку из Калифорнии, судью в тоге, чудовище из Дюсельдорфа, махатму Виткаца, профессора Пульверстона, автомобилиста, набожного человека, киноактера, ковбоя, духа с задранной вверх рубашкой. Он корчил рожи перед объективом, выпучивал глаза, гримасничал (мимический фототеатр). Концепция всех фоторабот Виткация принадлежала ему самому, он был лучшим актером и режиссером в своем собственном театре. Художник обожал фотографировать, придумывал своим персонажам различные роли, охотно составлял групповые снимки с участием друзей и знакомых, на которых перевоплощался в страстного любовника, старушку, коллол наркотик красавице и т.д. Все эти фотографии – это еще одна грань искусства, в которой Виткаций был мастером. В фотографии Виткаций соединял талант художника, драматурга, режиссера и актера. Таким образом, он создал еще один особенный мир, который мы еще только открываем для себя и для окружающих.

Склонность Виткация к мистификации подтверждают и многочисленные морфологические вариации его имени и фамилии (гетеронимы). Имя стало предметом игры. Именем Виткаций художник нарек себя еще в 1913 году, а с 33 лет систематически именно так (лигатурой имени и фамилии) стал подписывать картины. Он изменил имя, чтоб отделиться от себя прежнего, примерить очередную маску.

Несмотря на столь богатый внутренний мир, Виткаций был несчастным. Одаренный превосходным чувством юмора, он использовал его для того, чтобы скрыть свое истинное лицо. Поэтому те, кто не был с ним близко знаком, становились лишь с этой маской. Маска компенсировала ту дистанцию, которая

отдаляла его от остального общества, создавая искусственную близость, а ее на самом деле не было и не могло быть. Когда маска спадала, под ней оказывался человек, очень одинокий, грустный, внутренне разбитый, буруемаемый страстями, вихрем неизвестных простому человеку метафизических чувств, человек выдающийся, творческий и трагический.

Настоящего Виткация открывают нам его письма. В них он предстает как обычный человек в различных жизненных ситуациях. Он был искренним, вплоть до определенных интимных моментов. Переписка с женой – свидетельство сложных взаимоотношений между двумя людьми, чей союз переживал порой тяжелые моменты, но выдержал испытание временем. Письма являются ценным источником знаний о времени и творчестве Виткация, подлинным психологическим документом, раскрывающим перед нами все грани его необыкновенной, своеобразной натуры.

Письма представляют Виткация в различных комических и драматических ситуациях, показывают его обеспокоенность многими досадными болезнями, подорванным здоровьем, а вместе с тем и то, как он «героически сражается с самим собой и с собственными слабостями, пороками и зависимостями» [2, с. 313]. Письма помогли заглянуть в его творческую мастерскую, проследить процесс создания некоторых произведений («Прощание с осенью», «Единственный выход», «Ненасыщение» и т.д.), публицистических и философских работ, отражают все внутренние переживания тому сопутствовавшие, период временного творческого кризиса.

Письма Виткация очень личные, он писал их, никогда не предполагая, что когда-либо они появятся в печати. Об утилитарном характере писем Виткация свидетельствует тот факт, что он совершенно не беспокоился о их внешнем оформлении. Он вполне обходился без писчей бумаги, а создавал свои письма на всем, что попадалось под руку: на неаккуратно оторванном клочке бумаги, неоднократно на обратной стороне рукописи, на документах, чеках, счетах. Часто Виткаций писал на старых открытках, которые ему присылали, он изменял адрес, некоторый текст, ставил свою подпись и рассылал знакомым, воспринимая это как отличное развлечение. Старые письма обретали таким образом второе дыхание.

В письмах используется разговорная лексика, свободный порядок предложений, лексика эмоционально окрашена, много вульгаризмов, диалектизмов. Письма демонстрируют невероятную языковую изобретательность их автора, страсть к литературным экспериментам (сознательное нарушение лексических орфографических и синтаксических норм, каламбуры, фонетическое искажение, искажение формы и структуры письма).

В письмах серьезный тон соединяется с иронией, гротеск с интимным признанием. Все подобные языковые эксперименты похожи на детскую забаву, игру со словами, каламбур, тем не менее, это подтверждает стремление Виткация к обновлению языковых ресурсов, к разрушению стереотипов, к языковому динамизму. Здесь, более чем в других произведениях, автор мог экспериментировать. Все так называемые языковые переделки, приправленные самоиронией, тонким юмором, напоминают фотографии, на которых Виткаций так же дурачится, примеряет маски, перевоплощается и вживается в новые образы. Своих близких Виткаций нередко удивлял незаурядным актерским мастерством и способностью к имитации. Это театр одного актера, театр жизни, в котором Виткаций актер и режиссер в одном лице. Иногда границы между жизнью и игрой

стирались, что приводило к недоразумениям, обидам и разрывам отношений. Подобная игра была для Виткация проверкой отношений на прочность, проверкой чувства юмора близких, верности и лояльности. Иногда психологическим тестом на устойчивость личности было письмо, в котором Виткаций полностью оскорблял адресата.

«Ошибочным является предположение о том, что корреспонденция Виткация обличает его шутовское лицо, лицо шутника, мистификатора. Появляется и иное обличие, совершенно незнакомое, либо лишь немного приоткрытое. Это образ несчастного человека, страдающего от собственных слабостей и болезней, мучительно переживающего переменные финансовые затруднения и то, что иногда очень обижает друзей и близких» [2, с. 324]. Виткаций, которого всегда окружали многочисленные друзья и знакомые, в письмах изливал свою душу, осознавал свое одиночество. Адресатам Виткаций искренне повествовал о своих заботах и проблемах, искал в них опору, поддержку, взывал к их пониманию. Но Виткаций не эгоист, который загружал других своими проблемами, он и поддерживал других, помогал, давал советы, беспокоился о самочувствии, присылал рецепты.

Склонность Виткация к мистификации сопутствовала художнику как при жизни, так и после смерти. В свидетельстве о рождении, выданном варшавским костелом св. Александра, дата рождения Виткация сдвинута на месяц вперед. Эта двойственность соответствовала его склонности к мистификации и оставила след в документах. Крещен он был тоже дважды. Двойственность, многозначность, существование двух параллельных реальностей определили принципы его существования в искусстве.

В апреле 1988 г. в Озерах прошла эксгумация останков Виткация, они были перевезены в Польшу, и в Закопане были организованы торжественные похороны, на которых присутствовало много народу. Но уже спустя некоторое время поползли слухи о том, что на самом деле похоронили вовсе не Виткация. Перед самым закрытием гроба останки сумел сфотографировать местный фотограф, и он передал эти фотографии родне Виткация. Один из родственников с удивлением заметил, что у данного трупа на фото отличные зубы, в то время, как известно, что у Виткация к моменту смерти почти не было собственных зубов (в 30-е годы ему сделали вставную челюсть). Об этом свидетельствуют и фотографии семьи Навроцкого, стоматолога из Закопане, который вместо денежного гонорара за работу получал портреты. Гроб с неопознанными останками торжественно похоронили в Закопане.

К этой проблеме вернулись только лишь в 1994 году. Министерство культуры и искусства созвало комиссию, что привело к очередной эксгумации. Ее результаты потрясли мир, все произошло типично в стиле Виткация. Оказалось, что вместо Виткация в Закопане привезли и похоронили останки молодой женщины. «Эта неслыханная ситуация казалось бы продумана и срежиссирована самим Виткацием, которого при жизни интересовали проблемы борьбы полов и изменения идентификации (личности, индивидуальности)» [5, с. 78].

Не менее удивительным является и то, что все время мы открываем какие-то неизвестные его произведения, особенно портреты. Каждый год на рынке произведений искусства появляются десятки его произведений, которые до этого никогда не выставлялись, не продавались.

Воспоминания современников о Виткации довольно противоречивы. Для одних он был человеком из эпохи Ренессанса, полным энергии, юмора и бодрости, без памяти преданным искусству и философии. Настороженные мещане

относились к нему как к шуту и комедианту. Считали Виткация и чудачком, и даже грешником, который осмелился бросить вызов самому Богу, пытаясь проникнуть в суть мироздания. Для многих Виткаций был мечтателем, который к тому же увлекался наркотиками, которыми он лишь отпугивал знакомых, что позже подтвердил знакомый врач. После периодов бурной деятельности, творческого подъема и хорошего расположения духа он впадал в глубочайшую депрессию. Такие перепады в настроении Виткация объясняют столь различное к нему отношение у современников.

Станислав Игнаций Виткевич – художник, творчество которого нельзя исключить из общего контекста истории культуры. Все чаще широкий спектр его интересов становится объектом междисциплинарных исследований. Еще многое предстоит познать, разгадать тайны Мастера.

Литература

1. J. Błoński, Wstęp, w: S. I. Witkiewicz, *Wybór dramatów*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. X-XI.
2. Degler, J. Witkacego portret wielokrotny. Szkice i materiały do biografii (1918 – 1939) / J. Degler. – Warszawa, 2013. – 558 s.
3. Jakimowicz, I. Witkacy, Chwistek, Strzemiński. Myśli i obrazy / I. Jakimowicz. – Warszawa 1978, s. 8
4. K. Puzyna, Witkacy, w: S.I. Witkiewicz, *Dramaty*, Warszawa 1972, tom I, przedruk w: K. Puzyna, *Witkacy*. Opracowanie i redakcja J. Degler, Warszawa 1999, s. 41-85
5. Żakiewicz, A. Witkacy / A. Żakiewicz. – Wrocław, 2012. – 79 s.

Кун Яня (г. Минск, магистрант Института журналистики БГУ)

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОРАЛЬ, ПРАВО И ЭТИКА ЖУРНАЛИСТА КИТАЯ

Правила нравственного поведения, система норм, определяющих обязанности человека по отношению к обществу и другим людям, согласно словарям иностранных слов, называются моралью, которая считается одной из форм общественного сознания, а учение о морали, нравственности, как одной из форм общественного сознания, – этикой.

Профессиональная мораль – это модификация общественной нравственности. А наука, изучающая профессиональную специфику морали, называется профессиональной этикой.

Профессия представляет журналисту право и обязанность вершить от имени общества публичный моральный суд над явлениями, привлекающими общественный интерес. Выбор темы и поиск адреса, определение темы публикации и отбор фактов, оценка поведения героя и отбор фактов, даже построение материала – в каждой из этих «технологических» операций обязательно появляется и отношение журналиста к тем, о ком и для кого он пишет. То есть моральные отношения вплетены в содержание его работы, а сама она от начала и до конца является как нравственная по своему характеру деятельность.

Следовательно, журналистскую мораль можно рассматривать и как форму общественного сознания, и как объективное состояние личности, и как реально общественное отношение.

1. Профессиональная этика

Профессиональная этика – раздел этической науки, исследующий специфику морали в условиях профессиональной деятельности. Слово «профессия» латинского происхождения, образовано от *profiteor* – «объявляю своим делом».

Термин «этика» исторически происходит от греческого *ethos*, что означает нрав, характер, обычаи, образ жизни, закон. Понятием «этос» в социологии морали в XX в. обозначается уклад, строй, стиль жизни какого-либо сообщества людей. Говорят об этосе сословий, поколений, социальных слоев. Наряду с ними сегодня все явственнее складывается этос профессиональных групп. Возможно, совокупность норм, правил и образа жизни, обусловленных профессией, и создает, наряду с профессиональной этикой, сообщество профессионалов, которое объединяет людей, принадлежащих к разным культурам, народам, конфессиям, но объединенных общим профессиональным этосом.

2. Профессионально-нравственные качества журналиста

Это выработанное сообществом журналистов представление об обязательствах перед обществом, которые журналисты добросовестно берут на себя, сообразуясь с местом и ролью своей профессии в жизни.

Любая профессиональная деятельность, если она имеет творческий характер, в той или иной степени обречена на непредсказуемость последствий от ее результата. И конечная цель, и поэтапно промежуточные задачи в процессе такой деятельности содержательно формируются в условиях неопределенности.

3. Служебная этика

Требования этики находят воплощение и становятся правилами в тех ситуациях, которые регулярно возникают в отношениях между журналистами и аудиторией, журналистом и источником информации, журналистами и персонажем произведения, журналистом и автором, журналистом и редактором, журналистом и коллективом редакции, журналистом и его коллегами по работе, журналистом и властью.

Первые три вида отношений связаны с действиями журналиста в социальной среде, или профессиональной этикой; остальные – с его поведением в профессиональной (журналистской) среде, или со служебной этикой журналиста.

Собирая факты, журналист обращается к разным источникам информации: индивидуальному (человек), коллективному и документальному.

4. Китайская этика

Китайская этика развивалась на основе древних текстов «Книги перемен». Согласно учению, содержащемуся в этой книге, все мироздание зиждется на двух равноправных началах – инь и янь, и все процессы, происходящие в природе и обществе, представляют собой особые комбинации этих начал. Поэтому китайская этика не содержит определенного ряда морально-этических правил и норм, а включает их множество, на самые разные случаи жизни. Другими словами эта этика деятельная, недаром иероглиф, определяющий ее, имеет еще одно значение – ритуал.

Китайская этика развивалась в одном главном направлении – человек и общество. Этот социально-политический приоритет сформировался в условиях особой китайской государственности, которая представляла собой чиновничью пирамиду, где подняться на более высокую ступень положения предусматривало необходимость сдачи экзамена на знание ритуалов поведения.

5. Три основных направления

В среде китайских журналистов оформились три основных направления, которые отличаются между собой отношением к реформам и их перспективам: маоистские ортодоксы, сторонники ограниченных реформ (полагавшие, что изменения должны охватить главным образом производственно-экономический базис, не затрагивая основ существующего общественно-политического устройства), а также приверженцы либерализации, ориентированные на западные образцы.

Под влиянием реформационных процессов меняется содержание китайской прессы. Расширилась тематика выступлений, живее стал стиль материалов, разнообразнее лексика журналистских произведений. Сегодня даже в партийной периодике нередки скандальные, с точки зрения бытующих в Китае представлений о морали, публикации, способствующие повышению читательского рейтинга изданий. Главной пропагандируемой в прессе ценностью становится личная инициатива, тогда как ранее восхвалялись коллективные усилия в интересах всеобщего благосостояния. «Героями дня», чей пример пропагандируется прессой, стали удачливые предприниматели, в то время как раньше ими были передовые рабочие, крестьяне, военнослужащие.

Лин Ханьбин (г. Минск, БГУ)

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЖУРНАЛИСТА ПЕРЕД ОБЩЕСТВОМ

В журналистике информация понимается как общественное благо. Это означает, что журналист несет ответственность за переданную информацию. Он ответственен не только перед теми, кто контролирует средства массовой информации, но, прежде всего, перед широкой общественностью, принимая во внимание различные социальные интересы. Социальная ответственность журналиста требует, чтобы во всех обстоятельствах он действовал в соответствии со своим нравственным сознанием. Сейчас ситуация в корне изменилась. На первый план выходит ответственность журналиста перед учредителем (владельцем) издания, радиостанции или телеканала. Что касается ответственности перед читателями, то здесь прослеживается вполне логичная связь – от мнения потребителей информационных услуг, их откликов зависит известность, имидж, место журналиста и его роль в редакции, а в конечном итоге и его заработок.

Профессиональная мораль, как и мораль человеческая, возникла как некое социальное явление, способное объединить ту или иную группу людей. В упрощенном смысле – это правила игры, которые нельзя нарушать, чтобы не утратить свою репутацию, а также иметь право именоваться настоящим мастером своего дела. Наряду с профессиональной моралью, в обществе существуют такие виды морали, как, например, гражданская. Так, повинаясь гражданским нормам морали, человек должен любить и уважать свою Родину, с почетом относиться к государственной символике и т.д. Иными словами, мораль – это всегда общепринятое правило поведения.

Говоря о морали, нельзя не рассмотреть ее основные категории – добро и зло. Добро – это основная моральная ценность, нравственная ценность сама по себе. Зло – противоположность добру. От понимания зла зависит и определение добра и наоборот. Очевидно, что добро и зло находятся в вечном противоборстве друг с другом. Психологи утверждают, что личность изначально не является ни доброй, ни злой. Человеческая природа такова, что человек одинаково способен и на добро, и на зло. С этой точки зрения, особую ценность представляет собой поступок человека, который предпочитает злу добро и делает это непременно по свободному выбору.

Таким образом, профессиональная ответственность журналиста – это некая направляющая его поведения. Профессиональную ответственность надо не

только воспитывать в себе, но и учиться ей. Быть профессионально ответственным – значит гарантировать обществу качественное исполнение своего профессионального долга и умение находить возможности для этого в любых обстоятельствах. Еще одним гарантом исполнения профессионального долга является профессиональная совесть. Эта категория относится к группе личностных характеристик. Это скорее внутреннее состояние человека, его оценка себя и своих действий. Совесть – чуткий индикатор ответственности.

Каждому человеку, в том числе и журналисту, государство гарантирует свободу творчества. Однако при этом вовсе не отменяются нормы морали и нормы права, воспрещающие, например, вмешиваться в частную жизнь кого-либо. Тонкую грань между «можно» и «нельзя» способен почувствовать настоящий профессионал.

Журналисты, как и вся творческая интеллигенция, как одни из наиболее образованных, критически мыслящих и активных представителей общества, являются его движущей силой. Представители журналистской деятельности вырабатывают социальные идеи, доводят до сознания остальных членов общества смысл, цели и задачи общественного развития. Талантливый журналист обладает панорамным видением настоящего, прозорливым чутьем будущего. Каждодневным трудом истинный журналист с высоким уровнем нравственной культуры активно способствует развитию демократических преобразований в стране, формированию институтов гражданского общества, культивирует общечеловеческие духовные ценности.

Мамановіч В. (г. Брэст, БрДТУ)

НЕКАТОРЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ГАВОРКІ ВЁСКІ РУБЕЛЬ СТОЛІНСКАГА РАЁНА

Вёска Рубель – цэнтр аднайменнага сельсавета – размешчана на р. Гарынь (прыток Прыпяці), за 24 км на паўночны ўсход ад раённага цэнтра г. Століна. У 2005 г. тут налічвалася 4034 жыхары і 1453 гаспадаркі [12, с. 618; 2, с. 591–592; 3, с. 124].

Каля в. Рубель размешчана група археалагічных помнікаў. За 3 км на поўнач ад вёскі, абাপал дарогі на Давыд-Гарадок, ва ўрочышчы Прысава знаходзіцца селішча зарубінецкай культуры, якое было даследавана ў 1957 г. Ю.У. Кухарэнкам (84 м²), у 1962 г. – К.В. Каспаравай. Плошча селішча больш за 1 га. Датуюцца II ст. да н.э. – II ст. н.э. На паўночнай ускраіне вёскі у 1953 г. І. Вабішчэвіч выявіў могілнік. На глыбіні 0,8 м ён знайшоў цэлы гаршчок зарубінецкай культуры з закладжанай паверхняй і фрагменты яшчэ адной пасудзіны. У 1956 г. Ю.У. Кухарэнка даследаваў невялікі ўчастак, на якім знайшоў адзінкавыя фрагменты зарубінецкай керамікі і кальцыніраваныя косткі. На правым беразе р. Гарынь, на сучасных могілках, размешчаны курганны могілнік. У групе больш за 30 паўсферычных здзіравелых насыпаў вышыняй да 1 м. У цэнтральнай частцы адзін насып вышыняй каля 2,5 м і дыяметра амаль 20 м. Курганы размешчаны блізка адзін ад аднаго, амаль усе пашкоджаны сучаснымі пахаваннямі. Яны былі выяўлены ў 1956 г. Ю.У. Кухарэнкам. Раскопкі не праводзіліся. Паводле меркаванняў навукоўцаў, зарубінецкая культура існавала з сярэдзіны III ст. да н.э. па V ст. н.э. Этнічная

прыналежнасць названай культура застаецца няяснай. Зарубінецкую культуру звязваюць з бастарнамі, балтамі або праславынамі [8, с. 591–592; 15, с. 124; 1, с. 355–360; 2, с. 259; 7, с. 11, 36–37, 39–40; 16, с. 408; 3, с. 232, 234, 243, 261–271; 4, с. 251, 263–264, 540–542].

Паводле пісьмовых крыніц, Рубель вядомы з 1486 г. (па іншых звестках – з 1492 г. ці 1511 г.) пад назвай Любра (Любер). Да канца XVIII ст. назва эвалюцыяніравала ў Рубля, Рубель (у крыніцах таксама сустракаюцца найменні паселішча на рускай мове – Любре, Рубль). Рубель быў нанесены на карту Вялікага Княства Літоўскага ў сярэдзіне XVI ст. У 1569 г. паселішча увайшло ў склад Рэчы Паспалітай. У XVI–XVII стст. Рубель належаў Зышчынцам, Пашкевічам, Разановічам. Пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай у 1793 г. паселішча далучана да Расіі. Гэта сяло Хорскай воласці Мазырскага павета Мінскай губерні [12, с. 618–619; 8, с. 591–592; 15, с. 124; 7, с. 58–59, 96–97, 146, 220].

Дыялектны матэрыял у в. Рубель (мясц. назва: *Рубѣл'*; жыхары: *рубѣл'цы, рубл'ан'е, рубѣл'ец, рубл'анка*) быў запісаны ў розныя перыяды: ў ліпені 2001 г. ад мясцовых жыхароў Вабішчэвіча Пятра Цімафеевіча, 1928 г. нараджэння, і Пашкевіч Алены Антонаўны, 1939 г. нараджэння; у ліпені 2005 г. – ад Пашкевіча Васіля Фёдаравіча, 1933 г. нараджэння, Пашкевіч Ганны Максімаўны, 1936 г. нараджэння, і Пашкевіч Раісы Карнееўны, 1938 г. нараджэння; у студзені 2013 г. – ад Скрабец Яўгеніі Фёдараўны, 1931 г. нараджэння, і Міхнавец Надзеі Фёдараўны, 1933 г. нараджэння. Для запісу дыялектнага матэрыялу намі была выкарыстана праграма лінгвістычнага атласа «Гаворкі Выганаўскага Палесся. Фанетыка. Марфалогія. Лексіка» (гэтая ж праграма ў дапрацаваным варыянце), а таксама т.зв. новая праграма: «Як у вас гавораць?» [14, с. 14–18].

Разгледзім асноўныя фанетычныя і марфалагічныя асаблівасці гаворкі в. Рубель Столінскага раёна.

Як і літаратурнай мове, даследуемай гаворцы ўласцівы пяціфанемны склад галосных гукаў: [a], [e], [o], [y(i)], [y]. Характэрнай і паказальнай адметнасцю дадзенай гаворкі з'яўляецца захаванне гістарычнага *o ў наступных пазіцыях: у ненаціскных складах пасля цвёрдых зычных (г.зн. о к а н н е): *holowá, doróha, korówa, molokó, s'éno, s'éno, l'éto, wysóko*; у новых закрытых складах пад націскам: *bol'ш, woz, wol, won, koróyka, nos, poidz'ésh, podz'ésh, stol, kon', kot*. Акрамя гэтага, галосны [o] зафіксаваны на месцы этымалагічнага *e ў націскным і паслянаціскным становішчы адпаведна ў словаформах *ow'ós, ойўós, ow'йós; wéчор, але бѣроh і бѣreh*.

Адна з найбольш яркіх і значных асаблівасцей вывучаемай гаворкі – гэта рэалізацыя гукa [a] на месцы гістарычных *e, *h пасля цвёрдых зычных: *wasná, badá, wadró, машók, пасók*. Зрэдку у падобных умовах можа ўжывацца галосны [e]: *wesná, bedá, wedró, мешók, песок*.

Наступнай вельмі адразнай і выразнай адметнасцю гэтай гаворкі з'яўляецца пашырэнне гукa [e] ў наступных пазіцыях: месцы этымалагічнага націскага *h: *л'ес, л'это, с'ено, сн'eh, w'ец'ор, дз'ед, ц'ен'*; на месцы гістарычнага *e (*ь) ў першым пераднаціскным складзе пасля этымалагічных *з, *н, *с, [ц] < *т, [дз] < *д: *з'емл'а, н'ема, с'елó, ц'енѣр, чепѣр, дз'ен'ók*; на месцы гістарычнага e ў пераднаціскных і паслянаціскных складах у лексемах тыпу *hl'edz'ей, уз'елá, ўз'елá, wz'елá, зл'екáўса, зл'екáўца, зáйец, nám'ец'*. Часам у акрэсленых пазіцыях адзначаны галосны [ѣ]: *с'ѣно, w'ѣц'ор, дз'ѣд, ц'ѣн'*; *з'ѣмл'а, н'ѣма, с'ѣло, ц'ѣнѣр; hl'ѣdz'ей*. Разам з гэтым этымалагічны *e паслядоўна захоўваецца ў націскным становішчы ў словах *дал'эко, мед*.

Найбольш яркая і паказальная асаблівасць даследуемай гаворкі ў галіне кансанантызму – гэта розная рэалізацыя губных і пярэднезычных: губныя цвёрдыя перад гістарычнымі *е /ва ўсіх пазіцыях/, *h /у ненаціскных складах/: *васна́, весна́, бе́рох, бе́рех, ве́чор, до ман'е́, пе́ршы, бада́, вадро́, машо́к, пасо́к, беда́, ведро́, мешо́к, песо́к*; мяккія – перад этымалагічным *і: *заб'іра́ц', лoв'іц', м'іска, н'іса́ц', роб'іц', заб'іра́ц'і, лoв'іц'і, н'іса́ц'і, роб'іц'і*; гістарычныя *з, *н, *с, [ц] < *т, [дз] < *д, *л пераважна мяккія перад этымалагічнымі *е (*ь), *і: *з'емл'а́, н'ема́, с'ело́, дз'ен'о́к, з'емл'а́, н'ема́, с'ело́, але ц'е́пер, ц'е́пер і це́пер; ходз'і́ц', ходз'і́ц'і, ц'і́хо; кос'і́ц', ходз'і́ц', кос'і́ц'і, ходз'і́ц'і; ал'е́, л'едз'і́, нoл'е́; кол'і́, л'і́на, л'і́ц', ходз'і́л'і́*.

Істотнай адметнасцю дадзенай гаворкі з'яўляецца пераход гістарычных «паўмяккіх» *д, *т перад *е, *і, мяккіх *д, *т перад націскным *h, а таксама на канцы дзеясловаў у форме трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку ў зычныя [дз], [ц]: *дз'ен'і́, але ц'е́пер, ц'е́пер і це́пер; ходз'і́ц', ходз'і́ц'і, ц'і́хо; дз'ед, ц'ен'і́, дз'ед, ц'ен'і́; ходз'і́ц', нoс'і́ц', ходз'і́ц', нoс'і́ц'*.

Характэрная асаблівасць вывучаемай гаворкі – гэта рэалізацыя мяккіх задняезычных у этымалагічных спалучэннях *гы, *кы, *хы, што ўзніклі пры ўтварэнні поўных форм прыметнікаў: *доў́h'і́, корoт́k'і́, то́нk'і́, ц'і́х'і́*. Аднак у пазіцыі перад галосным [е] ў прыметніках ніякага роду адзіночнага ліку названыя зычныя захаваліся цвёрдымі: *доў́he, корoт́ke, ц'і́хе, доў́hehe, корoт́кеhe, ц'і́кеhe*.

Значнай адметнасцю гэтай гаворкі з'яўляецца таксама наяўнасць толькі цвёрдых гістарычных *р, *ж, *ш, *ч, *ц у пэўных пазіцыях: *рэ́чка, хрэ́х, порэ́заў, порадок, х́рад, жар, жы́то, на ма́жэ, на ма́жы, ша́пка, ол'е́шына, во́чы, о́чы, ло́хачы 'буякі, дурніцы', цеп, це́ўка, ца́ўка, хло́пцы, мо́лодз'і́ца*.

Вельмі адрозная асаблівасць даследуемай гаворкі – гэта зычны [в], што паходзіць з *в, *л. У пазіцыі перад галосным ён рэалізуецца ў губна-губны [w]: *высо́ко, воз, вол, won, ве́чор, васна́, вадро́, ведро́, голо́ва, коро́ва, low'і́ц', low'і́ц'і, ow'о́с*. Аднак у пазіцыі пасля галоснага гука перад зычным і ў канцавым становішчы зычны [в] (< *в, *л) даў рэфлекс паўгалоснага [y]: *ла́ўка, пра́уда, доў́h'і́, куп'і́ў*. Акрамя гэтага, у падобных умовах зафіксаваны паўгалосны [y] ці губна-губны [w] у словаформах *оу́йос, ow'і́ос*. Сустрэкаюцца названыя гукі і ў пачатковым становішчы перад зычнымі: *ў́з'елá, ẃз'елá*.

Яркай і выразнай адметнасцю дадзенай гаворкі з'яўляецца вымаўленне фарынгальнага (глотчнага) зычнага [h]: *голо́ва, хо́лод, хо́лот, доро́ha, за́hадка, за́hатка, сн'eh, бе́рох, бе́рех, доў́h'і́, хрэ́х, х́рад*.

Адрозная асаблівасць вывучаемай гаворкі – гэта захаванне звонкіх зычных у канцавым становішчы і ў сярэдзіне слова перад глухімі: *дуб, воз, нож, хо́лод, ка́зка, ска́зка, за́hадка, х́убка, но́жка*. Часам у акрэсленых пазіцыях можна пачуць глухія зычныя: *дуп, вос, нош, хо́лот, ка́ска, за́hатка, х́упка, но́шка*.

Яшчэ адной істотнай адметнасцю гэтай гаворкі з'яўляецца падаўжэнне зычных у інтэрвакальным становішчы на месцы этымалагічнага спалучэння «мяккі зычны + Ъ́»: *з'эл'л'е́, нас'ён'н'е́, нас'ён'н'е́*.

І нарэшце, паказальная і значная асаблівасць даследуемай гаворкі – гэта пашырэнне пратэтычных зычных [h], [w] або іх адсутнасць перад галоснымі [а], [о], [у]: *хану́ча, хо́стры, хoра́ц', н'іhо́дноhо, во́чы, wу́л'і́ца, ону́ча, oра́ц', о́чы, о́з'epo, о́с'ен'і́*.

Характарызуецца дадзеная гаворка і сваімі граматычнымі адметнасцямі.

Назоўнікі мужчынскага і ніякага роду адзіночнага ліку другога скланення з мяккай і зацвярдзелаў асновай у творным склоне зафіксаваны з канчаткамі -ем, -ом: *кон'ём, рубл'ём, но́жэ́м, і́аце́м, кон'о́м, рубл'о́м, но́жо́м, і́ацо́м*.

Назоўнікам жаночага і мужчынскага роду адзіночнага ліку першага і другога скланенняў з асновай на зацвярдзелы зычны ў месным склоне ўласцівы канчатак *-е*, часам – *-ы*: *на мажэ, на дворэ, на концэ; на мажы, на концы*.

Назоўнікі жаночага, мужчынскага і ніякага роду адзіночнага ліку першага і другога скланенняў з цвёрдай і мяккай асновай ў месным склоне вымаўляюцца з канчаткам *-і*, зрэдку – *-у*: *у хác'і, у л'éc'і, у пól'і, у нós'і; у носу*.

Формы кілічнага склону агульных назоўнікаў і ўласных імёнаў жаночага роду адзіночнага ліку адзначаны з канчаткамі *-о, -е*: *мáмо, бáбо, Wál'e, Hádз'e, Mán'e*.

Назоўнікам жаночага роду множнага ліку першага скланення ў родным склоне характэрны нулявы канчатак, зрэдку – *-ей*: *н'емá, н'émá баб, голóу, йам, хат, дорóh, стрех; бабей*.

У назоўным склоне мужчынскага роду адзіночнага ліку прыметнікі пашыраны з націскным і ненаціскным канчаткам *-ы*: *молоды, стары, малы, нóвы, дóбры, хорóшы*.

Яркай і адрознай асаблівасць прыметнікаў вивучаемай гаворкі – гэта т.зв. «сцягнутыя» аднаскладовыя націскныя і ненаціскныя канчаткі *-а, -е* ў назоўным склоне адзіночнага ліку жаночага і ніякага роду: *молодá, старá, нóва, дóбра, молодé, старé, нóве, солóдке, хорóше*. Зрэдку у падобных умовах ужываюцца ненаціскныя канчаткі *-айа, -ейе*: *шкодл'івайа 'шкадлівая карова', доў'ейе, корóткей, ц'іхей*.

Яшчэ адной выразнай адметнасцю прыметнікаў гэтай гаворкі з'яўляецца суфікс *-ч-* вышэйшай ступені параўнання: *душчы, хорóшчы* [5, с. 96–97].

Інфінітыў дзеясловаў з асновай на галосны зафіксаваны з суфіксами *-ц', -ц'і*: *ходз'іц', роб'іц', снац'і; ходз'іц'і, роб'іц'і, снац'і*.

Зваротныя дзеясловы адзначаны з постфіксами *-ца, -са (-со)*: *умыwáцца, бра́цца, роб'іцца, зwáцца; умыwáц'са, бра́ц'са, роб'іц'са, зwáц'са; бойўса, купайўса, бойáўса, купáўса, н'эшчо зроб'ілосо*.

Адрозніваецца даследуемая гаворка і тым, што ў аснове інфінітыва аднаўляюцца задняязычныя [к], [х]: *пакц'і, с'экц'і, стры́ц'і*. Аднак і ў форме трэцяй асобы множнага ліку цяперашняга часу падобныя дзеясловы захоўваюць задняязычныя [к], [х]: *паку́ц', пеку́ц', с'еку́ц', стры́нуц'* [6, с. 316–318; 17, с. 64, 116, 184–185].

Разгледзім яшчэ шэраг найбольш значных і паказальных асаблівасцей дадзенай гаворкі. Назоўнік *чо́боты* [боты] у месным склоне множнага ліку выступае ў наступных формах: *у чо́ботах, чо́боц'ах*. Асабова-ўказальныя займеннікі трэцяй асобы мужчынскага, жаночага і ніякага роду адзіночнага і множнага ліку *ён, яна́, яно́, яны́*, няпэўны займеннік *не́шта*, а таксама займеннік, злучнік і часціца *што* маюць своеасаблівы лексіка-граматычны выгляд: *won, woná, wonó, wonы; н'эшчо; шчо, шо*. Азначальнаму займенніку ўсе ў выразе *жэ́ла жы́та з ус'і́ма* ўласцівы наступныя фанематычныя варыянты: *жéла жы́то з ус'і́ма, з ус'і́ма*. Дзеяслоўныя формы тыпу *лята́ць, лята́юць* вымаўляюцца з націскам на першым складзе асновы: *л'эта́ц', л'эта́юц'*. Дзеясловам *ходзі́ць, на́сіць* у першай асобе адзіночнага ліку характэрны формы: *ходжу́, хожу́, ношу́*. Зваротны дзеяслоў *смя́іцца* ў трэцяй асобе адзіночнага ліку адзначаны з фанематычным варыянтам: *смайі́цца*. У выразе *гадзі́ннік (часы́) вісі́ць* дзеяслоў *вісе́ць* у трэцяй асобе множнага ліку пашыраны ў наступнай форме: *часы́ w'éc'ац'*.

Такім чынам, прааналізаваныя намі фанетычныя і марфалагічныя асаблівасці гаворкі в. Рубель Столінскага раёна пацвярджаюць правамернасць аднесення яе да даследчыкамі да ўсходнепалескіх гаворак. Разам з гэтым дадзеная гаворка характарызуецца і сваімі спецыфічнымі адметнасцямі [9, с. 174–176; 11, 10, 13].

Літаратура

1. Археалогія Беларусі : энцыклапедыя : у 2 т. / [склад. Ю.У. Каласоўскі ; рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2009–2011. – Т. 2. – 2011. – 464 с.
2. Археалогія Беларусі : энцыклапедыя : у 2 т. / [склад. Ю.У. Каласоўскі ; рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2009–2011. – Т. 1. – 2009. – 492 с.
3. Археалогія Беларусі : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т гісторыі ; [рэдкал.: М.В. Біч (старш.) і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – Т. 2 : Жалезны век і раннія сярэднявечча / А.А. Егарэйчанка [і інш.]. – 501 с.
4. Археалогія і нумізматыка Беларусі : энцыклапедыя / рэдкал.: В.В. Гетаў [і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 1993. – 702 с.
5. Блінава, Э.Д. Беларуская дыялекталогія : вучэб. дапам. / Э.Д. Блінава, Е.С. Мяцельская. – 2-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1980. – 303 с.
6. Булыка, А.М. Гістарычная марфалогія беларускай мовы / А.М. Булыка, А.І. Жураўскі, І.І. Крамко ; пад рэд. А.І. Жураўскага. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 328 с.
7. Вялікі гістарычны атлас Беларусі [Карты] : у 3 т. / Дзярж. кам. па маёмасці Рэсп. Беларусь ; рэдкал.: В.Л. Насевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – [Маштабы розныя]. – Мінск : Белкартаграфія, 2009. – Т. 1. – 2009. – 1 атлас (244, [3] с.).
8. Гаралы і вёскі Беларусі : энцыклапедыя – Т. 4, кн. II. Брэсцкая вобласць / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 2007. – 608 с.: іл.
9. Крывіцкі, А.А. Дыялекталогія беларускай мовы : дапам. для філал. спецыяльнасцей ВУНУ / А.А. Крывіцкі. – Мінск : Выш. шк., 2003. – 293 с.
10. Крывіцкі, А.А. Паўднёва-заходні дыялект / А.А. Крывіцкі // Беларуская мова: энцыклапедыя / пад рэд. А.Я. Міхневіча ; рэдкал.: Б.І. Сачанка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1994. – С. 415–417.
11. Клімчук, Ф. Дыялектнае ўзмежжа ў Ніжнім Пагарынні // Ф. Клімчук / Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадыдактыкі : матэрыялы Рэсп. навук. канф. (да 70-годдзя з дня нараджэння праф. Г.М. Малажай), Брэст, 20–21 сакавіка 2008 г. / Брэст. дзярж. ун-т ; рэдкал.: М.І. Новік [і інш.]. – Брэст, 2008. – С. 35–37.
12. Памяць : Стол. р-н : гіст.-дак. хронікі гаралоў і р-наў Беларусі / рэдкал.: Г.К. Кісялёў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелТА, 2003. – 640 с.
13. Пашкевіч, М.І. У родным слове адгукаецца душа... / М.І. Пашкевіч. – Брэст : Альтэрнатыва, 2012. – 196 с.
14. Самуйлік, Я.Р. Гаворкі Выганаўскага Палесся : лінгвіст. атлас для студэнтаў філал. фак. ун-та / Я.Р. Самуйлік ; Брэсц. дзярж. ун-т. – Брэст : БрДУ, 2009. – 199 с.
15. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1993–2003. – Т. 6, кн. 1 : Пузыны – Усяя. – 2001. – 591 с.: іл.
16. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1993–2003. – Т. 3 : Гімнэзіі – Калэнцыя. – 1996. – 527 с.: іл.
17. Янкоўскі, Ф.М. Гістарычная граматыка беларускай мовы : вучэб. дапам. для філал. фак. пед. ін-аў / Ф.М. Янкоўскі. – 2-е выд., выпр. і дап. – Мінск : Выш. школа, 1983. – 271 с.

Мелюх К. (г. Пінск, ПДТК)

АДГАЛОСКІ МІНУЛАГА

З даўніх часоў да нас дайшлі помнікі гісторыі, наша «культурная спадчына». Шмат аўтараў спрабавалі ўзнявіць мінулае ў сваіх творах, каб нам было лягчэй уявіць жыццё нашых продкаў. Мы, маладое пакаленне, цікавімся гісторыяй роднага краю, бо добра разумеем: народ без мінулага – мёртвы народ.

На наш погляд, гісторыя пачынаецца яшчэ з тых часоў, калі чалавек не ведаў, што такое агонь, як вырабіць якасную зброю, што такое земляробства. Яго хвалевала толькі адно пытанне: як выжыць? Усё навакол было небяспечным для яго. Але нават у тыя часы людзі, якія пражывалі ў розных кутках зямлі, адрозніваліся сваёй культурай, сваімі звычаямі, вераваннямі ў розных багоў.

Мужчыны па-рознаму выраблялі зброю, па-рознаму палявалі. Жанчыны імкнуліся вылучыцца сваімі ўпрыгожваннямі, па-рознаму ўпрыгожвалі свае жылло, посуд (напрыклад, на тэрыторыі Беларусі ў розных месцах знойдзены «глічэкі» з арнаментамі, што сведчыць аб праяўленні культурных асаблівасцей плямён). У кожнага племені былі свае абрады на розныя жыццёвыя сітуацыі (напрыклад, нараджэнне дзіцяці, дасягненне сталасці, прыняцце шлюбу, смерць). Кожнае племя бараніла сябе, свае інтарэсы, правілы. Менавіта ў гэтыя часы пачынае праяўляцца нацыянальная свядомасць. Людзі пачынаюць шанаваць сваіх продкаў. З'яўляюцца новыя абрады: хлопцы, для таго каб лічыцца сталымі, павінны былі паказаць сваю фізічную падрыхтоўку, разам з тым, яны павінны ведаць сваіх продкаў да сёмага калена.

Піншчына – куточак беларускай зямлі, даволі багаты на помнікі культуры. З гонарам узгадваем слаўтасці Берасцейшчыны [1]:

Коллегиум іезуітаў (XVII в.)

Расположен в историческом центре города, на площади Ленина. Вместе с костёлом (не сохранился) составлял ансамбль монастыря иезуитов. Построен в 1631–75 гг. из кирпича. С 1638 г. в нём находилась иезуитская философско-теологическая школа, в XVIII в. – типография (с 1729 г.) и аптека. С 1788 г. Богоявленский монастырь. Коллегиум – памятник архитектуры позднего ренессанса и барокко.

Ю.А. Якимович.

Монастырь францисканцев (XVIII в.)

Расположен в центре города Пинска между р. Пина и ул. Ленина. Деревянные монастырь и костёл заложены в 1396 г. для монахов Францисканского ордена. В 1510 г. на месте деревянного костёла возведён каменный. Здание значительно повреждено во время восстания 1868 г., значительно перестроено. При его реконструкции была использована кладка XVI в. В 1817 г. перед костёлом поставлена трёхъярусная каменная колокольня (архитектор К. Каменский), четвёртый яру достроен в начале XX в. по эскизам И.В. Жолтовского. Корпуса монастыря перестроены в 1920 г. (архитектор Г. Гай). Комплекс монастыря – один из крупнейших в Белоруссии архитектурных ансамблей стиля барокко.

Л.Г. Лапцевич, Ю.А. Якимович.

Дворец Бутримовича (XVIII в.)

Ул. Ленина, 44. На левом берегу р. Пина. Построен в 1784–90 гг. из кирпича для пинского старосты М. Бутримовича (архитектор К. Шильдхауз). В здании был размещён Дворец пионеров и школьников. В настоящее время здание является Дворцом бракосочетания (ЗАКС). Дворец – памятник архитектуры переходного типа от барокко к классицизму.

Ю.А. Якимович. На тэрыторыі раёна шмат музеяў: музей Я. Коласа (в. Пінкавічы). Музей А. Блока (в. Лапацін), музей Я. Янішчыц (в. Парэчча). Школы (не толькі Пінску і раёну) часта наведваюць музеі.

Кожны помнік – гэта адгалосак мінулага, які прабуджае патрыятычныя пачуцці. Вельмі важна іх зберагчы і ведаць гісторыю краю.

Літаратура

1. Свод памятников истории и культуры Белоруссии, 1990.

Меретдурдыев Азым (г. Брест, БрГТУ)

СОПОСТАВЛЕНИЕ ФОНЕТИЧЕСКОГО СТРОЯ ТУРКМЕНСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ

Изучение русского языка как иностранного для студентов-инофонов начинается в первую очередь с овладения его артикуляционной базой и с постановки правильного произношения. Овладение навыками правильного произношения является необходимым студентам-иностранцам при изучении русского языка как иностранного. Основным при обучении произношению является формирование у студентов-инофонов произносительных навыков (артикуляционных и интонационных), слуховых образов звуков и слов русского языка и на их базе – навыков распознавания слов, высказываний, в овладении правилами перехода от графического образа слова к его произношению [2, с. 128]. Главной целью обучения произношению является развитие слухопроизносительных навыков и их автоматизация.

Обучение фонетике русского языка построено на таких принципах: опора на системные свойства звукового строя русского языка; комплексность работы над звуками, ударением, ритмикой слова и интонацией; учёт особенностей звукового строя родного языка туркменских слушателей.

Иностранные студенты воспринимают звучащую русскую речь через основу фонетической системы своего родного языка [1, с. 7]. Русский алфавит состоит из 33 букв, а туркменский алфавит из 30 букв и каждая буква алфавита служит для передачи своих звуков. В зависимости от того, какое место в слове занимает буква, она может служить для передачи нескольких звуков или наоборот, один и тот же звук может обозначаться несколькими буквами. Например, буквы *е, ё, ю, я* в русском языке, если стоят в начале слова или после гласных звуков или *ъ, ь* знаков в середине и на конце слова, употребляется для обозначения двух звуков: *я* [jʌl], *е* [jʉl], *ю* [jʏv], *ё* [jʉol] : *яма* [jʏamal], *юла* [jʏvʌl], *ест* [jʉst]. В туркменском языке в начале слова *е, ё, ю, я* употребляются вместо *й (iota)* и гласных звуков [al, ol, ʏl, ʉl] : *а:я* «ладонь», *зер* «седло», *ё:к* «нет».

В русском языке есть такие буквы, как *ь* и *ъ*. Эти буквы никакого звука не обозначают, но служат для обозначения мягкости предшествующего согласного или для разделения звуков. А вот в туркменском языке этих букв нет.

В русском языке есть буква *и*. Для того чтобы получился один звук, правильно произносить звук [mcl] очень быстро. А вот в туркменском языке [ul] произносится как [cl]. По этой причине туркменским студентам трудно правильно произносить такие русские слова как: *семент* «цемент», *циркль* «ширкль».

Каждый звук называется фонемой, не все звуки являются фонемами. Является звук фонемой или нет, это можно увидеть из такого примера: русские слова *стол* и *стул* и туркменские слова *пи:л* «лопата» и *пил* «слон». Слова *стол* и *стул* состоят из четырёх звуков и отличаются звуками [v] и [ʌl], здесь эти звуки являются равными фонемами. Слова *пи:л* и *пил* состоят из трёх звуков и отличаются долготой и краткостью звука [ul]. В приведённых туркменских словах эти звуки при долгом и кратком произношении имеют на выходе разное значение и, как результат, разные слова.

В русском языке для обозначения гласных фонем используется 10 букв, из них 6 букв обозначают отдельные звуки [al, ol, ʏl, ʉl, ʏl, ʉl] и четыре графемы [el, ʉl, ʏl, ʉl]. В туркменском языке для обозначения гласных фонем есть 9 букв (в том числе и 4 графемы).

Долгота гласных букв туркменского языка определяется только по контексту. Долгие гласные являются смысловоразличительными фонемами. Напри-

мер: *ат* «*конь*» и *а:т* «*имя*». Мы видим, что в зависимости от произношения долготы или краткости меняется и значение слова.

Гласные туркменского языка */a/, /o/, /y/, /ы/* в сочетании с согласными */k/, /g/* в отличие от гласных русского языка имеют более заднюю артикуляцию. Например: *гоюн* «*баран*», *говы* «*хороший*».

С гласными *а, о, у, ы* в туркменском языке употребляются глубокозаднеязычные фонемы *к* и *г*, например: *ка:ка* «*папа*», *гумм* «*песок*», а в русском языке они отсутствуют.

Артикуляция соседних согласных в туркменском языке часто зависит от гласных, например: *зит* «*уходи*», *гел* «*приходи*». Таким образом, туркменские гласные могут влиять на впереди и позади стоящие согласные. А вот в русском языке гласные могут влиять на предшествующий согласный, исключение составляют *[ж], [ч], [ш]*, например: *лиса, лес, луна*.

Таким образом, сопоставляя некоторые особенности фонетического строя туркменского и русского языков, можно найти некоторое сходство в обоих языках буквы служат для передачи звуков. Например: звук */с/* в русском и туркменском словах *сын* и *сын* «*наблюдать*». Ни русский, ни туркменский алфавиты не передают всех звуков, которые есть в обоих языках. Как мы уже отмечали, одна и та же буква может использоваться для передачи двух звуков или один и тот же звук может обозначаться на письме несколькими буквами. Туркменский язык имеет много особенностей, и все они должны быть учтены при изучении русского языка как иностранного, что будет являться залогом успешного изучения и овладения навыками правильного произношения иностранного языка.

Литература

1. Бернштейн, С.И. Вопросы обучения произношению: (применительно к преподаванию русского языка иностранцам) // Вопросы фонетики и обучения произношению. – М., 1985. – С. 5–61.
2. Иванова, Т.А., Акперова, О.Н. Овладение особенностями русской артикуляции иностранными студентами // Междунар. научно-практич. конференция 5–6 июнь 2008 г. – Харьков : ХОГО «НЕТ ЕкоПерспектива», 2008. – С.128.

Ничипорчик А. (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

СРЕДСТВА ЯЗЫКОВОЙ ПРЕЗЕНТАЦИИ ВОСТОЧНОГО НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТА В РОМАНЕ Ф. ИСКАНДЕРА «САНДРО ИЗ ЧЕГЕМА» (НА ПРИМЕРЕ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ «ФЛОРА»)

Фазиль Искандер – абхазский писатель, создающий свои произведения на русском языке. Ст. Рассадин так определяет место Ф. Искандера в литературе: «В русской литературе у него положение особое. Он не просто абхазец, пишущий по-русски; он, став русским писателем, не перестал быть абхазцем. Колорит родного юга в его книгах уже не столько свойство материала, но свойство кисти. В превосходной русской речи Ф. Искандера живет очень национальная, южная, кавказская интонация» [1].

Роман «Сандро из Чегема» – одно из самых известных и, пожалуй, лучших произведений писателя. Новеллы, составляющие роман, объединены общим героем – дядей Сандро. Это собирательный образ, олицетворяющий абхазцев. В нем собраны черты, свойственные многим абхазцам, зачастую противоречивые: он герой и хитрец, труженик и бездельник, борец за справедливость и философ, мудрец и простак. Но главное, что объединяет такого разноликого Сандро в новеллах рома-

на, – это доброта и чувство юмора, любовь к родной земле и к своим землякам, ощущение причастности к истории и судьбам своего народа. Отношение автора к дяде Сандро также разное, оно богато оттенками: автор то смеется над героем, то восхищается им, то уличает, то оправдывает героя.

Объектом нашего исследования является восточный национально-культурный компонент в романе Ф. Искандера «Сандро из Чегема». Предметом исследования стали языковые средства создания восточного национального колорита в романе, прежде всего лексические единицы, отражающие различные национально-культурные реалии жизни Абхазии, способствующие созданию неповторимой восточной интонации, отличающей произведения Ф. Искандера.

Обращают на себя внимание в тексте романа экзотизмы – слова, которые служат средством номинации предметов и явлений, собственных быту и особенностям жизни какой-либо страны. В отличие от освоенных в русском языке заимствований, экзотизмы используются только в тех случаях, когда речь идет о природе, обычаях, быте и нравах другой страны. В художественных текстах экзотизмы выполняют ряд функций, которые обусловлены идейно-художественными особенностями произведений:

1) номинативную функцию (называют понятия, явления, предметы, которым нет эквивалентов в русском языке);

2) изобразительную функцию (придают повествованию национальный колорит, приближают читателя к быту, нравам, языку той страны, жизнь которой описывает автор);

3) эмоционально-оценочную функцию (являются средством образной характеристики героев);

4) эстетическую функцию (способствуют выражению чувства прекрасного; передают красоту, изысканность предметов и явлений другой культуры).

В романе «Сандро из Чегема» нами выявлено 163 примера употребления экзотизмов (абхазизмов): номинации реалий абхазской жизни (*айран, беклиз, лобио, мамалыга, матсони, сациви, сулугуни, тархун, хамса, хачапури, хаши, цуцмат, хванчанкара, арба, газыр, джезва, камча, хурджин* и др.); слова, отражающие национально-языковые образы (*Коран, абрек, гяур, гунак, джигит, тамада, черкеска, аталык, обряд шахсей-вахсей, аллах, дервиш, мулла, шайтан*); ономастическая лексика (*Сандро, Альяс, Шиадат, Снат, Навей, Татархан, Азиз, Валико, Муха, Кунта, Пата, Нахарбей, Хабуг, Тенго, Тендел; с. Чегем, с. Наа, с. Анхара, с. Мамыш, с. Джирды, г. Мухус (Сухум), г. Баку, г. Цабал, с. Яыхны, с. Атары, с. Члоу, река Кодор*); формулы речевого этикета, обращения и восклицания (*кашмера, кацо, мац-аллах, хайт*).

Рассмотрим лексико-семантическую группу (ЛСГ) экзотизмов «Флора», характеризующих природу Абхазии в романе Ф. Искандера.

Для народов Кавказа природа: горы, ущелья, море, леса, деревья, растения, луга, реки, ручьи – это неотъемлемая часть их жизни. Абхазец неотделим от природы, поэтому данная группа экзотизмов в романе значима и используется для описания того, что окружает жителя Кавказа, среду его обитания. Вместе с тем лексемы ЛСГ «Флора» используются не только в изобразительной функции и служат ярким средством создания восточного колорита, но выполняют также характерологическую, эстетическую и даже познавательную функции. Природа Чегема – это тоже главный герой новелл о Сандро.

В состав ЛСГ «Флора» входят лексемы: *аля, алыча, инжир, кизил, кличка, самшит, тамариск, трифолиата, тунг, фейхоа, фундук, хурма, чинара*.

Айва (тюрк.) – род небольших деревьев и кустарников семейства розоцветных, распространенных на Кавказе, в Ср. Азии, Иране; крупные ароматные плоды

культивируемых видов используются для приготовления варенья, компота и т.п. [3, с. 19]: *Рассказывал эту историю дядя Сандоро время от времени подносил к лицу огромный плод золотистой айвы, похожий на морбу льва.*

Алыча (тюрк. «алуча» слива) – по-грузински – ткемали; дерево рода слива; разводится в Азии ради богатых витаминами плодов, которые употребляют свежими, перерабатывают на варенье, компоты и др. плодовых культур [3, с. 42]: *Аробицк, как обычно отошел и присел в тени алычи.*

Инжир (перс.) – смоковница, или фиговое дерево; дерево рода сем. тутовых и его плоды, называемые также фигами; произрастает в диком виде и разводится в субтропиках [3, с. 194]: *Но больше всего тетушка Хрисула любила полакомиться инжиром. Два больших инжировых дерева росли на огороде. Одно дерево было инжиром белого сорта, другое – черного.*

Кизил (тюрк.) – род деревьев и кустарников сем. кизилковых со съедобными плодами и прочной гибкой древесиной, которую используют для различных поделок [3, с. 226]: *Над домом Хабуга возвышался холм, покрытый густой травой, с зарослями лощины, кизила, ежевики.*

Кликачка – название растения (словарями не зафиксировано): *Мы двинулись дальше. И вдруг из-за поворота тропы две навьюченные лошади, привязанные к зарослям кликачки.*

Самшит (перс.) – иначе букс, или «кавказская пальма»; род вечнозеленых или деревьев семейства самшитовых с очень крепкой, тяжелой древесиной; разводят как декоративное растение [3, с. 442]: – С его окайненной силищей, – говорил Тендел, подтягиваясь и пробираясь сквозь ошетиленные кусты самшита, – он их волоком мог поднять.

Тамариск (лат.) – иначе гребенщик; род небольших деревьев или кустарников сем. тамарисковых; используется для укрепления песков в пустынных районах, в декоративном садоводстве, для посадок на засоленных почвах [3, с. 485]: *... и тогда девушки ахали, а молодые люди смеялись и с гиканьем, огрев лошадей камчей, вымахивали на крутой берег, поросший кустами облепихи и тамариска.*

Трифолиата – дерево или кустарник сем. рутовых; выращивают почти во всех районах культуры цитрусовых; используется в качестве декоративного, а также как подвой всех цитрусовых деревьев [3, с. 508]: *А годы или, а она все стояла у калитки, уже иногда громко перекрикиваясь с соседями по улице и снова замолкая, стояла возле безнадежно запылившихся кустов трифолиаты, охлаждающих теперь неизвестно что.*

Тунг (кит.) – род деревьев сем. молочайных, в семенах которых содержится жирное масло, используемое в технике [3, с. 511]: *В колхозе не хватало рабочих рук, просто некому было собрать яблоки, потому что все работали на основных культурах – чай, табак, тунг.*

Фейхоа (исп.) – акка – род вечнозеленых кустарников сем. миртовых, а также съедобный плод этого кустарника с запахом земляники и ананаса [3, с. 552]: *При институте Абесаламона Нартовича есть хороший фруктовый сад, где среди прочих экзотических насаждений растут и деревца фейхоа (семейство миртовых, кисло-сладкие, продолговатые плоды, зеленого или желтого цвета, если вам это так важно знать).*

Фундук (тур.) – ломбардский орех – кустарник или дерево семейства лециновых, один из видов лесного ореха, широко распространенный ... в Закавказье и в Крыму [3, с. 543]: *Он нес на плечах огромную вязанку ветвей фундука – корм для козлят.*

Хурма (перс.) – род субтропич. и тропич. деревьев и кустарников сем. эбеновых; сладкие и сочные одноименные плоды употребляются в пищу све-

жими; древесина – черное дерево [3, с. 552]: *В саду росли яблоки, груши, сливы и хурма. Когда я первый раз появился в этом саду, почти все фрукты там были уже убраны, только хурма светилась фонарями своих плодов и несколько яблонок, абхазский предзимник, если можно так назвать, этот местный сорт, все еще стоял в яблоках.*

Чинара (перс.) – платан восточный; вид деревьев рода платан, произрастающих в Ср. Азии и на Кавказе [3, с. 560]: *Они забирались на чинару, стоявшую посреди выгона, куда в полдень табун приходил отдыхать.*

Восточная специфика экзотизмов-флоризмов из ЛСГ «Флора» создает особый языковой «фон» произведения. Рассмотренную экзотическую лексику можно разделить на три группы. К первой принадлежит лексика, уже достаточно освоенная русским языком, в силу того что некоторые растения культивируются в европейской части России и в Беларуси (*айва, алыча, самшит*): плоды многих растений широко доступны в продаже в магазинах и на рынках как в свежем виде, так и в виде сухофруктов и восточных сладостей (*инжир, кизил, фундук, хурма*). К другой группе принадлежит лексика, зафиксированная словарями, но менее известная широкому читателю (*тамариск, трифолиата, тунг, фейхоа, чинара*). Наконец, к третьей группе принадлежит слова, не фиксируемые словарями (*кликачка*).

Основная часть экзотической лексики вводится в текст напрямую, без авторского комментария. Значение экзотизмов-флоризмов, таким образом, раскрывается в контексте произведения. В некоторых случаях Ф. Искандер помогает своему читателю. Писатель даёт следом за лексемой комментарий. Таким образом, автор просвещает читателя, погружая его в природу и культуру Абхазии: *При институте Абесаламона Нартовича есть хороший фруктовый сад, где среди прочих экзотических насаждений растут и деревья фейхоа (семейство миртовых, кисло-сладкие, продолговатые плоды, зеленого или желтого цвета, если вам это так важно знать); в других случаях автор рисует яркий образ, используя средства языковой выразительности: Рассказывая эту историю, дядя Сандро время от времени подносил к лицу огромный плод золотистой айвы, похожий на морду льва.*

Писатель, не утяжеляя повествование всевозможными сносками и комментариями, добивается простоты и внятности изложения. Экзотическое слово не выступает как нечто инородное, а гармонично сосуществует в тексте романа, изображая природу и быт Абхазии.

Літаратура

1. Абхазизмы в прозе Ф. Искандера [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psibook.com/linguistics/abkhazizmy-v-proze-fazilya-iskandera.html>. – Дата доступа : 24.01.2015.
2. Искандер, Фазиль. Сандро из Чегема: кн. 1–3 / Фазиль Искандер. – М. : Худ. лит., 1989.
3. Словарь иностранных слов. – 13-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1986. – 608 с.

Нічыпарук В. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ ЗМЕСТ МОЎНАЙ АДЗІНКІ «КАНОПЛІ»

Каноплі вырошчваліся і шырока прымяняліся практычна ў кожнай сялянскай гаспадарцы. Гэта цяпер каноплі асацыіруюцца з наркотыкамі. Нашы продкі вырошчвалі гэтую культуру з іншай мэтай: з валокнаў канопляў ткалі трывалую тканіну. Дарчы, вырошчванне лічылася цяжкай працай. Да таго часу, як насенне канопляў ператворыцца ў палатно ці новую кашулю, трэба было прыкладзі шмат намаганняў і ведаў па вырошчванні гэтай «капрызнай» культуры. Аднак атрымаць добры ўраджай канопляў было не так проста, і таму вакол гэтага занятку

разгортвалася цэлая сістэма павер'яў і рытуалаў. У час дагляду канопляў традыцыйнае пажаданне «*Данамагай Бог!*» успрымалася як чарадзейны акт, адказваць на які трэба было злоснай лаянкай. Каб засцерагчы каноплі ад асоту, гаспадары на вадохрышчанскую каляду аб'язджалі на качарзе свой гарод. Тое ж самае рабілі тройчы да ўсходу сонца, калі каноплі доўга не ўсходзілі.

У абрадавай і лірычнай паэзіі каноплі і іх сеянне ўстойліва сімвалізуюць дзяўчыну і яе гатоўнасць да любовных і шлюбных дачыненняў.

«Сеяннем» канопляў дзяўчаты гадалі пра жаніхоў у дзень Святога Андрэя. Для гэтага абсыпалі калодзеж семем канопляў і казалі: «*На святога Андрэя // Канпельку сею. // Дай, Божа, знаці, // З кім век векаваці*». Ішлі дадому, не азіраючыся, і клаліся спаць.

У вераваннях палешукоў менавіта ў каноплі бусел прыносіць дзіця. У народнай свядомасці замацавалася сувязь канопляў з валасамі, бо лён і каноплі увасаблялі ў расліннай сімволіцы касу (валасы) і тым самым саму дзяўчыну.

Нездарма валачобная песня, адрасаваная дзяўчыне, называлася «Канпелька», хаця самі каноплі у тэксце непасрэдна не згадваюцца. У часе вясельля, прылятаючы нявесту, уліталі ёй у касу некалькі валаконцаў пянкі – на шчасце. Цікава прыгадаць і тое, што ў старажытных народаў каноплі культываваліся найперш у знакавых, сімвалічных мэтах, а іх утылітарнае выкарыстанне пачалося значна пазней.

Вырошчванне канопляў было вельмі цяжкай працай. Таму нездарма вусна-паэтычная творчасць нашых продкаў параўноўвала іх вырошчванне з «жыццёвымі мукамі». У той жа час той, хто меў вопыт вырошчвання канопляў, лічыўся добрым гаспадаром. Цяжкасці пры вырошчванні вырапавалі ў народнай свядомасці цэлы шэраг прыкмет, забарон і перасцярог:

Сеяць канолі трэба было ўпотаі ад усіх, рانیцай, не звяртаючы ўвагі на прывітання аднавяскоўцаў.

Лічылася, што з каноплі, пасеянай жаночай рукой, атрымаюцца больш якасныя валокны, а значыць, і тканіна.

Цяжарнай жанчыне ў якасці абярэгу ў пояс зашывалі «дзікія» каноплі.

Пільна сачылі за тым, каб пупавіна народжанага дзіцяці была перавязана ніткамі з жаночай каноплі, каб дзіця пазней не стала бясплодным.

Звычайна, калі наведвалі парадзіху, неслі пасму каноплей, клалі яе побач з нованароджаным і загадвалі: «Каб хлопчык быў вусатым, а дзяўчынка валасата».

Пры першым пострыгу ў год дзяўчынку саджалі на каноплі, якія потым аддавалі бабуцы-навітусе ў якасці ўзнагароды (заахвочвання).

Калі дзіця доўгі час не пачынала хадзіць, яго вялі на каноплянае поле, саджалі на зямлю і сеялі паміж ног каноплянае насенне. На Віцебшчыне казалі: «Калі тое насенне прарасце, дзіця пачне хадзіць самастойна, калі ж не – застанеўца седаком».

Пасцель хворага на ноч абсыпалі насеннем каноплі, а рانیцай выкідвалі на двор, каб птушкі здзяўблі насенне і знеслі хваробу ў «чужыя краіны».

Вядома, што гэта не ўсе прыкметы, звязаныя з сімволікай слова каноплі, таму што іх вялікая колькасць і ўсе не пералічыць. Акрамя прыкмет і павер'яў, існуюць загадкі пра каноплі: *Косці на лагу, шкура на тэргу, а галава ў клеці* (Каноплі); *Галаву з'ядзім, шкуру прададзім, косці выкінем – іх нават і сабакі не ядуць* (Каноплі); *Прыйдзе восень – купім лося, мяса паядзім, кожу прададзім* (Каноплі); *Ногі на гародзе, сярэдзіна ў вадзе, а галава ў клеці* (Каноплі); *Стаіць кіёчкі, на тых кіёчках вісяць нітачкі* (Каноплі); *Стаіць Хадосця, растрапаўшы*

валосця (Каноплі); *Летам ялушка, а зімой цялушка* (Каноплі); *Не ель, не сасна, карове сястра* (Каноплі) [2, с. 71–72]

І на нашы канпелькі прыляцця верабелькі – ‘і мы спатрэбімся, і нам калі-небудзь пашанцуе, прыйдзе ўдача’ [1, с. 227].

У слоўніках падаюцца розныя дэфініцыі з каранем «каноплі». У тлумачальных слоўніках беларускай і рускай мову пададзены наступныя адзінкі: *каноплі, канпель* ‘высокая травяністая расліна сямейства каноплёвых, са сцёблаў якой вырабляюць пнянку, а з сямян – алей, а таксама семя гэтай расліны’; *канпелька* ‘народная назва некаторых відаў лугавых траў (дрыжніку, кураслепу і інш.)’; *канаплянік* ‘сцёблы канопляў без насення, канапляная салом’; ‘участак зямлі, засеяны каноплямі’ ‘верабей’ (абл.).

Семантыка слова каноплі выразна акрэсліваецца і размяжоўваецца ў фразеалагізмах:

Выскокваць (выскачыць), з’яўляцца (з’явіцца) як *Піліп з канпель*. ‘зусім нечакана, знянацку’, сінонім – як *чорт з табакеркі*: *Прыляцеў матацыклам сын Лёня. Нібы дзе падпілноўваў за плотам, калі ўсе раз’едаўца і выскачыў як Піліп з канпель*.

Вельмі цікавая этымалогія гэтага фразеалагізма як *Піліп з канпель*. Ён запазычаны з польскай мовы. Часам узнікненне фразеалагізма звязваюць, услед за П. Шпілеўскім, з легендай: аднойчы на сейміку магната Радзівіла нечакана і недарэчна выказаўся шляхціц Піліп з Канпель (так называўся засценак на Чэрвеншчыне) і быў востра абсмеяны. Больш пераканальна варта лічыць наступнае меркаванне. У польскай мове слова *fillip* і сёння – другая, народная назва зайца. Выраз склаўся ў асяроддзі паляўнічых, якія не раз бачылі ў часе палявання, як, забегшы ў каноплі ў перыяд іх цвіцення, заяц-піліп не вытрымаў іх цяжкага, дурманнага, ап’яняльнага паху і стрымгалоў выскокваў адтуль. Забыццё першапачатковай вобразнасці прывяло да пераасэнсавання слова *piłip*, якое нярэдка ўспрымаецца як уласнае імя і беспадстаўна пішацца з вялікай літары. І ў тлумачальным слоўніку беларускай мовы чытаем: як *Піліп з канпель*. Узнікшы яе параўнальны зварот, выраз ужываецца з абавязковым прыфразеалагічным словам *выскачыць*, у якім адначасова суіснуюць два значэнні: «выбегчы» і «недарэчна ўмяшацца ў што-небудзь» [3, с. 158].

Слова каноплі існуе таксама і ў дыялектнай мове з рознымі лексічнымі значэннямі. Назавём наступныя дыялектныя словы:

Каноплі, канаплі, калапні. *Толькі мн. 1. Семя канпель. Мы сеялі каноплі. Грыкені Вільн. Мала сеялі канопляў. Гемзы Шальч. С канопліма варылі кашу. Бахшты Іўе. Бонды запраўлялі калапнямі. Жодзішкі Сморг. 2. Траста, валакно з канопель. Каноплі, ці канопле, вырастаюць грубыя, у ламачку ламаюць, а ў цярніку пераціраюць начысто. Баброўнікі Гарад. 3 канопляў вярхоўкі ната моцныя. Гемзы Шальч.*

Каноплік. м. Даматканая шэрая тканіна. *Каноплік ткалі з пакуцця. Парэчка Гродз.*

Канопны. прым. Канапляны. *Да капуста дадаецца канопны алей. Мсцібава Ваўк. Канопна клоча было. Вострава Маст [4, с. 397].*

Літаратура

- Аксамітаў, А. Прыказкі і прымаўкі : тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак з архіваў, кафедральных збораў, рэд. выд. XIX і XX ст.ст. / А. Аксамітаў. – 2-е выд., дапрац. – Мінск : Бел. навука, 2000. – 320 с.
- Загалькі. Беларуская народная творчасць / склад. М.Я. Грынблат [і інш.]; рэд. А.С. Фядосік. – 2-е выд. – Мінск : Бел. навука, 2004. – 363 с.

3. Лепешаў, І.А. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: у 2 т. / І.А. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 1993.

4. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5 т. / уклад. Ю.Ф. Мацкевіч [і інш.]; рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск : Навука і тэхніка, 1979–1984.

Петруковіч М. (г. Брэст, БрДТУ)

АСАБЛІВАСЦІ ГАВОРКІ НЯЧАТАВА СТОЛІНСКАГА РАЁНА

Нячатава (мясцовая назва – Нячатава; жыхары – нячатаўцы) размешчана за 35 км ад раённага центра горада Століна. Каля вёскі (за 1 км) знаходзіцца помнік археалогіі – *гарадзішча* (мясцовыя людзі кажуць *городышча*).

Асаблівай каштоўнасцю чалавецтва з'яўляецца мова – галоўны сродак зносінаў паміж людзьмі, у якім захавана ўся гісторыя існавання пэўнай нацыі. Калі мы над гэтым задумваемся, то адчуваем: велічнасць гэтай з'явы (мовы) настолькі грандыёзная, што ўражвае нашу свядомасць. Мова – гэта адбітак гісторыі нашай краіны, нашага мястэчка, нашых традыцый, нашых імкненняў і спадзяванняў.

Вёска Нячатава, размешчаная ў межах Фядорскага сельсавета, мае сваю гісторыю стварэння. Адзін вельмі багаты чалавек блукаў па свеце і натрапіў на мясцовасць, акружаную з усіх бакоў лесам. Яму вельмі спадабалася месца, і ён пабудаваў сабе хату і стаў тут жыць. Госці, якія прыежджалі ў гэтую мясцовасць, з цягам часу перасяляліся бліжэй да навасёла. Так утварылася вёска. А назва Нячатава пайшла ад таго, што пан *нечайно* натрапіў на такое прыгожае месца.

Гаворка вёскі Нячатава Столінскага раёна адносіцца да палескай групы гаворак і мае свае фанетычныя і марфалагічныя адметнасці.

Фанетычныя асаблівасці гаворкі наступныя:

– вымаўленне пад націскам галоснага [і] на месцы этымалагічнага [о] ў закрытых складах: *в'із, д'вір, к'інь, с'іль, к'іт*.

– вымаўленне гука [і] ў адпаведнасці з гістарычным [Ҁ(е)]: *л'іс, л'іто, см'іх, б'ілы*.

– адсутнасць дзекання і цекання, вымаўленне мяккіх [д'], [т'] або цвёрдых [д],

– [т]: *д'ід, д'івка, ныд'іла, твэрдэ, д'іжка (драўляны посуд для замесу цеста)*.

– рэалізацыя зычных [д], [т] у розных пазіцыях. Цвёрдыя адпаведныя гукі зафіксаваны перад гістарычнымі *е, і*: *дэн', тып'эр, тыхо*.

– наяўнасць *-ць* у форме 3-й асобы дзеясловаў: *ходоць', робыць', крутыць'*; а таксама наяўнасць формы інфінітыва на *-ты* пасля галосных: *ходоуы, куюты, носыты* і інш.

– оканне – з'ява, калі «галосныя няверхняга пад'ёму *о* і *я* адрозніваюцца ў становішчы пасля цвёрдых зычных не толькі ў першым складзе перад націскам, але і ў іншых перад- і паслянаціскных складах» [1, с. 41]: *чорныцы (чарніцы), кошыль (кош), копоныца (прылада для выкопвання бульбы)*.

Да марфалагічных асаблівасцей гаворкі вёскі Нячатава адносяцца:

– вымаўленне асабова-ўказальнага займенніка 3-й асобы з прыстаўным [в]: *вона, воны, вон (він)*.

– наяўнасць клічнай формы. Яна ўказвае на асобу (радзей на прадмет), да якой звяртаюцца: *Пойдэм по грыбы, Ган'о. Ц'отко Рай'о, падаржытэ хлопца*. Клічная форма надае выказванню розныя экспрэсіўныя адценні – лагоднасць, ласкальнасць, пяшчотнасць: *Ходэм умойемся, сынку мой*.

– форма прыметнікаў, неасабовых займеннікаў і парадкавых лічэбнікаў мужчынскага роду назоўнага склону на **-ый (-ій)**: *малый, доўг'ій, н'ейк'ій, старый, цэлый, прыый*. Прыметнікі, неасабовыя займеннікі і парадкавыя лічэбнікі назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду маюць націскны канчатак **-ей (-эй)**: *блогэй, храмэй, л'охк'ей, гарачэй, с'в'іжэй, друг'ей*.

– ужыванне дзеясловаў з асновай на [г], які чаргуюцца ва ўсіх асобах дзеяслова з шыпячым: *бэрэжу, запражу; бэрэжэш, запражэш; бэрэжэ, запражэ; бэрэжэмо, запражэмо*.

Галоўнай асаблівасцю гаворкі нашай мясцовасці з'яўляецца наяўнасць дыялектызмаў. Дыялект – «група аднатыповых гаворак, пацыраных на пэўнай тэрыторыі, інакш кажучы, гэта разнавіднасць мовы, якая характарызуецца адносным адзінствам сістэмы (фанетычнай, граматычнай і лексічнай) і выкарыстоўваецца як сродак непасрэдных зносін паміж людзьмі пэўнага рэгіёна» [1, с. 6]. Слова, якія «бытуюць у адной гаворцы ці групе гаворак і не ўваходзяць у лексічны склад літаратурнай мовы, называюцца дыялектызмамі» [2, с. 167].

Часцей за ўсё дыялектызмы – гэта назвы прадметаў хатняга ўжытку. Напрыклад, лесвіцу, што вядзе на чардак, нячатаўцы называюць *страмына*. Печку называюць *грубка*, а маленькі стульчык, які стаіць каля грубка – *услончык*. Кубак у вёсцы Нячатава называюць *кварта*, чыгунок – *саганок*, а бочка – гэта *цэбэр*. Пабудовы маюць таксама свае асаблівыя назвы. Напрыклад, склеп называюць *лэхам*, кладовка мае назву *выстэпка*. У вёсцы Нячатава можна пачуць «*злазіць на пакот*» – гэта значыць «злазіць на чардак». Расліны і жывёлы ў нашай вёсцы носяць такія назвы: клубніка – гэта *трускаўкі*, ажына – *жавіна*, кот – *кіт*, конь – *кінь*, кураняты – *чыплюкы*, а парасяты – *парасюкы*. Галаўны ўбор у вёсцы Нячатава называюць *шурок*, а фуфайка (цёплае верхнее адзенне) – гэта *куфайка*.

Традыцый і звычкі жыхароў вёскі Нячатава зафіксаваны ў фальклоры. Гэта можна заўважыць у загадках, якія былі складзены жыхарамі нашай вёскі. Загадка – гэта «відарыс або вобраз, які трэба разгадаць, растлумачыць» [3, с. 208]. Загадкі носяць апісальны характар, уключаюць у сябе самыя галоўныя якасці прадметаў ці з'яў. Часцей за ўсё ў загадках жыхароў вёскі Нячатава зашыфраваны нейкія прадметы хатняга ўжытку. Напрыклад, *Крутосто-вертосто, на ім крыжыкаў за сто* – гэта клубок нітак; *Поўна бочка круп, а на верху струб* – гэта мак; *Поўна бочка віна, нідэ німа она* – гэта яйка. У загадцы *Круць-вэрць – чэрэпачку смэрць* апісаны ўюн. Уюн – гэта рыба, якая водзіцца ў рачулках вёскі Нячатава.

Вельмі цікавым момантам у разглядаемай гаворцы з'яўляецца наяўнасць лексем-мянушак. Многія мянушкі маюць доўгую гісторыю існавання. Яны перадаваліся з пакалення ў пакаленне і існуюць да сённяшняга часу. Некаторыя з іх захавалі сваю гісторыю стварэння. Мянюшка *Шпылікаў* утварылася так: хлапец ішоў па вёсцы, а бабулі, якія сядзелі на лаўцы, разглядалі яго і давалі свае ацэнкі. Адна і кажа: «Ён такі худзенькі, бы шпылька». З таго часу і сталі хлопца называць *Шпылікаў*.

Хлапец, які вельмі многа муціў і хлусіў, атрымаў мянушку *Муцюн*. І гэтая мянушка перадавалася ад бацькі сыну і г.д. і захавалася да нашага часу.

Мянушка *Хлебоуцоў* захавалася з часоў вайны. Так называлі чалавека, які быў багаты і меў многа хлеба.

Бусько (у вёсцы Нячатава так называюць бусла) назвалі чалавека, у якога на даху хаты было вялікае гняздо, дзе жыла сям'я буслоў.

У вёсцы Нячатава можна сустрэць мікратапонімы. Мікратапонімы – гэта назвы малых геаграфічных аб'ектаў: лясоў, лугоў, палёў, урочышчаў і інш.

У гаворцы нячатаўцаў зафіксаваны такія мікратапонімы: *Бэрэзовка* – так нячатаўцы называюць вельмі нізкую мясцовасць у вёсцы, дзе вясной стаіць вада. А назва пайшла ад таго, што ў гэтай нізінцы растуць маладыя бярозкі; назву *Закуп'е* атрымала частка тэрыторыі за вёскай, дзе пасвілася хатняя жывёла. *Закуп'е* – за купаі, за вёскай.

Мясцовыя гаворкі – гэта багацце нашай мовы, нашай культуры. У мясцовых гаворках захаваны індывідуальнасць і каларыт мовы, якія трэба захоўваць як самы дарагі скарб і перадаваць нашчадкам.

Літаратура

1. Мецельская, Е. С. Беларуская дыялекталогія: практыкум. – Мінск. : Выш. школа, 1991. – 287 с.: карты.
2. Блінава, Э. Беларуская дыялекталогія : [вучэб. дапаможнік для філал. фак. вуні] – 2-е выд., дапрацаван. і дапоўн. – Мн. : Выш. школа, 1980. – 304 с., карты.
3. Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. – 2-е выд. - Мінск : БелЭН, 1999.

Понедельник О. (г. Брест, БрГПК)

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ НА ТЕРРИТОРИИ БРЕСТСКОГО РЕГИОНА В ПЕРИОД 1945–1965 гг.

Православная церковь, как ни одна другая религиозная организация на территории Беларуси, имеет большое число сторонников. Являясь традиционной конфессией, православие в различные периоды истории оказывало большое влияние на политическую, социальную и культурную сферы.

В период существования Советского Союза в конфессиональной жизни общества произошли изменения, которые значительно ограничили деятельность религиозных объединений или фактически ее исключили.

23 января (5 февраля) 1918 года Советом Народных Комиссаров был принят декрет «Об отделении церкви от государства и школы от церкви», который послужил основанием для начавшегося притеснения верующих, перешедшего затем в открытое гонение. Советские власти добивались ограничения влияния православной церкви на политико-экономическое развитие страны.

В послевоенное время советское правительство стало более лояльно относиться к православной церкви, что объяснялось возросшим авторитетом церкви и активным участием священников в военных действиях.

Несмотря на это, для контроля за деятельностью церкви было принято в 1945 году «Положение о религиозных объединениях». На основании его религиозное общество могло пользоваться только одним молитвенным помещением, имело право приобретения церковной утвари и предметов религиозного культа. Запрещалось преподавание каких бы то ни было религиозных вероучений в учебных заведениях и семейное религиозное воспитание.

Тем не менее, данное постановление неоднократно нарушалось как советским правительством, так и духовенством. Уполномоченный Совета по делам РПЦ А.Е.Авласенко по Брестской области в информационном докладе на 1 июля 1945 года констатирует следующие факты: имело место «совместительство» псаломщиками работы в школе и церкви. Например, в селе Страдицы Брестского района гражданин Грудовик Г.Г. (бывший студент 3-го курса Варшавского бо-

гословского факультета) работал в школе зав. учебной частью [1, л. 10]. Объяснялось это отсутствием специалистов, которые в условиях бандитизма не хотели ехать на работу дальше районных центров. 20 марта 1952 года поступила жалоба от группы верующих Хоревской церкви Пружанского района на председателя колхоза, председателя сельпо, директора школы, бригадира колхоза и сторожа школы, которые 5 марта без предупреждения разрушили бывший церковный дом [2, л.3]. Вышеизложенные факты свидетельствуют о нарушении статьи 52 Конституции СССР и статьи 50 Конституции БССР: гражданам Белорусской ССР гарантируется свобода совести, то есть право исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, отправлять религиозные культы или вести атеистическую пропаганду; запрещалось возбуждение вражды и ненависти в связи с религиозными верованиями.

По мнению местных органов, православные священники нарушали финансовое право. О подобном отношении свидетельствовал следующий факт: священники в городе Пружанах берут плату не только за отпевание умерших, но и «земельную ренту» за места захоронения на городских кладбищах из расчета: 25 руб. – на новом кладбище за место, от 50 до 200 руб. – на старом, в зависимости от расстояния от кладбищенской церкви [3, л. 4].

Если в 1920–30-е годы на церковь смотрели как на «классового врага» и борьбу с ней вели в рамках борьбы за социализм, то в 1950-е годы страна взяла курс на коммунистическое строительство, где не было места для религии. Доминирующей становилась идея построения безрелигиозного государства. Основным методом формирования научно-материалистического мировоззрения трудящихся считалось атеистическое воспитание. Поэтому росли его место и роль в системе идейно-воспитательной работы КПСС.

Противостояние между государством и конфессиями обострилось в сентябре 1953 года, о чём свидетельствует постановление ЦК КПСС по идеологическим вопросам от 7 июня 1954 года «О крупных недостатках в научно-атеистической пропаганде и мерах её улучшения». В данном постановлении отмечались недостатки в проведении атеистической работы, её недооценка как средства коммунистического воспитания трудящихся. Со стороны советских властей участились случаи неуважительного отношения к верующим, священникам. Так, в мае 1955 года от товарища Семёнова поступила жалоба церковного Совета Липнинской церкви Дрогичинского района на решение Брестского областного суда о выселении из бывшего причтового дома священника Примака по иску местного сельского совета. Ещё в начале 1955 года Дрогичинский райисполком решил использовать этот дом под сельский клуб [4, л. 6].

Безусловно, такое отношение советских властей к религии вызывало у верующих недовольство. В ЦК КПСС поступали жалобы от населения. В условиях внутриполитической борьбы и для поддержания своего авторитета Н.С. Хрущёв инициировал принятие 10 ноября 1954 года нового постановления «Об ошибках в проведении научно-атеистической пропаганды среди населения».

Таким образом, в конце 1950-х годов роль государства в осуществлении религиозной политики определялась постановлениями ЦК КПСС, которые часто носили закрытый характер. Роль исполнителей партийных решений принадлежала Совету по делам РПЦ и Совету по делам религиозных культов при Совете Министров СССР, их Уполномоченным в республиках и областях. Эти структуры в основном заботились о выполнении партийных постановлений, а не об интересах верующих религиозных общин. Усиливалась атеистическая работа.

Несмотря на активное проведение советскими властями атеистической пропаганды, «...Священник Новомышской церкви, Барановичского района, Вицункевич, во время обходов домов верующих с молитвой и крещенской водой учит детей

совершению крестного знамения, произнесению молитв и рекомендует родителям приводить детей в церковь, причащать и обучать молитвам» [5, л. 7]. На это указывал уполномоченный Совета по Брестской области А.Е. Авласенко.

Идеологическое давление на религиозные общины и верующих сопровождалось введением ряда административных мер, направленных на ограничение прав религиозных организаций, подрыв их материальной базы. Советские власти запретили изготовление церковной утвари как самой церковью, так и госпредприятиям, о чем свидетельствует инструктивное письмо от 6 мая 1946 года: «...Церковные организации, в соответствии с указанным постановлением, могут приобретать готовые колокола, не производить их отливку и не делать заказов госпредприятиям. Поэтому сбор металла для отливки церковных колоколов должен быть, безусловно, запрещён» [6, л.20].

Чтобы подорвать финансовые возможности церкви, 16 октября 1958 года Совет Министров СССР принял постановление «О свечном налоге», согласно которому запрещалось мастерским по производству свечей отпускать продукцию выше, чем за 200 рублей за килограмм, не разрешалось подымать цены на свечи в храмах. В результате церкви вынуждены были приобретать свечи себе в убыток.

Мощной волной атеистической пропаганды ознаменовалось начало 1960-х годов. Советом Министров СССР от 16 марта 1961 года было принято Постановление «Об усилении контроля за выполнением законодательства о культах». Местные советские органы приложили немало усилий по выявлению и ликвидации «нарушений» законодательства служителями культа и религиозными объединениями. Однако это не могло сразу полностью искоренить отрицательную практику среди священнослужителей. К примеру, священник Вылазской церкви Пинского района Васюкович Д.П., не имея разрешения, служил в 2-х церквях – д. Вырази и д. Парохонск, крестил детей на дому [7, л. 2]. Священник Ольшевского молитвенного дома Берёзовского района Шеметилло В.Г. систематически выезжал в деревни не своего прихода и организовывал массовое крещение детей, венчал несовершеннолетних, скрывал от финансовых органов свои доходы [7, л. 3]. Если в конце 1940-х годов такие факты не считали нарушением закона, то в начале 1960-х годов это являлось преступлением и невыполнением постановления Совета Министров. И за такие действия священнослужителя могли лишить регистрации на несколько месяцев или вообще запретить заниматься церковной практикой.

Основной задачей уполномоченных была организация точного учёта действующих церквей и молитвенных домов, регистрация религиозных общин и служителей культа. На 1 мая 1945 года по Брестской области насчитывалось 146 приходских общин, 141 – церковное здание, из них 130 – действующих [1, л. 1].

В послевоенное время отмечалась нехватка кадров духовенства. По данным, приведённым Авласенко А.Е. в отчётном докладе, на 1 апреля 1945 года по области насчитывалось 110 священников и 16 диаконов, а церквей и молитвенных домов – 141 [1, л. 1]. Архиепископ Питирим, чтобы предотвратить распад приходских общин, а церкви сохранить действующими, ввёл в практику назначение священников на заведывание 2–3 приходами и дал им разрешение на обслуживание находящихся в этих приходах не только приходских, но и приписных церквей. Однако это к значительному уменьшению приписных церквей не привело.

Закрытие епископских кафедр в 50-е годы, которые были открыты в довоенное время (действовала только Минская кафедра), привело к уменьшению количества священнослужителей. На 1 января 1954 года по Брестской области насчитывалось 224 священника, 14 диаконов [12, л. 25]. Основная часть священников работала на селе, это около 85%, в посёлках – 5%, и в городах – 10%.

Неслучайно по Брестской области появляются приходы, не имеющие штатных священников. К 1953 году число таких общин составило 15, по сравнению с 1949 годом увеличилось в 3 раза. Многие священники были репрессированы (Тарима М.Л. – настоятель Николаевской церкви города Бреста, Пискаровский Г.М.). Так же отмечается значительное уменьшение количества священников по причине смерти. Это связано с тем, что возраст большей половины клира в Брестской области превышал 50 лет. [8, л. 134]. Миграция священнослужителей, которая была связана с желанием представителей духовенства занять «вакантные места» в восточных районах, также привела к нехватке священников (область покинуло 13 священников только за 1953 год).

Увеличивается число закрытых церквей. В 1959 году было закрыто 3 церкви, из них 2 – как аварийные, 1 – как недействующая на протяжении длительного времени [10, л. 2]. В 1960 году были закрыты все приписные церковные здания. Уполномоченный Совета по Брестской области Иванов А.А. констатирует, что в 1962 году проведена значительная работа по упорядочению церковной сети и её сокращению. Снято с учёта действующих 35 приходских церквей. Если на 1 января 1961 года в области насчитывалось 279 действующих церквей, то на 1 января 1963 года насчитывалось 186 действующих церквей [11, л. 2], за 1964 год было снято 8 религиозных общин и закрыто 8 церквей [12, л. 1]. Как и в 1930-е годы, начала возрождаться практика уничтожения закрытых храмов.

Брестская область, по сравнению с другими регионами БССР, отличается высокой религиозностью населения – только в Кобринском благочинии на 1 января 1947 года насчитывалось 20530 верующих, в Жабинковском благочинии на этот же период насчитывалось 17330 верующих [3, л. 10].

Несмотря на все ограничения официальных властей, снизить влияние церкви на жителей области не удалось. По неофициальным данным число верующих составляло около 80%. К районам с наибольшим количеством действующих церквей и молитвенных домов от 16 до 22 относились: Столинский – 22; Каменецкий – 19; Высоковский – 18; Давыд-Городокский – 18; Кобринский – 18; Брестский, Пинский по 16 [12, л. 20]. Как видно, православная церковь на территории Брестской области в период с 1945 по 1965 года мобилизовала все свои возможности с одной целью: стать духовной опорой верующих, оплотом сопротивления атеистическому обществу.

Литература

1. Государственный архив Брестской области (ГАБО). Информационно-отчётные доклады уполномоченного по делам религиозных культов по Брестской области (1945–1965 годы). – Фонд 1482. – Опись 1.
2. Дела:
 1. 2, л. 1, 10
 2. 12, л. 3
 3. 6, л. 4, 10
 4. 19, л. 6
 5. 23, л. 7
 6. 1, л. 20
 7. 27, л. 2, 3
 8. 8, л. 134
 9. 24, л. 45
 10. 25, л. 2
 11. 32, л. 2
 12. 16, л. 1, 20, 25

Прикота В. (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ НА СТРАНИЦАХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ИЗДАНИЙ

Прежде чем говорить о социальных проблемах системы образования, следует разобраться с термином «социальная проблема». Считается, что само понятие появилось сравнительно недавно – лишь в XIX веке. В широком смысле под социальными проблемами понимают все социальные явления, связанные с поведением людей в обществе как в рамках нормы, так и за ее пределами. В более узком смысле под социальными проблемами понимают ситуации, которые прямо или косвенно влияют на человека и, с точки зрения всего или значительного числа членов сообщества, являются достаточно серьезными проблемами для человека. Таких проблем множество, и для их выявления объективное состояние дел сопоставляют с нормой.

В современном понятии к социальным проблемам общества можно отнести алкоголизм, безработицу, преступность, коррупцию, проблемы престарелых, наркоманию и многие другие. Социальные проблемы существуют и в образовательной сфере. Ведь неоспорим тот факт, что образование во многом определяет пути развития не только отдельной личности, но и общества в целом. Именно от качества образования зависит уровень подготовленности человека к функционированию в социуме. Как и в любом другом подобном институте (например, в семье), здесь имеются свои проблемы.

Нами проанализировано немало научных материалов по исследуемой теме, но наиболее приемлемыми в определении классификации проблем образования, на наш взгляд, оказались положения статьи С.Н. Кройтор (Институт социологии Национальной академии наук Беларуси) «Проблемы и перспективы развития белорусского образования» [2]. Поэтому вслед за С.Н. Кройтор мы выделяем следующие проблемы в системе образования:

разрыв между потребностями в инновационном развитии образования и способами организации учебного процесса;

образовательные технологии не направлены на практическую реализацию знаний;

образование достаточно удалено от производства;

огромное количество общей информации, которая может оказаться ненужной (в итоге, специалист, придя на работу, переучивается заново);

образование дисциплинарно (междисциплинарность обеспечивает преподнесение знаний в системном виде).

Конечно, такая классификация может быть спорной, но она имеет право на существование. Стоит заметить, что помимо вышеперечисленных общих проблем существуют ещё и частные, например, заработная плата учителей и преподавателей, проблемы с кадрами, трудности с местами в детских садах и другие.

Рубрика «Образование» есть во многих, если не в каждой, общественно-политических газетах. Материалы на эту тему выходят регулярно. Однако публикаций информационного характера гораздо больше, чем аналитических, анализирующих какие-то проблемы, процессы или явления в системе образования. Заметим, аналитика всё-таки есть. В этом плане примечательна республиканская газета «Звязда», в которой представлено немало проблемных материалов, хоть и преобладают информационные. Так, например, 22 октября 2014 года в «Звяздзе» опубликованы материалы под названием «Проблемы образования. Общественная дискус-

сия» [4]. В статье проведён анализ функционирования системы образования под управлением заместителя премьер-министра Анатолия Тозика. Такое внимание автора публикации сконцентрировано на проблемах в системе образования, которые в первую очередь определены общественностью: возможность повышения оплаты за детские сады, «завал ЦТ» по математике, подмена качества информации количеством, излишняя нагрузка учителей.

11 сентября 2014 года в газете «Звезда» вышла публикация «Недетский вопрос: как не сломать голову в трендах дошкольного образования?» [8]. В статье поднимаются вопросы отправки ребёнка в школу, в частности, во сколько лет отдавать детей в учреждение начального образования. Немаловажными являются и вопросы востребованности обучения на белорусском языке. Заметим, что у автора нет однозначного ответа на первый вопрос, поэтому журналист оставляет право выбора за родителями. По поводу же белорусского языка ответ, по мнению автора, очевиден – белорусский язык необходим, потому не может быть невостребованным.

22 апреля 2013 года «Звезда» напечатала материал под названием «Небольные, а особенные... Аутисты – люди не от мира сего», где обсуждается вопрос, как быть с обучением людей, имеющих какие-либо отклонения в развитии. В статье представлены истории родителей таких детей, обозначены трудности, с которыми им приходится столкнуться. Мечта родителей – создание сопровождения на базе школ, институтов и других учебных заведений (то есть в учебном заведении должен быть человек, сопровождающий ребёнка-аутиста). Но по причине дороговизны проекта мечта родителей «аутят» не воплотилась в реальность. Проблема, к сожалению, остаётся нерешённой.

Не меньше внимания проблемам образования уделяет и ещё одно издание республиканского уровня – газета «СБ. Беларусь сегодня». Например, в материале под названием «Почему школьники не любят физику?» [5] говорилось о качестве школьных учебников, в частности, речь шла о том, что старшая школа республики с 1998 года, в котором была издана первая национальная «Физика-7», так и не получила стабильного учебника физики. Конечно же, столь большая задержка связана и с имевшим место временным переходом на 12-летнее обучение и возвратом к старому 11-летнему, но уже по значительно изменённым программам. Однако главное в том, что уже изначально было видно, что пособия не отвечают требованиям, предъявляемым к стабильным учебникам для массовой школы. Именно поэтому была произведена замена авторских коллективов, а не внесено предложение старым коллективам переработать прежние издания. Автор статьи приходит к выводу, что учебники повышенного уровня окончательно душат всякий интерес к науке, в том числе к физике. С целью контроля качества учебников журналист предлагает в конце каждого года проводить анкетирование учеников и учителей, в ходе которого каждый учебник будет оценен определённой отметкой.

Вопрос о новых правилах приёма в вузы и ссузы обсуждался в ряде мартовских публикаций «СБ. Беларусь сегодня» за 2014 год: «Чего хотят студенты?» [6], «Молодёжь важно правильно сориентировать» [3]. О престиже профессии учителя говорилось в материале «Свободная касса» [7]. Особенности образования в сельских школах проанализированы в публикации «Сельская школа берёт не числом, а умением» [1].

Что касается поднятия тем на социальную проблематику в системе образования региональными, а именно брестскими изданиями, то хотелось бы отметить областную газету «Заря». Здесь время от времени появляются материалы на тему образования, например: «Родители первоклашек: «Проще отправить

человека в космос, чем первоклассника в школу» (6 августа 2014 года), «Сколько стоит выпускной?» (23 мая 2014 года), «Кому требуется дополнительное образование?» (19 февраля 2013 года), «О заочке и равноправии» (22 ноября 2012 года). Анализ статей показал, что проблемных материалов в газете «Заря» вполне достаточно, но и значительное место занимают материалы чисто информационного характера («В Брестской области 9 абитуриентов получили высший балл» (27 июня 2014 года), «Как изменятся правила приёма в вузы?» (12 марта 2014 года), «Областная родительская конференция прошла в Бресте» (27 мая 2013 года), «Вузы оптимизируют» (11 февраля 2013 года) и др.).

Таким образом, в отечественных изданиях уделяется достаточно внимания социальным проблемам в системе образования. Однако хотелось бы увидеть на страницах нашей прессы и варианты путей решения обозначенных выше проблем.

Літаратура

1. Гиль, В. Сельская школа берёт не числом, а умением / В. Гиль, Д. Умпинович // СБ. Беларусь сегодня. – № 177, 29 сентября 2013 года.
2. Кройтор, С.Н. Проблемы и перспективы развития белорусского образования / С.Н. Кройтор // Управление в социальных и экономических системах : материалы XVII Международной научно-практической конференции ; 2–6 июня 2008 г., г. Минск / Минский ин-т управления. – Минск, 2008. – С. 159–160.
3. Маскевич, С. Молодёжь важно правильно сориентировать / С. Маскевич // СБ. Беларусь сегодня. – № 47, 13 марта 2014 года.
4. Николаева, Н. Проблемы образования. Общественная дискуссия / Н. Николаева // Звезда. – № 201, 22 октября 2014 года.
5. Пасняк, О. Почему школьники не любят физику? / О. Пасняк // СБ. Беларусь сегодня. – № 85, 8 мая 2014 года.
6. Пасняк, О. Чего хотят студенты? / О. Пасняк // СБ. Беларусь сегодня. – № 48, 14 марта 2014 года.
7. Пасняк, О. Свободная касса / О. Пасняк // СБ. Беларусь сегодня. – № 222, 26 ноября 2013 года.
8. Середюк, Д. Недетский вопрос: как не сломать голову в трендах дошкольного образования / Д. Середюк // Звезда. – № 171, 11 сентября 2014 года.

Радковіч Г. (г. Брэст, БрДТУ)

КАНЦЭПТ «РОД» У МОЎНАЙ ПРАСТОРЫ

Згодна з «Тлумачальным слоўнікам беларускай мовы» *род* мае некалькі значэнняў: 1) у першабытным грамадстве – саюз некалькіх сем'яў, звязаных адносінамі сваяцтва і агульнасцю гаспадаркі; 2) пакаленні, якія паходзяць ад аднаго продка [2, с. 304].

Слова *род* з'яўляецца і ўтваральнай асновай для мноства аднакаранёвых слоў, іх каранем. Поколькі «корань уяўляе сабой цэнтральную марфему слова, у якой засяроджана рэчывае значэнне і якая далучае да сябе іншыя, службовыя марфемы, канцэнтруе іх вакол сябе» [3, с. 310], то варта спыніцца на значэнні, паходжанні гэтага слова.

Звесткі пра старажытнае паходжанне канцэпта *род* мы знаходзім у кнізе Барыса Рыбакова «Язычество древних славян». Аўтар апошняй вывучае безыменны твор «Слова аб ідалах». Рускі кніжнік XII ст., па словах Б. Рыбакова, узяў за аснову частку грэчаскага павучання Грыгорыя Багаслова на богаз'яўленне, накіраванае супраць крываваых ахвяр і вакханалій антычнага паганства, і шчодро насыціў сцёсла пераказаны тэкст устаўкамі аб славянскім паганстве, г. зн. даў «Слова» Грыгорыя з тлумачэннямі прымяняльна да славянскага свету [4, с. 6].

Аўтарам «Слова аб ідалах» узгадваецца культ Рода. Выходным пунктам культу Бажэств, звязаных з дзеясловам «нараджаць», аўтар лічыць культ егіпецкага Азарыса, затым гэты культ трапіў да халдзеяў, элінаў, егіпцяў і рымлян, а яшчэ пазней названы культ пераходзіць да славян: «Даже и до славян доиде. Се же славяне начали трапезу ставити Роду и рожаницам переже Перуна бога их. А преже того клали требы упиремь и берегиным» [4, с. 9].

Род аўтар «Слова аб ідалах» лічыў цэнтральным персанажам славянскай міфалогіі нараўне з рожаніцамі.

Б. Рыбакоў не падвяргае сумненню, што славянскае паняцце, абазначанае гэтым словам, было значна шырэйшае за антычнае (якому больш дакладна адпавядалі словы «доля», «лёс» і інш.) і заключала і ідэю ўрадлівасці, ураджаю (словы з каранем «род» – «рож»).

Для славян-земляробаў было зусім натуральна спалучаць у адным паняцці лёс і ўраджай, долю як прызначанае жыццёвае месца чалавека і яго долю ў жыццёвых дабротах. Культ рожаніц як жаночых божстваў, якія апякуюць нараджэнне чаго-небудзь ці каго-небудзь, павінен быў быць мнагазначным, у ім маглі праяўляцца і рысы культу агульнай пладавітасці (людзеяў, прамысловых жывёл і свойскіх), і культ божстваў, якія дапамагалі парадзіхам, і аграрна-магічныя ўяўленні ўяўленні ўраджаю пра багіню ураджаю.

Б. Рыбакоў адзначае, што царкоўныя пісьменнікі XI–XIII стст. прыраўноўвалі Рода да свайго вярхоўнага бажства, бога-айца Саваофа, стваральніка ўсяго свету [4, с.15]. Гэтае бажство, па яго словах, вядома толькі ўсходнім славянам і не захавалася ў этнаграфічных матэрыялах. Яно самае загадкавае і найменш вывучанае з усіх славянскіх божстваў [4, с. 283].

Рускі аўтар XII ст., пішучы пра Род і рожаніц, меў на ўвазе багоў ураджаю, урадлівасці зямлі (можа быць, пладавітасці жывёл), таму што ахвяра рожаніцам прыносілася бяскрыўная – прадукты земляробства і жывёлагадоўлі. Месцазнаходжанне Рода – не ў доме ці пад печчу, а «на воздусе», на небе, адкуль Род «мечеш на землю груды», зусім як антычны Зеўс кідае на зямлю грамавыя камяні-метэарыты [4, с. 15]. З імем Рода звязаны маланка «родыя», наземныя крыніцы – «родники» і падземны агонь пекла – «родство огненное». Этымалагічна імя Рода звязана з такімі паняццямі, як «прырода», «народ», «ураджай», «урадлівасць».

А.Н. Трубачоў лічыць стараславянскае «РОДЪ» «чыста славянскім наваўвядзеннем», новым выкарыстаннем індаеўрапейскіх марфем і адзначае часта сустракаемую метатэзу: род – ард – арт. Гэта дае дадатковыя значэнні: «паходжанне», «род» (ням.: Art), «высокі», «вялікі» (ірл. ard, галскі ardu) [5, с. 844]. Звяртаючыся да іранскіх моў, мы бачым, што ў скіфскай Ard з'яўляецца культавым тэрмінам, пазначэннем бажства. В.І. Абаеў лічыць, што арта – ард – адно з найважнейшых рэлігійных паняццяў іранскага свету – «бажство», «ува-сабленне святла»; асяцінскае «ard» – клятва, першапачаткова «бажство, якім клянучца» [1, с. 154–155].

Такім чынам, слова «род» і метатэза «ард» у значэнні «бажства», «роду», «высокага» аказваюцца распаўсюджанымі значна больш шырока, чым толькі ў славянскім свеце, і ў нейкай меры тлумачаць нам імкненне аўтара «Слова аб ідалах» паказаць геаграфічны дыяпазон культу Рода. Магчыма, што і імя Артэміды звязана з гэтым каранем. Акрамя названых вышэй значэнняў слоў з каранем «род», ёсць яшчэ два шэрагі паняццяў, у пазначэнні якіх удзельнічае гэты ж карань: па-першае, гэта абазначэнне вады, воднай крыніцы – «родзішча», крыніцы – «радника», а таксама і кветак, якія растуць каля вады, – лілей – «родий» («кринов»).

Б. Рыбакоў называе старажытнарускія словы з каранем род – гэта група слоў, звязаных з паняццем роднасці і нараджэння: Род, Родзічы, Прырода, Народ, Радзіма, Нараджаць, Радня, Нарадзіць, Ураджай.

Пры аналізе ўжывання слоў групы род – народ – Радзіма ў розных мовах выявілася, што словы з каранем *rod* ужываюцца толькі ў славянскіх мовах і найбольш пашыраны ва ўсходнеславянскіх.

Напрыклад, слова *rod* у французскай мове – *tige*, нямецкай – *art*, англійскай – *family*; Радзіма па-французску – *maison*, па-англійску – *motherland*. У славянскіх мовах слова Радзіма агульнаўжывальнае. Так, ва ўкраінскай *родина* ўжываецца са значэннем «сям'я», у балгарскай *родина* – «радзіма, месца нараджэння», у серба-харвацкай *родина* – «мноства пладоў», у чэшскай і славацкай *rodina* – «сям'я» і ў польскай *rodzina* таксама «сям'я». У рускай і беларускай мовах *радзіма* – *родина* ўжываецца як сінонім да слова Айчына са значэннем: месца, дзе нарадзіўся чалавек, а таксама краіна, у якой ён нарадзіўся і да лёсу якой адчувае духоўнае дачыненне, месца, адкуль паходзяць продкі, карані чалавека.

Сярод шматлікіх слоў з каранем *rod* можна вылучыць слова *радаўніца*. Радаўніца – вясенняе паганскае свята ўсходніх славян, звязанае з культам продкаў. Пасля хрышчэння яго сталі адзначаць на Фаміным тыдні. Выгокі гэтага свята знаходзяцца ў старажытных уяўленнях земляробаў пра тое, што продкі, пахаваныя ў зямлі, звязаны з яе багаццем і магчымасцямі і могуць паўплываць на будучы ўраджай [6].

Калі адна частка слоў з каранем *rod* звязана з земляробствам і ўрадлівасцю: ураджай, урадлівасць, нарадзіць, парадзіха, то другая – з роднасцю і сваяцтвам: радня, род, прырода, адроддзе, родзічы, роднасць, радзіна (радзіма).

Такім чынам, слова «род» бярэ пачатак у старажытным паганстве і ў сучаснай моўнай прасторы мае шырокае распаўсюджанне, словы з гэтым каранем пашыраны ў славянскай прасторы, найперш – ва ўсходнеславянскай.

Літаратура

1. Абасв, В.И. Скифский язык. – В кн: Осетинский язык и фольклор. – М.; Л., 1949. – Т. I. – С. 154–155.
2. Баханькоў, А.Я. і інш. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы / А.Я. Баханькаў, І.М. Гайдукевіч, П.П. Шуба. – 4-е выд., перапрац. і дап. – Мн.: Нар. асвета, 1990. – 396 с.
3. Плотнікаў, Б. А., Антанюк, Л. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум. – Мн.: Інтэрпрэсэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
4. Рыбаков, Б.А. Язычество древних славян. – М.: Издательство «Наука». – 1980. – 406 с.
5. Трубачёв, О.Н. История славянских терминов родства. – М., 1959. – с.153.
6. www. calend.ru.

Рашэцкая А. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

МАЛАДЗЁЖНАЯ ПРЭСА БЕЛАРУСІ (ДА ХАРАКТАРЫСТЫКІ НЕКАТОРЫХ ВЫДАНАННЯЎ)

У Рэспубліцы Беларусь 2015 год аб'яўлены годам моладзі. Адапаведны ўказ быў падпісаны Прэзідэнтам Беларусі 16 кастрычніка 2014 года. Дакумент прыняты з мэтай развіцця творчага, навуковага і прафесійнага патэнцыялу моладзі, яе актыўнага прыцягвання да правядзення сацыяльна-эканамічных зменаў у Беларусі, выхавання пачуцця патрыятызму і грамадзянскай адказнасці ў маладога пакалення. Станаўленне сацыяльна дасведчанай моладзі адбываецца пад уздзеяннем мноства адносна самастойных фактараў, напрыклад, сям'і,

школы, працоўнага калектыву, маладзёжных арганізацый, стыхійных груп і інш. Сярод гэтых фактараў істотнае месца займаюць сродкі масавай інфармацыі і асабліва маладзёжная прэса.

Па дадзеных Міністэрства адукацыі і Міністэрства інфармацыі ў Рэспубліцы Беларусь выходзіць больш за 60 друкаваных СМІ для дзяцей і моладзі (аўдыторыя да 31 года). Сярод іх – рэспубліканскія маладзёжныя газеты «Знамя юности», «Чырвоная змена», выданыя для дзяцей і падлеткаў: газеты «Переходный возраст», «Раніца», «Зорька», часопісы «Маладосць», «Качели», «Васёлка», «Бярозка», «Рюкзак» і інш. У гэтых і іншых медыясродках маладзёжная палітыка асвятляецца ў адпаведнасці з рэалізацыяй дзяржаўных праграм Беларусі.

Сістэма беларускай прэсы прадстаўлена пэўнай колькасцю газет і часопісаў, якія выпускаюць дадаткі-ўкладышы для моладзі. Так, напрыклад, у Гродзенскай вобласці выходзіць дадатак «Молодежный курьер» да абласной газеты «Гродзенская праўда», у абласной газеце «Мінская праўда» – тэматычны ўкладыш «Моладзь Міншчыны», у брэсцкіх абласных газетах «Народная трыбуна» і «Заря» маладзёжныя праблемы разглядаюцца ў рубрыках «Равеснік» і «Маладзёжка». Не вельмі даўно ў брэсцкай газеце «Вячэрні Брэст» з’явілася змястоўная па матэрыялах рубрыка «Маладзёжка», якую рыхтуюць, як правіла, студэнты-журналісты БрДУ імя А.С. Пушкіна.

Да 2013 года істотнае месца сярод якаснай маладзёжнай прэсы Беларусі займаў часопіс у часопісе «Алые паруса» (дадатак да сямейнага часопіса «Гаспадыня») з арыгінальнай, індывідуальнай канцэпцыяй. Сёння, на жаль, дадатак не выпускаецца. Часопіс у часопісе «Алые паруса» – выданне для падлеткаў і моладзі, якое выходзіла з 2003 года па 2012 год. У дадатку было ўсяго восем старонак, але, як паказвае аналіз, тут утрымлівалася даволі цікавая, важная, каштоўная для моладзі інфармацыя. І гэтая змястоўная інфармацыя не навязвалася чытачам. Той, хто браў у рукі часопіс, сам хацеў паглядзець, а што такога ў прыцягальнай па назве рубрыцы «Ваши кумиры» ці «Территория любви» або «Прощу слова».

Асновай фарміравання кожнага нумара з’яўляліся працы пазаштатных аўтараў, а таксама пісьмы чытачоў. Кожная старонка часопіса – гэта перажыванні ці ішчаслівыя імгненні, гэта адлюстраванне стану душы аўтараў, гэта аналіз праблемаў ці перадача вопыту, гэта ўсё, чым жыве малады чалавек. Па сваёй тэматыцы і структуры часопіс ахопліваў многія аспекты сацыялізацыі моладзі, а значыць, выконваў выхаваўчую функцыю. Канечне, не ўсе прадстаўленыя матэрыялы маглі быць каштоўнымі для канкрэтнага маладога чалавека.

На старонках выдання падымаліся праблемы, якія і сёння хваляюць маладое пакаленне: вяліся бяседы пра здаровы лад жыцця (рубрыка «Мода на здароўе»), расказвалася пра правілы добрага тону і як змагацца з абсцэннай лексикай ці як весці сябе ў розных краінах (рубрыка «Этикет от Ольги Бельмач»), як знайсці сябе і як пабудаваць жыццё (рубрыкі «Есть мнение», «Вот такие мы»). На старонках часопіса можна было знайсці падказкі, як высці з тупіковай сітуацыі і як авалодаць сакрэтамі поспеху (рубрыка «Уроки Лазуркина»).

Вядомыя беларускія (і не толькі) артысты, спартсмены, акцёры, мадэлі, тэлеведоўцы і многія іншыя знакамітыя людзі станавіліся героямі пастаяннай рубрыкі «Ваши кумиры». Аналіз часопіса за 2012 год паказаў, што героямі рубрыкі былі: «Міс Беларусь–2012» Юлія Скалковіч («Королева красоты», № 6, 2012), фіналісты праекта АНТ «Акадэмія таленту» Вікторыя Шэйко і Яўген Слукі («Ты можешь! Или как поверить в себя?», № 7, 2012), дырэктар дырэкцыі

спецпраектаў тэлеканала АНТ Анжэліна Мікульская («Торопитесь жить», № 8, 2012) і інш. Згадзіся, адны толькі загаловкі артыкулаў не пакінуць аб'якавымі чытачоў. Малады беларускі чытач павінен ведаць сваіх герояў, павінен вучыцца на іх вопыце, на прыкладзе вядомых людзей бачыць, што ў жыцці многага можна дасягнуць, аднак дзеля гэтага трэба правільна ставіць мэты, актыўна працаваць і быць настойлівым у дасягненні вызначанага. Названыя куміры сапраўды цудоўныя прыклады для пераймання лепшага. Дзякуючы такога кшталту рубрыкам і інфармацыі ў іх, здзяйсняецца адна з задач маладзёжных выданняў – шырока прапагандаваць у СМІ пазітыўны вобраз паспяховага маладога беларуса.

У рубрыцы «Прашу слова» юныя аўтары дзяліліся вопытам узасмаадносінаў, сваімі поспехамі, прасілі парады ў вырашэнні канкрэтнай праблемы і самі становіліся дарадцамі. Шмат артыкулаў «Алых парусов» прысвечана псіхічнаму здароўю моладзі, умесню ставіцца да праблемаў, да навакольнага, напрыклад, «Не бойтесь сделать шаг к мечте» (№ 6, 2012), «Скажите «Стоп»» (№ 6, 2012), «Н-и-к-о-м-у-н-е-н-у-ж-н-ы-й» (№ 7, 2012).

Вельмі блізкая для падлеткаў па ўздыханні праблемаў, па тэматыцы рубрыка «Территория любви», матэрыялы якой вучаць разуменню, цяпенню ў адносінах каханнях, падказваюць, як ставіцца да няўдач, як радавацца жыццю. Нярэдка па публікацыях відаць, што аўтары – маладыя людзі – даволі адкрытыя, шукаюць паразумення ў чытачоў і чакаюць ад іх шчырасці.

У рубрыцы «Родительское собрание» абмяркоўваліся няпростыя сітуацыі ва ўзасмаадносінах бацькоў і падлеткаў. Нярэдка тут каштоўныя парады як бацькам, так і іх дзецям. І самае цікавае ў тым, што гэтыя парады гучалі з вуснаў тых жа дзяцей – аўтараў матэрыялаў. А гэта паказвае не на прыдуманасць праблемаў, а на сапраўднасць сітуацый (напрыклад, «Компьютер для школьника», № 8, 2012, аўтар – студэнтка Інстытута журналістыкі).

«Проба пера» – рубрыка, якая давала шанц кожнаму паверыць у сябе, у свае літаратурныя сілы; гэта была адна з самых любімых рубрык чытачоў «Алых парусоў». Тут маглі выказацца многія маладыя людзі (школьнікі, навучэнцы, студэнты), паспрабаваць сябе ў паэзіі, прозе і, магчыма, пасля атрымаць пэўныя рэкамендацыі ад іншых чытачоў.

У «Алых парусов» прадстаўлены і старонкі, на якіх вядомыя дызайнеры-мадэльеры, касметологі, урачы і педагогі дапамагалі вырацоўваць добры густ, правільныя манеры, зарыентавацца ў свеце моды, падказвалі, як карыстацца касметыкай («Мода сезона», «Мода свадэбнага сезона-2012», «Компетентный собеседник» і інш.)

Аналіз публікацый паказаў, што большасць матэрыялаў «Алых парусов» рыхтаваліся аўтарамі самастойна ці з удзелам вядомых людзей – спецыялістаў у розных галінах дзейнасці. А гэта пэўным чынам уплывае на чытача, паколькі апошні разам з аўтарам праходзіць праз апісаныя сітуацыі, перажывае, супастаўляе, параўноўвае і ў выніку робіць становачыя высновы. На гэта і была накіравана дзейнасць дадатку «Гаспадыні».

Такім чынам, часопіс у часопісе «Алые паруса» – выданне, якое на самай справе арыентавалася на маладое пакаленне, ярка ілюстраванае выданне з дакладнай, сапраўднай інфармацыяй. Часопіс уздымаў вострыя праблемы моладзі, падаваў карысную і вельмі важную інфармацыю. Спадзяёмся, што маладзёжны дадатак «Алые паруса» да сямейнага часопіса «Гаспадыня» у хуткім часе адновіць сваю працу на карысць выхавання маладога пакалення.

Літаратура

1. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. – Т 17 : – Хвінявічы – Шчытні / Рэдкал. : Г.П. Пашкоў і інш. – Мінск : БелЭн, 2003. – 512 с.
2. Клундук, С.С. Праблемна-тэматычнае поле часопіснай перыёдыкі Беларусі / С.С. Клундук // Польшка-беларускае супрацоўніцтва ў культуры, мове і літаратуры : зб. матэрыялаў Міжнар. навук. канф. – Брэст, 26 верас. 2013 г. / пад агул. рэд. У.А. Сенькаўца. – Брэст : БРДУ, 2014. – С. 70–76.
3. Сіліна-Ясінская, Т.У. О необходимости изучения белорусской журнальной периодики / Т.У. Сіліна-Ясінская // Журналістыка–2011 : стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 13-й Міжнар. навук.-практ. канф. 8–9 сн. 2011 г., Мінск / рэдкал. : С.В. Дубовік і інш. – Вып. 13. – Мінск : БДУ, 2011. – 435 с. – С. 64–67.
4. Слука, А.Г. Беларуская журналістыка / А.Г. Слука. – Ч. 3. – Мінск : БДУ, 2009. – 232 с.

Рамановіч Л. (г. Брэст, БРДУ ім. А.С. Пушкіна)

АСАБЛІВАСЦІ РАЗВІЦЦА ЧАСОПІСНАЙ ПЕРЫЁДЫКІ НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ

На сучасным этапе бурных інфармацыйных патокаў часопіс на Беларусі працягвае заставацца актыўным сродкам масавай інфармацыі. Так, па звестках Міністэрства інфармацыі, на 1-га студзеня 2015 года на беларускім медыярынку зарэгістравана 808 часопісных адзінак (параўнайце: газет – 713), з іх 612 незяржаўнай формы ўласнасці. Аналіз развіцця сучаснага часопіснага рынку Беларусі сведчыць пра тое, што гэты сегмент СМІ характарызуецца пэўнымі асаблівасцямі функцыянавання:

1. Сучасная тыпалагічная структура часопіснай перыёдыкі Беларусі даволі-такі разнастайная, зведала значныя змяненні і пакуль што не запоўніла многія тэматычныя нішы, таму фарміраванне тыпалагічнай сістэмы часопіснай прэсы нашай краіны працягваецца.

2. Праблемна-тэматычнае поле часопіснай прэсы Беларусі даволі-такі разнастайнае. Прааналізаваная намі перыёдыка можа быць арыентавана на розныя па ўзросце, па гендарным размежаванні слаі чытальнікаў. Па колькасці выданняў дамінуе навуковая прадукцыя, а па тыражнасці – займаюць забавляльныя і часопісы для сямейнага чытання. Падкрэслім, што аднасенне таго ці іншага часопіса да пэўнай групы даволі ўмоўнае, бо ўсе выданні заключаюць у сабе найперш інфармацыю, і, акрамя гэтага, ці аналітыку, ці навуковыя, займальныя, рэкламныя і г. д. матэрыялы.

3. На беларускім медыярынку актыўна функцыянуюць часопісы «гібрыднага» характару (змешаныя), у якіх друкуецца разнастайная інфармацыя і якія могуць адносіцца да розных тыпалагічных груп, паколькі ўтрымліваюць матэрыялы на юрыдычную, псіхалагічную, гістарычную, кулінарную, камерцыйную, прафарыентацыйную, забавляльна-пазнавальную, сельскагаспадарчую, рэкламную тэматыку, нават друкуюцца літаратурна-мастацкія творы чытачоў і многае іншае (напрыклад, часопіс «Любимая. Для всей семьи» (каля 80 старонак) або «Кудесница» (каля 100 старонак). Такая прадукцыя разлічана на масавага чытача, таму і тыраж іх даволі высокі (ад 20 да 150 тысячаў экзэмпляраў). Наогул жанрава-тэматычнае поле беларускай часопіснай прадукцыі актыўна пашыраецца.

4. У беларускім грамадстве сфарміраваліся новыя сацыяльныя групы, у выніку чаго з'явіліся дзелавыя выданні, камерцыйныя, рэкламныя, рэлігійныя, новыя масавыя бульварныя і іншыя, якія абслугоўваюць мэтавую аўдыторыю і

выдаўцамі якіх выступаюць грамадскія, культурныя, творчыя, прафесійныя саюзы, арганізацыі, прадпрыемальнікі. У той жа час амаль знік партыйны сегмент часопісаў, які быў распаўсюджаны ў савецкі час.

5. У апошнія дзесяцігоддзі медыйнае поле Беларусі актыўна папаўняецца спецыялізаванымі часопіснымі выданнямі, што звязана найперш з эканамічна-тэхнічным развіццём грамадства, ростам патрэб інтэлектуальнага характару, са зваротам да культурных каштоўнасцяў і інш. Больш за 60 % (дзве трэці часткі) ад усяй колькасці часопіснай прадукцыі займаюць прафесійныя, сярод якіх каля паловы – навуковага плана. Значную колькасць складаюць эканамічныя і медыцынскія выданні. Можна сказаць, у Беларусі склалася сетка медыцынскіх часопісаў: калі ў 1993 годзе выходзіў толькі адзін часопіс, то ў 2012 – каля 35. Толькі ў 2010 годзе з'явіліся чатыры новыя медыцынскія выданні.

6. Даволі распаўсюджаны займальна-забаўляльныя часопісы. Назіраецца рост практычных часопісаў для сямяі, спецыяльных выданняў, а таксама спецвыпускаў да асноўных выданняў. Праўда, дасягнутая колькасць не заўсёды адпавядае высокай якасці ні саміх часопісаў (маецца на ўвазе тыраж, паліграфічнае выкананне, якаснае рэзгэнзаванне і інш.), ні змешчаным там публікацыям.

7. Становішчам ў функцыянаванні часопіснай перыядыкі Беларусі бачыцца актыўнае развіццё сеткі дзіцячых выданняў. Расце колькасць і павышаецца якасць вытворча-тэхнічнай часопіснай прэсы Беларусі. Можна сказаць, рынак выданняў прыкладнога характару ўжо сфарміраваўся.

8. Важным сегментам СМІ і адметнай галіной сучаснай журналістыкі з'яўляецца маладзёжная часопісная прэса. На жаль, прадстаўлена яна невялікай колькасцю выданняў (усяго каля двух дзесяткаў). Аднак маладзёжную праблематыку ўздымаюць многія і неспецыяльныя выданні, напрыклад, часопісы сямейнага тыпу.

9. У крызісным становішчы апынуліся літаратурна-мастацкія выданні. Не хапае часопісаў спартыўнага і музычнага плана. На беларускім медыярынку амаль не прадстаўлены часопісы для мужчын, а таксама спецыяльныя выданні для пажылых людзей.

10. На Беларусі больш за 80 % часопісных медыя выпускаецца на рускай мове. На мове тытульнай нацыі выходзіць нязначная колькасць выданняў (каля 17 %), у асноўным спецыялізаванага характару, у прыватнасці моўныя, гістарычныя, літаратурна-мастацкія накітат «Роднага слова», «Беларускай мовы і літаратуры», «Адукацыі і выхавання», «Беларускага гістарычнага часопіса», «Дзеяслова», «Пачатковай школы». Можна назваць яшчэ некаторыя рэлігійныя выданні: «Крыніца жыцця», «Наша Вера» і інш. Толькі адзін дзіцячы часопіс выходзіць на беларускай мове – гэта «Вясёлка». Сатырычна-гумарыстычны ілюстраваны часопіс «Вожык» таксама выходзіў на беларускай мове, але з 2009 года выдаецца як альманах. Дзіцячы часопіс «Бярозка» з 2012 года не выдаецца.

11. Па сваіх аб'ёмах беларускія часопісныя выданні пераважна малатыражныя. Рэальны наклад большасці з іх складае 3–5 тысяч экзэмпляраў. Лідарымі ж па тыражах з'яўляюцца выданні практычнага характару, у прыватнасці, медыцынскія, сямейныя, а таксама займальныя і так званыя «глянцавыя» (масавыя бульварныя) выданні («Народны доктар» – 220 тысяч, «Кудесница» – больш за 140 тысяч, «Золотые рецепты наших читателей» – 125 тысяч, «Гаспадыня – сямейны часопіс» – 80 тысяч, «Счастливая и красивая» – 65 тысяч, «Домашний журнал» – 60 тысяч і інш.). Маладзёжныя і дзіцячыя часопісы таксама маюць надзвычайны тыраж (напрыклад, «Апельсин» – каля 10 тысяч, «Курносики» – 12 тысяч, «Мишутка» – 38 тысяч, «Вясёлка» – каля 15 тысяч, «Рюкзачок» – 10 тысяч).

12. На медыйным полі рэспублікі суседнічаюць як традыцыйныя выданні, якія маюць шматгадовую гісторыю распаўсюджвання, так і выданні-аналогі, якія прадстаўляюць сабой кальку замежных выданняў, адаптаваных да нашых умоў.

13. На Беларусі не развіта сетка рэгіянальнай часопіснай прадукцыі, якая знаёміла б жыхароў краіны з асаблівасцямі развіцця пэўнага рэгіёну, яго культурай, літаратурай, мастацтвам. Так, у Брэсце і Брэсцкай вобласці выдаецца невялікая колькасць часопісаў, напрыклад: «Інфабаза – Брэстская област» («Інфобаза»), «Веснік Брэсцкага ўніверсітэта», «Крыніца жыцця» – часопіс саюза евангельскіх хрысціян-баптыстаў Беларусі (г. Кобрын) і дзіцячы гэтага ж саюза – «Крынічка» і інш.

Такім чынам, намі прадстаўлены некаторыя асаблівасці ў развіцці часопіснага рынку Беларусі. Зразумела, што ўсё гэта патрабуе больш глыбокага і дэтальнага даследавання.

Літаратура

1. Акопов, А.И. Основы журналистики : учебно-методическое пособие / А.И. Акопов. – Тольятти, 2007. – [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://edu.tltsu.ru/sites/site.php?s=73&m=11024>. – Дата доступу : 25.12.2014.
2. Афіцыйны сайт Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : http://mininform.gov.by/rus/smi/in_reg/. – Дата доступу : 01.08.2012, 20.01.2015.
3. Каталог на I полугодие 2014 г. – [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу <http://belpost.by/services/subscription/catalogs-1-2014>. – Дата доступу : 31.10.2014.
4. Клундук, С.С. Часопісная перыёдыка Беларусі ў сістэме сродкаў масавай інфармацыі / С.С. Клундук // Журналістыка-2010 : стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 12-й Міжнар. навук.-практ. канф. 8-9 сн. 2010 г., Мінск / рэдкал. : С.В. Дубовік і інш. – Вып. 12. – Мінск : БДУ, 2010. – 358 с. – С. 53–55.
5. Клундук, С.С. Праблема-тэматычнае поле часопіснай перыёдыкі Беларусі / С.С. Клундук // Польска-беларускае супрацоўніцтва ў культуры, мове і літаратуры : зб. Матэрыялы міжнар. навук. канф., Брэст, 26 верас. 2013 г. / пад агул. Рэд. У.А. Сенькаўца. – Брэст : БрДУ, 2014. – С. 70–76.
6. Сіліна-Ясінская, Т.У. О необходимости изучения белорусской журнальной периодики / Т.У. Сіліна-Ясінская // Журналістыка-2011 : стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 13-й Міжнар. навук.-практ. канф. 8-9 сн. 2011 г., Мінск / рэдкал. : С.В. Дубовік і інш. – Вып. 13. – Мінск : БДУ, 2011. – 435 с. – С. 64–67.

Салавей Г. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

КАНЦЭПТ «РЭШАТА»: ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ ЗМЕСТ

Рэшата – прадмет хатняга начыння, адно з найбольш устойлівых і архаічных значэнняў яго заснавана на прыпадабенні да неба. На Случчыне меркавалі, што дождж прасейваецца праз хмары, як праз сіта, калі сіта правецца, дождж ліе як з вядра.

Заўважым, што ў магічнай і мантычнай практыцы *рэшата* набывае функцыі прапусчніка сакральнай і ўжо таму праўдзівай інфармацыі [3, с. 419].

У этымалагічным слоўніку падаецца лексема *рэшата*, якая паходзіць ад праславянскага *reseto ці *resiti «вязаць», адкуль пайшло «спляценне» [7, с. 479].

У гістарычным слоўніку беларускай мовы падаецца наступная даведка да лексемы *рэшата*: н. богъ... положил около себе тьму закровъ свои, и якобы решетоъ розъсевая воду со облакомъ въздушныхъ [4, с. 22].

На сучасным этапе развіцця мовы лексема *рэшата* мае наступныя значэнні
1. Рэч хатняга ўжытку для прасейвання мукі і пад. у выглядзе шырокага абруча з сеткай. 2. Агульная назва прыстасаванняў у зернеачышчальных, сартавальных і пад. машынах [6, с. 578].

Тлумачальны слоўнік рускай мовы падае наступныя значэнні гэтай лексеме *Решето* – барабан с сетчатым дном, для просевки чего, крупное сито. Мучное сито состоит из обечайки, рогожки и обруча, которым рогожка нажимается на обечайку. Большое и весьма редкое решето для просевки зернового хлеба называют грохоты. Горное решето, род ящика, с дырчатым дном [5, с. 564].

Асаблівасць будовы рэшата знайшла адлюстраванне ў прыказках: звычайна пры ўвядзенні ў прыказку лексемы рэшата метафарызуецца паняцце многа/мала дзірак у рэшаце. Кожны дзень трэба рабіць нешта карыснае паслужыла асновай да прыказкі *У Бога дней не рэшата* [1, с. 282]. Калі пра чалавека гаварылі, як пра вялікага манюку, то казалі *У яго столькі праўды, колькі ў рэшаце вады* [1, с. 282]. Пра людзей розных па характары, становішчы ў грамадстве, здольнасцях гаварылі *Сітнік бердоніку – не таварыш* [1, с. 283]. Калі малады чалавек ці новы прадмет карыстаюцца большай павагай, чым стары ці ўсім вядомы, то пра яго кажуць *Харашо новае сітца, пакуль навісіцца; Новае сітца на калочку вісіць, а старое пад лаваю ляжыць* [9, с. 226].

У дыялектнай мове існуе некалькі разнавіднасцяў рэшата і адпаведна найменняў для іх называння: полусыцок – рэшата з лыкаў; сітка – густое рэшата; паўсітак – невялікае сіта [2, с. 203].

Згадаем, што ў сімваліцы *рэшата* ўяўляецца не толькі воблака, але і сонца, што адлюстравана ў беларускай загадцы *Вісіць сіта круглавіта, залатое, навітое*. Своеасабліва суаднесена сонца і сонечнае святло з рэшатам у «Сказе аб кары Божай за непачцівых адносін да сонца», які апавядае пра першае з'яўленне нябеснага свяціла. Быццам выпусціў яго Бог з запазухі, і пачалі дзівіцца ўсе людзі, а найбольш бабы. Пабеглі яны дахаты па сіты, але толькі «падымуць сіта да сонца, яно быццам і набярэцца святла, а толькі ў хату – няма нічога». Гэтая легенда знаходзіць семантычныя паралелі ў паўночнарускай традыцыі апісваць дамавіну як памяшканне, у якое «рэшатам святла нашошана», гэта значыць цёмна.

Дзеянне ж, замацаванае ў фраземе *насіць рэшатам сонца ў хату*, сталі разумець як *пустое, безвыніковае*. Сінанімічным вышэйназванаму фразеалагізму з'яўляюцца дастаткова папулярны выраз *Хто толькі жонцы верыць, той сітам ваду мерыць*. Існуюць і іншыя ўстойлівыя выразы з лексмай *рэшата*: *І рэшата хмелю не здолее падняць, Лье ваду ў рэшата, Яна ж у нас яшчэ ў рэшаце спіць, Адкаваліў дустку як рэшата, Крам як рэшата, Праўда як у рэшаце вады, Цячэ як рэшата, Шуміць як рой пчол у рэшаце, Пацілі Ціта па сіта – няма сіта, няма Ціта* [3, с. 419].

Відавочна, што ўтылітарная прызначанасць рэшата – у раздзяленні патрэбнага і непатрэбнага, карыснага і бескараснага. Тое, што засталася на рэшаце, адназначна станоўчае, вылучанае, неабходнае. Цікава, вада, якая затрымалася ў рэшаце, у народных уяўленнях служыла доказам праўдзівасці выказвання ці ўчынку.

Існуе вялікая колькасць загадак з лексмай *рэшата*, у аснову загадвання звычайна бярэцца будова рэшата – многа дробных дзірак: *Усё поле на дзірачках; Новая пасуда, а ўся на дзірках; Дзірак многа, а вылезці аднекуды; Дзерава новае, а ўсё ў дзірках; 3-пад ліпкі ідзе мяцеліца; Пад ліпкаю – сумяцель; У лесе расло, на полі расло, дадому прыйшло, бабамі трасло; Што пад нізам, тое мне, што наверху – табе (мука пад рэшатам); Чырычыкі па ліпаваму масту скачуць (Крупы ў рэшаце); Чого не абнясеш вакол хаты (Вады ў рэшаце)* [8, с. 318].

Рэштата можа выступаць як абярэг ад нячыстай сілы, які эксплуатае старазапаветную ідэю немагчымасці пералічыць незлічонае, атрымлівае функцыю прыстасавання, што забяспечвае асаблівае, пазабудзённае бачанне.

Літаратура

1. Аксамітаў, А. Прыказкі і прымаўкі : тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак з архіваў, кафедраўных збораў, рэд. выд. XIX і XX ст.ст. / А. Аксамітаў. – 2-е выд., дапрац. – Мінск : Бел. навука, 2000. – 320 с.
2. Аляхновіч, М.М. Дыялектны слоўнік Брэстчыны / склад. М.М. Аляхновіч [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.
3. Валодзіна, Т. Рэштата / Т. Валодзіна // Міфалогія беларусаў : энцыкл. слоўн. – Мінск : Беларусь, 2011. – С. 419.
4. Гістарычны слоўнік беларускай мовы : Т. 1–22 / рэдкал.: А.М. Булыка (гал. рэд.) [і інш.] – Мінск : Навука і тэхніка, 1982–2002.
5. Даль, В. Толковый словарь русского языка : современная версия / В. Даль. – Москва : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 736 с.
6. Суднік, М. Р. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : Больш за 65000 слоў / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 1996. – 784 с.
7. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка : в 5 т. / М. Фасмер; ред. Б.А. Ларина. – М. : Прогресс, 1964–1973.
8. Цішчанка, У. Свяці, свяці, сонейка. Творы беларускага фальклору / уклад. У. Цішчанка; рэд. савет А. Гурскі [і інш.]. – Мінск : Юнацтва, 1997. – 350 с.
9. Янкоўскі, Ф. Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі / Ф. Янкоўскі. – Мінск : Акадэмія навук БССР, 1957. – 452 с.

Свинчук Е. (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

СВОЕОБРАЗИЕ ЖАНРА «БЛИЦ-ОПРОС» В ОБЛАСТНОЙ ГАЗЕТЕ «ЗАРЯ»

Тексты информационных жанров составляют большую часть материалов, которые ежедневно появляются на страницах газет, на интернет-сайтах, а также на радио и телевидении. Такое преобладание информационных жанров обусловлено тем, что аудитория постоянно испытывает необходимость в получении оперативных новостей. Если интернет и ТВ дают новостной ряд, то в газете публикуется вторичный ряд событий. В печатных СМИ встречаются материалы аналитического характера, однако контент-анализ регионального издания «Заря» показал, что в прессе преобладают публикации информационного характера (более 60% составляют только заметки).

Согласно А.А. Тертыхному, в группе информационных жанров выделяют заметку, информационную корреспонденцию, информационный отчет, информационное интервью, блиц-опрос, вопрос-ответ, репортаж и некролог.

Блиц-опрос – жанр журналистики, особенностью которого является стандартная фиксированная форма вопросов, которые задаются как можно большему количеству людей. У блиц-опроса и интервью есть как общее, так и различное.

У блиц-опроса и интервью схожий метод получения информации – интервьюирование. Данный метод используется журналистами чаще всего, потому что документы, которые анализируют для получения данных, не заменяют «живых» человеческих свидетельств.

В отличие от интервью, цель которого – получение ответов на несколько (порой – множество) различающихся по своему характеру вопросов от одного челове-

ка, в ходе опроса журналист пытается получить ответы на один и тот же вопрос (или на несколько одних и тех же вопросов) от множества людей. Если автор опрашивает только одного человека, то такой опрос превращается в интервью.

Таким образом, появление блиц-опроса как жанра журналистики стало необходимостью. Опрос позволяет узнать мнение представителей разных социальных групп, а также проанализировать складывающуюся ситуацию. Если обратить внимание на то, какие вопросы выносятся на обсуждение горожан, выясняется, что некоторые из них связаны с потребностями и запросами аудитории. Здесь прослеживается связь журналистики и социологии.

Предметом нашего исследования служит брестская областная газета «Заря». Эмпирическую базу исследования составляют номера, вышедшие в 2013 году.

«Заря» – общественно-политическая газета Брестской области. Газета издается с сентября 1939 года. Издание выходит во вторник, четверг и субботу. Недельный тираж составляет 42070 экземпляров. У газеты есть собственные корреспонденты в Барановичах, Пинске, Иваново и Ганцевичах.

Блиц-опрос встречается в газете довольно часто. Согласно проведенным исследованиям блиц-опрос составляет 1,3 % от общего количества публикаций; заметка составляет 68%, а на публикации остальных 26-ти представленных жанров приходится 32%. Блиц-опрос публикуется в газете в рубрике «Контакт». Стоит отметить, что это тематическая страница, где также печатаются материалы жанра «вопрос-ответ». Такой вариант верстки позволяет читателю ознакомиться не только с результатами блиц-опроса, но и узнать, какие проблемы волнуют горожан и жителей области, что их беспокоит.

Как правило, блиц-опрос не появляется в газете без повода. Все материалы подчинены актуальному вопросу. Чаще всего блиц-опрос посвящен различным праздникам (Всемирный день качества, Всемирный день ТВ, Всемирный день вегетарианства). Брестчане активно откликаются не только на события, происходящие в Беларуси (вопрос о налоге на тунеядство, начало отопительного сезона), а также на то, что происходит в соседних странах (отмена воинской повинности в Украине) и городе (мнение о профилактике ЗОЖ, согласно проводимой выставке-ярмарке).

Блиц-опросы затрагивают самые разные темы: качество предоставляемых услуг, ТВ предпочтения горожан, деноминация, перспективы авиасообщения в Бресте, асортимент экзотических выставок, которые регулярно проводятся в городе; культурная жизнь, подготовка к предстоящим праздникам.

Заголовки блиц-опросов в газете «Заря» разного характера. Часто встречаются восклицательные заголовки («Смотрим в оба!», «Ну и деловой!»), вопросительные («Это не наше, почему бы не попробовать?», «Надоели нули на купюрах?»), «Летать или не летать?», «Отопление. Хороша ложка к обеду?»). Встречаются заголовки-пословицы («Не хочу учиться, а хочу жениться») и заголовки-приметы («Как встретишь, так и проведешь»). В некоторых блиц-опросах в заголовке выносятся ответ («Выставки хорошо, а вот фильмов хороших мало...»), «Экзотики маловато»).

Таким образом, можно выделить ряд особенностей жанра «блиц-опрос» в газете Брестской области «Заря». В газете все опросы посвящены актуальным событиям, происходящим в стране, городе и мире. Как правило, в опросе участвует 5–6 человек разного возраста, социальной группы и пола. В основном каждое мнение сопровождается фотографией опрашиваемого. Объем ответов разный, хотя некоторые высказывания распространены больше, и представляют

собой минитэкст из 4–5 предложений. Каждому опросу предшествует лид, в котором журналист поясняет, какие вопросы он задавал героям материала. Если в опросе участвуют только брестчане, то ответы могут быть схожи, потому что люди живут в одном городе. Когда в опросе участвуют жители других городов области, то мнения могут кардинально различаться.

Популярность блиц-опросов связана с тем, что читатель доверяет высказываниям, которые исходят «из народа». Публикации такого жанра легко читаются, потому что стиль ответов отличается от официального.

Можно предположить, что блиц-опрос не потеряет своей популярности и результаты его будут регулярно появляться на страницах областной газеты «Заря». Если учесть, что основные события аудитория получает из интернета и ТВ, то в будущем газетные блиц-опросы могут стать альтернативным жанром, который будет появляться на страницах газет, как отклик на происходящие события.

Сінкевіч Д. (г. Брэст, БрДУ імя А.С. Пушкіна)

СУБСТАНТЫЎНАЯ СЛОВАТВОРЧАСЦЬ У СУЧАСНЫМ ПЕРЫЯДЫЧНЫМ ДРУКУ

Шырокае выкарыстанне ў перыядычным друку новых адзінак пацвярджае тэндэнцыю да жарганізацыі сучаснага маўлення. Мова газеты набыла індывідуальна-творчы характар, а гэта ўздзейнічае на развіццё сучаснай літаратурнай мовы. Таму актуальным тут бачыцца даследаванне асаблівасцяў словатворчасці ў сучаснай публіцыстыцы.

Словаўтваральны аналіз зафіксаваных назоўнікаў-наватвораў паказаў, што ў асноўным такія словы рэалізуюцца тыповымі спосабамі. Найбольш прадуктыўным з'яўляецца афіксацыя.

1. Так, новыя субстантывы актыўна ўтвараюцца з дапамогай суфіксальнага спосабу (*аб'ядновец, амерыкос, атрымальнік, беларускаць, буратеннасць, бэтэзінік* 'супрацоўнік тэлеканала «БТ»', *візіцёр, выбарац* 'выбаршчык', *гадства, гледзішча, даляровец* 'прадпрымальнік; багаты чалавек', *дбайца, запалітызаванасць, імперац* 'той, хто падтрымлівае імперскія інтарэсы', *кіяскёрка, лозунгавасць, маладзён, мітынговец, музеец, наведнік, надалоннік* 'мініяцорны персанальны камп'ютар, які звычайна змяшчаецца на далоні карыстальніка', *непушчанне, непатрэбшчына, падпісант, паштар, піток, пошукавік, петаходыст, тэлевізійнік, хаўрусаванне, чаргавік, чынаўё, цяперац* 'той, хто стварае, займаецца ў цяперашні момант нечым, што не будзе мець значэння'). Матывавальнымі базамі для суфіксальных утварэнняў служаць асновы розных часцін мовы (назоўнікі, прыметнікі, дзеясловы, прыслоўі). Сустрэкаюцца і адабрэвіяцыйныя адзінкі (*амапавец* – АМАП, *бэнээфавец* – БНФ, *спецназавец* – спецназ). Зафіксаваны і дэрыват, створаны на аснове ўжо суфіксальнай адабрэвіяцыйнай базы (*КВЗшнік* – *КВЗшны* – *КВЗ*).

Трэба адзначыць, што ў прэсе зрэдку выкарыстоўваюцца антрапанімічныя новаўтварэнні ад імёнаў асоб кіраўнікоў дзяржаў, палітычных дзеячаў, паслядоўнікаў ідэалагічных і рэлігійных цяжэнняў (*лукашэнкавец* – *Лукашэнка*, *няклявец* – *Някляеў*).

Як відаць, пераважную па колькасці групу наватвораў, зафіксаваных на газетнай паласе, складаюць назоўнікі, якія абазначаюць асоб паводле розных

прыкмет. Найбольшай прадуктыўнасцю пры суфіксальнай дэрывацыі аўтарскіх субстантываў вызначаюцца фарманты -авец (-овец), -ац (-ец), -ік, -нік, -асць.

2. Нульсуфіксальныя наваторы-назоўнікі колькасна нешматлікія і прадстаўлены дэрыватамі, матываванымі пераважна дзеяслоўнымі асновамі (*выступ, здогад, назоў, параз* 'паражэнне', *пераслед* 'праследаванне, ганенне', *перахоў, спадзеў, сумнеў, сутрым* 'стрымванне', *супраціў, чынаўё*).

3. У апошнія дзесяцігоддзе ў мове друкаваных СМІ павялічылася колькасць суфіксальных універбатаў (універбавыя – згортванне, сцяжэнне словазлучэння) – назоўнікаў, створаных на базе атрыбутыўных кампанентаў састаўных назваў (словазлучэнняў) шляхам суфіксацыі (*сотавік* 'сотавы тэлефон', *сілавік* 'работнік сілавых структур', *персаналка* 'персанальны камп'ютар'). Такія дэрываты ўбіраюць у сябе значэнне ўсіх кампанентаў словазлучэння, хоць структурна суадносяцца толькі з адным, як правіла, прыметнікам. Зразумела, што ў актывізацыі гэтага спосабу дэрывацыі яскрава праяўляецца тэндэнцыя да моўнай эканоміі («закон эканоміі моўных сродкаў»), якая характэрна ў асноўным размоўнаму стылю.

4. Група прэфіксальных субстантываў параўнальна нешматлікая. У выніку прэфіксацыі ўтвараюцца назоўнікі *атожылі* 'галінкі, парасткі', *гіпердом*, *звышадчуванне*, *недэмакрат*, *нефармат*, *непушчанне*, *наследкі* 'наступствы', *псеўдапатрыёт*, *псеўдадэмакрат*, *супергурт*, *суперсілавік*, *ультранавіны*. Асаблівую словатворчую актыўнасць у апошнія гады праяўляюць прэфіксы *супер-*, *гіпер-*, *звыш-*.

5. Малапрадуктыўным спосабам утварэння новых назоўнікаў з'яўляецца канфіксацыя – далучэнне да ўтваральнай асновы канфікса (прыстаўкі і суфікса, у тым ліку і нулявога). Зафіксавана толькі некалькі прэфіксальна-нульсуфіксальных дэрыватаў (*пожад* 'жаданне' – *жадаць*, *уручча* 'прылады' – *рука*).

6. Сярод аўтарскіх субстантываў выяўлены кампазіты, у прыватнасці, асноваскладанні з суфісацыяй (у тым ліку з нулявой суфіксацыяй) (*дзяржаватворца, маладафронтавец, пустацікавец* 'разявака', *шчытаносец, хуткакаша, хуткасуп*) і словаскладанні (*бізнес-калега, інтэрнэт-знаёмства, інтэрнэт-дэзіннік, інтэрнэт-махляр, боўлінг-цэнтр*). Як правіла, словаскладанні з часткамі *бізнес, інтэрнэт* вельмі хутка губляюць аказіянальнаы асаблівасці і пранікаюць у літаратурную мову.

7. У мове перыядычнага друку апошняга дзесяцігоддзя адзначаецца рост складанаскарочаных новаўтварэнняў, прычым часцей складовага і змешанага тыпу (*кібарг* 'кібернетычны арганізм', *дэмакандыдат* 'дэмакратычны кандыдат', *тэлевыкрывальнік* 'тэлевізійны выкрывальнік'). Слова *параноміка* 'эканоміка паводле П. Парашэнкі – тэлескапічная абрэвіатура.

Такім чынам, асноўным словаўтваральным спосабам узнікнення новых лексем у мове сучаснага перыядычнага друку з'яўляецца афіксальная дэрывацыя, у межах якой найбольш прадстаўлена суфіксацыя.

Літаратура

1. Попова, Т.В. Неология и неография современного русского языка : учеб. пособие [для студентов ВУЗов, аспирантов, преподавателей-филологов, журналистов] / Т.В. Попова, Л.В. Рацибурская, Д.В. Гугунова. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 96 с.
2. Уласевіч, В.І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгалевіч. – Мінск : ТэтраСистемс, 2009. – 488 с.
3. Улуханов, И.С. Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация / И.С. Улуханов. – М., 1996. – 221 с.

Сцяпанава К. (г. Брэст, гімназія № 2)

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З ФІТАНІМІЧНЫМ КАМПАНЕНТАМ: СЕМАНТЫЧНАЕ ПОЛЕ «НЕРАЗУМНЫ»

Народ з асуджэннем і неадабрэннем адносіцца да неразумных людзей. У беларускай фразеалогіі ёсць тры намінатыўныя фразеалагічныя адзінкі, якія называюць неразумнага, бесталковага, тупога чалавека: *дубовая галава*, *пень асінавы* (бязрозавы), *куст альховы*. Усе тры сінанімічныя фразеалагізмы ў сказе выступаюць у ролі зваротка ці выказніка, ужываюцца пры дзейніку са значэннем асобы. Заўважальна, што для выражэння негатывіўных адносін да чалавека ўжываюцца ў фразеалагічных адзінках такія фітанімічныя кампаненты, як *асіна*, *бязроза*, *дуб*, *альха*. Тут мае значэнне сімволіка дрэў. Дуб у славянскіх народных традыцыях займае вельмі важнае значэнне ў сістэме сімвалаў. Надзеленась дуба магічнай сілай нават нараджала легенды пра небяспеку рубіць свяшчэннае дрэва. Беларусы абагаўлялі дуб, але ў шэрагу фразеалагізмаў з кампанентам *дуб*, *дубовы* можна прасачыць уласцівасці, якія прыліпваліся гэтаму дрэву. У іх адзначаецца магутная велічнась дуба. У народна-паэтычнай творчасці з дубам параўноўваюць маладога моцнага хлопца: *Раззеленае дубочак, // У роўным полі стоячы...*

Здаровы, моцны як дуб, так называюць дужага чалавека з моцным здароўем. А вось азначэнне разумова абмежаванага чалавека – *дубовая галава* – паказвае на цвёрдасць «драўлянага» розуму. Назіраецца метафарычны перанос такой уласцівасці дуба, як моцная парода драўніны.

Фразеалагізм *пень асінавы* (бязрозавы) адлюстроўвае ўяўленні пра пень як пра штосьці мёртвае, дроннае, непрыгоднае для жыцця. Гэты вобраз узмацняецца ад'ектыўным кампанентам *асіна* ці *бязроза*. Вядомы, аб асіне і бярозе ўяўленні як аб нячыстых дрэвах. Хаця ў цэлым семантыка бярозы характарызуецца амбівалентнасцю: з аднаго боку, бяроза асацыіруецца з жаночым пачаткам, чысцінёй, вернасцю, сумам, а з другога боку, бяроза траціецца як нячыстае дрэва, звязанае з жаночымі дэманічнымі істотамі, асіна ж у народных уяўленнях лічылася прахлятым дрэвам, чортавым дрэвам і нават дрэвам вісельнікаў. Цікава, што ў беларускім фальклору нават заўважаецца сувязь паміж гэтымі дрэвамі. Існуе легенда пра паходжанне асіны і бярозы. «*Бязроза і асіна – гэта няверная жонка і яе палюбоўнік. Жонка пры дапамозе палюбоўніка забіла мужа, за што бог у асобе жабрака-дзядулі замяніў яе ў бярозу, якая ішоўсяну плача над сваім злачынствам. Палюбоўнік жа астаўся асінаю, якая ўвесь час трасецца ад страху дрыжачаю ліствою*» [3, с. 60]. Такім чынам, зразумела, што фітанімічныя кампаненты фразеалагізма нясуць негатывіўную сэнсавую нагрузку, што абумоўлівае негатывіўную семантыку ўсёй фразеалагічнай адзінкі.

На аснове адмоўных адносін да альхі (вобраз альхі звязаны з уяўленнямі пра той свет, плач, сум) негатывіўную семантыку мае і фразеалагізм *куст альховы*. Значэнне яго ўзмацняецца кампанентам *куст*. «...куст, который в данном случае выделяет значение темноты, запутанности, демонического начала» [2, с. 91].

Абмежаваньня разумовыя здольнасці чалавека адлюстраваліся і яшчэ ў дзвюх дзеяслоўных фразеалагічных адзінках: *блудзіць у трох соснах*, *разумець, разбірацца як (што) свіння ў апельсінах*. Фразеалагізмы ўжываюцца пры дзейніку са значэннем асобы. Этымалогія фразеалагізма *блудзіць у трох соснах* звязана са старымі народнымі анекдотамі пра пашахонцаў, якія адправіліся шукаць шчасця, ды заблудзіліся ў трох соснах. Неадабальная семантыка невыпадкова пераносіцца на фразеалагічную адзінку.

У фразеалагіме *разбірацца як (што) свіння ў апельсінах* назіраецца параўнальная семантыка з параўнальнымі злучнікамі *як* ці *што*. Як бачым, алагічнае, ірэальнае параўнанне (сэнсавая сувязь паміж кампанентамі парушана). «Значную цікавасць мае пытанне аб тым, якія фактары ляжаць у аснове спалучэння першага і другога кампанентаў... абагульнены абсалютна несупастаўляльны паняцці, бо асацыяцыі павінны быць як мага больш нечаканымі (нават парадасальнымі), паколькі так прыём дае пажаданы эффект» [1, с. 53]. Першы кампанент *свіння* называе прадстаўніка свойскай жывёлы, уласцівасці якой добра вядомыя. Другі кампанент, фітанімічны, завяршае ўяўленне такім чынам, каб выклікаць іранічны эффект.

Яшчэ адзін дзеяслоўны фразеалагізм з фітанімічным кампанентам называе чалавека з абмежаванымі разумовымі здольнасцямі, але назіраюцца адценні значэння. Чалавек стаў такім, а не быў заўсёды: *блэкату наеўся*; *блэкату аб'еўся* – зусім здурнеў, перастаў разумець, кеміць. Заўважальна, што галоўны кампанент-дзеяслоў ужываецца толькі ў закончаным трыванні. У формах цяперашняга і будучага часу дзеяслоў не ўжываецца. Фразеалагічная адзінка часцей сустракаецца ў пытальных сказах пры дзейніку са значэннем асобы. Менавіта такі фітанімічны кампанент – *блэкат* – уведзены ў склад фразеалагічнай адзінкі невыпадкова. Як зазначае энцыклапедычнае выданне «Расліны свет Беларусі», *блэкат* чорны непрыемна пахне, з'яўляецца ядавітай травяністай раслінай сямейства паслёнавых, расце як пустазелле каля дарог. Пры атручванні гэтай раслінай наступae своеасаблівае ап'яненне, як у народзе гаварылі, дурман. У аснове працэсу метафарызацыі разгледжанай ФА ляжыць перанос па падабенстве ўздзеяння на арганізм чалавека.

Такім чынам, тры дзеяслоўныя і тры намінацыйныя фразеалагічныя адзінкі называюць такія здольнасці чалавека, як неразумнасць, бесталковасць.

Літаратура

1. Гюлумянц, К.М. Да праблемы кантрадыктарных параўнанняў / К.М. Гюлумянц // Беларуская лінгвістыка. – 1976. – № 9. – С. 45–67.
2. Малоха, М. Фразеалогізмы с концептом «дерево» в зеркале народной культуры (на материале восточнославянских и польских языков) / М. Малоха. – Минск : Тэхналогія, 1998. – 141 с.
3. Народная спадчына / пад рэд. М.Я. Шчарбун, А.В. Мажэйка. – Минск : Народная асвета, 1984. – 320 с.

Таргоўцава А. (г. Мінск, БДТУ)

ТЫПОВЫЯ АДРОЗНЕННІ ПАМІЖ ВУЧЭБНЫМІ ВЫДАННЯМІ Б. ТАРАШКЕВІЧА І Я. ЛЁСІКА

Беларускае мовазнаўства значных поспехаў дасягнула пасля 1917 г. Ужо ў 1918 г. былі надрукаваны першыя падручнікі па беларускай мове, сярэд іх найбольшае значэнне мела «Беларуская граматыка для школ» Браніслава Тарашкевіча. Як адзначаюць даследчыкі, яе аўтар даволі паслядоўна вызначыў граматычныя рысы беларускай мовы, дакладна сфармуляваў асноўныя прынцыпы і правілы беларускай арфаграфіі. «Граматыка» з'явілася асновай для складання іншых падручнікаў па беларускай мове, найперш Я. Лёсіка, пакладла пачатак навуковай распрацоўцы правапісных і граматычных норм беларускай мовы [1, 2, 3]. З прапановай стварыць граматыку беларускай мовы звярнуўся Я. Купала ад імя Беларускага выдавецкага таварыства ў Вільні да Тарашкевіча яшчэ ў 1913 г., калі той быў студэнтам 3-га курса Пецябургскага

ўніверсітэта. Да напісання граматыкі, паводле слоў самога Тарашкевіча, заахвочваў яго і акадэмік А.А. Шахматаў. Ён жа і кіраваў працай Тарашкевіча над граматыкай. Значную дапамогу аказаў яму і акадэмік Я.Ф. Карскі. Свайм натхніцелем у працы Тарашкевіч называў яшчэ нямецкага прафесара-славіста Р. Абіхта, які крыху раней, але таксама ў 1918 г., выдаў на беларускай мове невялічкую брашуру «Просты спосаб стацца ў кароткі час граматым» [4]. Граматыку Тарашкевіч выдаў ужо пасля заканчэння ўніверсітэта, дзе атрымаў вучоную ступень кандыдата філалогіі. Дасканалая спецыяльная падрыхтоўка аўтара, дапамога такіх дасведчаных вучоных, як Шахматаў і Карскі, – усё гэта спрыяла таму, што яго граматыка, у адрозненні ад іншых тагачасных беларускіх граматык (Б. Пачобкі, А. Смоліч, А. Луцкевіча, Я. Станкевіча), аказалася найбольш удалай.

«Беларуская граматыка для школ» (1918) – школьная граматыка беларускай мовы, выдадзеная Б. Тарашкевічам ў 1918 г. паралельна кірыляўскімі і лацінскімі літарамі ў знакамітай друкарні Марціна Кухты ў Вільні. Выхад яе найлепш адпавядаў задачам нацыянальнага адраджэння беларускага народа: упарадкаваць выдавецкую справу і школьнае навучанне на роднай мове. Граматыка некалькі разоў перавыдавалася ў Заходняй Беларусі, ляжала ў аснове праграм выкладання беларускай мовы ў БССР. Гэта была першая жыццяздольная граматыка сучаснай беларускай мовы, аснова ўсіх далейшых ліній развіцця беларускай граматыкі. Складзеная проста, з арыентацыяй на вучня, але на высокім навукова-метадычным узроўні, яна задаволіла найбольш надзеныя патрабаванні выдавецкай і школьнай практыкі, атрымала ўсеагульнае прызнанне і тым самым надала беларускай мове неабходную ёй унармаванасць. У сваёй працы Тарашкевіч выйшаў за мяжы ўласна граматыкі-марфалогіі і сінтаксісу (як гэта было прынята ў тагачаснай лінгвістыцы). Яго праца складаецца з наступных раздзелаў:

1. Гукі;
2. Часціны мовы;
3. Падзел слова;
4. Правапіс;
5. Сказ.

Такім чынам, апісваюцца ўсе ўзроўні моўнай сістэмы з пункту погляду іх нарматыўнасці, правіл перадачы на пісьме. Гэта хоць і сціслы, але поўны падручнік беларускай мовы. Правілы ў іх сфармуляваны дакладна, даходліва, ілюструюцца прыкладамі. Для іх замацавання даюцца заданні з тэкстамі, узятымі з твораў беларускіх пісьменнікаў і фальклору.

Улічваючы традыцыі беларускага кнігадрукавання, ён замацаваў фанетычны прынцып напісання галосных, а для перадачы зычных – марфалагічны, з некаторымі адхіленнямі ў бок фанетычнага прынцыпу, каб адлюстравалі спецыфіку беларускай мовы. Асобна быў распрацаваны правапіс запазычаных слоў у адпаведнасці з тым, наколькі яны асіміляваліся з беларускай мовай: тыя, што ўжываюцца даўно, пішуцца, як вымаўляюцца, а тыя, «што ўжываюцца ў кніжках і ў кніжнай мове і да народу не дайшлі або дайшлі нядаўна», захоўваюць на пісьме пэўныя адметнасці той мовы, з якой яны ўзяты. Увогуле правільна былі вызначаны галоўныя граматычныя катэгорыі беларускай мовы, характэрныя для яе формы словазмянення. Сфармуляваны ў граматыцы правілы атрымалі ўсеагульнае прызнанне, многія замацаваліся ў сучаснай беларускай літаратурнай мове.

Аднак жа шмат якія правілы ў граматыцы адсутнічалі або былі недапрацаванымі, напрыклад, нарматывы напісання складаных слоў, некаторых

канчаткаў, прозвішчаў, імёнаў, геаграфічных назваў. Ва ўмовах масавай беларусізацыі граматыка выклікала пэўныя цяжкасці з-за сваёй агульнай складанасці і пэўных унутраных недахопаў; некаторыя фанетычныя і марфалагічныя асаблівасці не атрымалі ў кнізе належнага асвятлення; напісанне іншамоўнай лексікі выклікала цяжкасці; некаторыя правілы былі штучнымі і надуманымі, у граматыку былі ўведзены архаічныя граматычныя формы ў якасці літаратурных. Зважаючы на недахопы граматыкі Тарашкевіча, браты Лёсікі распрацавалі праект яе рэформы, які быў прадметам разгляду Беларускай акадэмічнай канферэнцыі, скліканай Інстытутам Беларускае Культуры 14 лістапада 1926 г. у Менску. Быў выдадзены «Беларускі правапіс» Я. Лёсіка, які складаўся з прадмовы і дзвюх частак: «Правяпіс літар і гукаў» і «Знакі прыпынку».

Але Б. Тарашкевіч устрымаўся ад увядзення і такіх змен.

«Ёсць над чым падумаць і папрацаваць, дык можна і трэба пачакаць, высьцярагаючыся, каб лепшыя новыя дэталі, не псавалі больш-менш небалагага цэлага, якое ўжо існуе, – пісаў Браніслаў Тарашкевіч, – ён сам цяпер бачыць дужа выразна цэлую чаруду яшчэ спрэчных пытанняў (у аканьні, у правапісе чужаземных слоў і інш.), бачыць патрэбу і магчымасць спрашчэння правапісу, але не бярэцца праводзіць якія-коледы паважнейшыя змены такім індывідуальна-партызанскім спосабам, накідаючы свой праект праз школьны падручнік. Гэта павяло б толькі да шкоднага хаосу.

Рэформа правапісу, калі мае быць праведзена, мусіць быць праведзена ў цэласці ды ў сувязі з рэформай пісьма і пераглядам граматычных формаў (марфалогія).

Адпаведныя практы павінны быць апрацаванымі паасобнымі адзінкамі, але прайсці праз публічнае сіта грамадскай і навуковай крытыкі перш, чым маюць быць уведзенымі ў жыццё аўторытэтам культурных устаноў. Бо тутакі паспех, запраўды, можа быць людзём на смех».

Граматыка Б. Тарашкевіча з'яўлялася пятым у Заходняй Беларусі, значна пераробленым і пашыраным выданнем школьнай граматыкі Тарашкевіча, выдадзенай у 1918 годзе. Змяненні і дапаўненні, унесеныя Тарашкевічам, не ўлічвалі пастаноў, зробленых Беларускай Акадэмічнай Канферэнцыяй (1926). Разам з тым аўтар лічыў, што праблемы «акання» і «правапісу чужаземных слоў» усё яшчэ застаюцца спрэчнымі.

«Не звяртаецца ўвага вучня на падрабязныя асаблівасці або точнае азначэнне граматычных тэрмінаў, а на ўсё, можна сказаць, яшчэ паказвае пальцам: гэта – тое, гэта – тое; гэта – так, гэта – іначай...».

На наш погляд, асноўныя адрозненні заключаюцца ў наступным:

1. У Лёсіка назіраюцца больш поўныя характарыстыкі правіла, чым у Тарашкевіча:

- a. Перанос слова.
- b. Вялікая літара (у Б. Тарашкевіча гэтае пытанне наогул не разглядаецца).
- c. Правапіс некаторых «злучэнняў зычных».
- d. Правапіс прыназоўнікаў і прыставак.
- e. Правапіс імёнікаў.

2. Некаторыя правілы разгледзены аднолькава добра:

- a. Ужыванне галосных У і І.
- b. Правапіс падвоенных літар (у Б. Тарашкевіча – «зычныя з прыціскам»).
- c. Правапіс іншамоўных слоў («чужаземных»).

3. У Б. Тарашкевіча:

- a. Паказваецца розніца паміж гукамі і літарамі, чытач мае магчымасць пазнаёміцца з беларускім алфавітам.

- b. Дзецца агульнае тлумачэнне часцінам мовы, што дазваляе вучню вызначыць прыналежнасць слова да адной з іх.
 c. Тлумачыцца дапасаванне часцін мовы паміж сабою.
 d. Даюцца асновы беларускай лацінкі – сістэмы запісу беларускага кірылаўскага тэксту ў лацінскай сістэме пісьма.

Такім чынам, граматыка Б. Тарашкевіча (складаецца з 162 параграфуў: 56 у першым коле і 106 – у другім), у адрозненні ад «Беларускага правапісу» Я. Лёсіка (38 параграфуў: у першай часці 51 правіла, у другой – 14), з'яўляецца вучэбным, азнамляльным выданнем; створаным для школ. Кніга, напісаная проста, даступнай мовай, дапамагае непадрыхтаванаму вучню зразумець менавіта асновы арфаграфіі, арфаэпіі, сінтаксісу і г. д. «Беларускі правапіс» Я. Лёсіка больш дэталёва распрацаваны і ўнармаваны.

Тарасевіч К. (г. Мінск, БДТУ)

ТЫПАЛОГІЯ ЗАКАНАДАЎЧЫХ АКТАЎ АДНОСНА ВЫДАВЕЦКАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ў БЕЛАРУСІ, РАСІІ І УКРАЌНЕ (1991–1995)

Час з 1991 па 1995 гг. нашы даследчыкі назвалі перыядам дэцэнтралізацыі ў кніжнай галіне ўсходнеславянскіх краін. Ён характарызаваўся частковай адменаў абавязковага тэматычнага планаваўня, з'яўленнем першых недзяржаўных выдавецтваў, прыходам у выдавецкую дзейнасць «дылетантаў» [1, с. 57], развіццём рыначных адносінаў у выдавецка-паліграфічным комплексе [2]. У гэты перыяд завяршыўся распад адзінай сістэмы бібліятэчнай, выдавецкай справы і кнігазабеспячэння, у кожнай з краін пачалося стварэнне самастойных інфармацыйных сістэм [3]. Гэты перыяд у станаўленні заканадаўчай базы беларускага, украінскага і расійскага выдавецкага бізнесу ў супастаўляльным плане не быў аб'ектам спецыяльнага аналізу даследчыкаў. А між тым, веданне асаблівасцяў тыпалагічнага развіцця заканадаўчых баз трох краін дазволіць глыбей пазнаць шляхі інтэграцыі, спецыфіку станаўлення выдавецкай справы пасля абвясчэння незалежнасці дзяржаў. Гэтым і вызначаецца актуальнасць даследаваўня.

Пасля распаду СССР выдавецкая галіна, якая цэнтралізавана падпарадкоўвалася Міністэрству інфармацыі і друку СССР (былы Дзяржаўны камітэт па друку СССР) перастала быць агульнай для ўсіх краін постсавецкай прасторы, таму кожная з самастойных дзяржаў вымушана была ствараць заканадаўчую базу ў адпаведнасці са спецыфікай, эканамічнымі і палітычнымі фактарамі развіцця свайго рэгіёна. Станаўленне нарматыўна-прававой базы выдавецкай справы ў трох усходнеславянскіх краінах распачалося не адначасова: у Расіі і на Украіне – да абвясчэння дзяржаўнай незалежнасці (Красавік 1991); у Беларусі – пасля абвясчэння незалежнасці (кастрычнік 1991). У гэты час актуальнымі сталі пытанні фарміраваўня новых органаў улады, стварэння новай сістэмы рэгуляваўня выдавецкай галіны, функцыянаваўня СМІ, развіцця нацыянальных культур і асветы ўсіх трох краін. За першыя некалькі месяцаў дзяржаўнай незалежнасці ў Расіі былі прыняты акты наступнай жанравай прыналежнасці: 1 указ, 1 пастанова і 1 закон. У Беларусі, акрамя іншага, вялікая ўвага надавалася пытаннім ліцэнзаваўня асобных відаў дзейнасці, у тым ліку выдавецкай. У канцы 1991 года тут былі прыняты 1 закон і 1 пастанова. Актыўна праходзіла станаўленне выдавецкай галіны на Украіне: было створана 6 пастановаў, 2 указы, дэкларацыя і распадаржэнне, у якіх, акрамя вышэй згаданых, закраналіся пытанні ўзнагароджання лепшых працаўнікоў паліграфічнага комплексу, выдання асобных кніг, статус асобных рэдакцый газет.

Адмоўны вынік эканамічных рэформаў, раптоўнае зніжэнне жыццёвага ўзроўню насельніцтва Расійскай Федэрацыі, супрацьстаянне прэзідэнцкай і парламенцкай улад – усё гэта паўплывала на запаволенне развіцця заканадаўчай базы. У 1992 г. заканадаўчыя акты, якія датычыліся выдавецкай справы, у Расіі створаны не былі. Затое 1992 г. быў плённым для беларускіх заканадаўцаў. Стварэнню Міністэрства інфармацыі, якое пазней стала галоўным кіруючым органам выдавецкай галіны, былі прысвечаны адразу 2 пастановы. На Украіне ў гэты час было прынята 13 пастаноў, 3 законы, 2 загады, указ, дамова і распараджэнне, якія закраналі пытанні аховы дзяржаўных таямніц, эканамічнай падтрымкі галіны, выдання асобных кніг, стварэння Дзяржаўнага камітэту Украіны па прэсе, рэгулявання дзейнасці асобных выдавецкіх арганізацый, фарміравання органаў кіравання, развіцця міжнароднага супрацоўніцтва.

У 1993 годзе ў Расіі шмат увагі надзялялася аўтарскаму праву: гэтай сферы былі прысвечаны 2 указы і 1 закон. Яшчэ адно пагадненне датычылася міжнароднага супрацоўніцтва. Апошняе пытанне актыўна ў гэты год вырашалася ў Беларусі: былі прыняты 1 пастанова і 1 пагадненне. На Украіне развіццё міжнародных адносін не было прыярытэтнай задачай: толькі 1 дэкларацыя датычылася гэтага. Усе астатнія нарматыўныя акты (10 пастаноў, закон, пагадненне, распараджэнне, загад) закраналі пытанні дзяржаўнай падтрымкі асобных цэнтральных газет і іншых СМІ, кнігавыдання; утварэння Дзяржаўнага камітэту Украіны ў справах выдавецтваў, паліграфіі і кнігараспаўсюджвання; аховы дзяржаўных таямніц у СМІ; аўтарскага права; фарміравання органаў кіравання; дзяржаўнай рэгістрацыі друкаваных СМІ; выканання дзяржаўнай нацыянальнай праграмы «Освіта».

Для Беларусі 1994 г. стаў перыядам істотных палітычных зменаў: краіна набыла статус прэзідэнцкай рэспублікі. Заканадаўчыя акты, якія датычыліся выдавецкай справы, у гэтым годзе не былі створаны. Для Расійскай Федэрацыі 1994 г. стаў годам далучэння краіны да розных міжнародных пагадненняў: 2 пастановы і распараджэнне закраналі гэтую тэму. Акрамя гэтага, быў прыняты закон датычна абавязковага асобніка дакументаў. На Украіне прыярытэтнымі заставаліся пытанні фарміравання органаў кіравання, аховы дзяржаўных таямніц, эканамічнай падтрымкі галіны. Пачало актыўна развівацца міжнароднае супрацоўніцтва, а таксама паўстала задача стварыць Міністэрства Украіны ў справах прэсы і інфармацыі. У згаданы перыяд былі прыняты наступныя акты: 7 пастаноў, 3 дамовы, 1 канвенцыя, 4 указы.

У 1995 годзе станаўленне нарматыўна-прававой базы ў сферы кнігавыдання Расіі працягвалася: было створана 3 законы датычна аховы інфармацыі, эканамічнай падтрымкі кнігавыдання і СМІ і 1 рэкамендацыйны заканадаўчы акт, які закранаў пытанні міжнароднага супрацоўніцтва. У Беларусі ў гэты час вялікая ўвага звярталася на функцыянаванне СМІ і ліцэнзаванне асобных відаў дзейнасці: гэтым задачам былі прысвечаны закон і пастанова. Працягвалася развіццё міжнародных адносін: краіна падпісала вышэй згаданы міжнародны рэкамендацыйны заканадаўчы акт. Для Украіны 1995 год стаў перыядам падвяржэння вынікаў і распрацоўкі шляхоў далейшага развіцця выдавецкай справы. Указам прэзідэнта канчаткова было створана Міністэрства Украіны ў справах прэсы і інфармацыі, 7 дамоў і Праграма рэалізацыі папярэдняй дамовы датычыліся міжнародных адносін, 1 пастанова апісвала стан асветы, 2 лісты і растлумачэнне закраналі пытанні эканамічнага рэгулявання галіны. Галоўнай адметнасцю гэтага перыяду для Украіны стала з'яўленне распрацаванай Дзяржаўнай праграмы развіцця нацыянальнага кнігавыдання і прэсы на перыяд да 2000 г. – першага дакумента такога кшталту на тэрыторыі ўсходнеславянскіх краін.

У перыяд з 1991 па 1995 гг. у Расіі, Беларусі і на Украіне быў фактычна створаны трывалы падмурак для далейшага хуткага і якаснага развіцця выдавецкай галіны. Пра гэта сведчыць лагічнасць тэматычнага дыяпазону заканадаўчых актаў, што кожны год прымаліся законатворцамі, а таксама выразная тэндэнцыя да паляпшэння матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння нацыянальнага кнігадрукавання. Заканадаўчыя базы Расіі і Беларусі, падобныя па структуры, маюць практычна аднолькавы жанравы склад: яны ўтрымліваюць у сабе законы, указы, пастановы, распараджэнні, пагадненні, рэкамендаўчы заканадаўчы акт, падпісаны сумесна. Асаблівасцю станаўлення галіны ў Расіі і Беларусі з'яўляецца таксама наяўнасць галоў, калі праз эканамічныя і палітычныя аспекты развіццё заканадаўчай базы ў выдавецкай сферы практычна спынілася. Станаўленне ўкраінскай выдавецкай галіны вылучаецца стабільнасцю: штогод прымаліся новыя законы, накіраваныя на рэгуляванне сферы. З пункту гледжання жанравай прыналежнасці актаў ўкраінская нарматыўна-прававая база шырокая: за першыя пяць год незалежнасці, акрамя вышэй згаданых дакументаў, тут былі падпісаны таксама дэкларацыі, загады, канвенцыі, лісты, растлумачэнне, праграма рэалізацыі папярэдняй дамовы. Акрамя таго, ўкраінскія законатворцы ажыццявілі ў гэты перыяд галоўнае: прынялі ў 1995 г. Дзяржаўную праграму развіцця нацыянальнага кнігавыдання і прэсы да 2000 г. Агульная колькасць прынятых заканадаўчых актаў: на Украіне – 75, у Расіі – 15, у Беларусі – 9.

Літаратура

1. Каско, У. Беларуская кніга ў міжнародным інтэр'еры / У. Каско // Журналістыка–2011: стан, праблемы і перспектывы: матэрыялы 13-й Міжнар. навуц.-практ. канф., прысвеч. 90-годдзю БДУ, 8–9 сн. 2011 г., Мінск / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. – Вып. 13. – Мінск: БДУ, 2011. – С. 56–58.
2. Ничипорович, С. А. Развитие издательско-полиграфического комплекса Беларуси в условиях становления рыночных отношений / С. А. Ничипорович. – Минск: Харвест, 2001. – 176 с.
3. Зайцев, В. Н. «Российские библиотеки в период перехода от СССР к России» / В. Н. Зайцев [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea98/doc1/doc9.html>. – Дата доступу: 19.03.2014.
4. Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь (электронная база данных библиотеки БГТУ, дата доступа – 13.12.2013; 20.12.2013).
5. Интернет-версия системы ГАРАНТ (<http://iv.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm>, дата доступа – 05.01.2014).
6. Прафесійная юрыдычная сістэма Мега-НАУ [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://zakon.nau.ua>. – Дата доступу: 17.03.2014.

Тарасенко О. (г. Минск, БГТУ)

ХЛУДОВСКАЯ ПСАЛТЫРЬ: ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ

Хлудовская псалтырь – одна из старейших, сохранившихся с IX в. Она хранится в рукописном собрании Государственного исторического музея в Москве, № 129/д. Название манускрипта получил по фамилии собирателя – Алексея Хлудова. Первые публикации о Хлудовской псалтыри появились в 1866 г. [1, 2].

На страницах рукописи найдены записи, указывающие на то, что она находилась некоторое время на Афоне, в Лавре Святого Афанасия, а потом на о. Халки. Виктор Иванович Григорович – известный славист XIX в – привёз её из своего путешествия по Балканам в 1844–1847 гг. Рукопись имеет и другое название – «Лобковская рукопись», потому что некоторое время она находилась в собрании А.И. Лобкова. К концу 1860-х гг. манускрипт попал в коллекцию Хлу-

дова, который завещал своё собрание рукописей и книг старой печати Единоверческому Никольскому монастырю в Москве, куда и попала книга после смерти собирателя в 1882 г. С 1917 г. рукопись хранится в Историческом музее.

Хлудовская псалтырь представляет собой небольшую рукопись на пергаменте размером 19,5 на 15 см. Она имеет 169 листов по 23 строки на странице. Изначально текст был написан уставом IX века коричневыми чернилами, но они со временем выцвели, древнее письмо было смыто, и текст в XII–XIII веках был переписан вновь скорописью. Начертания древнего устава частично прослеживаются под новым письмом.

Основное содержание рукописи – псалмы. К нашему времени сохранилось 209 иллюстраций, которые неравномерно распределены по тексту. В разные эпохи из рукописи вырезали целые листы или отдельные миниатюры (9 листов полностью и 11 отдельных миниатюр или их фрагментов).

Переплет рукописи относится к XV веку. При переносе листов в новый переплет некоторые иллюстрации пострадали при обрезке, поэтому можно предположить, что первоначальный объём рукописи мог быть значительно больше.

Существует несколько версий о времени создания миниатюр Хлудовской псалтыри: от первой трети IX в. и до начала X в. Также ведется полемика, с какими историческими личностями связано возникновение рукописи. Большинство ученых считают, что миниатюры писались во времена патриархов Мефодия (843–847 гг.) или Фотия (858–869 гг.), а автором является, предположительно, иконописец Лазарь Константинопольский.

В «Жизнеописании византийских царей» Продолжателя Феофана рассказывается о том, что во времена иконоборческих гонений (812–842 гг.) Лазарь был заточен в темницу и предан пыткам. Учитывая этот факт и наличие в Хлудовской псалтыри изображений исторических деятелей, современников Лазаря, можно предположить, что он мог написать образы рукописи.

М.В. Щепкина считала временем появления миниатюр 829–837 гг. [3], примерно этой же датировки (815–837 гг.) придерживался и А. Фролов. Однако они не учли тот факт, что патриарх Никифор изображен с образом Христа, что могло быть нарисовано только после его канонизации (847 г.). Н.Н. Лисовой предполагает, что в 843 г. создавались миниатюры исследуемой рукописи. Б.Л. Фонкич говорит о том, что псалтырь была написана в середине IX в. в Студийском скриптории.

Следующее упоминание о Лазаре относится к 843 г., когда его вызвали в Константинополь. По возвращению в храм Претечи в Фовере он приступает к написанию икон. Миниатюры Хлудовской псалтыри говорят о том, что была проведена большая работа по отбору иконографических сюжетов, которые должны были иллюстрировать текст. Для их создания необходим был не только иконописец, но и человек, который занимался изучением и толкованием ветхозаветных текстов. В Константинополе в это время одним из таких людей был патриарх Фотий. Он был активным участником богословских диспутов против всевозможных ересей, в том числе и против иконоборства. Надо отметить близость некоторых миниатюр к толкованию псалмов патриархом. За период иконоборческих гонений традиции сюжетной росписи были утрачены, поэтому Фотию с Лазарем пришлось провести объемную работу по их восстановлению. Борьба патриарха с симонией, сочинения против ереси отражены в некоторых миниатюрах псалтыри. Учитывая это, можно предположить, что патриарх Фотий принимал непосредственное участие в создании Хлудовской псалтыри.

Некоторые ученые устанавливают более точную дату создания миниатюр на основе рисунка, изображающего св. Георгия. В год, когда состоялся Константинопольский собор и были созданы иллюстрации, совпали два больших праздника:

Воскресенье, тема которого присутствует на листе, и день памяти св. Георга в 843 г., но такое же совпадение праздников было и в 854 г. Этот сюжет, вероятно, указывает на год создания иллюстраций, а не помещен в память о соборе. Следовательно, миниатюры рукописи были созданы в 854 г.

Писцом Хлудовской псалтыри, предположительно, был патриарх Мефодий, который внес большой вклад в организацию Собора 843 г. и сменил патриарха-иконоборца Иоанна Грамматика. Известно, что Мефодий переписывал псалтыри, возможно, Хлудовская псалтырь и есть одна из них. Однако этот факт не подтвержден, так как не найден автограф патриарха.

Эта гипотеза могла бы объяснить, почему в рукописи присутствуют признаки двух систем богослужения: монастырской (возможно, Студийский монастырь) и Великой Церкви. Как монах, Мефодий знал традиции монастырей, а после назначения патриархом – особенности кафедрального богослужения. В этом случае рукопись была бы написана в 843–847 годах. Миниатюры Хлудовской псалтыри являются образцом византийской живописи послеиконоборческого периода, поэтому важно сохранить их в первоизданном виде. Тем не менее, данной проблеме мало уделялось внимания, что привело к радикальным изменениям иллюстраций из-за неумелых реставраций. В XII–XIII вв. были полностью переписаны поблекшие или полустертые иллюстрации, при этом они покрывали старые миниатюры новым слоем краски, которая отличалась от оригинальной и тоном, и качеством. В результате общая гамма красок производит неприятное впечатление, она не соответствует настоящему постиконоборческому колориту. Особенно выделяется на этом фоне яркий синий тон, который характерен для более позднего периода.

К сожалению, грубой реставрации подверглись не только цветовая гамма, но и сами рисунки. В силу этого Хлудовская псалтырь служит образчиком заурадной художественной рукописи.

Фрагменты старых иллюстраций,ступающие в наименее тронутых местах, показывают, что фигуры не были обведены черными или красными линиями, их контуры были выполнены почти в том же тоне, что и основная часть. В основе лежали нежные, легкие цвета, не утеравшие еще связи с традициями античного импрессионизма, чаще всего встречались бледно-лиловые, водянисто-голубые, бледно-зеленые, песочно-желтые, розовато-красные тона, которые образовывали тонкий слой, позднее он был заменен на тяжелый и плотный. Стиль данной рукописи в первоначальном ее виде отличался свободным и живописным характером, что прекрасно соответствовало движениям фигур.

Сохранность Хлудовской псалтыри важна еще и потому, что это может помочь определить место ее написания. Как говорилось ранее, есть версия, что манускрипт был написан в Студийском монастыре, но если бы рукопись была создана там, то в ее миниатюрах должен был фигурировать Феодор Студит, которого в псалтыре нет. Есть и другая версия: рукопись возникла в Константинополе. С точки зрения качества и содержания миниатюр, этот вариант более вероятен. На это указывает ряд иллюстраций, на которых изображена столица Византии, а также тексты библейских песен, типичные для устава константинопольской церкви. К тому же только в Царьграде могли использовать такие тонкие краски, только здесь возможно была такая живописная трактовка.

В рукописи есть изображения всех основных христианских праздников: Рождество, Крещение, Вознесение и др., причем некоторые сюжеты встречаются

ся несколько раз. Действия в псалтыри разворачиваются динамично, некоторые персонажи прорисованы в неожиданных ракурсах. Негативные герои зачастую изображены в карикатурных профилях.

Позднее к большей части миниатюр синей краской были пририсованы сноски, показывающие, к какому сюжету относится иллюстрация.

Сравнивая текст псалтыри с текстами Ватиканской Библии (V в.) и Александрийской (VI в.), можно заметить, что они различны по содержанию. Текст Псалтыри следует то одному, то другому кодексу, а некоторые отрывки ближе к еврейскому тексту. Все это свидетельствует о том, что была проведена большая работа не только по подбору миниатюр, но и самого текста.

Большие восточного типа головы, крепкие фигуры, энергичные жесты и движения, наличие множества иллюстраций на полях страниц, подробный рассказ с почерпнутыми из жизни деталями – черты, восходящие к народным источникам, которые наиболее полно проявились в IX в. в Константинополе, который из-за иконоборческих гонений утратил свое оригинальное искусство. В это время в столице культивировалось только светское искусство, что привело к восстановлению иконопочитания при поддержке народного течения.

Хлудовская псалтырь – это константинопольский памятник первых лет восстановления иконопочитания, который имеет богатую историю создания. Рукопись является одним из самых ярких образцов столичного стиля, корни которого глубоко уходят в народную почву.

Литература

1. Лазарев, В.Н. Византийская живопись [Текст] / В.Н. Лазарев. – М : Наука, 1971. – С. 240–245.
2. Хризोगраф [Текст] : вып. 3 / сост. и отв. ред. Э.Н. Добрынина, М. : Сканрус, 2009. – С. 339–347.
3. Хлудовская псалтырь [Электронный ресурс] : статья // Википедия: свободная энциклопедия – URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Хлудовская_псалтырь.
4. Лазарь Константинопольский [Электронный ресурс] : статья // Википедия: свободная энциклопедия – URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Лазарь_Константинопольский.
5. Щепкина, М. В. Миниатюры Хлудовской псалтыри. – М., 1997.

Троцюк Д. (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

РЕПОРТАЖНАЯ ФОТОГРАФИЯ КАК ВИЗУАЛЬНОЕ ОТРАЖЕНИЕ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ

Современный мир представлен в разнообразных визуальных проекциях: реклама по телевидению и в городе (баннеры, например), арт-объекты, продукция, производимая для массового потребителя. Все это и не только не может обходиться без какого-либо визуального приема. Чем ярче и интереснее смотрится этикетка на бутылке с газированной водой, тем больше шансов, что ее купит каждый второй, кто зайдет в супермаркет.

Визуальные способы отображения жизни в современной культуре вышли на передний план, стали чем-то большим, чем просто картинки, фотографии или графика. Обычная фотография уже утратила эффект новизны: читатель или зритель требует от фотографа не просто фотоснимка, а интересного и полного глубины образа. Фотограф, стремясь удовлетворить запросы аудитории, использует новые методики, осваивает новые жанры в фотографическом деле.

Если задача состоит в создании визуального образа явления с различных сторон, в том числе и с учетом эмоций, движений людей, то наиболее органич-

ной формой решения этой задачи является репортажная фотография. Большинство мировых печатных изданий в качестве иллюстраций к своим материалам используют именно такой вид фотографии.

Репортажную фотосъемку можно отнести к особому виду деятельности, результат которой – сложное жанровое образование, включающее пейзажную, портретную, бытовую и другие срезы действительности, переданные посредством фотографирования.

Главная задача фотографа, который работает в жанре репортажной съемки, заключается в том, чтобы передать атмосферу события, запечатлеть его в лицах, эмоциях, мелких деталях. Репортажная фотосъемка широко используется при освещении концертов, трагических событий, спортивных матчей, корпоративных вечеринок и т. д. Фотограф должен не только показать через фотографию все происходящее, но и попытаться сделать так, чтобы тот, кто впоследствии будет смотреть снимки, ощущал «эффект присутствия».

Фоторепортер «перемещает» новости и события из реальности в другую плоскость, создавая визуальный образ фрагмента жизни. В таком случае фоторепортаж есть рассказ о жизни в картинках-фотографиях.

С самых первых своих шагов репортажная фотография не была обычной фиксацией действительности. Слишком громоздкая техника, низкая чувствительность фотопластинок не давали возможности воссоздать тончайшие грани и нюансы жизненного материала, поэтому фотографы-репортеры пользовались преимущественно постановочными методами съемки. Герои фоторепортажей прошлого века по просьбе фотографа вставали в «позы», замирали на время длительной выдержки и оставались на страницах иллюстрированных журналов и в истории как участники реальных событий тех времен.

Со временем репортажная фотосъемка становилась все более и более похожей на современную. Появление компактных фотокамер, светосильных объективов и высокочувствительных пленок устранили необходимость постановки как неперемного элемента фотографии. Фотографы начали снимать будничную реальность по ходу, в естественном течении самой жизни.

Съемка в жанре репортажа является сложным видом деятельности: фотограф-репортер не имеет возможности как-либо влиять на ход тех действий и событий, которые он снимает. Работа в таком направлении в основном зависит от реакции, физических особенностей самого фотографа и главное – от знания специфики данного вида фотографирования.

Если мы посмотрим на серию таких фотографий, сделанных в самых отдаленных от нас местах, то получим адекватный визуальный образ фрагмента действительности. Репортажная фотография использует универсальный, понятный для людей разных национальностей язык.

Как и любому другому языку, фотографическому языку нужно учиться. Начинающим фоторепортерам рекомендуют руководствоваться следующими правилами:

- заранее узнать о мероприятии (событии), которое придется снимать. Постараться продумать кадры, ракурсы и т. д. – по прибытии на место не придется тратить время на это;

- в фоторепортаже должны присутствовать снимки крупного, среднего и общего планов;

- стоит фотографировать мелкие детали, запечатлеть эмоции людей, их позы и жесты, пытаться найти интересный ракурс;

– не бояться подойти ближе к объекту съемки. «Если ваши снимки недостаточно хороши, значит, вы подошли недостаточно близко» [1], – говорил выдающийся мастер репортажа Анри Картье-Брессон;

– сделать главное фото – наиболее выразительный и обобщенный кадр-символ, квинтэссенция события, явления.

Таким образом, репортажная фотосъемка – это не просто фотографии, а документальное свидетельствование того, что видит фотограф и что он хочет рассказать читателю. Фоторепортаж можно назвать своеобразным фотоотчетом с места событий, помогающим зрителю прочувствовать атмосферу происходящего и настроение его участников. Автор фоторепортажа сам вправе выбирать ракурсы и стиль съемки, но он не может вмешиваться в происходящие события, пытаться что-либо изменить. Однако он может попытаться придать своим снимкам больше глубины, используя невербальный подтекст. Для создания хороших репортажных снимков фотограф должен обладать интуицией и везением, чтобы оказаться в нужный момент в нужном месте.

Литература

1. Анри-Картье Брессон: 10 советов от классика фотографии // Rosphoto [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rosphoto.com/photo-lessons/bresson-975>. – Дата доступа : 21.04.2014.

Хэ Цзяжу (г. Брест, БрГТУ)

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЗООНИМОВ В ФУНКЦИИ ХАРАКТЕРИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕКА В КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Закономерным этапом развития представлений человека о себе является включение знаний о животном мире в языковую систему образных средств характеристики человека, расширение и углубление знаний о самом себе посредством сравнения, поиска сходства между образами человека и реалий мира природы. Так, зоонимы представляют собой специфический пласт лексики любого языка. В лингвистике существует также термин «зооморфизм» для обозначения зоонима, используемого в качестве метафорической характеристики человека через уподобление его внешнего облика, черт характера, особенностей поведения образу животного [2].

Целью работы является выявление национальной специфики выбора образного средства для характеристики человека в китайском языке. Стереотип-образ отражает признак, наиболее характерный для данного животного, насекомого или птицы, который легко осмысливается в сознании говорящих.

Оценочно-образное употребление зоонимов носит во многих языках универсальный характер. Это объясняется тем, что в основе образных характеристик лежит примерно один и тот же круг понятий. Слова, называющие животных, охотно используются людьми для образного представления духовного облика человека и особенностей его поведения. Например, как в русском, так и в китайском языках *лиса* употребляется для характеристики хитрого, лживого человека.

Вместе с тем названия одних и тех же животных в разных языках нередко подразумевают различные качества, характеризуя людей по совершенно противоположным признакам. Так, в русском языке образной характеристикой зоонима *баран* является «глупость, упрямство», при этом в китайском языке – «доброта, кротость человека». Нередко один и тот же ассоциативный признак в одном языке используется для положительной характеристики человека, а в другом языке этот же

признак характеризует человека с отрицательной стороны. Например, ассоциативный признак «важность человека»: зооним *гусь* символизирует в русском языке важного, самонадеянного, тщеславного человека; а в китайском языке характеризует человека с положительной стороны (великий человек, лидер).

«燕雀安知鸿鹄之志?» (司马迁《史记·陈涉世家》)

Как понимают стремление гуся ласточка и воробей? (Сыма Цянь, «Исторические записки») – простые люди не понимают стремление великого.

Таким образом, при изучении оценочной значимости зоонимов важным является не то, какими качествами обладает животное, а те качества, которые ему приписываются языковым коллективом. Это дает основание усматривать в них отражение национальной специфики культуры народов, говорящих на этих языках. Несовпадения могут быть обусловлены не только географическими условиями, но и фантазией народов, ценностями и антиценностями их культур, особенностями фольклора и многим другим.

В китайском языке мы можем выделить следующие основания для метафористического переноса наименований животных на человека:

- внешность: 天鹅 (лебедь) – о красивой, изящной женщине; 蝴蝶 (бабочка) – о красивом человеке;
- физиологические особенности: 熊 (медведь) – крепкий, здоровый, сильный; 猴/兔子 (обезьяна/заяц) – живой, подвижный, ловкий; 燕子 (ласточка) – плавный, изящный, грациозный;
- характер: 羊 (баран) – добрый; 狼 (волк)/ 豺 (шакал)/ 老虎 (тигр)/ 豹 (леопард) – злой, жестокий, алчный; 羊羔 (ягненок) – кроткий, безропотный; 驴 (осел)/ 牛 (бык) – упрямый; 蜜蜂 (пчела)/ 牛 (бык)/ 马 (лошадь) – трудолюбивый;
- интеллектуальные характеристики: 猴 (обезьяна) – сообразительный, сметливый, хитроумный; 燕雀 (ласточка и воробей) – заурядный человек, обыватель; 山羊 (козел) – эрудированный человек; 熊 (медведь) – глупый, невежественный;
- личностно-поведенческие реакции: 猴 (обезьяна) – непослушный, баловный, проказник; 绵羊 (овца) – послушный;
- социальные взаимоотношения: 虾 (креветка) – занимающий низкое положение, бесправный человек.

В китайском языке в зависимости от ассоциативного признака один и тот же зооним может характеризовать человека как с положительной стороны, так и с отрицательной. Например, образной характеристикой зоонима «бык, вол» 牛 является «покорный, исполнительный», а также «невежественный человек»:

«横眉冷对千夫指，俯首甘为孺子牛。」 (鲁迅《自嘲》)

«Перед осуждением врагов нахмуриваю брови, перед народами охотно встаю вол, послушный даже под ребёнком.» (Лу Синь) – «покорный, исполнительный».

«对牛弹琴»

Играть на цитре перед быком – «невежественный человек».

Исследованный материал позволил выделить наиболее употребительные зоонимы, служащие одновременно для положительной и отрицательной характеристики человека:

	Положительная характеристика	Отрицательная характеристика
Домашние животные: 狗собака 猫кошка	верный друг; нежная девушка	сообщник злодея; мягкая внешне, но коварная внутри девушка
Птицы: 孔雀павлин 燕子ласточка	красивая девушка; грациозный человек	самовлюблённый, заносчивый человек; заурядный человек
Дикие животные: 熊медведь 虎, 豹тигр, леопард	крепкий, здоровый; сильный, влиятельный	глупый человек; жестокый человек
Насекомые: 蚂蚁муравей 蚕шелкопряд	трудолюбивый; бескорыстный	посредственный; человек, лишивший себя свободы действий

Таким образом, многие зооморфизмы китайского языка характеризуются широтой семантической структуры. Следствием их полисемантической является тот факт, что один и тот же зооморфизм может характеризовать то внешность, то личностные качества, то поведение, а потому способен одновременно выступать членом разных лексико-семантических групп.

В целом зоонимы представляют собой одно из наиболее востребованных средств характеристики человека в китайском языке и являются почти универсальным способом оценки внешности человека, его характера, умственных способностей, манеры поведения, деятельности, профессиональных качеств и т. п. Зооморфные стереотипы-образы занимают значительное место в культурном пространстве китайского языка и отражают видение и менталитет носителя национальной культуры.

Литература

1. 《辞海》2010-04-01主编:夏征农, 陈至立 上海辞书出版社
2. Гаврилюк, М.А. Зооморфизмы китайского языка как средство аксиологической характеристики человека. – Т. : Вестник ТГПУ, 2013. – С. 136–140
3. Ожегов, С.И., Шведова, Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М. : Азъ, 1995.

Чарнавокая Ю. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

МЕСЦА І РОЛЯ САЛДАЦКАГА АЛЬБОМА ў ЖЫЦЦІ АРМЕЙЦА

Армія – своеасаблівы свет, дзе пануюць свае законы і ўзаемаадносіны. Армейскае асяроддзе выпрацавала дзве формы фіксацыі твораў салдацкага фальклору: блакнот, запісная кніжка, дэбельскі альбом. Многія даследчыкі, у прыватнасці Ж.У. Карміна, А.С. Каргін, М.В. Калашнікава, падкрэсліваюць важнасць размежавання гэтых форм. Блакнот салдата ўяўляе сабой рукапісны зборнік тэкстаў армейскага фальклору (вершы, афарызмы, песні), складанне якога пачынаецца ўжо пасля першага паўгода службы (калі салдат пераходзіць з ніжэйшай ступені іерархіі на больш высокую і атрымлівае права распаўсюджвання сваім вольным часам). Запісная кніжка салдата тэрміновай службы можа нагадваць блакнот, калі тэксты, характэрныя для армейскай традыцыі, упісваюцца ў шматкі з дзелавымі запісамі (тэкст лекцыі, разлікі, расклад заняткаў, дамашняе заданне і інш.). Важным пры размежаванні альбома і запіснай кніжкі з'яўляецца функцыянальная адметнасць гэтых рэалій: «запісная кніжка не ствараецца для таго, каб быць прад'яўленай якой-небудзь іншай асобе. У альбоме ж гэтая функцыя непасрэдна дэкарыруецца» [4, л. 47–48]. Дэбельскі альбом – альбом фотаздымкаў і малюнкаў, у якім вербальныя пісьмовыя тэксты выконваюць толькі ролю каментароў да візуальнага раду. Ён робіцца да завяршэння службы і, у адрозненне ад блакнота, мае вялікі фармат і «ўрачысты выгляд» [6, л. 23]. Да таго ж, адной з галоўных функцый дэбельскага альбома з'яўляецца памяць пра службу. Гэта актуалізуе першапачатковае прызначэнне альбома як з'явы культуры (слова «альбом» лацінскага паходжання, у рускі і беларускі ўжытак увайшло з французскай мовы, дзе яно азначае «памятная кніга»). Дэбельскі альбом старанна ўпрыгожваецца. Пры гэтым выкарыстоўваюцца не толькі фотаздымкі і малюнкі, але і рэчывыя знакі прыналежнасці да армейскага свету: аўтаматныя гільзы, шынельнае сукно, разнастайныя значкі і г.д.

Асноўны кампазіцыйны прынып дэбельскага альбома – рух ад пачатковых этапаў службы да заключных, што адлюстравалася ў характары фотаздымкаў: пазнейшыя фотаздымкі павінны дэманстраваць усё большую і большую «ўключанасць» салдата ў армейскае жыццё, яго ўпэўненасць у сабе і г.д. [2, с. 219]. Розныя рубрыкі дэбельскага альбома адлюстравалі адзін ад аднаго лістамі з малюнкамі – так званымі «пракладкамі», ілюстрацыі на якіх паказваюць усе стадыі дамінантных адносін. Вядзенне блакнота альбо выраб альбома, па назіраннях даследчыкаў, з'яўляецца абавязкам кожнага салдата. Гэта ідэнтыфікуе салдат як членаў адпаведнага калектыву. Пагардлівае стаўленне да гэтай традыцыі ўспрымаецца як выклік звычайам, якія склаліся ў салдацкім асяроддзі і магчымае толькі як адлюстраванне свядомага пратэсту супраць дыктату такіх звычайоў (якія справядліва асацыіруюцца з «духам арміі») [4, л. 25].

Армейскі альбом – не проста рэч дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, як гэта можа здацца на першы погляд. Альбом займае куды больш значнае месца ў жыцці кожнага салдата. Канешне, вядзенне альбома, хоць і з агаворкамі, можна назваць творчасцю, прычым не толькі ў той ступені, у якой у альбоме прысутнічаюць арыгінальныя творы і малюнкі складальніка. Спецыфіка альбомнай творчасці заключаецца ў тым, што адбываецца яна не шляхам асабістага прадудуравання тэкстаў (для гэтага ў большасці складальнікаў недастаткова эмацыянальнага і літаратурнага вопыту), а пры адборы, змяненні (свядома ці падсвядома), групаванні, афармленні гатовых тэкстаў, аздабленні старонак [2]. Мова дэбельскага альбома – сентыментальны кіч, тэхніка – шаблон, эстэтыка – вульгарны бляск. Але яго сэнс – памяць [1].

Альбомная традыцыя з'яўляецца адным з важнейшых чыннікаў і паказчыкаў працэсу ўключэння індывіда ў склад супольнасці, які суправаджаецца

засваеннем сістэмы ведаў і культурных традыцый. Альбом выступае знакам прыналежнасці да канкрэтнай супольнасці. Так, складанне бланкота пачынаецца ўжо пасля першага паўгода службы (калі салдат пераходзіць з ніжэйшай ступені іерархіі на больш высокую і атрымлівае права распараджання вольным часам). Дэмбельскі альбом робіцца спецыяльна да часу звальнення, «на паказ». У такім выпадку альбом з'яўляецца своеасаблівым маркёрам далучанасці юнака да свету салдацтва, які праводзіць рысу паміж «сакральным» светам і «прафанным». У кампазіцыі дэмбельскага альбома сімвалічны кожны элемент: колькасць старонак (24, па колькасці месяцаў службы – калі тэрмін службы складаў два гады), колер старонак (звычайна чорны – сімвал жалобы па загубленых гадах у арміі), выразкі з загадамі Міністэрства абароны, фотаздымкі (дэманструюць і актыўную прыналежнасць складальніка альбома да арміі (фотаздымкі ў параднай форме, з аўтаматам, на танку і т.п.), і адмаўленне ім яе ўстаўных законаў (фотаздымкі ў непрыстойным для салдата выглядзе, у забароненых месцах, на «адпачынку» і да т.п.)). Дамінантнай функцыяй дэмбельскага альбома з'яўляецца знакавая, сацыялізуемая, таму кожны яго элемент адлюстроўвае і вызначальныя характарыстыкі салдацкай субкультуры ў цэлым, і энас, які мае дачыненне да службы канкрэтнага юнака.

У закрытых суполках вядзенне альбома абумоўлена глыбокім псіхалагічным надломам, які перажывае індывід, калі трапляе ў новае асяроддзе, дзе звычайна грамадства змяняецца на «чужое», свабода – на прымус, супрацоўніцтва – на падначаленне, развіццё – на змаганне за выжыванне. Можна сказаць, складальнік бланкота прымярае на сябе новыя пачуцці, сацыяльныя ролі, абавязкі. У сувязі з гэтым узнікае патрэба зразумець прычыны змяненняў, што адбыліся, пераадолець цяжкасці новага этапу жыцця, прадумаць стратэгію сваіх далейшых паводзін, якія і рэалізуюцца праз пісьмовы фальклор і малюнкi, што выступаюць ў далёзнай сітуацыі як сродкі славедай і візуальнай псіхатэрапіі. «Немагчыма сць паўнацэнна і шматгранна асэнсаваць тую ці іншую тэму афіцыйна санкцыяванымі сродкамі масавай культуры заканамерна прыводзіць да развіцця фальклорнай творчасці» [5, л. 136]. К.Л. Баннікаў лічыць, што ў альбомных тэкстах і малюнках, сюжэты якіх вылучаюцца празмернай агрэсіўнасцю, выражаецца кампенсация за ўсё прыніжэнні асабістай годнасці, якія пераносіць чалавек у арміі. Такая кампенсация адбываецца ў галіне мастацкіх вобразаў. ...Мастацтва экстрэмальных груп – гэта і сродак сацыяльнай ідэнтычнасці, і сродак задавальнення абвостранай патрэбы ў свабодзе. Армейская культура цалкам падпарадкавана задачы эстэтычнага афармлення будучай дэмабілізацыі, і любое дзеянне ў далёжным напрамку трэба разумець як рытуал. Экстрэмальныя групы кансалідаваны і мабілізаваны ідэяй дэмбеля гэтак жа, як традыцыйныя грамадства – ідэяй замагільнага свету: і тая, і другая ідэя арыентуюць асобу на пераход у трансцэндэнтны стан і афармляюцца ў інверсіі знакаў быцця і іншабыцця [1]. Такімі знакамі «быцця» салдацкага асяроддзя выступаюць армейская атрыбутыка (звычайна тэўны від узбраення, формы, эмблематыкі войска і інш.). «Іншабыццё» – гэта тое, што чакае армейца «на грамадстве»: сябры, спіртныя напой, распустаны дзяўчыны і інш. (**Терти солдат твой срок не вечен // Наступит время и тогда // Тебя с бутылкой в судный вечер // Встречают все твои друзья; Наступит день, домой вернемся, // И будут нам светить из далека // Не звёзды на погонах у комбата, // А звёзды на бутылке коньяка*).

Альбом можа выступаць і сродкам самавыражэння салдата. У альбоме часта можна сустрэць тэксты песень, якія падабаюцца складальніку, аўтарскія выказванні, пераробкі. Названая функцыя яскрава раскрываецца ў альбомных малюнках. Некаторы час выдавецтвы прапаноўвалі гатовыя дэмбельскія

альбомы (на ўзор дзявочых), аднак такія «загатоўкі» не карысталіся попытам у салдат: альбом для былога салдата каштоўны тым, што для яго стварэння былі затрачаны асабістыя душэўныя і фізічныя сілы, у ім відавочныя праявы крэатыўнасці, арыгінальнасці ў афармленні. Да таго ж, у друкаваных зборніках нівелюецца адна з асноўных функцый альбома – ініцыіруючая.

Каштоўнасць альбома можа быць яшчэ і «пазатэкставая» – альбом у такіх выпадках выступае як своеасабітая памяць, як напамін пра тых людзей, якія штосьці напісалі на яго старонках. Звычайна на старонках альбома можна знайсці адрасы і нумары тэлефонаў саслужыўцаў, падпісаныя фотаздымкі, малюнкi з адпаведнымі падпісамі (*На новых дорогах // Среди старых друзей // Ты память о прошлом // Смотри не разлей*).

Такім чынам, армейскі альбом займае значнае месца ў жыцці кожнага салдата, з'яўляецца важнай характарыстыкай асобы складальніка як члена армейскай супольнасці. Разам з тым, альбом фарміруе вобраз яго складальніка пераважна ў тых, хто ўвесь тэрмін службы знаходзіцца «па той бок» і толькі збоку можа ацаніць жыццё, дзеянні і ўчынкi армейца.

Літаратура

1. Баников, К.Л. Антропология экстремальных групп: Доминантные отношения среди военнослужащих срочной службы Российской Армии [Электронный ресурс] / Институт этнологии и антропологии РАН. – Москва, 2002. – Режим доступа: <http://lit.lib.ru/d/dedovshchina/bannikov-01-anthropolog.shtml>. – Дата доступа: 04.03.2014.
 2. Борисов, С.Б. Морфология и генезис девичьей составляющей современной неофициальной детско-подростковой культуры / С.Б. Борисов // Anthropology.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://adykoshina.narod.ru/books/girlhd_0.html. Дата доступа: 21.01.12.
 3. Головин, В.В. Субкультура солдат срочной службы / В.В. Головин, М.Л. Лурье, Е.В. Кулешов // Современный городской фольклор : сб. научн. ст. / Российск. гос. гуманит. ун-т ; отв. ред. С.Ю. Неклюдов. – Москва, 2003. – С. 186–230.
 4. Калашникова, М.В. Современный альбом: Типология, поэтика, функции : дис. ... к-та фил.-л. наук : 10.01.08 / М.В. Калашникова. – Тверь, 2004. – 265 л.
 5. Тихомиров, С.А. Фольклор современной городской молодежи: аксиологический аспект : дис. ... к-та культурологии : 24.00.01 / С.А. Тихомиров. – Санкт-Петербург, 2009. – 410 л.
 6. Чеканова, А.В. Рукописный девичий альбом: Традиция, стилистика, жанровый состав : дис. ... к-та фил. наук : 10.01.09 / А.В. Чеканова. – Москва, 2006. – 192 л.
- *Заўвага – у прашы выкарыстаны асабіста сабраныя матэрыялы, якія захоўваюцца ў вучэбнай фальклорна-краязнаўчай лабараторыі пры кафедры беларускага літаратуразнаўства БрДУ імя А.С. Пушкіна (кіраўнік – І.А. Швед). У прыкладах захоўваецца пунктуацыя і арфаграфія арыгінала.

Чанчавік Н. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

СЕМАНТЫКА-СПАЛУЧАЛЬНЫЯ СУВЯЗІ ТЭМАТЫЧНАЙ ГРУПЫ «ХЛЕБ»

Лексіка сучаснай беларускай мовы, як і любой іншай, бесперапынна развіваецца і ўдасканальваецца. Яна папаўняецца новымі словамі, адначасова вызглядаецца ад пэўнай колькасці ўстарэлых ці малаўжывальных слоў. Ступень ужывання слоў, якія ўваходзяць у лексіку беларускай мовы, неаднолькавая. Адны словы ўваходзяць у склад актыўнай лексікі, другія – пасіўнай. Адны словы вельмі пашыраны і ўжываюцца ў розных стылях мовы, а другія, наадварот, маюць абмежаванае ўжыванне. Гэтую з'яву можна назіраць, аналізуючы ўжыванне слоў тэматычнай групы хлеб у мастацкіх творах розных жанраў.

У гэтую групу ўваходзяць наступныя адзінкі: *абярэценькі, акраец, акрайчык, асушак, бохан, булка, луста, ломак, скібачка, каравай, піражок, скарынка, сухар*. Такія словы, як *хлеб, бохан, булка, луста, скарынка, сухар, пірог* сустракаюцца ў творах розных жанраў. Словы *абярэценькі, асушкі, ломак*

ужываюцца толькі ў мове казак. Мове казак уласцівыя і словы з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі: *булачка, піражок, скарыначка, скібачка*.

У дадзеным артыкуле мы прааналізуем ужыванне такіх слоў тэматычнай групы «хлеб», як *абярценькі, акраец, скібачка, луста, бохан* у беларускіх народных казках, беларускіх апавяданнях і пазіі Пімена Панчанкі.

Слова *абярценькі* сустракаецца толькі ў беларускіх народных казках, у «Анталогіі беларускага апавядання» і ў пазіі Пімена Панчанкі яно не ўжываецца.

У казцы «Сястра і браты-арлы» ўжываецца слова абярценькі (хлеба) са значэннем булачкі: *Тады яны селі за стол і павячэралі, потым аб сырую зямлю ўдарыліся, зрабіліся зноў арламі і палыцелі біцца. Тады тая порцыя на стала і стала як была: дзве шклянкі вады і абярценькі хлеба* [2, с. 342].

У тлумачальным слоўніку беларускай мовы (далей – ТСБМ) слова *акраец* падаецца як адназначнае слова з рознымі адценнямі.

Акраец – кавалак хлеба, пірага, булкі, адрэзаны ад непачатага краю: *На адным канцы століка ляжаў загорнуты ў даматканцы абрус акраец хлеба*. Колас. // Кавалак хлеба. *Ляжыць перад намі акраец*. Танк. // Свой акраец хлеба – хлеб, кавалак хлеба; хлеб, як сродак існавання. *Мець свой акраец хлеба* [4, с. 212–213].

У беларускіх народных казках сустракаецца памяншальная форма слова акраец – *акрайчык*: *А вецер крычыць: «Не руш маю хату! А на табе акрайчык хлеба, што ты будзеш есці, то ён будзе большаць»* [2, с. 200]; *Задаволена крактануў дзед і адразу ж узаяўся нягнуткімі парэпанымі пальцамі разязваць вузлчок – у ім быў добры акраец жытняга хлеба, кавалак сала і збанок булёну* [1, с. 395].

У пазіі Пімена Панчанкі слова акраец намі не зафіксавана.

Скібачка – памяншальна-ласкальнае да скіба: *Горбач кроіць на скібачкі сухі чорны акраец і налівае ў шклянкі малако*. Мурашка [4, с. 166].

Сустрэлася гэтая адзінка толькі ў беларускіх народных казках: *Як прыехаў бацька, сын адрэзаў сабе скібачку хлеба, пасыпаў соллю, укусіў тры разы і выйшаў на двор* [2, с. 258].

Луста – адрэзаны вялікі плоскі кавалак (хлеба, сала і г. д.). *Маці намазала лусту хлеба і падала сыну*. Пальчэўскі [4, с. 63].

Выразна раскрыта семантыка слова луста Б. Сачанкам у апавяданні «Не, не ўсё роўна»: *І вось Тася, падцікаваўшы момант, калі ёй здалося, ніхто не бачыць, падкралася да буфета, адчыніла дзверцы, схавала нож і пачала таропка кроіць лусту* [1, с. 411]; *І Саўка і Барыс не зводзілі з дзеда вачэй – глядзелі, як ён развязае вузлчок, як сцеле, распраўляючы па краях, на зямлі хустку, кроіць тоўстымі лустамі хлеб* [1, с. 395].

Пімен Панчанка ўжывае ў мове сваіх твораў слова луста: *Нам гроззяць вадародным богам // І атамнай атрутай. // А мы раскроім цёплы бохан, // Пасолім лусты крута* [3, с. 252].

Бохан – выпечаны хлеб пераважна круглай формы. *На выцягнутых руках Лукаш трымаў вышываны ручнік, а на ім бохан хлеба* [4, с. 397].

З такім жа значэннем слова бохан ужываецца і ў беларускіх народных казках: *Баба Яга ўзяла палавіну солі, палавіну мукі, замясіла цеста, спякла тры боханы і дала Івану* [2, с. 230].

У «Анталогіі беларускага апавядання» слова бохан сустракаецца зрэдку. Але ёсць некалькі прыкладаў, дзе гэтае слова ўжываецца ў значэнні «круглы хлеб»: *Да Аксені хадзіў Мікіта, і ёй было сорамна перад людзьмі, перад сабою, перад Мікітам: казалі, быў у сватах, з паўтараком, з боханам хлеба ў ручніку, і яна сядзела за сталом, тіла і ўсё яшчэ не заплаціла за гарэлку* [1, с. 350].

Са значэннем 'хлеб увуголе' слова бохан знаходзім і ў мове твораў Пімена Панчанкі: *Нас абавязвае эпоха // Суняць шаленцаў лютых, // Каб жыць і кроіць цёплы бохан // Без атамнай атруты* [3, с. 252].

Мы разгледзелі толькі некалькі лексем. Увуголе ў мастацкіх творах ужываецца каля дваццаці адзінак гэтай групы. Гэта разнастайвае мову твора, робіць яе больш вобразнай, сакавітай, набліжае нас да месца і часу падзей. Звяртае на сябе ўвагу і жанравае размежаванне ўжывання лексем тэматычнай групы «хлеб».

Літаратура

1. Анталогія беларускага апавадвання: у 2 тамах / уклад. : М. Стральцоў, Т. Хадкевіч. – Мінск: Беларусь, 1967. – Т. 2. – 472 с.
2. Барташэвіч, Г. А. Беларускія народныя казкі. 2-е выд., дап. / Г. А. Барташэвіч, К. П. Кабашнікаў. – Мінск: Навука і тэхніка. – 1986. – 512 с.
3. Панчанка, П. Збор твораў: у трох тамах / П. Панчанка. – Мінск: Беларусь, 1967. – Т. 2. – 448 с.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5-ці т. / рэд. М. Р. Суднік. – Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя, 1984. – Т. 5, кн. 2. – 608 с.

Чарыев Ахмет, Сапаргелдиев Безирген (г. Брест, БрГТУ)

ТУРКМЕНСКИЕ ИМЕНА: ТРАДИЦИЯ И МОДА

Предки верили, что человека связывает тайное родство с природными стихиями и явлениями. Считалось, что всемогущие силы природы могли влиять на судьбу человека, и чтобы заслужить их покровительство, люди стали давать своим детям имена, так или иначе связанные с миром природы. Много удивительных легенд туркменского народа связано с происхождением имен, есть и свои обряды наречения новорожденного.

Изучением этой интересной темы занимаются не только историки и этнографы, культурологи и языковеды, но и биологи. Происхождение имен, связанных с миром живой природы, изучается и в рамках такого научного направления, как этнобиология.

Туркменский народ всегда жил в гармонии с природой, окружающим миром, бережно использовал богатства земли. Природа – букварь духовности туркменской нации. Величие и красоту природы, духовное родство с ней люди увековечивали и в именах.

В древнейшие времена человек воспринимал себя как частицу Вселенной, а имя означало в определенном смысле нашу принадлежность к миру природы. Оно помогало найти человеку свое место в системе мироздания. Наши далекие предки верили в свое происхождение от стихийных явлений, различных растений и животных, это отражено и в древних культах, отблески которых сохранились в туркменских именах. У каждого народа насчитывается тысячи имён, и все они несут смысловой отпечаток. Это уважение к кому-либо из родственников, дань моде определённого периода или отпечаток личного вкуса.

В туркменской среде имя и в прошлом, и в наши дни было и остаётся нередко своего рода личным удостоверением человека, которое содержит ряд сведений о его владельце (носителе). Недаром туркменская народная мудрость предупреждает: *«Перед тем как драться, узнай имя своего соперника»*. Если, например, его звали Чары, Бяшим или Алты, это означало, что он четвёртый, пятый или шестой мальчик в семье, а иметь дело с несколькими братьями, которые могли прийти на помощь, хотелось далеко не каждому.

Среди туркменских имён встречаются разные имена: красивые и не очень, тончённые и грубоватые, длинные и короткие. Но обладатели не очень красивых и

утончэнных імён, которым уже трудно что-либо изменить, не должны горевать по этому поводу, ибо, как гласит туркменская пословица: *«Ягыш адамдан говы ат галар»* – *«от хорошего человека всегда останется доброе»*.

Медленно, как поступь верблюда, идущего в караване по Каракумским пескам, проходили годы и десятилетия на просторах Туркменини. Лишь время от времени проносились бурные потоки наводнений, и некоторых мальчишков, которые родились в те дни, называли Сильгельды («силь пришёл»). Иногда же по полям и селениям смерчем пролетала вражеская конница, и седлали коней в поход взрослые мужчины, а будущие воины, родившиеся в это время, получали имена Дженг («бой, сражение»), Гылыч («шашка»), Ханджар («кинжал») и тому подобное.

В именах очень многих представителей сильного пола, которые родились в пятницу («джума» или «анна») нашёл своё отражение этот день отдыха и молитвы мусульманской недели. Поэтому и встречалось так много имён Аннадурды и Джумадурды («пятница пришла») или просто Анна или Джума. Иногда можно встретить «пятницу» и в несколько необычном сочетании, например, Аннанепес («пятничный вздох»), Аннагылыч («пятничная шашка»), Аннагурт («пятница-волк»), Аннагулы или Джумагулы («раб пятницы») и т.д. Все эти пятничные имена очень распространены и в наши дни.

Нередко роль играл и месяц, под которым родился ребёнок. Так, мы встречаем немало следующих имён: Ашир, Сапар, Реджеп, Мерет, Ораз, Байрам, Гурбан по названиям первого, второго, седьмого, восьмого, девятого, десятого и двенадцатого месяцев туркменского народного варианта мусульманского лунного календаря.

Если в день рождения ребёнка шёл дождь, его нередко так и называли – Ягмыр («дождь»). Если же выпадал снег – Гарягды («снег выпал»). Родившиеся на рассвете могли получить имя Дангатар («рассвет») или Гюндогды («солнце встало»). Если первый крик мальчика приходился на весеннюю пору, его иногда так и называли «по-весеннему»: Яз («весна»), Яздурды («весна пришла»).

Цвет лица или волос также нашёл своё многочисленное отражение в именах. Чаще всего это Гара («чёрный») или Гараджа («чёрненький»). Реже Сары («жёлтый»). Ещё реже Ак («белый») или Акджа («беленький»), Гёк или Гёки («синий»), Гызыл («красный», «рыжий») и Гонур («коричневый»).

Нередко в многодетных семьях имя было как бы порядковым номером своего владельца среди братьев. Так получили распространение Чары (четвёртый), Бяшим (пятый), Алты (шестой). Встречаются иногда Еди (седьмой) и Он (десятый). Человек же с именем Экиз («двойня»), наверняка, был одним из близнецов.

Обычно родители хотят, чтобы их дети носили звучные красивые имена. В имя они вкладывают мечты о будущем их владельца. Поэтому и встречаются такие имена, как Аман и Эсен («здоровый, благополучный»), Эзиз («дорогой»), Баллы («медовый»), Бегенч («радость»), Гуйч («сила»), Довлет («богатство, достояние»), Довлетмырат («щель, богатство»), Довлетгельды («богатство пришло»), Комак («помощь») и другие.

Довольно значительная часть имён была связана с религией ислама и, естественно, в большинстве своём имена имели арабоязычное происхождение.

Кроме этого встречались и имена, на первый взгляд, довольно странные – прямая противоположность звучным и красивым. Например, Италмаз означало «сабака не возьмёт», Гуджук – «щенок», Таган – «треножник», Курре – «ослёнок» и тому подобные. Однако такие имена вовсе не свидетельствовали о пренебрежительном отношении родителей к своим наследникам, а лишь об их суеверности. В семьях, где дети часто умирали, родители таким способом хотели

обмануть болезни и смерть, кто, мол, польстится на ребёнка с таким именем. Сегодня неблагозвучные имена встречаются у нынешнего поколения в основном лишь как фамилии, образованные от имени отцов и дедов.

Послереволюционные времена породили и новые имена. Это и заимствования иноязычных имён, в первую очередь, русских и европейских, и чисто советские имена, например, Комсомол, Марлен (Маркс-Ленин), Сайлов («выборы»), и имена типа Хемра («спутник»), Каналгелды («канал пришёл») и другие. Естественно после того, как в начале 90-х годов XX века Туркменистан стал суверенным государством, прекратилось и наречение детей подобными именами.

Каждой женщине хочется быть привлекательной, как каждому мужчине – сильным и мужественным. Поэтому и встречается так много женщин с красивыми именами: Гозель, Овадан, Джемал, Зыба, Джемиле. Нередко слово «красавица» усиливало ещё каким-нибудь благозвучным термином, образуя сложное имя. Если, например, у будущей красавицы была небольшая родинка, её так и называли Халлыгозель («красавица с родинкой»); если её рождение приходилось на весну, она могла получить имя Язджемал («весенняя красавица»); если же девочка была белолицей – Акгозель или Акджемал («белая красавица»).

Белый цвет среди женских имён встречался значительно чаще, чем среди мужских. Поэтому и нередки были владельцы таких имён, как Акгыз («белая девочка или белая девушка»), Акджа («беленькая»), Акджаголь («беленький цветок»), Аакнабат («белый леденец»), Акбегенч («белая, то есть светлая радость») и другие. В то же время смуглолицые могли получить имя Гарагыз («чёрная девочка или девушка»).

Цветы – одно из украшений нашей жизни. Один их вид и нежный аромат нередко пробуждают лучшие человеческие чувства. Поэтому вполне понятно, почему цветочная тема нашла столь благосклонное отношение к себе со стороны женщин при наречении именем. Имена «цветочные», то есть связанные с общим понятием «цветок» (голь) или отдельными их видами, составляют весьма значительную часть туркменских женских имён. Приведём для примера лишь некоторые из них: Голь («цветок»), Гульдже («цветочек»), Гюллер («цветы»), Дессегуль («букет цветов»), Гюльбабек («ребёнок-цветок»), Эджегуль («цветок матери»), Язгуль («весенний цветок»), Актюль («белый светок»), Сарыголь («желтый цветок»), Гызылголь или Бэголь («роза»), Гюльалек («мак») и многие другие.

Ещё одну, довольно значительную группу, составляли женские имена со странной, казалось бы, здесь мужской основой «огул» – сын, мальчик. Однако причина появления их вполне понятна. Дело в том, что в туркменской среде в силу сложившейся традиции появление первенца всегда связывалось с мечтами о мальчике-наследнике. Если же мечты не оправдывались и рождалась девочка, её могли назвать именем, которое как бы магически утверждало появление мальчика-сына. Таким путём суверенные родители надеялись повлиять на судьбу, чтобы в дальнейшем она была более милостива к ним, особенно часто это наблюдалось в тех семьях, где рождались одни девочки или родившиеся мальчики не выживали. Поэтому и появлялись имена: Огулболды («сын родился»), Огулгелды («сын пришёл»), Огулдурды («сын появился»), Огулголь («сын-цветок»), Огулбегюль («сын-роза»), Огулбэбек («сын-ребёнок»), Огулджан («сыночек»), Огулшат («сын-радость»), Огулгерек («сын нужен»), Огулдурсун («пусть будет сын»).

Некоторые женские имена связаны с луной, что, возможно, является одним из отголосков почитания её в древности. Это – Айгозель («луна-красавица»), Айсолтан («луна-султан»), Айджанхан («луна-вселенная»), Айголь («лунный цветок»), Айджан («луна-душа»), Айболек («часть луны») и несколько других.

Среди женских имён встречаются и названия некоторых деревьев, дающих вкусные плоды, отдельных животных и птиц, отличающихся своей грациозностью и красотой: Шекер («сахар»), Ширин («сладкая»), Балджа («медок»), Набат («леденец»), Менли («имеющая родинку»), Чепер («искусная»), Садап («перламутр»), Дюрли («жемчужина») и им подобные.

Однако ряд женских имен в прошлом был весьма далёк от того, чтобы связывать их с понятием о прекрасной половине человечества. Это были имена, которые уничижали человеческое достоинство. В переводе они звучат, как «хватит, довольно», «последняя девочка», «старуха», «старая», «старая дева», «плохая» и т.д. Некоторые из них связаны, как и имена с основой «огоул», с магической верой родителей в то, что у них после наречения таким именем перестанут рождаться только девочки. Другие – со случайными событиями или именами умерших родственников.

Важно, что подобные имена почти не встречаются в наши дни среди представительниц юного поколения, как это имело место среди их бабушек и матерей. В то же время, красивые традиционные женские имена получили особое распространение. Сегодня встречаются среди жителей Туркменистана имена как традиционные, так и иностранные (русские, европейские).

Чэнь Юньянь (г. Минск, магистрант Института журналистики БГУ)

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЖУРНАЛИСТИКИ КИТАЯ

Реализация права на поиск, получение и передачу информации (право на доступ к информации или право знать) является важнейшим, по сути дела, определяющим институтом информационного права. Юридический фундамент этого института составляют информационно-правовые нормы Конституции КНР.

Конституция КНР закрепляет общее право доступа каждого к информации. Этому праву корреспондирует общая обязанность органов государственной власти и местного самоуправления, располагающих такого рода информацией, обязанностью её предоставлять по соответствующим запросам. Возможные исключения из этого общего правила должны обязательно иметь форму закона.

Основа права на доступ к информации содержится в ст. 29 Конституции РФ: «Статья 29 4. Каждый имеет право свободно искать, получать, передавать, производить и распространять информацию любым законным способом».

1. Право на свободный поиск информации

Право на свободный поиск информации предоставляет человеку и гражданину юридически обеспеченную возможность производить любые, не запрещенные законом действия, направленные на поиск и консолидацию информации, осуществляя правомерный запрос в органы государственной власти, архивы, информационные службы, справочные и иные организации.

Подобное право может реализовываться как самостоятельно, так и через уполномоченных представителей, правомочия которых подтверждены необходимыми документами, за исключением определенной, конфиденциальной информации, поиск которой возможен лишь непосредственно самим заинтересованным лицом. Ограничение – охрана информации, составляющей охраняемую законом тайну.

2. Право получать информацию

Право получать информацию обеспечивается возможностью лица запрашивать информацию и требовать ее получения у лиц, обязанных ее предоставить, в той форме и том виде, в котором она испрашивается и предусмотрена законом.

3. Право на передачу информации

Право на передачу информации можно рассмотреть как в биологическом аспекте, то есть право на передачу своих генов своим детям, закрепленное действующим семейным законодательством, так и в иных аспектах. В социологическом аспекте такое право можно представить в виде гарантированной возможности родителей воспитывать своих детей без неправомерного вмешательства любых иных лиц. Кроме того, процесс передачи информации, его форма, способ, субъекты и особенности определяются участниками информационных отношений самостоятельно и не должны подвергаться цензуре, но должны быть правомерными. Ограничения – требования к охране конфиденциальной информации.

4. Право на производство информации

Право на производство информации непосредственно связано с творческим актом. В таком случае информация является результатом интеллектуальной деятельности и подлежит правовой охране в соответствии с авторским и патентным законодательством, причем охране подлежат и непосредственно авторские и смежные права.

5. Право на распространение

Право на распространение информации представляет собой доведение информации любым, не запрещенным законом образом до сведения определенного или неопределенного круга лиц, что осуществляется с соблюдением требований к правомерности. Право ограничивается требованием охраны информации, составляющей тайну.

6. Право на использование информации

Право на использование информации является производным от прав на передачу, производство и распространение информации. Лицу предоставляется право самостоятельно выбирать виды, формы, способы, цели и особенности использования информации, не превышая при этом пределы осуществления прав.

Журналист пользуется также иными правами, предоставленными ему законодательством КНР о средствах массовой информации.

Не допускается использование установленных прав журналиста в целях сокрытия или фальсификации общественно значимых сведений, распространения слухов под видом достоверных сообщений, сбора информации в пользу постороннего лица или организации, не являющейся средством массовой информации.

Запрещается использовать право журналиста на распространение информации с целью опорочить гражданина или отдельные категории граждан исключительно по признакам пола, возраста, расовой или национальной принадлежности, языка, отношения к религии, профессии, места жительства и работы.

Шыманчык А. (г. Брэст, БрДТУ)

ФАЛЬКЛОРНАЯ СПАДЧЫНА ВЁСКИ БЕЛАЯ

Вёска Белая (жыхары – білянцы, жыхар – білянэц, жыхарка – білянка), Брэсцкая вобласць, Драгічынскі р-н. Інфармацыю пра вёску падаюць Шум Надзея Мікалаеўна, 1943 года нараджэння, адукацыя – 7 класаў беларускай школы; Шыманчык Святлана Мікалаеўна, 1967 года нараджэння, настаўнік.

Назва вёскі Белая паходзіць ад таго, што білянцы каля хат мелі вялікія сады (яблыні, грушы, вішні, слівы), і вясной, калі дрэвы зацвіталі, уся вёска была белая, праз кветкі не было відаць нават вясковых пабудов. Першае ўпамінанне пра вёску датавана 1783 годам. Зараз у вёсцы пражывае каля ста чалавек. У вёсцы ўсяго тры вуліцы: Навасёлаў, Чапаева, Школьная. Яшчэ не так даўно вёска была вялікая, перспектыўная. У ёй нараджаліся дзеці, было

шмат моладзі. Але з часам жыццё пачало адыходзіць: старыя людзі паміралі, а маладыя пасля заканчэння вучобы ў горадзе ўжо не вярталіся на сваю матую радзіму. Таму хочацца захаваць спадчыну, якую пакінулі продкі-білянцы ў прыказках і прымаўках, гульнях і мянушках, песнях і калыханках.

Гаворка вёскі Белая адносіцца да палескай групы. Адметны пласт лексікі гаворкі складаюць мянушкі. Яны заўсёды давалі магчымасць вылучыць род, сям'ю ва ўмовах, калі многія жыхары мелі адно і тое ж прозвішча. Некаторыя мянушкі перадаваліся ад рода ў род як памяць пра продкаў. Мянюшка – «жартоўнае або канспірацыйнае імя чалавека» [1, с. 354].

Паходжанне мянушак жыхароў вёскі рознае. Тыя, якімі абазначаны род, найчасцей утвораны ад мужчынскіх імёнаў. Напрыклад, мянушка *Одзячыха* ўтворана ад імя *Одам*. У якасці мянушак выступаюць таксама назвы свойскіх жывёл: *Курыца*, *Утынка*. Як у іншых населеных пунктах, падставай для ўзнікнення імёнаў-мянушак сталі знешнасць, паводзіны, гаворка чалавека: *Лобанэц* – так называлі хлопца, у якога быў вялікі лоб, *Овышым* – адзін білянэц, расказваючы што-небудзь, праз кожнае слова гаварыў *овышым*: «*Овышым*, я пайшоў, бо, *овышым*, пара мэнні, чакаюць мяне, *овышым*». Да нашага часу дайшла мянушка, якая адлюстроўвае цяжкасць пасляваеннага перыяду: *Ковточка*. Значэнне гэтай мянушкі каментуе адна з жыхарак вёскі Белая: «Гэта чалавек, якому німа шчо зложыты і ходыць у цігчынай коўты». Вялікі пласт неафіцыйных найменняў складаюць мянушкі, значэнне якіх цяжка патлумачыць. Але яны ёсць і паказваюць трапнасць, дасціпнасць і гумар жыхароў вёскі: *Копэлька*, *Чумрак*, *Губочка*, *Пірат*, *Шнілянка*, *Лятко*, *Кыцьль*, *Лётка*, *Кумай*.

Жыхары вёскі Белая таксама актыўна ўжываюць ў сваім маўленні прыказкі і прымаўкі, выяўляючы пры дапамозе іх сваё стаўленне да асобнай з'явы ці чалавека: *Хлібом ны кормы, дай поговорыты*. Гэтая прыказка выкарыстоўваецца ў маўленні білянцаў тады, калі размова ідзе пра чалавека, які любіць з усімі і пра ўсё пагаварыць. *Крутыцца ек вавёрка ў колыс і. У ёй указваецца на хуткасць, спрытнасць і занятасць чалавека. Ёзык доўгі ек помзлю. Квакаеш ек жеба у болоці* – размова ідзе пра чалавека, які гаворыць заўсёды шмат і не да месца.

Гульнівы фальклор нашай вёскі яскрава адлюстроўвае мінулае народа, яго звычкі і гумар. Гульні фізічна і маральна рыхтуюць маладое пакаленне да працоўнай дзейнасці і жыцця ў грамадстве. Яны развіваюць псіхічную актыўнасць дзяцей і моладзі. У нашай мясцовасці распаўсюджаны такія гульні, як «*Штандэр*» і «*Воран*».

«*Штандэр*» – у гэтай гульні ёсць вядучы, што стаіць у цэнтры гульніўцаў, якія трымаюцца за рукі, утвараючы круг. Вядучы крычыць «*Штандэр!*» і называе імя аднаго з ігракоў, падкідваючы ў гэты час мяч. Усе разбягаюцца, а чалавек, чыё імя выкрыкнулі, павінен злавіць мяч, калі ён яго не зловіць, то становіцца на месца «*Штандэра*», і гульня працягваецца. Гэта гульня выпрацоўвае лоўкасць, увагу, спрытнасць удзельнікаў.

«*Воран*» – выбіраецца захіснік, ён стаіць, развёўшы ў бакі рукі. За ім размешчана шарэнга людзей, якія ўзяліся за рукі. Насупраць захісніка стаіць «воран». Ён імкнецца схопіць крайняга з шарэнгі, а захіснік бегае ўздоўж шарэнгі з разведзенымі рукамі і намагаецца абараніць сваё сяброў. Шарэнга не павінна расцяпляцца. Так нашы продкі рыхтавалі дзяцей да адказнасці за сябе і іншых, выхоўвалі мужнасць, смеласць і вытрымку.

У вёсцы Белая пашыраны такія фальклорныя жанры, як калыханка. У калыханцы галоўнае – выяўленне самых шчырых і добрых пачуццяў маці да свайго дзіцяці. Калі маці спявае, дзіця адчувае супакаенне, блізкасць роднага чалавека і бяспеку. Вобразы калыханак падказаны самім жыццём, яго абставінамі, якія ўражваюць дзіцячы зрок і слых. Найчасцей спадарожнікам

дзяцінства становіцца кот, а таксама певень, куры. Яны з'яўляюцца галоўнымі жывымі цацкамі маленькага чалавека, частымі персанажамі песняў. Калыханка ўбірае ў сябе ўсю матчыну ласку, пяшчоту, дабрыву, якую і перадае матуля свайму немаўлятку. У першыя гады жыцця калыханка – адзін з галоўных сродкаў выхавання духоўнага свету дзіцяці.

Прапануем калыханку, запісаную ў вёсцы Белая:

*Прылыцлі куры, сілы на вороцох,
У жоўтых чобочках, сталы сакататы,
Шчо вам куркы даты, чы гороху кроху,
Чы ячмэню жмэню, ек вам куркы мало,
Шчоб вас разарвало, тыйі курк-путкы,
Полыцлі ў Суткі, а за ймы шулячок,
На галіўцы каўпачок.*

Ой люлі-люлі, ой люлі-люлі.

Нельга не згадаць і пра такі пашыраны ў Белай фальклорны жанр, як загадка. Загадка – гэта «відарыс або вобраз, які трэба разгадаць, патлумачыць» [1, с. 208]. Загадкі ўвабралі ў сябе жыццё і працу селяніна, усю акалячую яго рэчаіснасць, усе яго веды і ўяўленні пра свет. Загадкі нясуць яскравыя рысы непаўторнай самабытнасці і культуры беларусаў. Наступныя загадкі прапанавалі нам білянцы: *За білымі бырэзінамі талалай брэшэ* (язык за зубамі); *Брат брата б'е, біла кроў тычэ* (млын); *На порозі стоець двэ свынкі, у кожнай па два хвостыка* (абутак).

Білянцы заўсёды любілі спяваць. Праз песню яны выражаюць свае пачуцці, эмоцыі. У песні захавана гісторыя народа, адлюстравана яго самабытнасць і багатая творчая дзейнасць:

*Ой там ў полі ў полі,
Стэлецца нызко туман, там у зэлёному гаю,
Козак з дзіўчынай гуляў,
Там у зэлёному гаю,
Козак з дзіўчынай гуляў,
Гулялы воны любовалысь,
До іх цыганка прыйшла,
Дай мне, дзіўчына, ручэньку,
Праўду скажу тобi я.
А я цыганам ні віру,
Мылыі кохае мэнэ,
Выйды цыганка із гаю,
Коб я нэ бачыў тэбэ,
Выйды цыганко із гаю,
Коб я нэ бачыў тэбэ,
Цыганка із гаю нэ выйшла,
Праўду казала мэні,
Мылыі тэбэ пакідае,
Другу шукае собі.
Ой, ты, козачэ-козачэ,
Звіў дзіўчыну з ума,
Бідна вона-сыротына,
Бацька ў ёе нэма ,
Ой там ў полі ў полі,
Стэлецца нызко туман,
Там у зэлёному гаю, Галя гуляе сама.*

Традыцыйныя гульні, прыказкі і прымаўкі, песні, загадкі, калыханкі, як і іншыя феномены народнай культуры, змяняюцца: нешта адыходзіць у нябыт, з'яўляюцца новыя жыццёвыя рэаліі, але тыя ўзоры народнай творчасці, якія дайшлі да нас, трэба беражліва захоўваць, бо ў іх адлюстравана асаблівасць нацыянальнай культуры беларускага народа, яго непаўторнасць і ўнікальнасць.

Літаратура

1. Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. – 2-е выд. – Мінск : БелЭН, 1999.

Эршова Дженнет (г. Брест, БрДТУ)

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ, ИСТОЧНИКОМ КОТОРЫХ ЯВЛЯЕТСЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ

Сегодня от экономистов требуется не только информировать собеседника по определённым экономическим вопросам, но и в ходе беседы уметь оказывать на него воздействие с помощью экспрессивной лексики, фразеологизмов, метафорического переосмысления профессионализмов. Это одна из причин, почему мы, студенты экономического факультета, должны интересоваться и изучать фразеологизмы, источником которых является экономическая терминология.

Фразеологизмы – это устойчивые сочетания слов, постоянные по своему значению, составу и структуре. В речи они воспроизводятся как готовые и целостные лексические единицы.

По убеждению исследователя Л.П. Смита, многие метафорические идиомы возникли в профессиональной речи по причине того, что «все виды человеческой деятельности имеют свою лексику, свои специальные термины, проникающие иногда, особенно в метафорическом употреблении, в литературный язык» [3, с. 224]. Изучая фразеологизмы терминологического происхождения в русском языке, языковед К.П. Сидоренко указывает на то, что «регулярное употребление терминологического словосочетания в переносном значении позволяет говорить об образовании фразеологизма» [4, с. 86].

Усвоение терминов общелитературным языком обусловлено необходимостью покрыть дефицит в номинации тех предметов и явлений, которые возникли в связи с развитием науки, техники, возрастанием их роли в жизни общества. Кроме того, термин, попав в неспециальные языковые сферы, приобретает коннотации, ведущие к его полной детерминологизации. Под детерминологизацией понимается «заимствование слов и словосочетаний из терминологической системы и полное освоение их языком художественной литературы» [1, с. 80].

Приведём несколько примеров, которые показывают, как в результате фразеологизации профессионализмов и терминов меняется их первичное значение, а сфера употребления становится значительно шире и выходит за рамки специальных областей функционирования.

Фразеологизм *кредит доверия* появился в результате слияния двух самостоятельных слов (экономического термина и абстрактного существительного) в семантически единое понятие, которое имеет переносно-обобщённое значение. С подобного рода фразеологизмами мы встречаемся достаточно часто на страницах газет. Безусловно, можно употребить слово авторитет, но согласиться, экспрессивно-метафорическое переосмысление термина кредит будет иметь более действенное воздействие на собеседника.

Выражение *кредитное плечо*, что обозначает оказать материальную помощь, образовано путём отсечения одного из составляющих компонентов в уже

существующем фразеологизме *подставить плечо* и путём замены отсечённого компонента экономическим термином кредитный, производного от другого экономического термина кредит. Данный фразеологический оборот активно употребляется в экономической сфере. Кредитное плечо – это соотношение между суммой залога и выделяемыми под нее заемными средствами: 1:50, 1:100, 1:200. Кредитное плечо 1:100 означает, что вам для осуществления сделки необходимо иметь на торговом счете у брокера сумму в 100 раз меньшую, чем сумма сделки.

Фразеологизм *золотой фонд* обозначает самое лучшее, самое значительное и образован в результате детерминологизации словосочетания-термина, который первоначально обозначал государственный фонд золота в слитках и монетах, что хранится в Центральном банке страны.

С детства из мира сказок нам хорошо известно выражение *неразменный рубль*. Это волшебная монета, которая не разменивается, т.е. не уменьшается в цене, сколько бы за нее не было произведено покупок. После каждой сделки целехонький рубль возвращается назад в счастливый карман своего радостного владельца.

Как известно, сказки были сложены совсем не нуждающимися в деньгах, а бедными людьми, которые воплотили в них свою мечту о богатстве. В нашей речи такой неразменный рубль – воплощение тех богатств, которые не будут убывать от их использования. Однако сегодня речь уже идёт о духовных богатствах: таланте, душевных силах, способностях.

Фразеологизм *медвежья услуга* – неумелая, неловкая услуга, приносящая вместо помощи вред, неприятности – восходит к басне И. Крылова «Пустынник и медведь», в которой рассказывается о дружбе пустынника с медведем. Однажды пустынник лёг спать. Медведь оттопал от него мух. Согнал муху со щеки, а она села на нос. Согнал с носа, а она на лоб. Медведь взял увесистый булыжник и убил муху на лбу друга.

Интересная история фразеологизма *деньги не пахнут* – о неразборчивом отношении к тому, каким путём получены деньги. Это высказывание принадлежит императору Веспасиану. Когда отца упрекнул сын за введение налога на общественные уборные, император поднёс к носу сына первые деньги, поступившие от этого налога, и спросил, пахнут ли они. Сын дал отрицательный ответ.

Значение выражения *дешево и сердито* известно всем. Данный фразеологизм мы употребляем, когда речь идёт о приобретении дешёвого, но вполне стоящего, нужного, качественного товара. Некоторые языковеды высказывают предположение, что вышеназванное выражение возникло как противопоставление пословице *дорого, да мило, дешево*. Данное предположение нам кажется весьма противоречивым. Из словарей мы узнали, что слово *сердито* ранее имело значение «дорогой», «хороший». Кроме того, *дорого* может быть не только по цене, особенно если вспомнить, что слова *сердитый* и *сердце* имеют общий корень.

Таким образом, мы имели возможность убедиться, что мир фразеологизмов русского языка велик и многообразен и одним из источников пополнения фразеологизмов является, безусловно, профессиональная речь.

Фразеологические единицы, имеющие экономическую этимологию, приобрели метафорическое значение, пройдя следующие три этапа (согласно теории, разработанной Е.А. Никулиной) [2]. На первом этапе термин, используемый в определённой профессиональной сфере, детерминологизируется, т.е. его изначальное значение начинает расходиться с приобретённым им новым значением. На втором этапе устойчивое словосочетание утрачивает общезыковую мотивированность, иными словами происходит его дестимологизация. На третьем этапе профессионализм приобретает переосмысленное метафорическое значение и входит в общий лексический состав языка в качестве фразеологизма.

В ходе работы нами был составлен словарь фразеологизмов, которые образованы на основе употребления экономических терминов.

- *Акцыі падаюць* – чыі-нібудзь шансы на ўспех снижаюцца.
- *Оптом і в розніцу* – поштучна ілі невялікімі колькасцямі.
- *Залатой фонд* – самае лепшае.
- *Сводзіць концы с канцамі* – знаходзіць выхад із цяжэлага матэрыяльнага становішча.
- *Спісаць в расход* (со шітов) – ліквідаваць.
- *Вывесці в тираж* – адхіліць такую-то кандыдатуру.
- *Тираж* – пагашэнне аблігацыі ілі др. цэнных бумаг.
- *Вводзіць в курс* – знаёміць кога-лібо дэталёва ілі в агульных чэртах с чым-лібо.
- *Дэньгі на ветер* – тратіць впусцю.
- *Взяць в оборот* – рэшыцельна і смела ўздзействаваць на кога-лібо, заставяля выканаць сваю волю.
- *Влезць в долги* – браць взымы многа дэнег.
- *Влетець в копеечку* – патрабаваць вельмі вялікіх затрат.
- *Вложыць душу* – внушаць што-лібо, вызываць якія-лібо чужства, мыслі, ўбяджэння.
- *Войці в курс* – панаць.
- *Давать сдачі* – адвечать ўдарам на ўдар, оскорбленнем.
- *Дэлаць авансы* – даваць панаць, дэлаць намекі на ўхажыванне.
- *Дешевле пареной рэпы* – вельмі дэшева.
- *За длінным рублем* – за вялікім, но легкім заробатком.
- *В долгах* – імея огромныя долги.
- *Заплатіць дань* – плаціць.
- *Знаць себе цену* – правільна ацэньваць сваіх магчымасці, годнасць.
- *Пускать в дело* – знаходзіць прымяненне.
- *До апошняй копейкі* – ўсе цэліком, поўнасцю, без астатка.
- *Пустой кошелёк* – хто-лібо не імеет дэнег.
- *Дэнег куры не клююць* – вельмі многа, в ізбытку.
- *Платіць той же манаётай* – адвечать такім же поступкам, адношэннем.
- *Размывацца на мелкую манаёту, на мелочі* – размывацца, тратіць сілы на мелочі.
- *Сходзіць за чыстую манаёту* – ўспрынімаць как істінну, как правду.
- *Набіць себе цену* – прадставіць сябе бале значіцельным, бале важным в глазах другіх людзей.
- *Цены нет* – хто-лібо ілі што-лібо вельмі цэнны по сваім якаствам.
- *Отдаваць апошні долг* – прашацца с умершым, прысутстваваць на яго пахоронах.
- *Паказаць товар ліцом* – паказваць.
- *Прыняць за чыстую манаёту* – счытаць істінной, правдой, ўспрынімаць в сэр'ёз.
- *Прыняць на свой счыёт* – счытаць што-лібо адношымся лічна к себе.
- *Пускать в расход* – разоряць, лішаць дэнег, імушества, расстрэляць.
- *Сбрасываць со счыётов* – не прынімаць во ўважанне што-лібо ілі кога-лібо.
- *Ставіць ребром апошнюю копейку* – тратіць на што-лібо ўсе аставшыся дэньгі.
- *Стась в копеечку* – влетець.

- *Стриць купоны* – жить на ренту, на проценты с ценных бумаг.
- *На (за) собственный счет* – на свои средства, за свои деньги.
- *На чужой счет* – на средства других, за деньги других.
- *На этот счет* – по этому поводу, в этом случае, в этом отношении.
- *Не в счет* – не принимается в расчет, во внимание, не считается.
- *В конечном счете* – в итоге, в результате всего.
- *Равным счетом* – точно; совершенно точно.
- *Терять счет* – невозможно сосчитать что-либо из-за большого количества.
- *Грош цена* (в базарный день) – имеет малую ценность или не представляет никакой ценности, никуда не годится, ничего не стоит.
- *В цене* – дорого стоит, очень высоко ценится кто-либо или что-либо.
- *Дорогой ценой* – затратой огромных усилий, большим напряжением, большими жертвами.
- *Любой ценой* – не считаясь ни с какими усилиями, затратами, жертвами, какими угодно средствами, способами.
- *Денег кот наплакал* – мало.
- *Деньги как вода* – лёгкость, с какой они тратятся.
- *Бить по карману* – причинять убытки.
- *В два счёта* – очень быстро, без особого труда.
- *Как одну копейку (истратить, выложить)* – целиком, полностью.

Літаратура

1. Капанадзе, Л.А. Голоса и смыслы. Избранные работы по русскому языку / Л.А. Капанадзе. – М., 2005. – 334 с.
2. Никулина, Е.А. Терминологизмы как результат взаимодействия и взаимовлияния терминологии и фразеологии современного английского языка: [Электронный ресурс]: Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 / Е.А. Никулина. – М.: РГБ, 2006 (Из фондов РГБ).
3. Цитируется по работе: Сасина, С.А. Идиомы профессиональной речи в английском дискурсе / С.А. Сасина // Язык. Культура. Коммуникация. Материалы Международной науч. конференции. – Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2006. – Часть 3. – С. 220–225.
4. Сидоренко, К.П. Фразеологизмы терминологического происхождения / К.П. Сидоренко. – В. : Русская речь. – № 3. – М., 1978. – С. 84–88.

Ян Цзиньяо (г. Брест, БрГТУ)

ЛЕГЕНДЫ И МИФЫ ЗАПРЕТНОГО ГОРОДА

Запретный город – самый большой дворцовый комплекс в мире. На протяжении 500 лет Запретный город был резиденцией 24 императоров Китая и ни один простой гражданин не мог без риска для своей жизни проникнуть на территорию дворца. Всех, кто осмелился нарушить запрет, ждала смерть.

Полное название дворцового комплекса по-китайски звучит как Пурпурный Запретный город (紫禁城 Цзы Цзинь Чэн). Каждый иероглиф в этом названии имеет своё значение. Значение иероглиф Цзы 紫 (пурпурный) связано с Северной звездой, которая в соответствии с традиционной китайской астрологией являлась царством Небесного Императора и его семьи. Иероглиф Цзинь 禁 (запретный) указывал на то, что никто не мог, без позволения императора, войти на территорию дворца. И, наконец, последний иероглиф Чэн 城 имеет значение «город за стеной». Таким образом, Пурпурный Запретный город, дом земного императора, становится аналогом жилища Небесного Императора – Бога.

Дворцовый комплекс – это своеобразный город в городе. Он был построен в центре Пекина на оси север – юг. И не случайно трон китайского императора был установлен прямо на этой оси. Это символизировало, что император Китая – центр вселенной, центр мира. Все земли под небесами принадлежат ему, а все люди являются его подданными.

Запретный город является не только самым большим, но и самым таинственным дворцовым комплексом в мире. История дворца окружена мифами и легендами. Существует легенда, согласно которой Запретный город приснился монаху, жившему в конце 14 века. Монах нарисовал проект будущего дворцового комплекса для князя Чжу Ди (朱棣), который реализовал мечту, став императором Китая. Дворцовый комплекс был построен с учётом традиционной практики символического освоения (организации) пространства, известной нам сейчас под названием Фэн-Шуй (風水) (дословно «ветер и вода»). С севера Запретный город закрыт горами, вход ориентирован на юг, а внутри города течёт река, огибающая дворцы, что по Фэн-Шуй сохраняет и накапливает энергию. С древности Китай имеет большее расположение к южным странам, а не к северным. Поэтому все фасады зданий смотрят на юг.

Императорский дворец – удивительный пример мастерства и огромной трудоспособности китайских зодчих 15 века. Весь комплекс был построен за 15 лет. Строительство началось в 1406 году, а завершилось в 1413. К несчастью, в результате сильного пожара императорский дворец почти сразу же сгорел. И только после восстановительных работ в 1421 году император Юнлэ (永乐) переехал в Пекин свой двор и объявил Пекин столицей.

Для строительства было привлечено более миллиона рабочих, истрачено огромное количество кирпича, плитки, ценных пород дерева и мрамора. Комплекс в большинстве своём одноэтажный, потому что императоры опасались землетрясений.

Ещё одна китайская легенда гласит, что дворец Небесного Всемогушего властителя насчитывает ровно десять тысяч комнат. По преданию император Чжу Ди сначала тоже планировал построить десять тысяч комнат. Но на пятую ночь во сне его посетил крайне раздраженный Нефритовый Правитель Вселенной и указал на недопустимость этого решения. Утром император, посоветовавшись со своими сановниками, приказал построить 999 с половиной комнат, таким образом, сохранив и свой авторитет, и авторитет Неба.

Все здания в Запретном городе выполнены в основном в двух цветах: жёлтом и красном. И это не случайно, так как красный цвет в Китае символизировал богатство и торжественность, а жёлтый – высокое положение.

Запретный город, как уже отмечалось, служил домом императорам двух последних династий Мин и Цин. В Запретном городе жили императорские семьи и прислуга, состоящая из тысяч евнухов и наложниц. Последний император из династии Мин жил в невероятной роскоши, в то время как простое население из-за непомерных налогов вынуждено было голодать. Начались народные волнения. Во дворец ворвались восставшие. Император, находясь в сильном опьянении, убил всех женщин и отрезал руку своей дочери. Затем он повесился, открыв тем самым путь династии Цин. Китайская легенда говорит, что перед смертью последний император из династии Мин проклял род Цин, предсказав, что «дом Цин падёт от руки женщины». Этой женщиной стала Цыси (慈禧). Семнадцатилетней девушкой она была доставлена во дворец в качестве наложницы в 1853 году, но со временем стала самой влиятельной женщиной в истории

Китай. Императрица Цыси (慈禧) железной рукой почти полвека правила огромной страной. Она пришла к власти над страной благодаря хитрости, коварству и удаче – родила императору сына и наследника. Но Цыси (慈禧) была настолько кровожадна и жестока, что, нарушив все традиции предков, своими действиями уничтожила целую империю. Тюрьмы были переполнены, неугодные подвергались чудовищным пыткам, тысячи и тысячи соотечественников и иностранцев были убиты. В борьбе за неограниченную власть эта женщина не остановилась перед убийством собственного сына и его беременной жены.

На протяжении веков дворцовый комплекс Запретный город служил неиссякаемым источником вдохновения для художников, архитекторов, поэтов. И сегодня этот шедевр китайских зодчих не оставляет равнодушных. Вот каким увидела Запретный город наша современница российская поэтесса Лариса Сатарова:

*Мне говорят: «Это – Город запретный.
Императорской власти достойный венец.
Сгусток бесчисленных тайн Поднебесной
Для чужестранцев – роскошный дворец!»
Высокой стеною дворец огорожён
и рвом, что зовут «Золотая вода»;
«Гармонией Высшей» чертог называют,
покои – «Небесная чистота»!*

*Крыши дворцов уподоблены крыльям,
под вечной луной их Гугун распростёр.
Словно летит над страной изобилия
мимо холмов и над гладью озёр.
Красные здания, будто бы в ризах!
Ворота с шипами внутри и вовне.
Драконы повсюду! Лежат на карнизах,
на всех парапетах и каждой стене.*

В настоящее время дворцовый комплекс открыт для посетителей как огромный музей, хранящий драгоценные реликвии различных исторических эпох и династий Китая. Во дворце имеется коллекция из 50000 картин, 400 из которых датируются XIII–XIV веками. Это самая большая коллекция в Китае. В музее находится коллекция бронзовых изделий, относящихся к династии Шан (основана в 1766г. до н.э.). Дворец-музей хранит огромное количество изделий из керамики и фарфора. Есть там и уникальная коллекция механических часов XVIII–XIX веков. Запретный город внесён в список культурного наследия ЮНЕСКО.

Литература

1. Режим доступа: <http://www.lovelychina.ru/jingdian/zapretnyj-gorod.html>.
2. Режим доступа: <http://satarovalarisa.ru/ct-menu-item-14>.

Ян Цзиньяо 4 курс (г. Брест, БрГТУ)

РУССКИЕ ПЕСНИ И КИНОФИЛЬМЫ В КИТАЕ

4209 километров пограничной полосы разделяют Россию и Китай – два великих и таких непохожих друг на друга государства. Несмотря на различные природные и культурные отличия, русских и китайцев многое связывает.

Песня является сочетанием языка, музыки и сердца. Русский язык живёт в популярных среди китайцев русских песнях. Эта традиция сложилась много де-

сятилетий назад. Китайцам всегда нравились мелодичные песни, поэтому «Подмосковные вечера», «Катюша», «Ой, цветёт калина» и многие другие популярные советские песни мгновенно были переведены на китайский язык. Сейчас запись этих песен можно найти в любом караоке-баре в Китае, которых на моей родине очень много. В настоящее время у современной китайской молодёжи есть и другие кумиры из России. Один из них – лидер группы «Мумий Тролль» Илья Лагутенко. В детстве Илья Лагутенко жил во Владивостоке. Учился в школе с углубленным изучением китайского языка. Пел в детском хоре, с которым объехал весь Дальний Восток. Лагутенко продолжил изучение китайского языка в Дальневосточном государственном университете. После окончания университета по программе обмена студентами уехал в Китай. Этот артист продолжал изучать китайский язык и много путешествовал по нашей стране. Некоторое время Илья Лагутенко работал в Китае в качестве консультанта коммерческих фирм.

Лагутенко записал несколько песен на китайском языке, приезжал в Китай на гастроль и собирал полные стадионы восторженной публики, обращаясь к ней по-китайски. В репертуар артиста входят композиции как на русском, так и на китайском языках. И сейчас группа «Мумий Тролль» подаёт заявки на участие в ежегодном рок-фестивале в Китае.

Популярность Ильи Лагутенко в Китае затмил другой российский исполнитель – Витас. Его известность в Китае просто запредельная. Он поёт и соло, и в дуэте с китайскими певцами. В концертную программу Витаса входят русские песни, которые составляют основу его репертуара. На китайском языке Витас поёт популярную китайскую песню «Тибетское плато», во время исполнения которой наступает настоящее единение с залом.

Чем же объясняется феномен популярности Витаса в Китае? Артист знаком китайскому зрителю с 2005 года. Витас шокировал китайских слушателей своим голосом, подобным ультразвуку. Ещё он изначально поддерживал стиль «загадочности». Поведение Витаса на сцене, его манера общения и репертуар, костюмы – всё это наполнено глубоким уважением к зрителю. Китайские зрители в этом отношении очень мудрые, они берегут уважение к себе, ценят его.

Витас испытывает глубокие чувства к традиционной китайской культуре, любит китайскую кухню. Он ежегодно выступает с гастрольями в Китае, собирая полные залы поклонников. Помимо концертов исполнитель принимает участие в телепроектах, презентациях и рекламных акциях. Его имя довольно часто используют в роликах, рекламирующих одежду, сотовые телефоны, автомобили.

Китайские поклонники с нетерпением ждут не только следующего выступления Витаса на сцене, но и выхода на экран исторического фильма «Хуа Мулань» с участием певца. Китай занимает особое место в карьере Витаса. Певец жертвует деньги пострадавшим от землетрясения, сотрудничает с китайским Красным Крестом.

В настоящее время в Китае насчитывается около 40 крупных самостоятельных хоровых коллективов, которые проводят вечера и фестивали русской песни. В стране традиционно проводится при поддержке руководителей государства конкурс русской песни «К России с любовью: в Китае поют русские песни». Цель этого мероприятия – напомнить об истории дружеских отношений Китая и России в прошлом и передать «факел» дружбы новому поколению. Китайцы – поющая нация, поэтому популярность русской песни и дальше будет стимулировать молодёжь для изучения русского языка.

Большой интерес вызывают у китайцев и русские киноленты. Китайцы средних лет выросли на таких советских фильмах, как «Сельская учительница»,

«В шесть часов вечера после войны», «Сталинградская битва», «Москва слезам не верит», «Служебный роман», «Вокзал для двоих», «Как закалялась сталь».

«А зори здесь тихие» – один из самых популярных фильмов в Китае. Это советский двухсерийный фильм, снятый в 1972 году по одноимённой повести Бориса Васильева режиссёром Станиславом Ростоцким. События фильма происходят в 1942 году во время Великой Отечественной войны. Фильм стал классикой советского кинематографа, одной из самых любимых народных лент, посвящённых теме войны. В честь 60-летия Победы, в 2005 году, центральным телевидением Китая совместно с российскими кинематографистами снят ремейк – телевизионный сериал «А зори здесь тихие» (19 серий).

В настоящее время российско-китайский кинофонд готовится к съёмкам новых фильмов. Например, произведён дубляж и перевод серии фильмов «Ёлки» известного российского режиссёра Тимура Бекмамбетова.

Нужно отметить, что в Китае проживает более 25 тысяч человек, которые говорят на русском языке. С учётом этого факта, русские считаются одной из 55 «малых народностей» в Китае. Русские клубы существуют в Шанхае, Харбине, Гуанчжоу, Гонконге. Русскоязычная диаспора создала фонд «Русский мир», цель которого служить популяризации русского языка и культуры во всём мире.

Деятельность русских клубов, русской диаспоры способствует сохранению и развитию русского языка, укреплению взаимоотношений соотечественников, проживающих в Китае.

Яўгенідзэ І. (г. Гродна, ГрДУ ім. Я. Купалы)

МАДЫФІКАЦЫЯ ФОРМАЎТВАРАЛЬНЫХ АСНОЎ ДЗЕЯСЛОВАЎ VI НЕПРАДУКТЫЎНАГА КЛАСА Ў ГРАМАТЫЧНАЙ ПАРАДЫГМЕ

Да VI непрадуктыўнага класа адносяцца дзеясловы з наступнымі суадносінамі асновы інфінітыва і асновы цяперашняга часу: галосная фанема /а/ ў зыходзе асновы інфінітыва – насаваая санорная фанема /н/ або /м/ у зыходзе асновы цяперашняга (або простага будучага) часу, напрыклад: *жаць* – *жнуць*, *абняць* – *абнімуць*. У залежнасці ад таго, якая насаваая санорная фанема закрывае аснову цяперашняга (простага будучага) часу – /н/ або /м/ – дзеясловы VI непрадуктыўнага класа падзяляюцца на два падкласы [1, с. 180]. У падклас А уваходзяць дзеясловы з фанемай /н/ у зыходзе асновы цяперашняга (простага будучага) часу, у падклас Б – дзеясловы з фанемай /м/ у той самай пазіцыі, параўнаем: *стаць* – *стануць*, *суняць* – *сунімуць*.

Мэтай дадзенага артыкула з’яўляецца даследаванне фаналагічнага субстрату, пазіцыйных ўмоў і фактараў фармальнай мадыфікацыі формаўтваральных асноў дзеясловаў VI непрадуктыўнага класа ў граматычнай парадыгме. Матэрыялам даследавання з’яўляюцца 110 парадыгм незваротных дзеясловаў VI непрадуктыўнага класа, выбраныя з «Граматычнага слоўніка дзеяслова» [2]. Зваротныя дзеясловы выключаны з матэрыялу даследавання, паколькі фармальныя мадыфікацыі іх асноў у прэфлексійнай частцы цалкам тоесныя мадыфікацыям, што адбываюцца ў асновах незваротных дзеясловаў.

Як вядома, у граматычнай парадыгме адной дзеяслоўнай лексемы аб’ядноўваюцца формы, утвораныя ад дзвюх дзеяслоўных асноў: асновы інфінітыва (прошлага часу) і асновы цяперашняга (простага будучага) часу [3, с. 305].

Аналіз форм дзеясловаў VI непрудуктыўнага класа, утвораных ад асновы *прошлага часу*, сведчыць аб тым, што ніякіх мадыфікацый гэтай асновы ў адпаведных субпарадыгмах, а іменна, у субпарадыгме *прошлага часу абвеснага ладу* і ў субпарадыгме *ўмоўнага ладу*, а таксама пры ўтварэнні дзееспрыметнікаў і дзеепрыслоўяў, не адбываецца: *падня-ць* – *падня-ў*, *падня-ла*, *падня-лі*; *падня-ты*; *падня-ўшы*; *выця-ць* – *выця-ў*, *выця-ла*, *выця-лі*; *выця-ўшы*. Аднак у субпарадыгме цяперашняга (простага будучага) часу абвеснага ладу і ў субпарадыгме заганнага ладу назіраецца мадыфікацыя асновы цяперашняга (простага будучага) часу пры ўтварэнні адпаведных дзеяслоўных форм. Марфаналагічным сродкам мадыфікацыі асновы цяперашняга часу дзеясловаў VI непрудуктыўнага класа з'яўляюцца альтэрнацыі фанем у пазіцыі C_2 зоны мадыфікацыі C_1VC_2 у аўслаўце формаўтваральнай асновы.

Пры аналізе субпарадыгм дзеясловаў VI непрудуктыўнага класа з асновай цяперашняга (простага будучага) часу былі выяўлены наступныя тыпы альтэрнацый у зыходзе дадзеных формаўтваральных асноў:

А. У асновах цяперашняга (простага будучага) часу дзеясловаў падкласа А назіраецца чаргаванне тыпу цвёрдага пярэдняязычнага змычна-праходнага (насавага) ~ мяккага пярэдняязычнага змычна-праходнага (насавага) /*н* ~ *н'*/.

1. У асновах дзеясловаў, парадыгма якіх змяшчае ўсе магчымыя формы, якія ўтвараюцца ад асновы цяперашняга (простага будучага) часу, кансанантная альтэрнацыя гэтага тыпу выяўляецца ў формах абвеснага ладу другой і трэцяй асобы адзіночнага ліку, першай і другой асобы множнага ліку і ў формах заганнага ладу адзіночнага і множнага ліку: *абанн-уць* – *абанн'-еш*, *абанн'-е*, *абанн'-ём*, *абанн'-яце*; *абанн'-і*, *абанн'-і-це*; *выжн-уць* – *выжн'-еш*, *выжн'-е*, *выжн'-ем*, *выжн'-еце*; *выжн'-і*, *выжн'-і-це*; *замн-уць* – *замн'-еш*, *замн'-е*, *замн'-ём*, *замн'-яце*; *замн'-і*, *замн'-і-це*.

2. У дзеясловах, у якіх субпарадыгмы з асновай цяперашняга (простага будучага) часу не маюць пэўных форм, дадзеная альтэрнацыя выяўляецца: а) у формах абвеснага ладу другой і трэцяй асобы адзіночнага ліку, а таксама першай і другой асобы множнага ліку дзеясловаў, якія не маюць формы заганнага ладу: *абван-уць* – *абван'-еш*, *абван'-е*, *абван'-ем*, *абван'-еце*; *абтан-уць* – *абтан'-еш*, *абтан'-е*, *абтан'-ем*, *абтан'-еце*; *зжн-уць* – *зжн'-еш*, *зжн'-е*, *зжн'-ём*, *зжн'-яце*; б) у форме абвеснага ладу трэцяй асобы адзіночнага ліку дзеясловаў, якія не маюць форм першай і другой асобы адзіночнага і множнага ліку, а таксама форм заганнага ладу: *адтан-уць* – *адтан'-е*; *паван-уць* – *паван'-е*; в) у формах абвеснага ладу першай і другой асобы множнага ліку дзеяслова, які не мае асабовых форм адзіночнага ліку, а таксама форм заганнага ладу: *абстан-уць* – *абстан'-ем*, *абстан'-еце*; г) у формах абвеснага ладу трэцяй асобы адзіночнага ліку, першай і другой асобы множнага ліку і ў форме множнага ліку заганнага ладу дзеяслова, які не мае форм першай і другой асобы адзіночнага ліку, а таксама формы адзіночнага ліку заганнага ладу: *настан-уць* – *настан'-е*, *настан'-ем*, *настан'-еце*; *настан'-це* (арфагр. *настанье*).

Б. У асновах цяперашняга (простага будучага) часу дзеясловаў падкласа Б назіраецца чаргаванне тыпу цвёрдага губная ~ мяккая губная /*м* ~ *м'*/.

Гэта чаргаванне выяўляецца ў формах абвеснага ладу другой і трэцяй асобы адзіночнага ліку, першай і другой асобы множнага ліку і ў формах заганнага ладу адзіночнага і множнага ліку: *абнім-уць* – *абнім'-еш*, *абнім'-е*, *абнім'-ем*, *абнім'-еце*; *абнім'-і*, *абнім'-і-це*; *выжм-уць* – *выжм'-еш*, *выжм'-е*, *выжм'-ем*, *выжм'-еце*; *выжм'-і*, *выжм'-і-це*; *нойм-уць* – *нойм'-еш*, *нойм'-е*, *нойм'-ем*, *нойм'-еце*; *нойм'-і*, *нойм'-і-це*.

Такім чынам, чаргаванні зычных фанем у выходзе асновы цяперашняга (простага будучага) часу дзеясловаў VI непрадуктыўнага класа адбываюцца ў пэўных граматычных пазіцыях, інакш кажучы, перад пэўнымі флексіямі, а іменна: 1) перад флексіяй другой асобы адзіночнага ліку [-эш] (графічна -еш): *абанн-уць – абанн'-еш, проім-уць – проім'-еш*; 2) перад флексіяй трэцяй асобы адзіночнага ліку [-э] (графічна -е): *абамн-уць – абамн'-е, сунім-уць – сунім'-е*; 3) перад флексіяй першай асобы множнага ліку [-ом] (графічна -ём, -ем): *абажн-уць – абажн'-ём, дастан-уць – дастан'-ем, уйм-уць – уйм'-ём, прыойм-уць – прыойм'-ем*; 4) перад флексіяй другой асобы множнага ліку [-эце] (графічна -еце, -яце): *адстан-уць – адстан'-еце, затн-уць – затн'-яце, зойм-уць – зойм'-еце, уйм-уць – уйм'-яце*; 5) перад флексіяй заадачнага ладу -і: *адажн-уць – адажн'-і, выжм-уць – выжм'-і*; 6) перад нулявой флексіяй -ø заадачнага ладу: *паўстан-уць – паўстан'-ø*.

Усе вышэй адзначаныя чаргаванні абумоўлены марфаналагічным фактарам: у дадзеных граматычных пазіцыях магчымы толькі мяккія зычныя, у той час як у становішчы перад фанемамі /э/, /о/, /і/ безадносна да марфемнай мяккай дапускаюцца і мяккія, і цвёрдыя зычныя, параўн.: *метр – мэтр, ненцы – нэндза, мёрзнуць – можа, Нёман – нокаць, мінуць – намыліць, нітаваць – ныраць*, але толькі *абажн'-е, паднойм'-ем, жн'-ём, уйм'-ём, разамн'-і, аднім'-і*.

Асаблівай увагі патрабуе чаргаванне /н ~ н'/ перад нулявой флексіяй заадачнага ладу, характэрнае толькі для асноў цяперашняга (простага будучага) часу дзеясловаў падкласа А. Хаця дадзенае чаргаванне адбываецца фактычна ў пазіцыі канца слова, параўн.: *адстан-уць – адстань, звян-уць – звянь*, яго нельга лічыць абумоўленым фаналагічным фактарам, інакш кажучы, пазіцыяй канца слова, таму што ў сучаснай беларускай мове цвёрдая фанема /н/ магчыма ў такой пазіцыі, напрыклад, *павінен, бізун*. Аднак на канцы дзеясловаў у форме заадачнага ладу цвёрдая фанема /н/ немагчыма. А гэта значыць, што чаргаванне /н ~ н'/ у прыведзеных прыкладах з'яўляецца марфаналагічна (або граматычна) абумоўленым: яно адбываецца ў пэўнай граматычнай форме пад уплывам нулявой флексіі другой асобы адзіночнага ліку заадачнага ладу.

Такім чынам, словазмяненню дзеясловаў VI непрадуктыўнага класа спадарожнічае мадыфікацыя асновы цяперашняга (простага будучага) часу, асноўным сродкам якой з'яўляюцца кансанантныя чаргаванні /н ~ н'/ і /м ~ м'/. Дададзеныя альтэрнацыі ўзнікаюць у выходзе формаўтваральнай асновы перад флексіямі -еш, -е, -ём, -еце, -яце, -і, а таксама перад нулявой флексіяй -ø і маркіруюць пэўныя граматычныя формы дзеясловаў VI непрадуктыўнага класа ў субпарадыгмах абвеснага і заадачнага ладу. Усе акрэсленыя чаргаванні абумоўлены марфаналагічным фактарам і адносяцца да сферы граматыкі сучаснай беларускай мовы.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: у 2 ч. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; пад рэд. М.В. Бірылы, П.П. Шубы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – Ч. 1 : Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. – 1985. – 431 с.
2. Граматычны слоўнік дзеяслова / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; уклад. В.П. Русак [і інш.]; навук. рэд. А.І. Падлужны, В.П. Русак. – Мінск : Беларуская навука, 2007. – 1252 с.
3. Русак, В.П. Марфаналогія словазмянення і словаўтварэння сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск : Беларуская навука, 2012. – 429 с.

ЗМЕСТ

АБРАНАСЦЬ ЛЁСУ ТВОРЦЫ

Аксёнава А.	
«Бачу – там ідзеш лугамі ў кашулі з найтанчэйшага ільну»: назвы адзення ў лірыцы Яўгеніі Янішчыц	3
Балюк М.	
Эсеістычны метод у жанравой структуры газетных публікацый о личности и творчестве Е. Янишиц	6
Бурдзіна Г.	
Інтымны дзённік лірычнай гераіні Я. Янішчыц: па матывах зборніка «Ясельда» ..	9
Казловіч А.	
Мова вершаў Яўгеніі Янішчыц	11
Ковпанько Н.	
Повтор и его функции в поэтических текстах Евгении Янишиц	13
Круковіч І.	
Параўнанне зборнікаў Яўгеніі Янішчыц і Алеся Разанава	15
Мартынюк М.	
Способы і прыёмы стварэння медыйнага образа Евгении Янишиц в сети интернет	17
Паўлюкевіч А.	
Метафары як сродкі выражэння суб'ектыўнай мадальнасці ў творчасці Я. Янішчыц	18
Пракаповіч М.	
Вобраз Яўгеніі Янішчыц у святле ўспамінаў яе сучаснікаў	20
Рыжоў М.	
Жанравая разнастайнасць паэзіі Яўгеніі Янішчыц	22
Салавей Г.	
Лексемы тэматычнай групы «побыт» у паэтычным кантэксце Яўгеніі Янішчыц	25
Селівончык М.	
Вобраз маці як аснова духоўнага свету Я. Янішчыц	27
Хілевіч Е.	
Аказіянальныя эпітэты ў творчасці Я. Янішчыц	29
Яраш М.	
Жыццё і творчасць: суб'ектыўны досвед у паэзіі Яўгеніі Янішчыц	31

У ВЯНОК ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Аксёнава А.	
Матывы і асобы нацыянальнай гісторыі ў творчасці Ларысы Геніюш	35
Бабко М.	
Перыядызацыя творчасці Канстанцыі Буйло як адлюстраванне творчай індывідуальнасці паэтэсы	37
Валчок Н.	
Мастацкая праекцыя асобы Паўлюка Багрыма ў паэме Венанцы Бутрыма «Ліра і горан»	39
Воўна В.	
Тэма прыроды ў творчасці беларускіх пісьменнікаў	42
Дзійнска В.	
Канатацыйны патэнцыял уласных імён у кантэксце аўтабіяграфічнай прозы берасцейскіх пісьменнікаў	44
Дзімчук Г.	
Нацыянальна-культурная адметнасць мянушак у кантэксце гістарычнай прозы берасцейскіх аўтараў	47

Дзямчук Г. <i>Гаваркія прозвішчы персанажаў гістарычнай прозы У. Дамашэвіча, Г. Марчука і К. Каліны</i>	49
Дзямчук Г. <i>Жанраўтваральная роля антрапонімаў у кантэксце гістарычнага нарыса</i> <i>Зінаіды Дудюк «Леў»</i>	51
Карапцяня К. <i>Вобразы птушак у паэзіі Івана Лагвіновіча</i>	54
Казлоўская У. <i>Творчасць Міхася Рудкоўскага: эстэтычнае нападўненне сімволікі роднага</i>	57
Кіндзер А. <i>Вобраз Гародні ў паэзіі Дануты Бічэль</i>	61
Ліхадзіеўская М. <i>Вобраз коласа як паэтычная матрыца ў творах беларускай літаратуры</i>	64
Мігуцкая Ю. <i>Прывячэнне Мадонне: санеты В. Жуковіча</i>	67
Нічыпарук В. <i>Антрапонімы: лінгвакультуралагічны аспект (на раману З. Дудюк «Велясіты») ...</i> <i>Нікалайчук Д., Кунахавец Г.</i> <i>Радзіма ў чалавечым жыцці: мастацкая і творчая спадчына паэта-мастака</i> <i>Анатоль Рубановіча – ураджэнца в. Махро Іванаўскага раёна</i>	70
Флейта Г. <i>Матыў шляху ў зборніку трыялетаў «Зажураны камень» Юркі Голуба</i>	75
Хвораст В. <i>Вобразная разнастайнасць санетаў М. Рудкоўскага</i>	77

ЗІХОТКАЕ СВЯТЛО ЗОРКІ ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ

Аллахвердян А. <i>Жанровая структура проблемнай статьи в современной журналистике</i>	80
Архипова Я., Сазонова Е. <i>Эволюция материалов для письма как носителей информации</i>	82
Бурый А., Юрашик И. <i>История православного прихода иконы «Божьей Матери Тихвинской»</i> <i>микрорайона «Ковалёво» г. Бреста</i>	86
Гарягдыев Д. <i>Фразеологизмы, источником которых являются технические термины</i>	89
Гарашчук Я. <i>«Жыццё маё – журботнае, вясёлае жыццё...»</i>	92
Гринь О. <i>Дворец Бутримовича в Пинске: поэтика повседневности</i>	94
Джеватова Л. <i>Пинск и Пинский государственный колледж искусств: история и современность</i>	96
Ереминович Е. <i>Лексико-семантические варианты слов «SCHOOL»/ «ШКОЛА»</i> <i>в английском и русском языках</i>	100
Зуб Г. <i>Гісторыка-культурная спадчына роднага краю як сродак фарміравання</i> <i>нацыянальнай свядомасці моладзі</i>	102
Капцова Ю. <i>Мянушкі Лунінецкага раёна: структурна-семантычная характарыстыка</i>	104
Козычко С., Косач О. <i>Особенности развития театрального искусства Пинска XIX-XXI веков</i>	106

Карнялюк Д. <i>Некаторыя пытанні ўтварэння, структуры і развіцця тэрмінасістэмы водагаспадарскага цыкла</i>	108
Кулькіна Н. <i>Основные приоритеты формирования законодательства о свободе совести в Республике Беларусь в 1990 году</i>	111
Крук М. <i>Хрысціянскія традыцыі на Берасцейшчыне: святкаванне Вялідня</i>	114
Каспяровіч В. <i>3 гісторыі назваў Дзяржынска</i>	117
Кулікова А. <i>Издательская деятельность русских футуристов</i>	120
Кузнецова А. <i>Мистификаторский образ художника в жизни и творчестве Станислава Игнация Виткевича (Виткация)</i>	124
Кун Яня <i>Профессиональная мораль, право и этика журналиста Китая</i>	128
Лин Ханьбин <i>Социальная ответственность журналиста перед обществом</i>	130
Мамановіч В. <i>Некаторыя асаблівасці гаворкі вёскі Рубель Столінскага раёна</i>	131
Мелюх К. <i>Адагалоўскі мінулага</i>	135
Меретдурдыев Азым <i>Сопоставление фонетического строя туркменского и русского языков</i>	137
Ничипорчик А. <i>Средства языковой презентации восточного национально-культурного компонента в романе Ф. Искандера «Сандро из Чегема» (на примере лексико-семантической группы «Флора»)</i>	138
Нічypapук В. <i>Лінгвакультуралагічны змест моўнай адзінкі «каноплі»</i>	141
Петруковіч М. <i>Асаблівасці гаворкі Нячатава Столінскага раёна</i>	144
Понедельник О. <i>Деятельность православной церкви на территории Брестского региона в период 1945–1965 гг.</i>	146
Прыкота В. <i>Социальные проблемы системы образования на страницах отечественных изданий</i>	150
Радковіч Г. <i>Канцэпт «род» у моўнай прасторы</i>	152
Раўэцкая А. <i>Маладзёжная прэса Беларусі (да характарыстыкі некаторых выданняў)</i>	154
Рамановіч Л. <i>Асаблівасці развіцця часопіснай перыёдыкі на сучасным этапе</i>	157
Салавей Г. <i>Канцэпт «рэшата»: лінгвакультуралагічны змест</i>	159
Свинчук Е. <i>Своеобразие жанра «блиц-опрос» в областной газете «Заря»</i>	161
Сінкевіч Д. <i>Субстантыўная словатворчасць у сучасным перыядычным друку</i>	163
Сцяпанав К. <i>Фразеалагізмы з фітанімічным кампанентам: семантычнае поле «неразумны»</i> ...	165

Таргоўцава А. <i>Тыповыя адрозненні паміж вучэбнымі выданнямі Б. Тарашкевіча і Я. Лёсіка</i>	166
Тарасевіч К. <i>Тыпалогія заканадаўчых актаў адносна выдавецкай дзейнасці ў Беларусі, Расіі і Украіне (1991–1995 гг.)</i>	169
Тарасенко О. <i>Хлудовская псалтырь: история создания</i>	171
Троцюк Д. <i>Репортажная фотография как визуальное отражение действительности</i>	174
Хэ Цзяжу <i>Национальные особенности зоонимов в функции характеристики человека в китайском языке</i>	176
Чарнавокая Ю. <i>Месца і роля салдацкага альбома ў жыцці армейца</i>	179
Чанчавіч Н. <i>Семантыка-спалучальныя сувязі тэматычнай групы «хлеб»</i>	181
Чарыев Ахмет, Сапаргелдиев Безирген <i>Туркменские имена: традиция и мода</i>	183
Чэнь Юньян <i>Правовые основы журналистики Китая</i>	186
Шыманчык А. <i>Фальклорная спадчына вёскі Белая</i>	187
Эрешова Дженнет <i>Фразеологизмы, источником которых является экономическая терминология</i>	190
Ян Цзиньао <i>Легенды и мифы Запретного города</i>	193
Ян Цзиньао <i>Русские песни и кинофильмы в Китае</i>	195
Яўгенідзэ І. <i>Мадыфікацыя формаўтваральных асноў дзеясловаў VI непрадуктыўнага класа ў граматычнай парадыгме</i>	197

Навуковае выданне

ДУХОЎНАЕ САМАВЫЗНАЧЭННЕ АСОБЫ Ё СУЧАСНЫМ СВЕЦЕ

зборнік матэрыялаў Рэспубліканскай студэнцкай
навукова-практычнай канферэнцыі,
прысвечанай памяці Я. Янішчыц

Адказны за выпуск: Н.М. Борсук
Рэдактар: А.А. Баравікова
Камп'ютарная вёрстка: А.А. Баравікова
Карэктар: Н.М. Борсук

ISBN 978-985-493-335-1

Издательство БрГТУ.

Свидетельство о государственной регистрации
издателя, изготовителя, распространителя печатных
изданий № 1/235 от 24.03.2014 г.

Подписано в печать 10.08.2015 г. Формат 60х84 $\frac{1}{16}$.

Бумага «Снегурочка». Гарнитура Times New Roman.

Усл. печ. л. 11,85. Уч. изд. л. 12,75. Заказ № 658.

Тираж 30 экз. Отпечатано на ризографе

учреждения образования «Брестский государственный
технический университет».

224017, г. Брест, ул. Московская, 267